

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Deniz ÇAKMAZ

KENT, MEKÂN VE YOKSULLUK: ANTALYA BARAJ VE GÜNEŞ MAHALLELERİ
ÖRNEĞİ

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Deniz ÇAKMAZ

KENT, MEKÂN VE YOKSULLUK: ANTALYA BARAJ VE GÜNEŞ MAHALLELERİ
ÖRNEĞİ

Danışman

Doç. Dr. Elife KART

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Deniz ÇAKMAZ' ın bu çalışması, jürimiz tarafından Sosyoloji Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Suat Kolukırık (İmza)

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Elife Kart (İmza)

Üye : Prof. Dr. Cevdet Yılmaz (İmza)

Tez Başlığı: Kent, Mekân ve Yoksulluk: Antalya Baraj ve Güneş Mahalleleri Örneği

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 03/02/2021

Mezuniyet Tarihi : 04/03/2021

(İmza)

Prof. Dr. Suat Kolukırık

Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Kent, Mekân ve Yoksulluk: Antalya İli Baraj ve Güneş Mahalleleri Örneği” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Adı SOYAD

T.C
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-SOYADI	DENİZ ÇAKMAZ
Öğrenci Numarası	20175223007
Enstitü Ana Bilim Dalı	Sosyoloji
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-SOYADI	Doç. Dr. Elife KART
Tez Başlığı	KENT, MEKÂN VE YOKSULLUK: ANTALYA BARAJ VE GÜNEŞ MAHALLELERİ ÖRNEĞİ
Turnitin Ödev Numarası	1510753544

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 183 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 16/02/2021 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 2

alıntılar dahil % 6'dır.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe: Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

16/02/2021

(imzası)
Doç.Dr. Elife Kart

İÇİNDEKİLER

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	ivv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
TEŞEKKÜR.....	vii
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK TANIMLARI, TÜRLERİ VE YAKLAŞIMLAR

1.1. Yoksulluk Tanımları ve Türleri.....	4
1.2. Yoksulluk Yaklaşımları.....	8
1.2.1. Bireysel Kuramlar.....	9
1.2.2. Toplumsal Tabakalaşma Kuramı ve Weber Düşüncesinde Yoksulluk.....	10
1.2.3. Marxist Yaklaşımda Yoksulluğun Ele Alınışı.....	12
1.2.4. İşlevselci Teori Yaklaşımı ve Yoksulluk.....	13
1.2.5. Bağımlılık Kuramı.....	14
1.2.6. Yetkinlik Kuramı.....	15
1.2.7. Yoksulluk Kültürü Kuramı ve Yoksulluk Kültürünü Etkileyen Faktörler.....	15
1.3. Günümüzde Kentsel Yoksulluğun Yeni Görünümleri	18

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE BULGULARIN ANALİZİ

2.1. Araştırmanın Amacı, Konusu ve Sorunsallıkları.....	28
2.2. Araştırmanın Önemi ve Örneklemi	32
2.3. Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Teknikleri	33
2.4. Araştırma Bulguları ve Analizi	37
2.4.1. Kente Göç Etme Nedenleri.....	37

2.4.1.1. Hemşerilik İlişkilerinin Kente Göç Etme Sürecine Etkisi.....	40
2.4.2. Sosyo Ekonomik Durum ve Yoksullukla Baş Etme Süreçleri	44
2.4.3. Tüketim Pratikleri.....	64
2.4.4. Aidiyet Hissi: Mekânla ve Yakın Çevre ile Kurulan Bağ	73
2.4.5. Evlilik, Eşler Arası İlişkiler	83
2.4.6. Kentsel Mekânda Gündelik Hayat Pratikleri	93
2.4.7. Sağlık ve Tedavi İmkânları.....	103
2.4.8. Ne Olursa Olsun Dünya’da Olmak: Yaşam Memnuniyeti.....	109
2.4.9. Güç, Başarı, Dürüstlük ve Ahlaka Dair Tutumlar	114
2.4.10. Yaşama Dair Beklentiler: “Değişmeyecek Olana Vurgu”	119
2.4.11. Formel ve Enformel Ağları ve Dayanışma Örüntüleri	122
2.4.12. Sosyal Dışlanma; “Kentin İçinde ve Dışında Olmak”	127
SONUÇ	135
KAYNAKÇA.....	149
EK 1- KATILIMCI PROFİLİ.....	159
EK 2- GÖRÜŞME ÖRNEĞİ (G4)	161
EK 3- BARAJ VE GÜNEŞ MAHALLESİNE AİT FOTOĞRAFLAR	167
Ö Z G E Ç M İ Ş	170

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1. Baraj mahallesinde gecekondu oturan görüşmecinin evinin dışından çekilen bir fotoğraf (12.07.2020).....	167
Fotoğraf 2. Gecekondu yaşayan görüşmecinin hemen yanı başında yıkılan gecekonduyu kullanım alanına dahil ettiğini gösteren bir görsel (09.07.2020).....	167
Fotoğraf 3. Güneş mahallesinde yıkımı devam eden bir gecekondunun evine dair görsel (09.07.2020)	168
Fotoğraf 4. Kentsel dönüşümle birlikte yapımı devam eden inşaat halindeki yeni binalara ilişkin fotoğraf (12.07.2020).....	168
Fotoğraf 5. Mahallenin değişen yapısıyla birlikte mahalle bakkalının ve pazarın yerine geçen marketlerin varlığına ilişkin paylaşılan bir görsel (09.07.2020)	169
Fotoğraf 6. Bir yanda gecekonduların öteki yanda yüksek binaların olduğu Güneş mahallesinden bir kesit (09.07.2020).....	169

KISALTMALAR LİSTESİ

AVM	Alışveriş Merkezi
TOKİ	Toplu Konut İdaresi
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
vb.	Ve benzerleri
vd.	Ve diğerleri

ÖZET

Tüm insanlığı ilgilendiren konuların başında gelen yoksulluk, toplumların tarihsel arka planıyla ele alınan problemlerden bir tanesidir. Sanayileşme ile birlikte kırsal alandan kente göçlerin hız kazandığı yoksulluk kırım iticiliğiyle birlikte kentte daha fazla görünür olmaya başlamıştır. Kentin değişen anlamlarıyla birlikte bir yandan gecekonduların bir yandan yüksek binaların yer almasına neden olan kentsel dönüşüm, üzerinde yeniden tartışılması gereken yoksulluğun yeni biçimlerini görünür kılmaktadır. Mutlak anlamının yanı sıra yoksulluğun giderek sosyal görünürlük kazandığı kentlerde işsizlik, süreksiz işler ve tüketememe üzerinden şekillenen yeni bir yoksulluk dikkat çekmektedir. Bu haliyle yoksulun mekânı deneyimleme biçimi üzerinden şekillenen yaşam tarzlarını kentlerde okuyabilmek mümkün olmaktadır.

Kente ait olmanın ötesinde kente tutunmak için geliştirdikleri yöntemlerle bağlantılı olarak kentsel yoksulluk gündelik hayat ilişkileri üzerinden tezahür etmektedir. Yoksulluğun, yoksulun kendi anlam dünyasında nasıl yaşantıladığını kavramaya yönelik olan bu çalışmada, yoksulluğun işsizlik, çalışma ve tüketebilme/tüketememe bağlamında açıklanan yeni biçimleri, Antalya kentine bağlı Baraj ve Güneş mahallelerinde yaşayan bireyler örneği üzerinden açıklanmaya çalışılmaktadır. Nitel araştırma yönteminin tercih edildiği bu çalışmada veriler, “derinlemesine görüşme tekniği” ile elde edilmiştir. Elde edilen veriler; “kente göç etme nedenleri”, “hemşerilik ilişkilerinin kente göç etme sürecine etkisi”, “sosyo-ekonomik durum ve yoksullukla baş etme stratejileri”, “tüketim pratikleri”, “aidiyet hissi: mekânla ve yakın çevre ile kurulan bağ”, “evlilik, eşler arası ilişkiler”, “kentsel mekânda gündelik hayat pratikleri”, “sağlık ve tedavi imkânları”, “ne olursa olsun dünyada olmak: yaşam memnuniyeti”, “güç, başarı, dürüstlük ve ahlaka dair tutumlar”, “yaşama dair beklentiler: değişmeyecek olana vurgu”, “formel ve enformel ağları ve dayanışma örüntüleri” ve “sosyal dışlanma; kentin içinde ve dışında olmak” temaları üzerinden analiz edilmektedir. Bu kapsamda Antalya kentinin belirlenen iki mahallesinde on dört (14) erkek ve on sekiz (18) kadın olmak üzere otuz iki (32) kişi ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Veriler, ilgili literatür ile ilişkilendirilerek yorumlanmaktadır. Araştırma kapsamında elde edilen veriler; yoksulluğun temel nedenlerinin işsizlik, gelir düşüklüğü ve gelirden yoksunluk olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Yeni Kentsel Yoksulluk, Yoksulluk Kültürü.

SUMMARY

THE CITY, PLACE AND POVERTY: THE CASE OF ANTALYA- BARAJ AND GÜNEŞ NEIGHBOURHOOD

Poverty, which is one of the primary issues that concern all humanity, is one of the problems addressed with the historical background of societies. Poverty, which accelerated from rural to urban migration with the industrialization, became more visible in the city with the repulsion of the countryside. With the changing meanings of the city, urban transformation, which causes slums on the one hand and high buildings on the other hand, makes visible the new forms of poverty that need to be discussed again. In addition to its absolute meaning, a new poverty which is shaped by unemployment, intermittent jobs and inability to consume draws attention in cities where poverty has gradually gained social visibility. In this way, it is possible to read the lifestyles shaped by the way the poor experience space in cities. Apart from belonging to the city, urban poverty manifests itself through daily life relationships in connection with the methods they developed to hold onto the city. In this study, which aims to grasp how poverty is experienced in the poor's own world of meaning, new forms of poverty explained in the context of unemployment, working, and consuming / inability to consume are tried to be explained based on the example of individuals living in Baraj and Güneş neighborhoods of Antalya. In this research, where qualitative research method is preferred, data are obtained by the technique of depth-interview. The obtained data are being analysed via themes such as: "reasons to migrate to the city", "the impact of the citizenship relations on the urban migration process", "socio-economic situation and strategies to cope with poverty", "consumption practices", "belongingness: the connectedness to the place and immediate environment", "marriage, spousal relationships", "daily life practices in the urban area", "health and treatment facilities", "staying alive no matter what: life satisfaction", "attitudes towards strength, success, integrity, and morality", "expectations about life:"the emphasis on the unchangeable one", "formal and informal networks and solidarity patterns", "social exclusion: being inside and outside of the city". With this scope, in-depth interviews were conducted with thirty-two (32) people, fourteen (14) men, and eighteen (18) women, in two designated neighborhoods of Antalya. The data are interpreted in association with the relevant literature. The data obtained within the scope of the research reveal that the main causes of poverty are unemployment, low income, and lack of income.

Keywords: Poverty, New Urban Poverty, Culture of Poverty.

TEŞEKKÜR

Araştırma sürecimin her aşamasında bilgi birikimi ve tecrübesiyle bana destek olan, akademik bilgilerini ve zamanını paylaşan danışmanım Doç. Dr. Elife KART’a,

Yüksek lisans eğitimim sürecinde tanışma fırsatı bulduğum, engin bilgisiyle bana birçok konuda yardımcı olan Anabilim Dalı Başkanımız Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK’a,

Lisansta ve yüksek lisansta daima birlikte olduğum, süreç karşısında zorlandığım her konuda beni motive eden canım arkadaşım Gamze GÜRBÜZ’e ve her konuda desteği ile yanımda olan Feride KARAKOÇ’a

Araştırmama gönüllü olarak katılan ve samimi cevaplarıyla yaptığım araştırmaya katkıda bulunan tüm katılımcılara,

Hayatım boyunca beni sevgi ve sabır ile büyüten ve her günümde olduğu gibi bu sürecimde de yanımda olan annem Feyziye ÇAKMAZ’a, babam Ramazan ÇAKMAZ’a ve çok sevdiğim kardeşlerime en içten duygularıyla teşekkürlerimi sunarım.

ÖNSÖZ

Temel gereksinimlere ulaşamamak olarak tanımlanan yoksulluk giderek sosyal, kültürel, ekonomik ve mekânsal bağlamda yaşantılanan çok yönlü yoksunluklarla görünür hale gelmektedir. Küreselleşme ile birlikte kentte var olmanın kodu tüketim ilişkileri üzerinden şekillenmekte, tüketemeyen veya tüketim nesnesine erişemeyenler kentin yeni yoksulları olarak görülmektedir. Kentlerin gecekondu mahallelerinde yaşanan kentsel dönüşümler yalnızca mekânın fiziksel bir değişimini içermemekte, kentsel mekânın fiziksel değişimi yoksulluğun görünür olduğu gecekondu mahallelerinin anlamını da değiştirmektedir. Kentsel mekânda yaşanan fiziksel dönüşüm (kentsel dönüşüm), yoksulun mekânı olarak ele alınan gecekondu mahalleleri ile bu mahallelerde yaşayan ve kente tutunmaya çalışan yoksulun yaşantısında da önemli değişimlere neden olmaktadır. Bu anlamda bu tez çalışması, daha önce gecekondu mahalleleri olan ancak geçirdiği kentsel dönüşümle birlikte dikey yapılaşmanın görüldüğü Antalya'nın Kepez merkez ilçesine bağlı Baraj ve Güneş mahallelerinde 'gececonduda ev sahibi' ve 'gececonduda kiracı', 'gececondudan apartmana geçen', 'apartmanda kiracı olan' bireylerin yoksulluğu deneyimleme biçimlerine odaklanmaktadır. Araştırma kapsamında görüşülen bireylerin anlatılarından yola çıkarak; bireylerin yoksullukla baş etme stratejileri, yoksulluk algıları çerçevesinde şekillenen gündelik hayat pratikleri, tüketim pratikleri, ilişki örüntüleri, sağlığa yönelik tutum ve davranışları ve geleceğe dair beklentileri anlaşılmaya çalışılmaktadır. Nitel yaklaşımın benimsendiği bu çalışmada Baraj ve Güneş mahallelerinde ikamet edenler ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu araştırma, mahallelerde çekilen fotoğraflarla birlikte görsel açıdan da desteklenmeye çalışılmıştır.

Deniz ÇAKMAZ

Antalya, 2021

GİRİŞ

Geçmişten bugüne değin insanlığın temel sorunları arasında yer alan yoksulluk, toplumlar ve devletler içinde oldukça önemli bir problemin kimi zaman başlangıcı, kimi zaman da sonu olmaktadır. Ekonomik ve sosyal nedenlerle ortaya çıkan yoksulluk her ne kadar dünya gündeminin temel sorunlarından biri olsa da tüm boyutları ile incelenmiş değildir (Erikli, 2016: 284). Şüphesiz ki eylemsel bir bütünlük içerisinde dönen dünyada her birey insanlık onuruna yakışacak şekilde yaşamayı hak etmektedir. İşte tam da bu yüzden genel anlamıyla yoksulluk, insan onuruna yakışmayacak şekilde maddi açıdan yetersizlik durumudur. Ancak yoksulluk yalnızca ekonomik verilere dayandırılmamaktadır. Diğer yandan bireylerin sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayamaması da yoksulluk dahilinde değerlendirilmektedir (Ak, 2016: 297). Geniş manada ise yoksulluk kişi başına düşen milli gelirin az olmasının yanı sıra beslenme, barınma, sağlık, temiz içme suyu gibi faktörleri de kapsamaktadır (Memiş, 2014: 144).

Günümüzde dünya nüfusunun çok önemli bir kısmı kentlerde yaşamaktadır. Bu da yoksulluğun kentsel bir görünüm almasına neden olmuştur. Yapılan göçler neticesinde kentler nüfusu kaldıramamakta, bu durum kent çevresinin tahribiyle sonuçlanmaktadır. Kent çevresinde güvensiz, kente uzak yerlerde yaşamak zorunda kalan yoksul kesim, dışlanma yaşamakta ve bu durum marjinalleşmeleri ile sonuçlanmaktadır. Yoksulluğun ve zenginliğin en uç iki şekli de kentlerde görülebilmektedir. Bu da sosyal dokuya zarar vermektedir (Aksan, 2012: 9). Kentsel dönüşümle birlikte ayrıştıran ama aynı zamanda bütünlüğü yakalamak adına yapılan, iki ucu bir arada yaşamaya mecbur bırakan modern kentler, bireylerin gündelik hayat pratikleri üzerinde etkili olmakta, kentler karmaşık ilişki yapılarının sınıfsal ayrımların yaşandığı, kente içlerlenen ya da kentin dışına itilenlerin kendilerine özgü tutum ve davranışlarının ve farklı yaşam tarzlarının görünür kılındığı mekânlar olmaktadır (Kıray, 1982: 169).

Yoksulluk olgusu yalnızca ekonomik nedenlere bağlanmamaktadır. Çok boyutlu bir kavram olarak düşünülmelidir. Yoksulluğun kentsel mekândaki yeni görünümü tüketebilmek, çalışabilme ve iş kavramı üzerinden şekillenmektedir. Küreselleşme ile birlikte uygulanan neoliberal politikalar gelir dağılımındaki eşitsizliği hem ülkeler hem de bireyler bazında giderek daha da derinleştirmekte, bu durum yoksulun daha da yoksullaştığı ve kentte daha önce yoksul olmayan ancak riskler karşısında korunmasız olanların yoksullaşma riskiyle karşı karşıya geldiği yeni bir yoksulluğu beraberinde getirmektedir (Aytaç, 2013: 65-66). Bununla

birlikte kentlerde yaşanan yoksulluğun sürekli hale gelmesi yoksulluk kültürünü de ortaya çıkarmaktadır. Yoksulluk kültürü ise ekonomik, toplumsal ve kültürel sorunların bir sonucu olarak görülmektedir; çünkü bu kültür devamlı olarak yoksulluk içinde yaşayan bireylerde derin izler bırakmaktadır. Bu durum bize yoksulluk yok edilse dahi kültürünü ortadan kaldırmanın çok da mümkün olmadığını göstermektedir (Ak, 2016: 296).

Yoksulluk her bir toplum için ciddi bir sorundur. Ancak her toplumun yoksulluğu farklı deneyimlediğini belirtmek gerekir. Gelişen kentler ve mekân farklılıkları yoksulluğun içeriğini de değiştirmeye başlamıştır. Bu durum ötekileştirmeyi ve sosyal dışlanmayı beraberinde getirmektedir. Kente göç ettiklerinde yoksul bireyler gecekondu hayatlarında bu durumdan kurtulmayı belki her gün umut etmektedir. Ancak derinleşen yoksulluk, artan gelir dağılımındaki adaletsizlik aradaki farkı daha da artırmaktadır (Yılmaz, 2012: 34).

Kentler içinde yoksullar belli bir zemini değil giderek yok olan bir zeminsizliği de beraberinde getirmektedir. Yoksul kesim, kırdan kentte göç ettiğinde sefaletten kurtulmak adına aldıkları kararlar ışığında göç etmiş ve kentin çeperlerinde gecekonduarda bir gün bu hayattan kurtulacakları umuduyla kentlere tutunmaktadır. Ancak kentsel dönüşümle birlikte gelir adaletsizliği ve eşitsizlik, kente tutunmak için gelenlerin deneyimlerinde daha fazla görünür olmaya başlamıştır. Burada kentsel dönüşümü vurgulamamızın nedeni, bu çalışmada ele alınan Antalya'nın Kepez ilçesine bağlı Baraj ve Güneş mahallelerinin gecekonduardan oluşan ve daha sonra kentsel dönüşüme girmiş mahalleler olmasından kaynaklanmaktadır. Bu çerçeveden çalışma; kentsel dönüşümü deneyimlemiş mahallelerde yaşayan bireylerin, yoksulluğu nasıl deneyimlediklerini, yoksullukla baş etme stratejilerini, yoksulluk algılarını ve yaşam tarzlarını kavramayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda yoksulluğun kentsel yeni görünümü, yoksulların gündelik yaşam tarzlarına odaklanılarak ortaya konmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda, yoksulların gündelik yaşam etkileşimleri, tüketim pratikleri ve ilişki örüntüleri önemli hale gelmektedir.

Araştırma iki bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın ilk bölümünde yoksulluk tanımları ve yaklaşımları ele alınmaktadır. Yoksulluğun literatürde yer alan çeşitli tanımlarına ve yoksulluğun ölçümünde yaygın olarak kullanılan mutlak ve göreceli yoksulluk türlerine yer verilmekte, mutlak ve göreceli yoksulluk arasındaki farklılıklar ve benzerlikler ortaya konulmaktadır. Yoksulluk yaklaşımlarının ele alındığı bölümde; yoksulluğu bireysel ve kültürel nedenlere dayandıran kuramlar, yoksulluğun toplumsal yapının bir ürünü olduğunu ele alan sistem kuramları, bağımlılık kuramı ve yoksulun yetkin kılınmadığını öncül kabul eden yetkinsizlik kuramı ele alınmaktadır. Söz konusu yaklaşımlar, yoksulluğun farklı boyutlarını ortaya koymaktadır. Bunun devamında, yoksulluğun nesilden nesile geçmesi ve yoksulluğun

belirli bir yaşam biçimine dönüşmesi ile literatüre kazandırılan yoksulluk kültürü kuramı üzerinde durulmakta, yoksulluk kültürü kuramı ve yoksulluk kültürünü etkileyen faktörler değerlendirilmektedir. Günümüzde kentsel mekânın yeniden üretimi ile birlikte yoksulluğun anlamı da değişmektedir. Bu bağlamda, yeni kentsel yoksulluk kavramına ve kentte yaşanan yoksulluğun dinamiklerine yoğunlaşılmaktadır. Kentsel mekânda yaşanan yoksulluğun yeni görünümüleri; ‘iş’, ‘çalışma’, ‘tüketim’ ve ‘sosyal dışlanma’ kavramları ekseninde tartışılmaktadır.

Araştırmanın ikinci bölümünde ise araştırmanın metodolojisi ve bulguların analizi yer almaktadır. Araştırmanın amacı, konusu ve problemleri ortaya konulmakta, sonrasında araştırmanın önemi, örnekleme ve araştırmada kullanılan yöntem ve teknikler anlatılmaktadır. Kentsel mekânda deneyimlenen yoksulluğun yeni görünümüne ulaşmak amacıyla, nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmanın örneklem grubu; Antalya’nın Kepez merkez ilçesine bağlı Baraj ve Güneş mahallelerinde yaşayan ‘gecekondu kiracı olan’, ‘gecekondu ev sahibi olan’, ‘gecekonudan apartmana geçerek ev sahibi olan’ ve ‘apartmanda kiracı olan’ bireylerden oluşmaktadır. Söz konusu bu belirlenimde, mekânın kentsel dönüşüme girmesi ve mekândaki dikey yapılaşma etkili olmuştur. Bu kapsamda, Baraj ve Güneş mahallelerinde yaşayan bireylerle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular; “Kente göç etme nedenleri”, “hemşerilik ilişkilerinin kente göç etme sürecine etkisi”, “sosyo ekonomik durum ve yoksullukla baş etme süreçleri”, “tüketim pratikleri”, “aidiyet hissi: mekânla ve yakın çevre ile kurulan bağ”, “evlilik, eşler arası ilişkiler”, “kentsel mekânda gündelik hayat pratikleri”, “sağlık ve tedavi imkânları”, “ne olursa olsun dünyada olmak: yaşam memnuniyeti”, “güç, başarı, dürüstlük ve ahlaka dair tutumlar”, “yaşama dair beklentiler: değişmeyecek olana vurgu”, “formel ve enformel ağları ve dayanışma örüntüleri” ve “sosyal dışlanma; “kent içinde ve dışında olmak” şeklinde belirlenen temalar ve alt temalar çerçevesinde yorumlanarak aktarılmıştır. Araştırmanın sonunda ise kent mekânının da yaşanan yoksulluğa ilişkin bulgular bir bütün olarak değerlendirilmiş, ulaşılan çıkarımlar sonuç kısmında paylaşılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK TANIMLARI, TÜRLERİ VE YAKLAŞIMLAR

1.1. Yoksulluk Tanımları ve Türleri

İnsanlık tarihinin en eski sorunlarından biri olan yoksulluğun tanımı hakkında literatürde görüş birliğinin sağlanması oldukça güçtür. Bunun en büyük nedeni yoksulluğa, yoksullara olan bakış açılarının ve değer yargılarının farklılık sergilemesidir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyi de yoksulluğun tanımında veya içeriğinde farklılıklar yaratabilmektedir. Yoksulluğun giderek küresel bir sorun haline gelmesi ve yoksul sayısındaki artışın devam etmesi başta az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri ve daha sonrasında gelişmiş ülkeleri yoksullukla mücadele etmek konusunda harekete geçirmiştir (Şenses, 2017: 18). Bu durum, yoksulluğun tanımının yapılmasını gerekli kılmıştır. Yoksulluğun kendi içinde farklı anlamlar barındırması, yoksulluk üzerinde belirli bir tanımın yapılmasını güçleştirmektedir.

Aslında araştırmacı yoksulluğu araştırırken neyi kriter olarak alıyorsa yoksulluk tanımı/tanımlarında da belirtilen husus öne çıkmaktadır (Aksan, 2012: 9). Araştırılmak istenen yoksulluk, ancak geçerli bir ölçütün oluşturulmasıyla etkin bir şekilde analiz edilebilir. Kimin yoksul olarak tanımlandığı ve kimlerin yoksulluk sınırına yakın olduğu üzerine elde edilen bulgular, söz konusu kıstaslara dayalı olarak elde edilmektedir. Yoksulluk, kimi toplumlarda kader olarak görülebilmektedir. Yoksulluk, yoksulun beceri ve yetenekleri ile ilişkilendirilebilmektedir. Bunun yanı sıra yoksulluk, devletlerin ihmalleri sonucu olarak da değerlendirilebilmektedir. Görüleceği üzere, yoksulluğun nasıl algılandığı yoksulluğa göreli bir anlam yüklemektedir. Yoksulluk algısının göreceli olması (Atatanır ve Karataş, 2019: 455) her toplum için genel geçer ve nesnel bir yoksulluk tanımını ortaya koymayı güçleştirmektedir.

Yoksulluğun en genel tanımı, maddi ve kültürel kaynaklardan yoksunluktur. Yoksunluk ise herhangi bir şeye sahip olamama durumudur. Ancak yoksunluk herkes için nesnel kriterlere bağlı değildir. Yoksulluk ise nesnel kriterlere sahiptir. Yoksunluk kavramı yoksulluk ile beraber düşünüldüğünde genel olarak konut, yiyecek ve eğitim gibi konular akla gelmektedir (Kartal ve Demirhan, 2014: 139). Dünya Bankası (2005) yoksulluğu, refah halinden belirgin bir şekilde mahrum olma durumu olarak tanımlamaktadır. Refah durumu ise bireylerin kendi gereksinimlerini karşılayabilecek kaynaklara sahip olmasıdır. Yoksulluk bireylerin geliri ile fakirlik alt sınırı eşiği karşılaştırılarak ölçülür. Yoksulluğun bu şekilde ölçülmesi ise yoksulluğun nasıl tanımlandığıyla ilişkilidir (Güneş, 2009: 450). Bu durumda yoksulluğun ölçülebilir tanımının yapılması yoksulluk oranları ile ilgili niceliksel verilerin aktarımına dayalı

olmaktadır. Yoksulluğun ölçülebilir tanımı, yoksulluk ile mücadelede yoksulluğun ne olduğu ya da kimin yoksul olarak görüldüğü sorusunun niceliksel bir görünürlüğüne de vurgu yapmaktadır.

Kime yoksul denir? Üzerine şekillenen bir tartışmayı Giddens’in ifadelerinde de görmek mümkündür. Giddens’a (2012: 392) göre yoksulluğun sürekli değişen anlamlarından kaynaklı yoksulun belirli bir profilini ortaya koymak oldukça güçtür. Ancak toplumda dezavantajlı olarak yaşamını sürdüren ve çeşitli türden ayrımcılığa maruz kalanların, yoksulluk karşısında açık bir hedef olduğu söylenebilir. Giddens, farklı gruplardaki bazı insanların yoksul oldukları dile getirmektedir. Bu gruplar içerisindeki yoksullar ise çocuklar, kadınlar, etnik azınlıklar ve yaşlı insanlardır.

Anglo- Amerikan ülkelerinde ise yoksullukla ilgili dört görüş dikkat çekmektedir: İlk görüş, bürokratik görüştür. Bürokratik görüş, gelir ölçütü üzerinden bir belirlemeyle yoksulluğu ele almakta, yoksulluğun göreceli ve mutlak tanımı üzerinden şekillenmektedir. İkinci görüş ise yoksulluğun, hak edildiği görüşüyle açıklanan moralistik görüştür. Yoksulluğu “kutsal”, “yoksun”, “mahrum” ve “gönüllü” gibi kavramlar çerçevesinde değerlendiren moralistik görüş, yoksula sorumluluk yüklemektedir. Üçüncü görüş, yoksulluğun yapısal durumlardan kaynaklı olduğunu vurgulamaktadır. “Marjinalleştirme”, “dışlanma” ve “istismar” kavramları bağlamında açıklanan akademik bir görüştür. Dördüncü ve son görüş ise stratejik görüştür. Yoksulun sesiyle doğrudan ilişkili olan bu görüşte yoksulluk, yoksulun katılamadığı sosyal aktivitelerin tümüyle açıklanmaktadır (Freidmann, 2001: 138-141).

Yoksulluk ülkelere, hatta aynı ülke içerisinde bölgelere ve kentlere göre değişebilmektedir. Yoksulluğun tanımları ve ölçülmesi ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre de farklılık gösterebilmektedir. Yoksulluğun ne olduğunu ölçmedeki bir diğer ölçüt ise yoksulun kendini nasıl tanımladığıdır. Yoksulluğun nasıl ele alındığı önemlidir: Kuşbakışı dışardan bir bakışla mı, yoksa yoksulun kendisini nasıl algıladığından yola çıkarak, yoksulun dünyasından bir bakışla mı değerlendirildiğine bakmak gerekir. Yoksulluk, maddi olanaklardan yoksun olma durumu olarak ele alındığında; temel gereksinimlerini çok zor da olsa karşılayabilen hanelerin yoksul olmadığı görüşünün yanı sıra ekonomik, sosyal, psikolojik veya politik olandan mahrum kalan hanelerin de yoksulluk manzaralarının neresinde yer aldığını belirlemek önemli bir husustur. Yoksulluğun tanım ve ölçütünde üzerinde durulması gereken diğer bir husus, yoksulluk ölçütünü belirleyen durumun salt ekonomik bir yapı mı olduğu; yoksa bu ekonomik yapıya ilave veya bu ekonomik yapıyı da aşan sosyal ve siyasal bir yapı mı olduğudur (Şenses, 2017: 62-63).

Yoksulluk üzerine yapılan çalışmalarda yaygın olarak kullanılan iki tür tanım ve bu tanımlara yakın ölçüm yöntemleri karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki; mutlak yoksulluk ve ona yakın olan ölçümlerdir. İkincisi ise görelî yoksulluk ve tanıma uygun ölçümlerdir (Çukur, 2008: 99). Her iki yaklaşımı da Dünya Bankası'nın yoksulluğu ele alış biçiminde görmek mümkündür. Asgari düzeyde gıda tüketimi ve diğer ihtiyaçlar için gerekli görülen harcamaların ele alındığı yaklaşımlar ve her ülkeye göre değişen, bireyin içinde bulunduğu toplumla örtüşen, gündelik hayata katılım için gerek duyulan harcamaları konu alan yaklaşımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tanımlamalardan ilki, mutlak yoksulluğu işaret ederken ikincisi, görelî yoksulluğu açıklar niteliktedir (İnsel, 2001: 64). Mutlak yoksulluk bireyi biyolojik özellikleri üzerinden ele alırken görelî yoksulluk insana toplumsal bir varlık olarak yaklaşmaktadır (Tekeli, 2000: 142).

Hane halkı veya bireylerin temel gereksinimlerini karşılayabilmek amacıyla gereken asgari gelir ve harcamalara ulaşamamasını ifade eden mutlak yoksulluk, yoksulluğun ekonomik temelli değerlendirildiği bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Sektör içerisinde maliyeti düşük kabul edilen ürünlerin toplamından oluşan gıda harcamalarının hesaplanmasıyla ortaya çıkan para değeri, mutlak yoksulluğun eşiği kabul edilmektedir (Karakaş, 2010: 6). Bu tanımlama küresel bir sorun haline gelen yoksulluğun kentlerdeki görünürlüğünü nicel olarak azaltmaktadır. Bu nedenle bu yaklaşım, birçok yönüyle sorun teşkil etmektedir. Günümüzde yoksulluk manzaralarına bakıldığında yalnızca temel gereksinimlerden biri olan gıdaya ulaşmadaki yoksulluk üzerinden değerlendirmenin yapılması, tartışılan bir konudur. Bu tanım, daha çok açlıkla karşı karşıya kalan toplumların yoksulluk tanımını yapmakta kullanılmaktadır. Refah bir yaşam standartından uzak sadece kişinin kendi biyolojik üretiminin devam etmesi için gerekli olan gelire vurgu yapan bir yaklaşımdır (Kartal ve Demirhan, 2014). Temel gereksinimlere ulaşmak üzerinden belirleyici olan “mutlak” yoksulluk, tanımla ilişkili olarak yoksulluğun ölçümünü mümkün kılan yoksulluk sınırı yaklaşımını da beraberinde getirmektedir. Yoksulluk sınırı; yoksul olanlar ve olmayanları ayıran izafi bir sınırdır. Sadece gıda ihtiyacı değil, eğitim sağlık barınma gibi ihtiyaçlar da yoksulluk sınırına dahildir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 62- 63).

Günümüzün en önemli sorunlarından biri, yoksullukla beraber gelir dağılımında yaşanan eşitsizliklerdir. Bu sorun yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve siyasi de bir sorun olarak da karşımıza çıkmaktadır. Yaşamı sürdürebilir kılacak gelirin elde edilememesi yoksulluğun sınırını belirlemektedir (Erdem, 2006: 327). Bu sınırın altında gelire sahip kişiler, yoksul olarak isimlendirilmektedir. Bu hesaplama yapılırken önemli bir faktör olan yaşanan ülkenin ekonomik şartları da göz önünde bulundurulmalıdır (Aktan ve Vural, 2002: 6).

Yoksulluğun kent bağlamında giderek görünür olmasıyla birlikte mutlak yoksulluk yaklaşımının evrensel bir ölçüt olarak kullanılabileceği önerisi giderek daha fazla eleştirilmektedir. Bu durumun ön koşulunda ise farklı nüfus gruplarının ihtiyaçlarının da farklı olduğu fikri yatmaktadır. Tüm bu bahsedilenler ile birlikte mutlak yoksullukta gereksinim duyulan malların tek bir ölçüte dayandırılması; bireylere ait kültürlerin, beğenilerin, yaşam döngüsünde kendilerine veya ailelerine yönelik sahip olduğu tipolojilerin göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Bununla birlikte mutlak yoksullukta tüketme biçimlerinin standart bir zeminde ele alınması dolayı bireylerin iş ve geçinme kaygılarına çözüm niteliğinde olan fırsatlara erişim sağlayabilme veya mahrum kalma durumuyla ilgilenen göreceli yoksulluk yaklaşımı giderek daha fazla kabul görmektedir (Mingione, 2013: 10). Savaş sonrası yaşanan ekonomik gelişmeler ve bu gelişmelerle ilişkili olarak sosyal alanda gerçekleştirilen çeşitli politikalarla birlikte, devletlerin değişen sosyo ekonomik koşulları ve yoksulluğun göreceli anlamı kentlerde görünür olan yoksulluk ile ilgili yapılan çalışmalarda göreceli yoksulluğun temel ölçüt olarak kullanımını etkilemiştir (Mingione, 2013: 11). Mutlak yoksulluk yaklaşımı ve onunla benzer olan ölçümlerde yoksulluğa dair belirlenen sınırlamaların sabit olduğu görülmektedir. Bu nedenle yoksulluğun sınırının değişken olarak ele alındığı göreceli yoksulluk, mutlak yaklaşımlardan farklı anlamları da beraberinde getirmektedir.

Göreceli yoksulluk, yaşanan ülke sınırları içindeki gelir ve harcama durumuna göre değişmektedir. Ülke içindeki harcama seviyesinin yüksek olması durumunda göreceli yoksulluk oranı da yükselecektir. Bir toplum içindeki gelir adaletsizliğini ölçmede göreceli yoksulluk yaklaşımı daha çok kullanılmaktadır. Her iki yaklaşım arasındaki temel fark ise mutlak yoksulluğun sınırının sabit olmasıdır (Şenses, 2017: 63). Ülkelerin gelişmişlik düzeyleriyle değerlendirilen bu yaklaşımda, “sosyal” bir yoksulluğun vurgulandığı dikkat çekmektedir. Göreceli yoksulluk yaklaşımına göre birey, içinde bulunduğu toplumun ortalama gelirinden daha düşük bir gelire sahip olmaktadır. Ülkelerin gelişmişlik seviyesine göre değişen göreceli yoksulluk yaklaşımında birey, kendi ülkesi için yoksul sayılırken başka bir ülke için varlıklı olabilmektedir (Kılıç, 2015: 127). Göreceli yoksulluk, bireyin yaşamına sosyolojik bir vurguyla yaklaşmaktadır. Sosyal bir varlık olan bireyin temel gereksinimlerinin yanı sıra, kültürel ve sosyal alanlardaki gereksinimlerine ulaşmada çektiği güçlüklerle değişen göreceli yoksulluk yaklaşımında, refah ölçümü olarak gelir veya tüketim düzeyi seçilebilmektedir (Gündoğan, 2018: 43). Maddi olandan yoksunluk, beraberinde kültürel ve sosyal alandan yoksunluğu da getirmektedir. En nihayetinde göreceli yoksulluk, bireyin içinde bulunduğu toplumda fiziksel ihtiyaçların yanı sıra, toplumsal ihtiyaçlara da vurgu yapması yönüyle mutlak yoksulluktan ayrılmaktadır (Ensari, 2010: 9).

Giddens, mutlak yoksulluk ile görelî yoksulluğun tanımlanmasında güçlüklerin olduğunu ifade etmektedir. Giddens'a (2012: 386) göre belirli bir toplumda yaşayan bireyin ihtiyaçlarını karşılamak için asgari düzeyde belirlenen yoksulluk sınırına dayanan mutlak yoksulluk ölçümü, tek başına kullanıldığında doğru sonuçlar doğurmayabilir. Görelî yoksulluk yaklaşımı, içinde bulunulan toplum geliştikçe yoksulluğu ölçmedeki standartlarının değişmesi gerekliliğini kendi bünyesinde barındıran bir yaklaşım olarak ele alındığında daha faydalı olacağını söylemektedir. Zira Giddens'ın da ifade ettiği gibi zengin ülkelerde her evde olan bulaşık makinesi ve televizyon yoksul olan bireylerin zenginleştiğini göstermemektedir. Bu nedenle yoksulluk kavramı, erişim olanakları üzerinden şekillenecek bir yoksulluk tanımıyla ele alındığında daha anlamlı olacaktır (Giddens, 2012: 387).

1.2. Yoksulluk Yaklaşımları

Yoksulluğun, literatürde yer bulması ve hakkında çalışmaların yapılması yaklaşık son yüz elli yılı kapsamaktadır. Bu çalışmaların kökeni, 17. yüzyıl başlarında mülkiyet hakkı üzerine yapılan tartışmalara dayanmaktadır. Mülkiyet hakkı ile ilgili çalışmaların her ne kadar liberalizmi güçlendirdiği düşünülse de liberal siyasi kurumlar arasındaki çekişmeleri yoksulluk üzerinden okuyabilmek mümkündür. Özel mülkiyetin savunulmasıyla beraber yoksullara yardımın da gerektiği düşünülmüş hem kişisel hem de sosyal refah amaçlanmıştır (Şenses, 2017: 32-33). Liberaller kısaca toplumsal yapıyı koruyabilmek amacıyla yoksulluk ile ilgilenmişlerdir. Yoksulluk hakkındaki ortaya atılan ilk düşüncelerde, yoksulluğun kader olduğu fikri hâkim olmuştur. Bu noktada önemli olan bireyin bulunduğu coğrafya ve sahip olduğu yeteneklerdir. 18.yüzyıl düşünürleri ise yoksulların kaynakları ve nedenleri ile ilgilenmişlerdir ve yoksulluğu ücret farklılığı gibi birçok farklı nedene bağlı açıklamışlardır (Oktik, 2008: 27).

19. yüzyılda etkili olmuş düşünürlerden bazıları, toplumsal şartlardan kaynaklandığını düşündükleri yoksulluğu daha çok önemsemişlerdir. Çünkü bu düşünürler toplumun ilerlemesi ile yoksulluk arasında bağ olduğunu düşünmüşlerdir. Bu düşüncenin gelişmesinde klasik iktisat kurucusu sayılan Adam Smith'in "Ulusların Zenginliği" eseri etkili olmuştur. Bu eserinde Smith eğer toplumun çoğunluğu yoksulsa toplumun ilerleme göstermeyeceğini ifade etmiştir. Marx ise yoksulluğu, kapitalist ekonominin sonucu olarak görmektedir. Analizini, insan sömürsünün nedenleri üzerinden sürdürmüştür (Strauss, 1969: 9).

19.yüzyıl sonlarına doğru yoksulluğa oldukça önem vermeye başlanmıştır. Sosyal bilimciler bu dönemde yoksulluğu bilimsel bir düzlemde ele almışlardır (Buğra, 2018: 27-30). Ayrıca yine aynı zaman diliminde siyasal ve sosyo-kültürel anlamda da yoksulluk önem

kazanmıştır. En başta İngiltere olmak üzere yardım kuruluşları ve sendikalar tarafından yoksulluk temalı sanat eserleri ön plana çıkmıştır. Bu da tüm düşünce dünyasını etkilemiş ve 19. yüzyılda yoksulluk çalışmalarını önceki çalışmalardan daha farklı kılmıştır (Şenses, 2017: 63). 19. Yüzyıl'da İngiliz yoksulluk yasalarına getirilen reformun şekillenmesinde Malthus'un önemli katkıları vardır. Malthus'un yoksulların yaşamını idame ettirmeleri yapılan yardımların göz ardı edilmemesi gereken iki önemli sonucunun olduğunu dile getirmektedir: İlki, yapılan yardımların yiyecek sağlama noktasında herhangi bir artışa neden olmadığı, bununla birlikte yardımların gelirleri artırdığı ve yoksulların evlenip çocuk yapmasında etkili olduğudur. İkincisi ise yoksulların yapılan yardımlara bağımlı hale geldiği ve ahlaki olarak bozulduğu üzerinedir. Malthus yoksullara yardım edilmesinin sakıncalı olduğunu ve içinde bulundukları durumdan yoksulların sorumlu olduğunu dile getirmektedir (Malthus, 1959: 29-30'dan akt. Kovancı, 2003: 265). Sosyal bir sorun olarak yoksulluğun ele alınıp çalışılması ise 1899 yılında Londra'da Charles Booth tarafından gerçekleştirilmiştir. Booth çalışmasında yoksulluğu belirlerken gelir düzeyini kriter olarak kullanmıştır (Erdem, 2006: 325).

Yoksullukla ilgili yapılan önemli araştırmalardan bir diğeri ise, Brian Abel-Smith ve Peter Townsend 'a aittir. Bu çalışma neticesinde yoksulluğun ortadan kaldırılabilecek bir sorun olmadığı ortaya çıkmıştır. Diğer yandan yoksulluğun nasıl ve hangi araçlarla ölçüleceği açıklanmıştır. Öncül yoksulluk çalışmaları genelde İngiltere'de yapılmıştır. Ancak yoksulluğun tanımlanması ve ölçülmesinde Amerika kökenli araştırmalar daha ön plana çıkmaktadır. Ancak iki ülkede de yoksulluk ile ilgili kurumsal çalışmalar yapılmıştır (Haralambos, 1985: 14951).

1.2.1. Bireysel Kuramlar

19. yüzyıl kuramları yoksulluğun, yoksulun kendisinden kaynaklı olduğunu kabul eden bireysel kuramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu kuramlar yoksulluğun sorumluluğunu yoksulun kendisine yüklemektedir (Oktik, 2008: 29). Herbert Spencer, bireyi merkeze alan bir toplumsal evrimden bahsederken zengin ya da yoksul her iki tarafa da yapılan müdahaleleri eleştirmektedir. Yoksulun tembelliğini pekiştiren hayırseverlik ve sosyal devlet anlayışını reddeden Spencer, yoksulluktan kurtulmaları için yoksula yardım elini uzatmanın sakıncalı olduğunu dile getirmektedir. Her türlü yardımın ortadan kaldırılmasını savunan Spencer, birçok düşünürle ortak görüşe ulaştığı "hakketmeyene öğle yemeğinin verilmemesi" metaforu üzerinden yoksulu tembellikle suçlamaktadır. Bununla birlikte yoksulluktan kurtuluş için yapılan devlet müdahalelerini ve hayırseverlik girişimlerini şiddetle eleştirmektedir (Yaşa, 2018: 603). Marsland, yoksulluk noktasında Spencer'a yakın durmaktadır. Yoksula yönelik yapılacak yardımların bir bağımlılık kültürü yaratacağına inanmaktadır. Yardımların, kendine

güveni bitiren ve sosyal sorumluluktan vazgeçiren yönüne vurgu yapsa da Spencer'dan farklı olarak gerçekten ihtiyacı olanlara yardımların yapılması taraftarıdır. Bireysel kuram içerisinde yer alan Jordan ise yardımlardan yararlanamayan düşük ücretli çalışanların giderek daha da yoksullaşacağını, bu nedenle herkes açısından kabul edilebilir bir yaşamın olması için gerekli evrensel koşulların yaratılması gerekliliğini vurgulamaktadır (Haralambos ve Holborn, 1991: 205-221'den akt. Oktik, 2008: 30-33).

1.2.2. Toplumsal Tabakalaşma Kuramı ve Weber Düşüncesinde Yoksulluk

Toplumsal tabakalaşma kuramına göre yoksulluk bireylerin toplumdaki diğer bireylere göre yaşamlarını devam ettirebilmek için sunulan mal ve hizmetlerden daha az faydalanmasıdır. Bu nedenle de yoksulluk eşitsizlik kavramıyla doğrudan ilgilidir. Çünkü eşitsizlik bazı farklılıklardan ötürü bireylerin aynı değerlere sahip olamamasıdır (Ak, 2016: 297). Eşitsizlik yalnızca kapitalist toplumlarda görülmemektedir. Sosyalist toplumlarda dahi eşitsizliğin var olduğu bir gerçektir. Eşitsizliği artı değerlerin dağıtımı üzerinden okumak toplumda var olan sermayenin denetimiyle ve kontrol altında olmasıyla ilişkilidir (Kıray, 2006: 137). Bireylerin yaşadıkları toplumda eşitsizlik olgusunu yaşaması, toplumun tabakalaşmasıyla alakalıdır. Bu tabakalaşma sınıf, statü ve iktidara göre şekillenmektedir. Sosyologlar eşitsizliği tanımlarken genelde bu tabakalaşmadan bahsetmektedir. Toplumsal tabakalaşmanın en önemli oluşma nedeni mal varlığı gibi görülse de cinsiyet, din veya askeri rütbe gibi başkaca özellikler dolayısıyla da ortaya çıkabilir (Giddens 2005: 282).

Yapılan değerlendirmelerden görüleceği üzere, yoksulluk teorileri yoksul olmanın nedenini ya yoksul kişiye ya da sisteme yüklemektedir. Ancak yoksulluğun, yoksul kişinin kendisinden kaynaklı ortaya çıktığı düşünüldüğünde bunun yalnızca bir kısır döngü oluşturduğu ifade edilmiştir. Toplumsal tabakalaşma kuramı yoksulluğun nedenlerini daha geniş yapısal güçlerle ilişkilendirmişlerdir (Üstün, 2007: 21). Yoksulluk söz konusu toplumun oluşturduğu sınıfların kültürleriyle de örüntülü olarak kendini var edebilmektedir. Gelir dağılımının eşitsiz bir şekilde bölüşümünün olduğu kapitalist toplumların yanı sıra piyasanın devletler tarafından düzenlendiği modern sosyalist toplumlarda da gelir dağılımı eşitsiz bir şekilde bölüşürülmektedir. Eşitsizliğin çok boyutlu olduğu ve eşitsizliklerden birinin varlığında ötekini de etkilendiği bir süreç söz konusudur. Yoksulun karşılaştığı eşitsizlik; toplumların sınıf, statü, iktidar etrafında oluşturduğu toplumsal tabakalaşma ile doğrudan bağlantılıdır (Turner, 1997: 26). Konuya daha fazla açıklık getirmek bakımından Max Weber'in düşüncelerine yer vermek önem arz etmektedir.

Weber kendi düşüncelerinde en çok iktidar ve güç konularına ağırlık vermiştir. Sosyal düzen ona göre sosyal onurun toplumdaki dağılımı şeklindedir. Weber'in tabakalaşma kuramı sınıf, statü ve siyasi parti temelindedir (Aydın, 2018: 251). Sınıf farkı, ekonomik nedenlerden kaynaklanmaktadır. Söz konusu ekonomik nedenler mülkiyet ya da mülksüzlük olarak değerlendirildiğinde; Weber sınıf analizinde, sahip olunan fırsatlara göre ayrılan ve öğrenim durumuna göre şekillenen daha çoğulcu sınıflar görülür (Weber 1993: 177'den akt. Swingewood, 2010: 196). Weber'e göre ekonomik faktörler, sosyal statü oluşumunda çok etkilidir. Çünkü zengin biri zenginliğini kaybetse dahi itibarı aynı kalacaktır. Bu noktada statü belirlenirken sınıf ayrımında olduğu gibi ekonomik nedenlere bakılmayacaktır. Yaşam tarzı, itibar gibi öznel faktörler statüyü belirlemektedir. Yaşam tarzının kendine has olması, formel alandaki ayrıcalıklarından kaynaklı mesleki saygınlığa ulaşma, formel alanın sunduğu eğitim imkanlarıyla birlikte gelen üstünlük, prestijli olan konumu yakalama imkânı, statünün, Weber düşüncesindeki tahayyülüdür (Weber, 2012: 427). Weber'e göre siyasi partiler ise güç ve iktidar yapısına dahil olmaktadır. Siyasi partiler gücü ve iktidarı elde etmek amacıyla. Partilerin davranışlarının sonucu toplumsal bir olguyu etkilediği için toplumsallaştırmayı da barındırmaktadır. Siyasal partileri gibi kuruluşlar gücü ellerinde bulundurmak ya da bir devletin hegemonyasını kabul ettirmek için yine devletin izin verdiği ölçüde kaba güç kullanmaya başvurabilmektedir (Weber, 2004: 189). Söz konusu bu kaba güç son önlem ve genelde istenileni topluma benimsetmede kestirme yol olarak düşünülse de yapılan etkinlik yarar sağlama amacı güdüyorsa ekonomik bir etkinliktir. Kaba güçten beslenen siyasal toplulukların amaçladıkları ve hedefledikleri de birer ekonomik etkinliktir. Amaçlanan pratikler, toplumun tüm grupları çerçevesinde değerlendirildiğinde dez avantajlı gruplardan avantajlı gruplara kadar herkesi etkiler, bu yönüyle ekonomik etkinlik toplumsal ilişkileri açıklarken aynı zamanda kişilerin toplumdaki konumlarıyla da ilişkilidir (Weber, 2014: 101-103). Weber'in "sınıfı" malların üretilmesi ve edinilmesine göre değerlendirilirken, "statü grupları" ise bireylerin özel yaşamları içerisinde tüketebildikleriyle değerlendirilmektedir (Swingewood, 2010: 197). Bireyin, toplum içindeki sınıfı piyasadaki durumunu belirler. Bireyin yetenekleri, teknik bilgisi ve gücü onu belirli bir statü grubu içerisine yerleştirir. Hangi sınıfta bulunduğu bireyin o sınıfa ait bazı olanaklardan faydalanmasını sağlar (Aydın, 2018: 251). Weber'in düşüncesinde kazanılan konum bireyin salt kendi statüsüne göre değerlendirilmemekte, birey kendini bir statü grubu içerisine yerleştirdiği anda saygınlığı kazanmaktadır (Weber, 2012: 428).

Genel anlamıyla Weber düşüncesinde ekonomik düzenin belirleyicisi olarak malların dağıtımını ve tüketimi ele alınmaktadır. Sosyal düzenin kendisi de söz konusu bu ekonomik

düzenin içerisinde şekillenen gücün dağıldığı “sınıf”, “statü grupları” ve “partiler” gibi olgular etrafında şekillenmektedir (Weber, 2004: 268). Varsıllığın (zengin olma durumu, zenginlik vb.) ya da yoksulluğun dikkat çektiği konu sosyal düzen içerisine yerleştirilen ekonomik etkinliklerin – burada unutulmaması gereken etkinliğin kendisinin yarar sağlama olduğu vurgusu- belirleyiciliği olgusudur. Pazar ekonomisi olarak ele alınan piyasa, toplumsallaşmış gereksinimleri yine bireylerin çıkarları üzerindeki rekabetleriyle ya da dayanışma örüntüleriyle karşılamaya çalışan bir planlı ekonomiden beslenerek bir düzen tutturmaktadır. Planlı ekonomi burada varsılın tekelinde olan bir düzendir. Varsıl, pazarda kendisini bir başkasına bağımlı olarak var etmektedir. Weber’in bahsettiği bu durum işçinin yazgısı olarak kabul görmektedir (Weber, 2014: 174-175). Yoksulluk belli ekonomik çıkarlardan ya da imkânlardan uzak kalma hali olarak değerlendirildiğinde; yoksulun statü gruplarına dahil olma ve piyasanın tekeli elinde bulundurma fırsatından yoksun olduğu söylenebilir.

1.2.3. Marxist Yaklaşımda Yoksulluğun Ele Alınışı

Marxist yaklaşım içerisinde yoksulluğu değerlendirmeye çalışan Marx, yoksulluğun kapitalist düzenle beraber oluştuğunu ileri sürer. Yoksulluk, Marx’a göre kapitalizmle beraber ortaya çıkan bir sorundur (Demir, 2018: 72). Kapitalist toplum analizine katkıları çok fazla olan Marx, toplumsal tabakalaşma kuramlarının da düşünürlerindendir. İnsanlık tarihi Marx’ a göre ezen ve ezilenler tarihidir. Tarihi süreç toplumsal sınıfların kavgasıyla oluşmuştur. Ancak bu kavga içinde orta tabakada kalan kesim de zamanla aşağı tabakaya katılacaktır (Marx ve Engels, 2013: 55; Erdem, 2006: 357). Marxist sosyolojide kapitalizmin var olabilmesi için yoksulluk neredeyse ön şarttır. Kapitalizmin esas amacı en fazla karı elde edebilmektir. Bu kârı elde ederken de emek faktörüne düşük ücretler sunarak onları sömürmektedir. Yoksulluk kapitalist sistem tarafında üretilmiştir. Çünkü sistem her zaman düşük emek gücüne gereksinim duymaktadır (Erdem, 2006: 358). Marxist bakış açısına göre kapitalist toplumlarda var olan yoksulluk, yine kapitalizmin doğurduğu eşitsizlik mekanizmasına bakarak anlaşılabilir. Bir toplum içindeki kaynakların hepsi üretimi elinde tutan kesimdedir. Bu kesime boyun eğen ve emeğini satan kişiler ise devamlı sömürülmektedir. Bu da insanları giderek yoksullaştırmaktadır (Yıldırım, 2017: 174). Emeğin sömürsünün kendisini düşük ücretlerden daha düşük ücretlere çekmesi yoksulların söz konusu sisteme içkin olduğunu göstermektedir. Sermayeyi elinde bulunduranlar için yoksulluk rahatsız edici düzeyde olmadığı sürece var olmaya devam edecektir.

Toplumsal tabakalaşma sisteminde sınıf, üst, orta ve alt sınıflardan oluşmaktadır. Bu piramitin en altını, yoksulluğu en şiddetli yaşayan kesimler oluşturmaktadır (Yıldırım, 2017:

173). Aşağı sınıf, refah olan yaşama ulaşmada ilk adımı atmada yoksun olan bireylerin oluşturduğu alt sınıf kavramı ile örtüşmektedir (Giddens, 2012: 361-362). Bu anlamıyla yoksulluk, yoksun olunan durumun üstesinden gelinecek bir çözüme ulaşmayı güçleştirmekte, giderek yoksulluğun derinleştiği bir kısır döngüye dönüşmektedir. Lewis, yoksulun içinde bulunduğu en kötü koşullarda yaşamı idame ettirmeye çalıştığını ve nesilden nesile aktarılan yapabilirlikten yoksunluk durumunun onları en dibe çektiğini dile getirmekte, bu durumun gündelik yaşam pratiklerinde bir kültür haline dönüştüğünü ifade etmektedir (Erkilet, 2011: 139; Lewis, 2018: 211-212).

Sosyal dışlanma, bu bireyler tarafından bazı davranışların geliştirilmesine neden olmaktadır. Toplumdan dışlanmayla beraber tüm imkanlardan da faydalanamamaktadır. Yine bu insanlar davranışlarında belli bir sorumluluğa da sahip değildir. Bu da toplumsal tabakanın en altında yer alan bireylerin sosyal ve psikolojik anlamda izole olmalarına ve çalışma hayatından uzak bir hayat sürmelerine neden olmaktadır (Yıldırım, 2017: 174). Bu kesimin sosyo-ekonomik imkansızlıkları, statü yoksunluğunu da doğurmaktadır. Başka bir ifadeyle, “itibarın” kendisinden de mahrum olarak yaşamlarını idâme ettirmektedir. Dezavantajlı bu grup içerisinde emekli yaşlılar, özürlü gruplar, kronik hastalar, tek ebeveynli aileler¹ ve uzun dönemli işsizler örnek verilmektedir (Oktik, 2008: 37).

1.2.4. İşlevselci Teori Yaklaşımı ve Yoksulluk

İşlevselci teori yaklaşımı ise yoksulluğun nedenini yoksulların bireysel özelliklerine bağlamaktadır. Bireylerin beceriksizliği ve ahlaki olmayan davranışları onları yoksulluğa itmektedir. Bu teoriye göre yoksullar, yardıma bağımlı hale gelmiş ve çalışma isteği içinde olmayan kimselerdir. Diğer yandan çalıştığı halde yoksul olan kişiler ise, kalifiye eleman değildir. Toplumda çoğu kişinin yapabileceği işi yapmaktadırlar. Bu da onların devamlı olarak yoksul kalmasına neden olmaktadır (Ak, 2016: 303). İşlevselci yaklaşımın yoksulluğun nedenini bireyin şahsi özelliklerinde bulması, çözümünü de yine bireylerde aramasına yol açmaktadır. Bireyler yoksul olmak istemiyor ve toplumdan daha fazla faydalanmak istiyorsa kendi niteliklerini artırmak zorundadır (Erdem, 2006: 353). Bu yaklaşım toplumu oluşturan her parçanın birbiri ile ilişki içinde olduğunu ileri sürmektedir. Feodal dönem içerisinde yoksulun işlevi zenginin dini ritüellerini gerçekleştirmek için araç olmasıdır. Bu dönemde yoksulluğun

¹ Tek ebeveynli ailelerin büyük çoğunluğunda aile reisi olarak çocuklarında yanlarına alarak yaşam içerisinde mücadele eden annelerden oluşmaktadır. Söz konusu anneler, toplumsal tarafından hoş karşılanmamasının yanı sıra, ekonomik açıdan risklere karşı savunmasızdırlar. Ekonomik kötüleşmenin tek ebeveynli ailelerdeki etkisi diğer aile türlerine göre daha şiddetli olabilmekte, onları içinden çıkamayacakları bir aşağı sınıfa mahkûm edebilmektedir. Ayrıntı için bkz. Değişen Toplumda Değişen Aile, Adak (2012).

giderilmesi için değil sadaka yoluyla zenginin kendi itibarını ve varlığını kanıtlaması için yoksulluk denetlenen bir olgudur (Topateş, 2015: 29). 16. Yüzyıldan itibaren yoksulluğun değişen anlamlarıyla birlikte işlevlerinde de değişiklikler yaşanmıştır. Artık yoksullar zenginlerin sadaka araçları değil, çalışmanın kendisi için üretilen işgücüdür (Buğra, 2018: 25). Kapitalizmin emek pazarına dönüştürdüğü yoksulluk kol gücüne dayalı ya da toplumun yapmak istemediği işlerde düşük ücretlerle çalışmak gibi yeni işlevler kazanmıştır. Dünya Bankası ve Bretton Woods gibi kuruluşlar, yoksulluğun neoliberal politikaların az gelişmiş ülkelerde etkili olarak sürdürülmesi için gerekli olduğunu ileri sürmektedir (Şenses, 2017: 53). Merton, yalnızca belirli topluluklar için değil toplumun her kesimi için kurum ve değerlerin işlevsel olduğunu düşünürken Gans için topluluklar arasında değer ve kurumların işlevselliği farklılık göstermektedir. Merton diğer işlevselciler gibi toplumun birbirine bağımlı öğelerden oluştuğunu ifade etmektedir. Toplumu kültürel ve toplumsal yapıların bütünlüklü uyumuyla irdelemekte, işlevselliği ise yine belirli bir sistemin uyumuna ve düzenlenmesine katkılar olarak görmektedir (Merton, 1968: 105, 217 akt. Wallace ve Wolf, 2012: 88). Herbert J. Gans'a (1971: 20) göre toplum içerisinde farklı toplulukların varlığı düşünüldüğünde yoksulluk bazı topluluklar için oldukça işlevsel olabilmektedir. Yoksulluğun bu işlevselliği içinde zenginin kötü ve kirli işlerini yaptırmasından düşük ücretli işlerde çalıştırılmasına kadar birçok görev yer almaktadır. Kötü ve bayağı olan işlerin yapılması için yoksullara ihtiyaç vardır. Çünkü onlar bu tarz işleri gönüllü olarak yapan kesimdir. Gans, yoksulluğun böyle bir işlevselliğinden söz ederek gelişmişlik düzeyi çok yüksek olan ülkelerde yoksulluğun hala niye devam ettiğini açıklar nitelikte bir değerlendirmede bulunmuştur.

Sistemin herhangi bir parçasında yaşanan aksama öteki parçayı etkilemekte toplum içerisinde işlevsel olarak devam etmesi beklenen sistemin kendisine patolojiler karışmaktadır (Güçlü, 2012: 70). Zamanla sisteme ait olan işlevselliğini koruyan yoksulluğun artık sistemin parçalarını olumsuz etkileyen bir sorun haline geldiği görülmektedir. Yoksulluk sistemin kendisi içerisinde üretildiğinin üstüne eklenerek artmaya devam etmektedir.

1.2.5. Bağımlılık Kuramı

Yoksulluğa yönelik yaklaşımlar arasında bağımlılık kuramı da yer almaktadır. Bağımlılık kuramının önde gelen düşünürleri Paul Baran, Celso Furtado, Osvaldo Sunkel, Fernando Henrique Cardoso, Andre Gunder Frank, Enzo Faletto, Arghiri Emmanuel, Samir Amin, Jose Gabriel Palma ve Immanuel Wallerstein'dir (Tüylüoğlu, 2004: 260). 1950'lerde Paul Baran tarafından ortaya atılan bağımlılık teorisi gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkeler arasındaki ilişkiler üzerinden gelişen bir teoridir. Gelişmiş ülkeler için az gelişmiş ülkelerin

iktisadi kalkınması istenen bir durum değildir. Baran (1957: 120-122) gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkeler üzerinden sağladığı katma değer gelişmiş ülkelerde yoğunlaşmasından söz etmektedir. Bu durum, gelişmiş ülkeleri merkez konumuna getirirken az gelişmiş ülkeleri uydu veya çevre ülke konumuna düşürmektedir. Merkez ülkelerin gelişimi ise çevre ülkelerin yoksullaşmasıyla sağlanmaktadır. Merkez ile uydu ülkeler arasındaki ilişki madalyonun iki yüzünü oluşturmakta, ülkeler arasında merkez zenginleştikçe çevrenin yoksullaştığı bir bağımlılık yaratmaktadır (Karaş, 2017: 250).

1.2.6. Yetkinlik Kuramı

Yoksulluğun nedenlerinin yoksullara atfedildiği yaklaşımların yanı sıra yoksulların, dışlandıkları sistem içerisinde geçim için nasıl üretim yapacaklarını belirleyecek bir yetkinlik kuramı da dikkat çekmektedir. Yetkinlik kuramı Freidmann' nın geliştirdiği bir kuramdır. Ona göre yoksulluk yetkinsiz olmaktır. Yetkinsizliği, üretim ve geçim için gerekli kaynaklar sahip olamadıkları sosyal boyut, politik alanda yeterince temsil edilmedikleri politik boyut ve kendilerini değersiz hissettikleri psikolojik boyut olarak ele almaktadır. Freidmann söz konusu yetkinsizliğin üstesinden gelmek için yetkinleştirme kuramını önermektedir (Oktik, 2008: 51; Freidmann, 2001: 141-142). Freidman yetkinleştirme modeli için gerekli sosyal gücü sekiz temele dayandırmaktadır: Güvenli yaşam alanı, moral ekonomi için gerekli artık zaman, sosyal ağlar, çeşitli sivil kuruluşlar, bilgi ve beceri, geçerli bilgi, üretim araçları ve parasal kaynaklar sosyal gücün temelini oluşturmaktadır. Freidman yetkinsizliğin bahsedilen boyutlarının hane halkı açısından giderilmesi için bir toplum sözleşmesi önerir; sivil kuruluşların sorumluluğuna vurgu yapar ve devletin söz konusu kuruluşlar aracılığıyla yurttaşlara kaynakları ulaştırması gerekliliğini ortaya koyar (Freidmann, 2001: 145-150).

1.2.7. Yoksulluk Kültürü Kuramı ve Yoksulluk Kültürünü Etkileyen Faktörler

Yoksulluğa yönelik yaklaşımlar içerisinde “yaşam tarzı” olarak yoksulluğu ele alan ilk kuram yoksulluk kültürüdür. Yoksulluk kültürü birçok faktörün bir araya toplanmasıyla gelişse de bir yaşam tarzı oluşturması bakımından oldukça önemlidir (Aksan, 2012: 14). Yoksulluk kültürü, yoksulluk ile ilgili çalışmaların çoğunda önemli bir yerde durmaktadır. Yoksulluk kültürü genel olarak kaderci ve aynı zamanda tembel bir kültürel ortamı ifade etmektedir. Aynı zamanda bu kültür nesilden nesile aktarılmaktadır. Bu kültür, içinde bulunulan şartlardan dolayı gelişen davranış ve tutumların tamamıdır. Bahsedilen yaklaşımı benimseyenler, yoksulluk kültürünün oluşmasındaki en önemli etkenin ekonomik değil psikolojik olduğunu ileri sürmüşlerdir. Çünkü yoksullar belirli yardımlara tabi tutulmaktadır. Belli bir zamandan sonra

da bu yardımlara bağılı kalmaktadırlar. Bu durum çalışmalarına engeldir. Bu da üretime dahil olmayan yoksulların, toplumun diğer kesimi tarafından sırtlarında bir kambur gibi görülmelerine neden olmaktadır (Mead'ten akt. Ergun, 2005: 19).

Kültür belli bir yaşama biçimini ifade etmektedir. Ancak Lewis, yoksulluk kültürünü tanımlarken daha çok nesilden nesile geçme özelliğini öne çıkarmıştır. Farklı yerlerde yaptığı çalışmalarda yoksulluktan kaynaklı aynı sorunların olduğunu ve bireylerin aynı alışkanlıklara sahip olduğunu tespit etmesiyle yoksulluk kültürü kuramını oluşturmuştur (Lewis, 2018: 210). Lewis'e (1965: LI) göre yoksulluk kültürü tarihte birbiri ile ilişkili bir çok olayda kendisini göstermektedir. Bu yoksulluk kültürünün varlığını belli koşullara dayandırmaktadır. Lewis, yoksulluk kültürünün toplumda oluşumunu ve gelişimini aşağıda yer alan belirli koşulların varlığına bağlamaktadır:

1. Para ekonomisi, ücretli işçilik ve kâr amacıyla üretim,
2. Devamlı, büyük ölçüde işsizlik,
3. Düşük ücretler,
4. Ya hükümet baskısı ya da isteyerek sosyal, politik ve ekonomik örgütlenmenin dar gelirli tabaka için sağlanmaması,
5. Tek taraflı yerine çift taraflı bir akrabalık sisteminin varlığı,
6. Hâkim sınıfta servet birikimine yönelen, alt tabakaya mensup olmanın kişisel yeteneksizlikten ileri geldiğini savunan bir değer yargısı (Lewis, 1965: LI).

Yoksulluk kültürü yoksulluk içinde yaşayan bireylerin geliştirmiş olduğu belli özellikleri barındıran bir kültürdür ve nesilden nesile aktarılma özelliği de vardır (Türkdoğan, 2003: 110). Yoksulluk kültürü belli durumların insan hayatında devamlı olarak tekrarlanması sonucunda gelişmektedir. Bu şekilde yoksulluk bir yaşam tarzı haline gelir. Yoksul bireylerin devamlı yaşam mücadelesi vermesi, işsizlik, çocuk yetiştirmedeki özensizlik, hayata karşı büyük bir umutsuzluk, alkol bağımlılığı ve tembellik gibi durumlar yoksulluğun yaşam tarzına dönüşmesine neden olmaktadır (Bilen ve Çalışır, 2013: 327). Bahsedilen nedenler haricinde sanayileşme ile köyden kentlere artan göç ve toplum genelinde yaşanan birtakım kültürel değişimler de yoksulluk kültürünün oluşumunda etkilidir. Yoksulluk kültürü sadece iktisadi bir anlam içermez. Toplumdaki yaygın kültürden ve toplumdaki yaygın hayat standardıyla bağ kuramama durumunda kaynaklanmaktadır (Bilen ve Şan, 2006: 171). Yoksulluk kültürünün ortaya çıkma nedenleri ekonomik olarak görülse de beslenmesi sosyal değerler aracılığıyla olmaktadır. Bu kültürün birey üzerinde de bazı olumsuz etkileri elbette olmaktadır. Toplumla birleşememiş ve uyum sağlayamamış kişi, kendisini çaresiz hissedecek ve öfke, isyan gibi

davranışlar ortaya çıkacaktır. Kendisini kentsel yapıda görmek isteyip göremeyen birey sisteme güvensiz ve devamlı tepki içinde olacaktır (Bilen ve Şan, 2006: 169).

Yoksulluk kültürünü ortadan kaldırmak yoksulluğu sonlandırmaktan daha zordur. Yoksulluk kültürü çok daha farklı bir süreci ifade etmektedir. Bireylerin yaşamlarını devam ettirebilmek için gerekli olanaklara ulaşamaması yoksulluktur. Yoksulluk kültürü ise bir yaşam tarzıdır. Çok farklı boyutları olup bunlarla ele alınması gerekir. Çünkü bu kültür insanların hayatlarında çok büyük iz bırakmaktadır. Bu da yoksulluk kültürünü ortadan kaldırmayı zorlaştırmaktadır (Avcı, 2003: 130). Yoksulluk kültürünü yaşayan bireyler kendilerini toplumdan dışlanmış hissetmektedir. Bu kişiler suç işlemeye yatkın (Açıkgöz, 2015: 256-257) genellikle alkol düşkün ve geleceği düşünmeme gibi ruhsal durum içinde olmaktadır. Diğer yandan bu bireyler, kendi çevreleri haricinde gelişen olaylara karşı da kayıtsızdır. Toplum ile bir bağ kuramazlar. Yoksulluk kültürü içinde yaşayan kişilerin okuma-yazma oranları da düşüktür. Toplumun devamlı kullandığı mağaza, banka gibi yerlere de çok fazla uğramazlar. Bu da, onların toplum tarafından dışlandığı duygusunu hissetmesine yol açar. Karşılaştıkları sorunlarla nasıl başa çıkacaklarını bilemezler. Bu durum, onların kendilerini sürekli olarak önemsiz, değersiz görmelerine neden olur (Özdoğan, 2009: 101). Oscar Lewis, yoksul kişilerin bu kültür içinde yaşamak zorunda olduğu fikrine karşı çıkmıştır. Lewis'e (1965: LX- LXI) göre bu bireyler, yoksulluk kültürü içinde yaşarken kendilerini memnun etmeyi bilmektedirler:

Coğu sosyologların içine alacak olan orta sınıf halkının yoksulluk kültürünü sadece olumsuz yanlarına dikkatlerini çevirdikleri görülmektedir. Yoksulluk kültürünü idealleştirme ya da romantikleştirmeye çalışmıyorum. Bir zamanlar biri “yoksulluğu methetmek içinde yaşamaktan çok daha kolyadır” demiş. Ancak yoksulluk kültürünü bir takım özelliklerinden doğan olumlu görüntüleri de görmezlikten gelemeyiz. Günü gününe yaşamak, serüven yaşama isteği, duyguların kendilerini eğlendirmesi, içgüdüye hoş görü göstermek gibi bir takım durumlar ortaya çıkarır ki bu istek ve duygular orta sınıfı meydana getiren, geleceklerini düşünen bir takım kişiler tarafından köreltilmiştir (Lewis, 1965: LX-LXI).

Ülkemizde yoksulluk kültürü literatürde, ilk kez Türkdoğan tarafından incelenmiştir. Türkdoğan da Lewis'in yoksulluk kültürü kuramındaki temel kriterleri baz almıştır. Türkdoğan 1973 yılında Erzurum'da gecekondu mahallerini incelemiş, yoksulluk kültüründe mekânı ve gecekonducuları ayrıca önemsemiştir (Aksan, 2012: 15). Bu noktada Türkdoğan'ın asıl amacı ülkemizdeki gecekondu sorununu incelemek olmuştur. Türkdoğan'a göre Avrupa'da başlayan sanayileşme kırdan kente olan göçü arttırmıştır. Ancak kentlerde yeterli olanağı bulamayan ve ekonomik sosyal alanda birçok sorun yaşayan bireyler ucuz konut bulma arayışına girmişlerdir. Bu da göç eden ve aynı sorunları yaşayan bireylerin kent çevrelerinde toplanmasına ve gecekonducuların oluşmasına neden olmuştur. Bu bölgelerde yaşayan bireyler benzer tutum ve

davranışlara sahip olmuştur. Yaşadıkları toplumdan ayrılarak kendi “yan kültür” leri oluşmuştur. Bu yan kültür genellikle yoksulluk kültürü olarak anılmıştır. Türkdoğan gecekondlu mahallelerinde devamlı olarak ortak kültürün oluşması sonucunu çıkarmıştır. Türkdoğan, bu nedenle gecekondlu mahallelerini yoksulluk kültürünün ortaya çıktığı ana mekân olarak ele almıştır (Türkdoğan, 1974:55). Yaptığı çalışmalarda Türkdoğan, yoksulluk ile yoksulluk kültürünü birbirinden ayırmıştır. Yoksulluk kültürünün yalnızca ekonomik nedenlere dayanmadığını, aynı zamanda kültürel sorunların da bu kültürü oluşturduğunu ifade etmiştir (Türkdoğan, 2003: 106).

Yoksulluk kültürü yoksulluktan daha farklı bir durumdur. Hem ekonomik hem sosyopsikolojik etmenler de yoksulluk kültürüne dahildir (Türkdoğan, 2003: 109). Yoksulluk ortadan kalksa dahi yoksulluk kültürü probleminin çözülmesi uzun süren uğraşlar neticesinde gerçekleşebilecektir (Lewis, 1965: LXII). Bu da yoksulluğun çözümünde toplum yapısı ve değer yagılarıyla bağlantı kurmayı zorunlu hale getirmektedir (Güneş, 2010: 15).

1.3. Günümüzde Kentsel Yoksulluğun Yeni Görünümleri

Yoksulluğun tarihsel sürecinden bu yana çeşitli nedenleri üzerinde durulmakla birlikte günümüze gelindiğinde yoksulluğu etkileyen yeni ve çeşitli etmenlerden söz etmek mümkündür (Topateş, 2015: 24). Yoksulluğun günümüzdeki görünümünü, küreselleşme ve neoliberal politikalar üzerinden okumak, yoksulluğun derinliğini ve yayıldığı alanı görmek açısından önemlidir. En genel anlamıyla küreselleşme; ulusal sınırların giderek ortadan kalktığı, dünyanın tek bir pazar haline geldiği, dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan olayın eşanlı dünyanın başkaca yerlerinde hissedildiği, uluslararası kültürel sosyal ve politik ilişkilerin arttığı bir süreci ifade etmektedir (Yılmaz, 2012: 261). Aynı zamanda küreselleşme, geleneksel otoriteden kurtulma “rasyonel” olana geçiş veya toplumların modernliğe doğru evrilmesi olarak ifade edilebilmektedir (Oktik, 2008: 22). Ülkeler arasında var olan ve sürekliliğini koruyan sosyal, politik ve ekonomik bağlar hem ülkeler arasındaki ilişkileri hem de ülkeler içerisinde yaşayanları etkilemekte ve bu karşılıklı kurulan ilişkiler küreselleşmenin perspektifini oluşturmaktadır (Slattery, 2014: 419). Ancak küreselleşme süreci, özellikle yoksul ülkeler açısından mevcut sorunları daha da derinleştirmiştir; kent içi yoksulluk, mekânsal ayrışma ve parçalanma, kentsel şiddet ve çocuk suçlarında artış, varoş ve gettolardaki sefalet küreselleşmenin öteki yüzü olarak ortaya çıkmıştır (Aytaç, 2013: 68).

Dünya Bankası’nın ülkelerin küresel mercekteki bir ekonomik düzeni talep etmesinden çok önce ülkelerinde yaşanan şiddet ve yoksulluk ile ilgilenmesi üzerinden şekillenen yoksulluk açıklamaları, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin “kendi evine çeki düzen” vermesi

gerektiğini vurgular nitelikte olmuştur (Şenses, 2017: 48-49). 1980’li yıllara gelindiğinde devlet müdahaleci bir ekonomik piyasanın yerini dışa bağımlı, neoliberal politikalar ağırlıklı serbest piyasanın aldığı bir döneme geçilmiştir (Şenses, 2017: 50-51). Refah devlet anlayışının yerini neoliberal bir anlayışa bırakmasının sonuçlarını refah devletlerin bireylere karşı sorumlulukları üzerinden anlamak mümkündür:

Refah devlet anlayışının altında yatan temel düşüncelerden biri de adaletin ya da toplumsal dağıtımın ihtiyaçlara göre düzenlenmesidir. Rekabetçi serbest piyasa sürecinde, ekonomik kaynaklardan piyasanın gerektirdiği yetenek ve eğitimden yoksun, hamile, hasta, yaşlı ya da sakat olduğu için ya da diğer sebeplerden dolayı dışlanan ve yoksulluk içine düşen kişi ya da gruplar vardır. Kişi ya da grupların gereksinimlerinin karşılanması, kategorik eşitliğin sağlanarak yeniden toplumun aktif üyeleri haline gelebilmeleri için toplumsal kaynakların yeniden dağıtımını gerekli kılar. Böyle bir düşüncenin altında toplumun toplam paydasının artacağına olan inanç yatar. (...) ekonomik gücü elinde bulunduran kapitalist sınıf serbest piyasanın rekabetçi ücret ve emek piyasasında, emeğinden başka kaynağı olmayan işçi sınıfına göre çok daha güçlü bir konumda olduğu için ücretleri belirlemede de çok baskın olabilir. İşçiye, işveren karşısında adil bir düzeyde pazarlık yapabilmesini sağlayacak gücü ve olanakları sunmak da refah devletinin toplumda kaynakların daha eşit dağılması amacına hizmet edecektir (Sallan Gül, 2004: 114-115).

Bununla birlikte neoliberal devlet anlayışı özel mülkiyetin haklarının korunmasından ve özgürce işleyen bir piyasaya içkin olan serbest ticaretten yana bir anlayış etrafında şekillenmektedir. “Yükselen dalganın bütün gemiyi yüzdüreceği” ve “yukarıdan zenginleşmenin aşağıya da damlayacağı” fikri üzerinden hareket eden neoliberal politikalar, yoksulluğun giderilmesi için en iyi çözüm yolu olarak serbest piyasa ve ticareti önermektedir (Harvey, 2015: 72-73). Yeni liberaller her alanda serbest piyasanın gerekliliğini vurgulamakta, özellikle kamu mallarının da serbest piyasanın hizmetinde olması gerektiğini dile getirmektedirler. Yeni liberaller, “bölünmezlik ve dışlanmazlık”² ilkelerinin kamu mallarının geniş alanlara yayılmasında etkili olduğunu dile getirmektedir. Devletlerin bu şekilde kamu malları üzerindeki müdahalelerini aşırı bulmaktadırlar (King, 1987: 81). Onlara göre bu ilkeler doğrultusunda kamu mallarının ücretsiz olması nedeniyle bireylerin para ödmeden yararlanmayı sürekli hale getirmelerine neden olmaktadır. Neoliberal bakış açısında devlet böyle bir müdahaleden vazgeçmeli, serbest piyasanın işleyişine uygun bir şekilde dönüştürmelidir. Bununla birlikte bu hizmetleri talep edenler müşteri olarak görülmelidir.

² Bölünmezlik, kamu mallarının kullanıcılar arasında eşit bölüşümünün olmaması ilkesidir. Dışlanmazlık ilkesi ise bireylerin söz konusu malların maliyetine dahil olup olmamasıyla ilgilenmeksizin her bireyin söz konusu mallardan yararlanmasıdır. Ve bu durumun engellenmemesidir (Sallan Gül, 2004: 129).

Serbest piyasanın bu sistemi içerisinde vatandaşlığın anlamının “müşterek” ya da “tüketici” olmaya doğru kaydığı gözden kaçırılmaması gereken önemli bir husustur (Sallan Gül, 2004: 129-131). Refah devlet anlayışı ile neoliberal anlayış arasındaki bu ayrım kamu hizmetlerine erişim üzerinden açığa çıkmaktadır:

Geçmişte kâr getirmeyen ve teknik olarak piyasanın sunmasını mümkün olmadığı “eğitim, sağlık, posta hizmetleri gibi” kamu malları günümüzde kâr oranı oldukça yüksek bulunmakta, piyasanın da bu pastadan pay alması, yararlandırılması istenmektedir. Böylece, refah devletinin “devlet merkezli” maliyeti vergilerle karşılanan ve bürokratlar tarafından sunulan mal ve hizmetleri yerine, serbest piyasa sistemi içinde karşılanacağı “piyasa merkezli” refah anlayışına geçilmek istenmektedir (Sallan Gül, 2004: 138).

Bununla birlikte serbest piyasaya uygun hareket edilmesi artan kâr ve verimlilik açısından önemli görülmektedir. Bu nedenle belli hizmetlere erişemeyenlere direk devlet müdahalesi söz konusu olmamalı, belirli kamu mallarına ulaşamayan yoksullara bu hizmetlerden yararlanabilecekleri parasal değeri olan kuponların verilmesiyle devletin yine rekabeti arttırmaya yönelik piyasa merkezli müdahaleler uygulaması tercih edilmelidir (Freidmann’dan akt. Sallan Gül, 2004: 133). Neoliberal politikaların varlığı yoksulluğun da anlamında değişikliğe neden olmaktadır. Artan neoliberal politikalar, gelir adaletsizliğini giderek artırmakta; gelir dağılımındaki adaletsizlik, zengin ve yoksul arasındaki farkı daha da belirginleştirmektedir. Yaşanan bu gelişmelerin hepsi kapitalizmin niteliğinin değiştiğini göstermektedir. Bu durumun sonucu olarak yoksulluk da nitelik değiştirmektedir (Karakaş, 2010: 9). Her ne kadar neoliberal politikaların sebep olduğu yoksulluk gelir adaletsizliği üzerinden vurgulansa da neoliberaler için bu durum serbest piyasanın doğal bir sonucudur. Bireyler piyasada yetenekleri doğrultusunda zenginleşebilir yahut yetkin olamadıkları için yoksullaşabilirler. Bu durumun giderilmesi içinde yapılan devlet müdahaleleri aşırı olarak değerlendirilmekte, refah devlet anlayışında yoksulluğa yönelik sübvanselerin neoliberal anlayışın temel felsefesini oluşturan serbest piyasada uygulanması rekabetin doğasına aykırı olarak görülmektedir (Sallan Gül, 2004: 126-131). Bu bağlamda her ülkenin sorunu olmaya devam eden yoksulluk, küreselleşmenin öteki yüzü olarak da ön plana çıkmaktadır. Küreselleşme sürecinin değersel anlamında yatan yoksulluk ile ilgili temel sav ise yoksulun küreselleşme ile birlikte beliren “nimetlerden” yeteri kadar yararlanamadığı ve küresel dünyada itilmişliğin bir göstergesi olarak anlam kazandığı üzerinedir (Oruç, 2001: 83). Süreç zenginlerin daha da zenginleştiği, yoksullarında geçen her günün sonunda daha da yoksullaştığı eşitsizliğe doğru evrilmeye devam etmektedir (Yılmaz, 2012: 269).

Neoliberal politikalarla ilişkili olarak ortaya çıkan rekabetçi anlayış, kentleri örgütlemekte ve her defasında yeniden yapılandırmaktadır. Bununla birlikte kentlerde hizmet sektörünün büyümesi, sermayenin yine kentlerde yoğunlaşması kenti istihdam açısından önemli bir alana dönüştürmekte ve bu durum kentlere yapılan göçü etkilemektedir (Yılmaz, 2012: 267). Kente doğru yapılan göçlerle birlikte Wilson, yoksulluğu kent içi ekonomik yapılanmanın yeniden üretimiyle ilişkili olarak ele almaktadır. Ona göre kent içi istihdamın giderek “varoşlaşması”, kayıtdışı istihdamın artması ve bununla birlikte düşük ücretli çalışma koşullarının yaygınlaşması, kol gücüne dayalı işlerin bilgi ve teknoloji ile mesleki uzmanlaşmanın alanında yeniden üretilmesi kente gelenleri yoksullukla yüzleştirmekte ve kalıcı bir kent yoksulluğu açığa çıkmaktadır (Giddens, 2012: 398). Küreselleşme ve buna paralel gelişme gösteren neoliberal politikaların sebep olduğu sosyal dönüşümler ile birlikte sanayileşmiş kentlerde yoksullukla ilgili ciddi sorunlar açığa çıkmakta, bu sorunların oluşumunda etkili olan faktörler arasında ise küreselleşmenin ve hizmet sektörünün artan önemi yer almaktadır (Mingione, 2013: 20). Bu durum bireyleri etkilemekte, bireyin göçe zorlandığı ve aynı zamanda göç ettiği kentlerde yoksullukla karşılaştığı bir düzenin tahayyülü küresel dünyada yaygınlaşmaktadır (Yılmaz, 2012: 264). Neoliberal anlayışta rekabetçi, serbest piyasanın önünün açılması gerekliliği beraberinde ekonomik gücün aşırı bir şekilde eşitsiz dağılımını getirmektedir (Sallan Gül, 2004: 38-93). Söz konusu adaletsiz gelir dağılımı, kentlerdeki yaşam şansını etkilemektedir. Weber, hayat şansı ile pazarda var olan eşitsizlikten söz eder. Buradaki pazar kent sahalarıdır. Kentte güçlü olanlar yaşama şansı yüksek olanlardır, gücü elinde bulunduramayan ya da az bulunduran kişi ise yaşam şansından mahrum olan kesimdir. Yaşam şansı; sağlık, eğitim başarısı ve statü ile ilişkili olarak değerlendirildiğinde kentlerde bunlardan mahrum olan kent yoksulları için şans ya azdır ya da şansın onların lehine dönmediği yoksullukları farklı görünümelerde giderek daha fazla derinleşmektedir (Marshall, 1999: 815). Kentlerde yaşam şansı Weberyen anlamda verili bir faktör olarak ele alınmamalıdır. En nihayetinde kentlerde şanslı olmak veya olmamak “artık emek” üzerinden elde edilen sermayenin bölüşümünden doğan eşitsizliklerle de ilişkilidir. Nitekim kent yoksulluğunu küresel boyuta taşıyan ve yeniden anlamlandıran da bölüşümlerden doğan eşitsizlikler olmaktadır (Giddens, 2012: 346). Küreselleşme ile birlikte kentin teknoloji ve bilimin alanı haline gelmesi Yılmaz’ın (2012: 268) belirttiği gibi kentleri birçok dil ve kültürel farklılıkların bir arada olduğu bir “kavşağa” dönüştürmektedir. Kentin bu iç içe geçen dokusu ve yaşanan mekânsal yoğunlaşma, davranış ve zamana göre değerlendirilen “sınıf-altı” yoksulluğu ile mekâna dayanan “getto” yoksulluğu üzerinden açıklanan bir üst çerçeveyi oluşturmaktadır (Bıçkı, 2005: 114). Bu haliyle kentler içerisinde birey hem bireysel bir yoksulluğu yaşamakta

hem de yaşamlarını iyileştirmek açısından belirli bir bilgi, beceri ve sosyal desteğe sahip olanlardan uzaklaştığı bir yoksullukla mücadele etmektedir (Bıçk1, 2005: 110).

Modern kapitalist sistemler ve toplumsal yapılar, kent içerisinde kutuplaşmaların ve hiyerarşik ilişkilerin yoğun olarak yaşandığı sosyal süreçlere neden olmaktadır (Aytaç, 2013: 117). Bununla birlikte toplumun yapısında meydana gelen sosyal, kültürel ve iktisadi değişimlerden kaynaklı olarak üretimin yerini zamanla tüketimin ya da tüketebilmenin aldığı görülmektedir. Çalışmanın, bireyin yaşamını idame ettirmek için yeterli miktarda paraya ulaşmayı sağlayan bir araç olmanın ötesinde tüketimin kendisi için var olan bir şey halini aldığı andan bu yana gereksinimlerin anlamlarının değiştiği, giderek daha da borçlanılan bir yaşamın içine girildiği, ekonomik gelişmenin kendisine içkin olan çalışma etiğinin yerini harcamaların aldığı bir toplumsal düzen ve bu düzen içerisinde tüketimin sınıflar üzerinde belirleyici olduğu tüketim toplumunda şekilenen bir tüketim pratiğinden³ söz edilebilir (Yanıklar, 2018: 239). Bununla birlikte kentlerde asgari tüketimin altında tüketen kesim görece yoksul olmaktadır (Alcock, 1993: 8). Toplum içinde standart tüketimi yapamayanlar, yeni yoksulları meydana getirmekte; bu yoksullar yetersiz, kusurlu ve eksik olarak tanımlanmaktadır. Bu yoksulluk türü tüketim toplumunun oluşturduğu bir sonuçtur. Bauman (1999: 10)’a göre bir zamanlar sanayi kolunun yedek iş gücünü oluşturan yoksullar, tüketim toplumunun defolu tüketicilerine dönüşmüştür. Tüketimin kendisine dahil olamayan yoksullar, normal yaşam standartlarına erişemeyenler olmaktadır. Normalin dışında bir hayatı yaşayan birey dışlanan ve utanç duyan bireydir. Bu durum onu giderek mutsuzluğa sürüklemektedir (Bauman, 1999: 60-61). Bu da, yoksul bireyin başarısız ve gerektiği kadar tüketim yapamayan kişi olması demektir. Yoksul birey kendini başkalarının girebildiği toplumsal ortamlara giremeyen, aşağılanmış ve yetersiz hissedecektir. Çünkü toplum içinde gerektiği kadar tüketim yapamamaktadır (Bauman, 1999: 38).

Kentlerde giderek daha fazla görünür olan yoksulluğun bir diğer boyutu, kentlerde yoksulların barınmak için edindikleri konutlar üzerinden açıklanabilir. Kentlerde sanayileşmenin gelişme gösterdiği dönemlerde kente gelenlerin barınma sorununu çözmek için

³ Tüketim pratiği, Bourdieu’nun (2015: 162) kökü bakımından “edinilmiş olan” anlamıyla nitelendirdiği “habitusla” açıklandığında bireylerin kendileri için edindikleri şeylerin içlerinde bulundukları “alanlarıyla” ilişkili olduğu bir kavram olarak düşünülebilir. Burada alan veya habitus ile anlatılmak istenen toplumların çeşitli sermaye alanlarında kendini var ettiği “alan” ve bireylerin bu alanlara sahip olmak için girdiği rekabet “ortamlarıdır” (Görgün Baran, 2013: 6). Toplumsal düzen içerisinde bireylerin toplumda kabul görmek için kendi hesabına yaptığı şeyler ve toplumun sınıf yapısı içerisinde yapılanları yeniden üreterek deneyimlediği tüm pratiklerin sonucu olarak karşımıza çıkan ise onların “habitus”larıdır (Görgün Baran, 2013: 9). Söz konusu habituslarını şekillendiren kentlerde pazardan, mahalle esnafına oradan küçük butiklere ve dahası büyük mağazaların bir arada olduğu hipermarketlere kadar varan geniş bir tüketim pratiğinden söz etmek mümkündür. Hipermarketler ile anlatılmak istenen insanın istediği zaman gidip seçebildiği ve istediği anda satın alabildiği mekânların birbiriyle iç içe geçtiği büyük mekânlardır (Baudrillard, 2010: 112).

mevcut girişimleri genellikle devlete ait araziler üzerinde gecekondu inşa etmeleri idi (Keyder, 2014: 198). Kentin çeperlerinde hatta belirli kentlerin merkezinde yayılmış olarak görülen gecekondu, “saf”, “temiz”, “zararı olmayan” varsıllar için “öteki” sayılan köylülerin yaşam alanlarıdır (Gönen, 2008: 94). Gecekondu inşa etmenin tahayyülü yalnızca bu nitelilerle sınırlı değildir. Söz konusu arsa üzerinde enformel ilişkilerin sonucunda yaptırılan gecekonduların bir diğer anlamı ekonomik bir rasyonaliteye dayanmakta, gecekondu bireyleri formel işlerden veya kuruluşlardan uzaklaştıran bir yapıya dönüşmektedir (Duben, 2012: 40). Ortalama 100 metrekarelik bir alana yapılan gecekonduların, çoğu zaman enformel işlerden elde edilen gelirle inşa edildiği görülmektedir (Duben, 2012: 41). Bu nedenle kentte yaşanan yoksulluk, ilk anlamlarıyla bir sorun olarak düşünülmemekte; ihtiyaç olan iş gücünü karşılaması yönüyle işlevsel görülmektedir. Kentlerde formel ile enformelin iç içe geçtiği ve bu iki kavramın tanımı ve anlamında değişimlerin olduğu görülmektedir. Formel ve enformel yapının, kenti kendisi için mekân olarak yeniden dönüştürmesiyle ve neoliberal politikaların yapısal uyum programlarıyla birlikte gecekondunun da anlamında değişiklikler meydana gelmiştir (Güvenç, 2000: 93). Bu haliyle gecekondu, rant alanının bir parçası olarak yeniden anlam kazanmış değişen kentsel rant dinamikleri kent içerisindeki yoksulu iş gücü olmanın dışına taşımış, yasal olmayan yollarla kentte yayılan ve kenti işgal eden kentin suçluları konumuna düşürmüştür (Gönen, 2008: 94-95). Söz konusu rant dinamikleri, kentin suçlanan kesimi için yerel yönetimlerin yaptırımlarıyla birlikte yerlerinden edildikleri veya mahallelerinde yapılacak olan ıslah çalışmalarına destek vermeleri gerektiği yeni bir süreci başlatmıştır (Beauregard, 2015: 78). Zira, unutulmamalıdır ki bugünün mekân üretimi eşitsiz bir süreci de beraberinde getirmektedir (Smith, 2015: 33). Küresel dünyanın ekonomik gelişimi kentlerdeki gelişim ve büyümeyi de etkilemekte, temel anlamda mekânın yeniden farklılaştırılması üzerinden şekillenen mutenalaştırma⁴ süreci (soylulaştırma süreci) gecekondu bölgelerini (genel anlamıyla işçi sınıfının yaşadığı bölgeler) kentsel rant elde etme açısından sermaye sahiplerinin kâr elde edecekleri bölgelere dönüştürmektedir (Smith, 2015: 34-36). Bu haliyle mutenalaştırma yahut kentsel yeniden gelişim mekânın yeniden farklılaşmasının ileri örneği olarak karşımıza çıkmaktadır (Smith, 2015: 36). Kentin iç bölgeleri veya çeperlerinde yaşayan yoksulların ikamet ettiği yerler soylulaştırma/mutenalaştırma ile yenilenmekte ve kentsel dönüşüm gerçekleştirilmektedir. Bu da yoksul kesimin kent içerisinde yerinden

⁴ Mutenalaştırma kavramı salt bir kentsel dönüşüm kavramı olarak düşünülmemeli ve yalnızca gecekondu alanlarına uygulanan bir politik süreç olarak ele alınmamalıdır. Tüm bunları bünyesinde barındıran ve daha geniş bir perspektifle düşünülmesi gereken mutenalaştırma, kentsel yenilenme ve kentsel yeniden yapılanmanın karmaşık, geniş bir sürecini ifade etmektedir. Coğrafi ölçekte kentsel farklılaşmanın yalnızca bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır (Smith, 2015: 33).

olmasına ve kentin başka yerlerine doğru sürüklenmesine neden olmaktadır (Aytaç, 2013: 91). Her haliyle yeniden yapılandırılan ya da farklılaştırılan kentler, içinde yaşayan bireylerin kendileri için uygun koşulları yarattıkları ve deneyimledikleri mekânlara dönüşmektedir. Bununla birlikte modern dönemdeki kent ortamı Heal'in dile getirdiği gibi zenginlere gösterilen konukseverliğin ve yoksula verilen sadakanın bir arada yaşandığı beraberinde bir ayrımın ve giderek belirginleşen bir uçurumun görünürlük kazandığı ortam olarak düşünülebilir (Heal'den aktaran Urry, 1999: 202). Yeniden düzenlenmiş ve yapılandırılmış olan toplumsal ve kentsel yapı içerisinde görünürlük kazanan ayrıştırılmış, izole edilmiş ve parçalanmış nüfus günümüz kentlerinde yaşanan yoksulluğu da su yüzüne çıkarmaktadır (Wacquant, 2013: 135).

1980'lerden itibaren kullanılmaya başlanan yeni yoksulluk kavramı, tüketime erişebilmenin yanı sıra "iş", "çalışma" gibi kavramlar çerçevesinde de şekillenmektedir (Açıkalın, 2007: 48). Bugün kentlerde yoksulluk riski ile karşı karşıya gelmek, artan işsizlik oranlarından ve iktisadi yapıda gerçekleşen değişimlerden kaynaklı olarak hizmet sektöründe açığa çıkan düşük ücretli istihdamdan kaynaklanmakta ve kentlerin bugünkü istihdam alanları düşük ücretli, güvencesiz ve istikrarsız birçok kayıtdışı işleri bünyesinde barındıran alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Mingione, 2013: 24).

Küresel bir yapının kendisini sürekli olarak sistem içerisinde yeniden var etmesi beraberinde yoksul olan bireyler için yüksek risk koşullarını üretmektedir. Günümüz kentlerinde yaşamını idame ettirmeye çalışan yoksullar veya yoksullaşma riski ile karşı karşıya kalanlar içerisinde işsizlerin, çalışan yoksulların, dilencilerin, çocuk işçilerin, geçici ve güvencesiz işlerde çalışan emek işçilerinin yer aldığı bir manzara ve bu manzara ile örtüşen küreselleşen dünyanın kentlerinde boy gösteren eşitsizlikler karşısında yaşamı idame ettirmeye çalışanların yoksulluğu görünür olmaktadır (Aytaç, 2013: 66). Zira, toplumsal bütünleşmeyi ortadan kaldıran koşulların bir ürünü olan yeni yoksulluk; enformellikten, geçici işlerden kurtulup kentin daha bütünsel bir yapısına dahil olamayacak bir kitleyi ifade etmektedir (UNDP, 2003: 23).

Yeni yoksulluk kıtlık yoksulluğundan risk yoksulluğuna geçişin emarelerini içinde barındırmaktadır. Kıtlık toplumunda, eşyanın tabiatı gereği, gereksinim duyulan temel ihtiyaçlar kıt olduğu için yoksulluk yaşanır. Oysa gelişmiş ülkelerde sisteme bir şekilde tutunulduğunda, böyle bir kıtlık sorunu pek kalmamış gözükmektedir. Fakat refah devletinin sağladığı korunaklı ortamın ortadan kalkışı ve bilgi toplumunun neden olduğu işgücü azalışı karşısında, geniş bir kitle işini kaybetme riski ile karşılaşabilmekte; bu da çalışan kesimlerin sistem dışına atılması tehlikesi ile birlikte yaşamasına neden olmaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2015: 71).

Risklerin belirleyici olduğu yeni yoksullukta “açım” çağrısının yerini “korkuyorum” ifadelerinin aldığı görölmektedir (Esgin, 2013: 688). Söz konusu kentlerde yaşıyan yoksulların karşılaştığı yeni riskler beraberinde sosyal yardımların yetersiz olduğu alanlarda enformel dayanışma ağlarına başvurdukları bir süreci getirmekte, yoksulluğu gidermek için başvuru alan aile ve akrabalık sistemi, giderek kısırlaşan yoksulluğa geçişı hızlandıran bir faktör olmaktadır (Mingione, 2013: 28). Bugünün ekonomisinde küreselleşme ile birlikte yaşanan radikal dönüşümler enformatik dayanışma ağlarının, komşuluk ilişkilerinin giderek daha fazla zayıflamasında etkilidir. Bu durum yoksul bireyi yeni risklerle tanıştırmakta, yoksulluğun bu yeni görünümü dramatik bir yoksulluk sürecini de beraberinde getirmektedir (İlhan, 2013: 170). Yeni yoksulluğa yönelik risklerin kaynağı olan enformel çalışma biçiminin ve taşeronun giderek yaygınlaştığı küresel dünyada kentler bu sektörlerin esnek olarak kullanıldığı alanlardır. Ucuz iş gücü olarak değerlendirilen yoksulların, bu yaygın sistemlerde kendini idame ettirmesi ve şikayetçi olmayacak kadar aşına olması yeni yoksulluğu pekiştirmekte, kent içerisinde yeniden üretilen bir kronik yoksulluk dikkat çekmektedir. Kentsel yoksulluğun tam karşılığı olmasa da kentsel yoksulluktan beslenen bu kronik yoksulluk, toplumun daha büyük bir kesiminde görülen ve giderek yayılan yaşam koşullarının anlatılması için kullanılan bir yeni yoksulluk kavramı olarak düşünölebilir (Kaygalak, 2001: 126). Öyle ki kentlerdeki yüksek katlı ve lüks plazaların altındaki kartonlar üzerinde devam eden hayatlar yeni yoksulluğun adeta bir sembolüdür (Silver, 1996: 105-106). Yeni yoksulluk, kentlerin çevresinde bir yaşam alanı olarak hayat bulmaktadır. Bu da kendine ait bir kültür yaratmaktadır. Örneğın, köyden kente zengin olma, birikim yapma gibi hayallerle gelen insanlar günümüzde bu şekilde bir umuda kendisini bağlı hissetmemektedir. Bahsedilen kentlerdeki yoksulluk, topluma dahil olamayan ve dışlandığını hisseden yoksullardan oluşmaktadır. Klasik yoksulluk ile bahsedilen kentsel yoksulluk arasındaki temel ayrım, öncesinde yoksul olma kaygısı olmayan kentlilerin, yaşanan küresel değışimler nedeniyle yoksullaşmasıdır. Bu yoksulluğun belki de en olumsuz sonucu ise yaşanan toplumdan soyutlanma ve dışlanmadır (Altay, 2007: 350). Günümüzde yoksulluğa yönelik yapılan tartışmalarda sosyal kabul ve sosyal dışlanma kavramı dikkat çekmekte, söz konusu kavramlar yoksulluğun sistemin içinde veya dışında yer alması üzerinden okunmaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2015: 67):

Bir yanda sistemin içinde yer tutabilmiş ve bu pozisyonlarını bir şekilde koruyabilen, lakin reel ücretlerin sürekli düşmesi nedeniyle yoksullaşan, diğeri yanda ise sistemden sosyal, siyasal ve ekonomik olarak dışlanan, hiç bir şekilde mücadele gücü kalmayan kesimler bu iki yoksulluk durumuna karşılık gelmektedir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2015: 67-68).

Bireyin topluma katılmasını engelleyen sebepler onun yoksul olması ve marjinal görülmesiyle ilgilidir. Sosyal dışlanma kavramı, daha çok toplumdaki var olan imkanları kullanma mahrumiyeti yaşayan insanların geçirdiği süreci ifade etmektedir. Sürecin nasıl gerçekleştiği daha çok bireyin veya grubun içinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve kültürel faktörlere bağlıdır. Bu dışlanmanın sosyal ayağı, bireyin sağlık ve eğitim gibi imkanlardan faydalanamamasını kapsar. Ekonomik boyutu ise gelir, üretim ve hizmetlerden faydalanma hakkı ile ilgilidir. Yine sosyal dışlanma yaşayan bireyler politikaya katılımında da fırsat eşitsizliği yaşayacaktır. Bir bütün olarak yaşanan sorunlar göz önüne alındığında bireylerin hayatında sosyal dışlanmanın ne kadar etkili olduğu aşikardır. Diğer yandan bunu yaşayan bireyler için bu sorun bir vatandaşlık sorunudur (Erkul ve Koca, 2016: 618). Zaman ve mekân fark etmeksizin yaşanabilecek bir durum olan sosyal dışlanmada bazı kişiler daha fazla risk altındadır. Çok düşük gelire sahip olma, aile içi şiddet, ruh sağlığında bozukluklar, yoksul mahallelerde yaşamak gibi faktörler daha fazla risk altında olduğunu göstermektedir (Sapancalı, 2005: 55). Tüketim toplumu ve küresel kapitalizmin bir sonucu olarak ele alınan yeni yoksulluk, yoksulları ve zenginleri aynı ekonomik alan içinde yaşamaya mecbur bırakmaktadır. Yoksullar ise bu durum nedeniyle dışlanmışlığı daha derinden yaşamaktadır (Karakaş, 2010:10). Varsıl ve yoksul arasındaki açılan uçurumlar yoksul üzerinden dışlayıcı bir söylem yaratmakta ve ötekileştirici, ayrıştırıcı bir ifadeye bürünen dışlayıcı söylem yoksulun aleyhine gelişen hiyerarşik bir ilişkiler düzeni doğurmaktadır (Aytaç, 2013: 83). İyi bir iş bulmanın güçlüğü ile birlikte açığa çıkan yoksullaşma ve mesleki uzmanlaşmanın yaygınlık kazandığı iktisadi yapıda düşük eğitim ve mesleki vasıflara sahip olmanın neden olduğu yoksullaşma, beraberinde sosyal dışlanmayı da getirmektedir (Mingione, 2013: 37). Söz konusu dışlanma duygusu, iş ve varoluştan kaynaklı duyulan utanç, karamsar bir havanın varlığı, içe dönük yaşanan öfke, üretim ilişkileri üzerinden şekillenen kapitalizm öncesi toplumlarda var olan yoksulluğun değil, kapitalizmin, modernizmin ve neoliberal politikaların etkin olduğu 1980 sonrası dönemde yaşanan yeni yoksulluğun sonuçlarıdır (Laçiner, 2007: 320-321). Bu durumu neoliberal politikaların iki yönlü olarak yarattığı yoksullaşma süreci pekiştirmektedir: Birincisi, işçi sınıfının örgütlenme gücünün zayıflatılmasıyla birlikte ücretlerin düşürülmesi, ikincisi ise kent yaşamı içerisinde dolaylı ücrete dahil olan kamu harcamalarının sınırlandırılmasından kaynaklı olarak yoksulluğun giderek yayılmasıdır (Kaygalak, 2001: 128).

Yoksulluğun daha çok ekonomik nedenlerle meydana geldiği düşünülse de yoksulluk, yoksullukla mücadele eden insanların bütün yaşamını etkilemektedir. Çünkü ekonomik kaynaklardaki yetersizlik sağlık ve eğitim gibi olanaklardan da faydalanmaya engel olmaktadır. Yoksul bireyler yaşadıkları yerler ve tükettikleri ürünler açısından zenginlerden ayrılmaktadır.

Sosyal hayatın içerisinde katılımda düşüşün yaşanması, işgücü piyasasına erişimin güç olmasıyla birlikte giderek artan insan hakları ihlali ve enformel sektör ağının yayılması yoksulları yeni problemlerle karşı karşıya getirmekte ve beraberinde onları sosyal bir dışlanmaya maruz bırakmaktadır (Karakaş, 2010: 10). Bahsedilen nedenlerle toplumla arasına duvar ören yoksul bireyler, zamanla kendilerine ait bir hayat tarzı oluşturmaktadır. Zira, bu durumun oluşması kaçınılmazdır (Ak, 2016: 300). Ördüğü duvarlar, yoksulluğun aileselleşmesi durumunda beraberinde getirmekte, düşük ücretli işlerde çalışmanın veya işsizliğin her an açığa çıkaracağı risklere karşı dağılmamak adına direnen ailelerin eğitim, sağlık gibi önemli olan hizmetlere erişimini güçleştirmektedir. Erişim noktasında ayrımcılığa maruz kaldıkları görülmekte, bu durum yoksul olan bireyin bakmakla yükümlü olduğu ailesinin de sosyal alanlardan dışlanmasına neden olmaktadır (Mingione, 2013: 43). En nihayetinde giderek kronikleşen yeni yoksulluk, sosyal dışlanmanın nedeni olduğu gibi yoksulun kendisini de kentin belli olanaklarından dışladığı bir sarmalı beraberinde getirmektedir (Öztürk ve Çetin, 2009: 2669). Bununla birlikte sosyal dışlanma, çalışma, tüketebilme üzerinden şekillenen yoksulluğun yeni görünümünün Türkiye kentlerindeki yansımaları çeşitli araştırmalarla ortaya konmaktadır.

Türkiye’de de kent yoksulluğu üzerine birçok araştırma yapılmıştır (Şenses, 2017; Erman, 2016; Kıray, 2000; Işık ve Pınarcıoğlu, 2015; Oktik, 2008; Aytaç ve İlhan, 2013; Erder, 2001; Buğra, 2018; Sallan Gül, 2004). Türkiye’de kentlerde yaşanan yoksulluğu anlamak bu çalışmanın amacını kavramada oldukça önemlidir. Bu bağlamda ülkemizde yaşanan kentsel yoksulluk araştırmanın ikinci bölümünde yer alan ‘araştırmanın amacı, konusu ve sorunsallıkları’ başlığı altında ele alınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE BULGULARIN ANALİZİ

2.1. Araştırmanın Amacı, Konusu ve Sorunsallıkları

Hem gelişmiş hem gelişmekte hem de az gelişmiş ülkelerin mücadele alanına giren yoksulluk, kentleşmenin yoğunlaştığı alanlarda daha derinleşmiş görünümleriyle dikkat çekmektedir. Kentlerde yoğunlaşan yoksulluğu, neoliberal politikaların belirlediği bir zemin üzerinden ele almakta fayda vardır. Serbest piyasa olarak tezahür eden söz konusu politikalar, yalnızca iş gücü veya iktisadi temeller üzerinde gerçekleşen yeniden üretimi değil aynı zamanda içinde bulunduğumuz kentlerinde yeniden üretimiyle ilgilenmiştir.

Kentin merkezleri elde edilen rant boşluğu ile lüks bir yaşamın adresi haline gelirken, kentin çeperleri ucuz kiraların var olduğu gecekondulu konutlarının mekânı olmuştur. Tabiki bu durum belediyelerin çeşitli alt yapı faaliyetleri ile kentin gecekondulu mahallelerini dönüştürmeye başlamasıyla değişmiş, kentin her alanında mekânın yeniden üretimi ve pazarlanmasının da önü açılmıştır. Tüm bunlara ek olarak, devlet eliyle özel sektörlerin teşvik edilmesi kentin çeperindeki mahallelerde rant boşluğu oluşturmakta, bununla birlikte her yanı gecekondulu olan mahallelerin kentsel dönüşümü de rant sağlamanın tekelinde gerçekleşmektedir. Kentlerdeki yoksulların konutları da neoliberal politikalar çerçevesinde doğrudan devlet müdahalesi ile dönüştürülmektedir (Erman, 2016: 27-29). Yoksulluk kentin kentsel dönüşüme giren mahallelerinde ya da kentin farklı alanlarında yaşayan bireylerin yaşantılarında kendini görünür kılan bir yeni yoksulluğa dönüşmektedir. Kentlerde beliren yeni yoksulluk, aynı zamanda yoksulların çok yönlü yoksunluklarına da işaret eder. Neoliberal politikalarla birlikte serbest piyasa karşısında giderek daha fazla güçsüzleşen ve güvencesiz işlerde çalışarak kente tutunmaya çalışanlar, zamanla kentin yoksullarına dönüşmektedir. Bu çerçeveden bu çalışma, kentsel dönüşümü henüz tamamlamamış olan gecekondulu mahallelerinde oturanların yoksulluğu deneyimleme biçimlerine odaklanmayı amaçlamaktadır.

Antalya'nın Kepez merkez ilçesine bağlı, kentsel dönüşüme giren Baraj ve Güneş mahallelerinde 'gecekonduda ev sahibi' ve 'gecekonduda kiracı olanlar' ile "gecekondudan apartman dairesine geçenler" ve 'apartman dairelerinde kiracı olarak yaşayanlar'ın yoksulluk deneyimleri ele alınmaktadır. Bununla birlikte, kentsel mekânda görünür olan yoksulluğun, kentsel dönüşüme giren mahallelerde yaşayanların dünyaya dair bakış açılarını, sağlığa yönelik tutumlarını ve geleceğe dair beklentilerini nasıl şekillendirdiği üzerinde de durulmaktadır. Kentsel mekânda yaşanan yoksulluğun görünümünü yoksulun dünyasından bir kesitle ortaya koymak ve bu çerçevedeki temel sorunsallıklar üzerinde durmak araştırmanın amacını

oluşturmaktadır. Bu bağlamda Antalya'ya bağlı Baraj ve Güneş mahallelerinde gecekonduda ve apartmanda ev sahibi veya kiracı olarak yaşayanları gündelik hayat pratikleri, yoksulluğa yönelik algıları, sosyo ekonomik durumları, yoksullukla baş etme stratejileri ve ilişki örüntüleri kentte yaşanan yoksulluğun görünürlüğünü ortaya koymak amacıyla irdelenmiştir.

Bu çerçevede tez çalışması, aşağıda yer alan şu sorunsallıklara yanıt aramaktadır:

- Kentsel dönüşüme giren gecekonduda mahallelerinde, gecekondudan apartmana geçiş, yoksulluk deneyimlerini nasıl etkilemektedir?
- Mahallenin eski sahipleri arasında gecekonduda ev sahibi ve kiracı olanların yoksulluk deneyimleri nasıl farklılaşmaktadır?
- Apartmanda kiracı olanların yoksulluğu nasıl deneyimlemektedir?
- Farklı konut tiplerinin iç içe geçtiği mahallede yaşayanların, tüketim pratikleri nasıl şekillenmektedir?
- Mahallenin geçirdiği kentsel dönüşümle birlikte, mahallenin eski sahipleri olarak oturan gecekonduda aileleri, apartmanda yaşayan eski gecekonduda aileleri ve apartmanın yeni kiracıları arasında nasıl bir ilişki örüntüsü vardır?
- Yoksulların gündelik yaşam pratikleri nasıl farklılaşmaktadır?
- Farklı mekân deneyimleri yoksulluk algısında ne tür değişimler yaratmaktadır?
- Mahallenin kentsel dönüşümle birlikte değişen anlamı, yoksulluktan kaynaklı oluşan dışlanmaya yönelik tutumlarını nasıl etkilemektedir?
- Mahallenin geçirdiği dönüşüm bireylerin sosyal yardımlara yönelik tutumlarını nasıl etkilemektedir?
- Yoksulların geleceğe dair kurgularını belirleyen faktörler nelerdir?
- Mahallede yaşanan kentsel dönüşüm, farklı konutlarda yaşayanların yaşam tarzlarını nasıl etkilemektedir?

Bu sorular çerçevesinde; yoksulların, yoksullukla baş etme stratejileri, değişen gündelik hayat pratikleri, hemşerilik ilişkilerinin değişen anlamları, kentsel dönüşümden etkilenen ilişki örüntüleri ve tüketim pratikleri, bulundukları kentsel mekândan dünyaya bakış açıları ve sağlığa yönelik tutumlar, geleceğe dair beklentiler, yardımlara yüklenen anlamlar irdelenmektedir. Gecekonduda mahallelerinin kentsel dönüşüme girmesiyle birlikte, mahallelerin farklılaşan konutlarında yaşayan yeni sakinleri mahallelere eklenmekte, mahalle bu haliyle eski ile yenin bir arada yaşadığı bir kentsel mekâna dönüşmektedir. Bu yeni etkileşim biçimleri, yoksulluğun dünyasında da değişimlere neden olmaktadır. Kentlerde görünür olan yoksulluk, aynı mahalle içerisinde yalnızca gecekonduda oturanların sorunu değil, mahallenin herhangi bir konutunda oturan insanların da yaşadığı bir sorundur. Mahalle sakinleri için mekânın

fiziksel dönüşümü alışık olmadıkları bir yaşama yeniden tutunmayı beraberinde getirmektedir. Bu çalışmada yapılan derinlemesine görüşmelerle gecekondu apartman dairelerine geçenlerin, gecekondu kiracı, ev sahibi olarak yaşayanların ve apartmanda kiracı olanların kentsel mekânda sosyo ekonomik durumdan kaynaklı çektiği güçlükler üzerinde durulmakta, yoksullukla baş etme stratejilerinin geçirdiği değişimlere odaklanılmaktadır. Aynı zamanda yoksulluk algıları ve yaşam tarzları, gündelik hayat etkileşimleri ve tüketim pratikleri üzerinden değerlendirmeler yapılmaktadır.

Kentsel mekânda yaşanan yoksulluğu anlamak için Türkiye’de yaşanan kentsel yoksulluğu ve kentte yaşanan yoksulluk hakkında yapılan çalışmaları ele almakta fayda vardır. 1970’li yıllardan itibaren Dünya Bankası’nın gelişmişlik seviyelerine göre ülkelerin refah seviyesini belirlemek adına üstünde durduğu yoksulluk, ülkemizin de geçirdiği değişimlerle birlikte üzerinde durulan ve araştırılan temel konular arasına girmiştir (Şentürk, 2009: 206). Gelişmekte olan tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye’nin de en büyük sorunlarından biri yoksulluktur. Üstelik günümüzde yoksulluğun zaman zaman hayat tarzına dönüştüğü de görülmektedir (Güneş, 2012: 152-153). Özellikle, kent içerisinde artan yoğun işsizlik ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler yoksul ile zengin arasında giderek derinleşen bir uçuruma neden olmaktadır (Taş ve Özcan, 2012: 427). Türkiye’de görülen yoksulluğun temel sebepleri arasında kentlerde kayıt dışı ekonominin giderek artması ve işsizlik gelmektedir (Avcı, 2003: 131). Türkiye’de kentsel yoksulluktan söz edildiğinde göçler sonucunda kentlere gelenlerle içerisinde gelir yokluğundan veya azlığından kaynaklı sıkıntı çekenlerin oluşturduğu bir kesimin varlığı dikkat çekmektedir (Koçancı ve Ergun, 2018: 53). 1980’li yıllar ise çeşitli imar aflarının çıkarıldığı yıllardır (Sallan Gül, 2004: 279). Söz konusu imar afları, konut krizinin kendiliğinden çözülmesini sağlamak amaçlı belediyelerin yetkilerinin genişletilmesiyle yapsatçılığın kar elde edilen bir sektör olmasının önünü daha da açmış; büyümedeki artış bazı kesimler için gelir dağılımının da hacmini büyüttüştür (Işık ve Pınarcıoğlu, 2015: 159). İmarlı gecekondulardaki artış, kentlerdeki bu büyüme, kentin kenarlarından içe doğru bir geçişi de beraberinde getirmiştir. Kente ilk 1950’lerde gelen ve çevirdiği yer üzerinde kente tutunmak için gecekondu inşa edenler, yerlerini daha konforlu bir imarlı yapı ve daha iç kesime doğru ilerleyerek yükselmeye biraz daha yaklaşma arzusu için kendisinden sonra gelenlere kiralamıştır. Kentte barınmak için hemşerilerine tutunmaya karar veren ve işsizlikten kaynaklı gelmeye çalışan kesimler, kente tutunamadan barındığı alana kira ödeyerek sahip olmak zorunda kalmıştır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2015: 163-166). 1980’den sonraki yıllar; işsizlikte artışların yaşandığı, mekânsal kutuplaşmaların görünür hale geldiği ve yoksulluğun yeni bir sürece girildiği (Kaygalak, 2001: 137) yıllar olmuştur. Kamu istihdamında ciddi azalmaların

meydana geldiği bu dönemde ücretler düşmeye başlamıştır. Bununla birlikte gecekonduda yaşayanların durumunun buradan ayrılmak zorunda kalıp kiracı olan bireylere göre daha iyi olduğu ifade edilebilir. Diğer yandan gecekonduların kentsel dönüşüme girmesiyle birlikte kentlerde akrabaları olduğu için kendini güvende hissetmek duygusu yerini güvensizliğe ve dayanışmanın giderek çözüldüğü yeni risklere, belirsizliklere bırakmıştır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2015: 158). Kente gelmek ve kente adapte olmak için kullanılan hemşerilik, ilk işlevini yerine getirirse de kente tutunmak için gerekli dayanışmayı sağlayamamaktadır. Kendini sürekli tekrar eden ve aktaran bir döngü dikkat çekmekte, yoksulluk giderek nöbetleşilen bir olgu olmaktadır. “Nöbetleşe yoksulluk” kavramını literatüre kazandıran Pınarcıoğlu ve Işık’ın (2015) İstanbul’da yaptıkları araştırmada 1980’li dönemin içinde bulunduğu yoksulluğa yönelik analizleri kent içindeki yoksulun halini anlamak için önemlidir. Hemşerilik ağı bu kavram çerçevesinde değerlendirildiğinde kentte daha önce var olanların, kente onları takip ederek gelen yakınları üzerinden imtiyaz elde edip yoksulluklarını devrettikleri bir ilişki ağını temsil etmektedir (Pınarcıoğlu ve Işık, 2015: 155-156). Nöbetleşerek bir diğerinden ötekine geçen yoksulluk, kent içerisinde kurtulmak için uğraşılan bir sorun olmaya devam etmektedir.

Yoksulların kent yaşamı içerisinde oluşturdukları dayanışma ağları, yokluklarıyla baş etme stratejileri, geliştirdikleri geleneksel ilişki ağları ve kentte tutunma pratikleri, bir alt kültür oluşturmaktadır. Yoksulların kentlerde tutunmak adına başvurdukları ortak değerler, bir yoksulluk alt kültürünü oluştururken yoksul kent içerisinde gelenekselin çöküşünden beslenen zenginlik kültürüyle karşı karşıya kalmaktadır. Kent kültürünün bu düalist anlamı, yokluk ve varlık ekseninde yoksulun kendisine ve yaşadığı çevreye yüklediği anlamın derinliğini açıklamaktadır. Yoksulların yaşantılarında kent içerisinde kendileri gibi olanlarla daha sık ilişkiler geliştirdiği, kentin kendisine ait olmayan yani kendileri gibi olmayanların yaşadığı kısımdan kendisini soyutladığı bir kent yaşamı benimsediği görülmekte, bu durum toplumdaki sınıfsal ayrımında belirleyici olmaktadır (Türkdoğan, 1988: 107-108).

Yoksulluk çok sayıda araştırmaya konu olmuştur (Buğra, 2018; Şenses, 2017; Bauman, 1999; Kıray, 1982; Giddens, 2000). Yapısal nedenler üzerinden yapılan çalışmaların yanı sıra yoksulluğun, bireyin anlam dünyasında ve yaşantılarında nasıl anlam kazandığı ve nasıl deneyimlendiği üzerine yapılan çalışmalar da söz konusudur. Yoksulluğun sosyal görünürlüğü yoksulluk kültürü üzerinden çalışmalar yapılmasının da önünü açmıştır. Yoksulluk kültürü kavramı, Oscar Lewis’in yoksulluk kültürü yaklaşımı üzerinden Türkiye’de ilk kez kullanan Orhan Türkdoğan (2003: 106)’dır. Türkdoğan’a göre yoksulluk, ekonomik temeller üzerinden değerlendirilecek bir kavramdan çok daha fazlasıdır. Yoksulluk, yoksullar içerisinde bir yaşam tarzı halini almış kültür temelli olarak da ele alınmalıdır. Yoksulluk ortadan kaldırılrsa da

yoksulluk kültürü devam ederek bir alt kültür oluşturmaktadır (Türkdoğan, 1974: 105-108). Türkdoğan, Erzurum (Türkdoğan, 1974) ve İstanbul (Türkdoğan, 2015) üzerinde gerçekleştirdiği araştırmayla literatüre önemli katkılarda bulunmuştur. Bu konuda yapılan çalışmalar (Pınarcıoğlu ve Işık, 2015; Kaygalak, 2001; Oktik, 2008; Erdoğan, 2007; Aytaç ve İlhan, 2013; Mingione, 2013; Wacquant, 2013; Yaşar, 2013; Erder 2001; Erman, 2016), kentlerde yaşanan yoksulluğu sosyolojik bir perspektiften okuyabilmeyi sağlamaktadır.

2.2. Araştırmanın Önemi ve Örneklemi

Araştırma, Antalya ilinin Kepez merkez ilçesine bağlı kentsel dönüşüme girmiş Baraj ve Güneş mahallelerinde gerçekleştirilmiştir. Kentsel mekânda yaşanan dönüşümle birlikte konut farklılığı ve mülkiyet durumunun farklılığı mekânda yaşanan yoksulluğun şiddetini etkilemektedir. Yoksulluğun kentsel mekânda yeni görünümelerini ortaya çıkarmayı hedefleyen bu çalışmada araştırmanın örneklemi; Baraj ve Güneş mahallelerinde ‘gecekondu ev sahibi olan’, ‘gecekondu kiracı olan’, ‘gecekondu apartmana geçerek ev sahibi olan’ ve ‘apartmanda kiracı olan’ bireyler oluşturmaktadır. Belirtmek gerekir ki araştırma örneklemini hakkında detaylı bilgi vermek, araştırmanın amacı konusu ve problemini anlamak adına faydalı olacaktır. Antalya hizmet, inşaat gibi birçok sektörü bünyesinde barındırdığı için işsizliğini gidermek isteyen bireylerin göç merkezlerinden olan bir kettir. Kentin eğitim, sağlık, turizm, inşaat gibi birçok sektörü bünyesinde barındırması; sosyo-kültürel, sosyoekonomik açıdan birbirlerinden farklı bireyleri bir araya getirebilmektedir. Kepez ilçesi Antalya’da kentsel dönüşümün yoğun olarak yaşandığı merkez ilçelerden birisidir. Kepez ilçesini tarihi arka planına bakıldığında 1950’ler ve 1960’lar ilçenin görünür olması açısından önemli yıllardır. Kepez’de belirtilen dönemlerde temeli atılan birçok fabrikanın bulunması göç almasını da etkilemektedir. Kente göçlerin yaşandığı 1950’ler gecekonduların yapılmaya başlandığı yıllardır. Kepez ilçesinde 1970’li yıllar ise gecekondulaşmanın en yoğun olduğu yıllar olarak karşımıza çıkmakta, dönem dönem yıkımla karşı karşıya kalan gecekonduların azalsa da günümüze kadar varlığını koruduğu görülmektedir. Bununla birlikte günümüzde kentleşmenin tamamlanmasına yönelik büyük mesafeler kattetmiş Kepez Belediyesi, mülkiyet ve imara dayalı sorunlarla sekteye uğrayan bir süreçten geçse de Kepez’i modern kent yapacak çalışmalar sürmektedir (Kepez Belediyesi Başkanlığı, 2019: 46). Belediyelerin, TOKİ hizmetlerinin ve piyasa koşullarının katkılarıyla ilçede kentsel dönüşüm hızla devam etmektedir.

Kepez Belediyesi’ne bağlı Baraj ve Güneş mahalleleri kentsel dönüşümün henüz başında olan mahalleler arasındadır. Araştırma alanına dahil edilen seçili mahallelerin coğrafik

özelliklerinin yanı sıra tarihsel arka planına dikkat edilmiştir. Araştırma bulgularından, kırsaldan ve başka kent alanlarından buralara göçlerin yapıldığı, ilk gelenlerin araziden kendilerine bir yer çevirerek gecekondular inşa ettiği, sonradan gelenlerin satın alarak veya kiracı olarak gecekondularda yaşadığı gözlenmektedir. Kentsel dönüşüme giren mahallelerin dokusunda yaşanan değişikliklerle birlikte mahallelere apartman dairelerine gecekondudan geçenlerin ve yeni kiracı olarak apartmanlarda yaşayanların da eklendiği görülmektedir. Gecekondularda ve apartmanlarda yaşayanların iç içe geçtiği Baraj ve Güneş mahallelerinin dokusunda yoksulluğun yeni görünümünü bireyin gündelik hayatında, değişen pratiklerinde, mekâna duyulan aidiyeti hissinde görmek mümkündür. Kentsel dönüşüme girmenin yanı sıra hâlâ bünyesinde gecekonduları barındıran Baraj ve Güneş mahallelerinde kentte yaşanan yoksulluğun izlerine rastlamak mümkündür. Bu durum araştırmanın örneklemini belirlerken göz önünde bulundurulmuştur. Baraj ve Güneş mahallelerinde geleneksel kültür motiflerinin yanı sıra modern kent kültürünün etkilerini de barındırmaktadır. 1950’lilerden bu yana hemşerilik olgusuna dayalı dayanışma ağlarıyla kente gelen ve kente yine bu ağlarla tutunan gecekondulu ailelerinin, “yerinden dönüşümle” apartman dairesine geçtikleri ve kendi imkânlarıyla kent kültürünü deneyimlemeye çalışanların oluşturduğu Baraj ve Güneş mahallelerinde mahalleye yeni kiracı olarak gelenleri ve avlularının önünde yaşantılarını devam ettirenleri bir arada görmek mümkündür. Baraj ve Güneş mahallelerinde kentsel dönüşümle birlikte yoksulluğun giderek derinleştiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla bu araştırmanın Antalya’da yaşanan yoksulluğun yeni biçimlerinin kavranmasına ve araştırmadan elde edilecek sonuçların özellikle kentsel bütünleşme boyutunda yoksulluk çalışmalarına katkı sunacağı öngörülmektedir.

2.3. Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Teknikleri

İçinde yaşadığımız dünyaya yüklenilen anlamlar ve bu anlamlarda var olan aykırılıklar yahut benzeşik tüm eylemler bir bütünselliğe çıkmaktadır. Bütünseli anlamak için olguların direkt anlamıyla ilgilenen nesnel pozitivist yaklaşıma eleştirel olarak “hermeneutik” yaklaşımla beslenen yöntemleri kullanmak; insan eylemlerinin direkt anlamlarının arka planında okunan anlamlarına bakmak; bu anlamları bilimsel bir platformun merkezine taşımak araştırmanın toplumdan soyutlanmadan tüm yönüyle ele alınması için önemlidir (Bal, 2016: 10). Anlamı yalnızca yazılar ve sayılarla ele alan nicel çalışmaların aksine anlamı insan eylemlerinin tüm sonucu olarak ele alan nitel araştırma, dünyayı anlamak için toplumsalı ilgilendiren felsefi varsayımları içine alan yorumlayıcı çatıları kapsayan bir çalışmadır (Creswell, 2013: 22).

Nitel araştırma, yorumlayıcı paradigmanın konuları üzerinden şekillenmekte, başkalarının dünyayı nasıl anlamlandırdıklarını yorumlamaya çalışmakta, bu da nitel araştırmayı “yorumlayıcı” bir araştırmacının kendisi haline getirmektedir. Yorumlayıcı paradigma odak noktasına insanın kendi dünyasını nasıl algıladığını, anlamı gündelik hayat deneyimlerinden anlamayı ve bireyin gündelik hayat pratiklerini gerçekleştirirken başvurduğu metotların araştırılmasını koymaktadır (Creswell, 2013; Bal, 2016: 31-33). Nitel araştırmalar nicel araştırmalar gibi sayısal veri elde etme kaygısı gütmemekte, makro bir düzeyde çalışılan nicel araştırmalardan farklı olarak mikro düzeyde yapılmaktadır. Bu bağlamda nitel araştırma, araştırma konusunun derinlemesine inceleme gereği duyulduğunda, bireyin doğal çevresinde gözlenmesi ve incelenmesi gerekliliğinde, araştırmacının uzman olarak değil de öğrenen ve bilgisini çoğalttığı biri olarak karşılıklı etkileşimin olduğu durumlarda tercih edilen bir yöntemdir (Kümbetoğlu, 2012: 165). Nitel araştırmaların en güçlü yanı ise araştırma yapan kişiye araştırılan konu veya problem hakkında ayrıntılı ve derinlemesine veri sağlamasıdır (Sherman ve Webb’den akt. Yıldırım ve Şimşek, 2011: 96). Gözlem, görüşme, doküman analizi gibi birçok veri toplama yönteminin kullanıldığı nitel araştırma, sosyal olguları ve olayları bulunduğu ortamda ele almakta, algıları ve olayları gerçekçi ve bütünsel bir biçimde ortaya konmasında izlenen nitel bir süreci kapsamaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinin en önemli katkısı tam da bu noktada açığa çıkmaktadır. Söz konusu katkı, araştırılan konuyu bireylerin bakış açıları üzerinden ortaya koyabilmek ve bu bakış açılarını kazandıkları sosyal yapıyı ve süreci görünür kılabilmek şeklindedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 39-40). Nitel yaklaşımın bu özellikleri kentsel mekânlarda yoksulluğun bireyler tarafından nasıl deneyimlendiğinin kavrayışı için uygun bir yöntemdir. Yoksulun deneyimlediği mekân içerisinde kendi dünyasından bir kesiti görünür kılmak önem arz etmektedir. Bu çalışmada araştırma sorularına gereken cevapların aranması yoksulun dünyasını anlamakla mümkündür. Bu nedenle bu çalışmada yoksulluk, yoksulun anlam dünyasından kesitlerle aktarılmaktadır. Burada mekân ise yalnızca kentsel dönüşüme girmiş mahalleler (Baraj ve Güneş) olarak düşünülmemelidir. Bu nedenle Antalya iline bağlı Kepez merkez ilçesinde yer alan Baraj ve Güneş mahallelerinde “gecekondu ev sahibi olan”, “gecekondu kiracı olan”, “gecekondu apartman dairesine geçerek apartmanlaşma sürecini deneyimleyen” ve “yapılan yeni dairelerde(apartmanda) kiracı olarak oturan” bireylerin, mahallenin geçirdiği kentsel dönüşüm sürecinden nasıl etkilendikleri dikkate alınmaktadır. Bu çalışmada “derinlemesine görüşme tekniği” ile bulgular elde edilmiştir.

Derinlemesine görüşme, araştırma konusunun bütünselliğini kapsayan açık uçlu sorularla görüşmeciden daha detaylı cevapların alınmasını mümkün kılan, görüşmecinin deneyimini,

yaşama dair anlamını ve gözlemini birebir görüşmelerle aktarmasını sağlayan bir veri toplama tekniğidir (Tekin, 2012: 101). Burada görüşmecinin anlattıklarına ilgi duymak, deneyimlerini paylaşımları açısında görüşmeciye güven vermek önemlidir (Neuman, 2014: 585; Özdemir, 2010: 328). Derinlemesine görüşmeler, veri toplama aracının saha sürecinde görüşmecinin yanıtlarına göre değişebildiği, soruların eklenip çıkarılabildiği, araştırmanın yönünün gerektiği zaman değişebildiği esnek bir yaklaşımla ilişkili olarak kullanılmaktadır (Berg ve Lune, 2015: 133; Yıldırım, 1999: 13). Araştırmada derinlemesine görüşmeler, yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu, derinlemesine görüşme ve araştırma desenine esneklik kazandırması açısından oldukça önemlidir (Bal, 2016: 163).

Baraj mahallesinde on altı (16) kişi ve Güneş mahallesinde on altı (16) kişi olmak üzere toplam otuz iki (32) görüşmeci ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilerden on sekizi (18) kadın; on dördü (14) erkektir. Kadın görüşmecilerin yaşları 24-67 yaş aralığında, erkek görüşmecilerin yaşları ise 40-62 yaş aralığında değişmektedir.

Kartopu örnekleme yönteminden yararlanılarak görüşmecilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Kartopu örnekleme tekniği; ulaşılması güç olan kişilere, aynı konumda olanların veya onları tanıyalar aracılığıyla ulaşılabilmesini sağlamaktadır (Bal, 2016: 95). Görüşmeciler “gecekondu ev sahibi olanlar (8 kişi)”, “gecekondu kiracı olanlar (8 kişi)”, “gecekondu apartmana geçenler (8 kişi)” ve “apartmanda kiracı olanlar (8 kişi)” şeklinde dört ana kategoriden oluşmaktadır. Pilot görüşmeler, 05.07.2019 ve 12.08.2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş, saha çalışması 10.01.2020 tarihinde yapılan görüşme ile sonlandırılmıştır. Dört kategori ile pilot görüşme gerçekleştirilmiş, görüşmelerin ardından sorular yeniden yapılandırılmıştır. Soruları yeniden yapılandırma süreci araştırma sürecince devam etmiştir. Görüşme formu; görüşmecilerin sosyo demografik özelliklere ilişkin bilgilerin yanı sıra sosyoekonomik durumlarını, ilişki ağlarını, tüketim pratiklerini ve gündelik yaşam etkileşimlerini ortaya koyacak sorulardan oluşturulmaya çalışılmıştır. Görüşmeler gizlilik ilkesiyle yürütülmüş, gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Yapılan her görüşmenin başında görüşmeciye araştırma ve araştırmayı yapan kişi (ben) ile ilgili tanıtıcı bilgiler aktarılmış, görüşmecilerin onayı ile birlikte saha görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, ortalama her bir görüşme için 90 dk. ile 120 dk. aralığında gerçekleşmiştir. Gerekli izinler doğrultusunda görüşmecilerin görüşme boyunca paylaştıkları kayıt altına alınmış, saha gözlemleri not edilmiştir.

Araştırma kapsamında sahaya ilişkin verilerin toplanma süreci gözlem yapabilmeyi de mümkün kılmaktadır. Sistematiik bir süreç içerisinde gerçekleştirilen saha görüşmelerinde

araştırmacı aynı zamanda dışarıdan bir gözlemci olarak durumu anlamaya çalışır, gözlem birkaç defa da yapılacağı gibi bir defaya mahsus da yapılabilir (Bal, 2016: 143). Görüşmelerin ikisi Baraj mahallesinde bulunan bakkalda birisi Güneş Mahallesi Semt Pazarı'nda, ikisi Güneş mahallesinde bulunan kıraathanede, üçü Baraj mahallesinde bulunan kıraathanede, birisi Güneş mahallesinde bulunan kamuya açık parkta, ikisi Güneş mahallesinde yer alan bir sitenin bahçesinde, geriye kalan yirmi iki görüşme ise Güneş mahallesinde yaşayan on kişinin evinde ve Baraj mahallesinde yaşayan on bir kişinin evinde gerçekleştirilmiştir. Bireylerin ev ortamlarında gerçekleştirilen görüşmeler, görüşmecilerin yoksulluk durumları yoksulluk karşısında kendilerine özgü oluşturdukları yaşam stratejileri gözlemeyi sağlamıştır. Evlerde yapılan görüşmeler çay sohbetleri ve ikramlardan dolayı ara ara bölünse de görüşmecilerin ev ortamında nasıl davrandıklarını görmek açısından faydalı olmuştur. Baraj mahallesinde G6(K. 42, Baraj) ve G8(K. 43, Baraj) ile yapılan görüşmelerin ardından akşam yemeği yenmiş, görüşmeye ek olarak yedikleri ve nereden aldıkları üzerinden sohbet edilmiştir. Baraj ve Güneş mahallelerinde bulunan kıraathanelere erkek görüşmecilerle görüşmek için gidilmiş ancak kadın olmamdan kaynaklı görüşme çok zor sağlanmıştır. Daha sonrasında kıraathanenin ön bahçesinde sessiz bir ortamda görüşmeci ile yalnız konuşma imkânı doğmuştur. Güneş mahallesinde yer alan bakkala arkadaşını ziyarete gelen G23(E. 48, Güneş) ile görüşme sürerken karşı dükkânda kavga çıkmış, görüşmeci kavgayı ayırmak için görüşmeyi yarıda kesmek zorunda kalmıştır. Daha sonra görüşme görüşmecinin evinde kaldığı yerden devam ettirilmiştir. Genel olarak görüşmeciler sosyo-demografik özellikleriyle ilgili olan sorulara kolaylıkla ve çekinmeden cevap vermiş, ancak sosyo ekonomik durumun yarattığı sorunlar ve stratejileri anlatırken çekimser davranmışlardır. Aynı çekimser ifade yoksulluğa, boş zamana ve özellikle dışlanmaya dair sorulara karşı da gösterilmiştir. Yine de görüşmeciler, araştırmacıyı (beni) içini döktükleri bir insan olarak görmeye başladıkları andan itibaren daha samimi ifadelerle kendilerini anlatmış, yaşadıkları mekâna dair deneyimlerini aktarmışlardır. Araştırmacının rolü bu açıdan oldukça önemlidir. Yıldırım ve Şimşek'in de ifade ettikleri gibi, nitel yaklaşımda araştırmacının etkileşim içinde olma ve empatik bir tavra bürünme (2011: 49) hali önemlidir. Bu, görüşmecilerin bakış açılarını ve deneyimlerini samimi ifadelerle aktarmasında etkilidir. Bu bağlamda yapılan görüşmelere dair örnek bir görüşme ise ekte yer almaktadır.

2.4. Araştırma Bulguları ve Analizi

Araştırmanın saha çalışma kısmından elde edilen veriler, alana ilişkin kuramsal tartışmalar ile görüşmeler sonucunda belirlenen temalar ve bu temaların ışığında oluşturulan alt temalar bağlamında aşağıda izleneceği şekilde düzenlenmiş ve yorumlanmıştır. Araştırma kapsamında ele alınan ana temalar şu şekilde kategorileştirilmiştir:

- Kente Göç Etme Nedenleri
- Hemşerilik İlişkilerinin Kente Göç Etme Sürecine Etkisi
- Sosyo Ekonomik Durum ve Yoksullukla Baş Etme Süreçleri
- Tüketim Pratikleri
- Aidiyet Hissi: Mekânla ve Yakın Çevre ile Kurulan Bağ/bağlar
- Evlilik, Eşler Arası İlişkiler
- Kentsel Mekânda Gündelik Hayat Pratikleri
- Sağlık ve Tedavi İmkânları
- Ne Olursa Olsun Dünyada Olmak: Yaşam Memnuniyeti
- Güç, Başarı, Dürüstlük ve Ahlaka Dair Tutumlar
- Yaşama Dair Beklentiler: Değişmeyecek Olana Vurgu
- Formel ve Enformel Ağları ve Dayanışma örüntüleri
- Sosyal Dışlanma; Kentin İçinde ve Dışında Olmak

2.4.1. Kente Göç Etme Nedenleri

Kentin bireyler için daha düzenli işlerin, daha rahat yaşamın adresi olarak anlam kazanması kentlere doğru yapılan göçleri etkilemektedir. Görüşmecilerin göç ettikleri yerlere bakıldığında Türkiye'nin farklı bölgelerinden veya çevre illerden Antalya ilinin Kepez merkez ilçesine bağlı Baraj ve Güneş mahallelerine geldikleri görülmektedir. Bireylerin göç etmelerindeki temel etken ise kentin gelişmişlik düzeyidir. Görüşmeciler için deneyimledikleri hayata dair koşulları biraz daha iyiye taşımak göçün ön koşulu olmaktadır. Burada görünürlük kazanan husus ise daha iyi koşulları deneyimlemek için geldikleri kentlerde güvencesiz işlere ve zamanla zayıflayan dayanışma ağlarına tutunmalarıdır. Yoksulluktan kurtulmak yahut daha iyi bir koşulda yaşamak için göç etmek yoksulluğun devam etmesine ya da farklı bir şekilde deneyimlenmesine neden olabilmektedir (İlhan, 2013: 186). Göç etme sürecinde avantajlı ya da dez avantajlı olma durumu kente geldikleri ilk andan itibaren kendini hissettirmektedir. Burada avantaj belirli imkânlarla sahip olmak veya olmamak şeklinde ele alınmalıdır. Bu durumu görüşmecilerin konut edinme imkânları üzerinden ele alacak olursak şu şekilde özetlemekte fayda vardır: Kente geldikleri yıllarda görüşmecilerden şanslı olanlar kamuya ait

araziler üzerinde gecekondular inşa edebilenlerdir. Gecekondular satın alabilecek ya da inşa edebilecek gücü bulamayanlar içinse durum değişmiş, gecekondular kiraladıkları enformel konutlara dönüşmüştür. Kente çok sonra gelenler ise apartman dairelerine ucuza ödedikleri kiralarla yerleşenlerdir. Kente geliş noktasında ise kendini son yıllarda daha da şanslı görenler kentsel mekânda yaşanan dönüşümle birlikte bulundukları gecekondulardan apartman dairesine geçen görüşmeciler olmuştur. Tabiki barınma sorununu formel veya enformel yollarla çözmüş olmak kente gelme nedenlerinin nihayete erdirdiğini düşündürmemelidir. Yapılan değerlendirmenin vurgusu kente göç ile gelen görüşmecilerin barınma sorununu çözerken sahip oldukları imkânların farklılığı üzerinedir. Burada mühim olan sahip oldukları belirli imkânları ve kentin çeperinde dezavantajlı olarak sürdürülen bir mekânsal deneyimin sürecini anlamaktır. Söz konusu süreç ise kentsel mekâna ve sosyal çevreye uyum sağlayabilmelerinde çektikleri zorluklarla örtüşmektedir. (İlhan, 2013: 186-187).

Kente gelme nedenleri ve kent geldikleri andan itibaren deneyimledikleri yaşam arasındaki ilişki yoksulluktan kurtulmak için geldikleri kentlerde daha farklı bir yoksullukla karşılaşmalarına neden olabilmektedir. Bu nedenle kente gelmek için sundukları nedenlerin kentlerde yaşamaya başladıkları süreç içerisinde nasıl şekillendiği oldukça önemlidir. Bundan dolayı görüşmecilerin kente gelme nedenleri üzerinde durulmaktadır. Baraj ve Güneş mahallelerinde enformel (gecekondular) veya formel (apartman dairesi) konutlarda yaşayan görüşmecilerin çoğunun ailesinin kente gelme nedenlerini ise ekonomik ve sosyal faktörler oluşturmaktadır:

...27-30 yıldır, burlardayız. Daha önce ailemiz köylerinde hayvancılık yapıyormuş(yapıyomuş). Ben doğmamışken gelmişler ailemler, eşimle ailesigil aynı şekilde zaten aynı köylüyüz. Onlar bizden bir iki yıl önce gelmişler. Köyde hayvancılıkla uğraşıyolarmış, bende pek bilmem ama babamın dediğine göre işler iyi gitmeyince gelmek nasip olmuştur, bize de işte onların döneminde hal böyle olunca yani onlarda kalkıp Antalya'ya Güneş'e yerleşiyler. Burada da uzun yıllar inşaat işçisi olarak çalışmış babam onlar. Sonra da gitmedik... (G4. K. 24, G.)⁵.

...17 yıldır, Baraj mahallesinde oturuyoruz, buraya Antalya'nın göyünden geldik. Eşim göyde işsizdi, yani ırgatlık yapıyordu, bazen bahçede çalışıyordu. Bize ait bir avuç toprak vardı onu sattık işte geldik. Yani niye gelek? Elbetki daha iyi bir hayat olsun istedik, onun için geldik. Kocam mevsimlik işçi olarak otellerde çalışıyor. Otel işte devamlı olmuyor, işi. Kışında inşaat iş bulursa çalışır... (G8. K. 43, B)⁶.

Gecekonduda ev sahibi olan ailelerde bireylerin köyde işlerin iyi gitmemesiyle birlikte hayvancılığı bırakıp inşaat sektöründeki çeşitli işlere girdiği görülmektedir. Köyde giderek

⁵ G.4: Kadın, 24, Batman, ilkokul mezunu, ev hanımı, gecekondular/ev sahibi, Güneş mahallesi.

⁶ G.8: Kadın, 43, Alanya, ilkokul mezunu, ev hanımı, gecekondular/ev sahibi, Baraj mahallesi.

güçleşen yaşamlarını rahata erdirmek için gelişen kentlerde inşaat sektöründeki işlere tutunmuşlardır. Gecekondu kiracı olanlar içinde durum değişmemiş, geliş sebepleri her ne kadar iş bulmak amaçlı olsa da yaşamlarını biraz daha refah bir zemine taşımak olmuştur:

...Manavgat'tan geldik, buraya akrabalar bizden önce gelmişti. Bizde peşlerinden geldik. Köyde çiftçilik yapıyodu eşim, ama kazancı yetmiyordu yani. Oda burdaki diğer pazarcılar gibi çiftçilikle uğraşmaya devam etti. Ama köye de gidip geliyoruz (geliyöz), bahçeler kente yakındı, bizde daha güzel bir yaşam için buralara taşındık... (G9. K. 28, B.)⁷.

...Biz çocuktuk buraya geldiğimizde, babam iş bulmak umuduyla gelmiş 24 yıl önce buraya, sonra inşaatlarda çalışmış emekli olana kadar, bize daha iyi bir yaşam sunmak için toplamış getirmiş bizi buralara, babamlar ilk gelenlerden olduğu için şu an oturdukları gecekondu onlara ait ama bizim için aynı olmadı, evlenip derme çatma evlerde kiracı olarak yaşamaya devam ediyoruz, ama yine de kentte olmak köyde yaşamaktan iyidir... (G15. K. 27, G.)⁸.

İyi bir yaşam sunmak gecekondu kiracı olarak oturanlar için kentin belirli imkânlarına ulaşmada köyden daha avantajlı oldukları üzerinden yorumlanabilir. Çünkü onlar köyde kendi evlerindeyken kentlerde gecekondu evlerinde kirada oturmaktadırlar. Köyde yaşam onlar için birçok şeyden uzakta olmakla eşdeğerdir. Bu durum köyün itici kuvvetlerinin kentin fırsatlarla dolu yanlarında daha da görünür olduğunu ve göç etmenin onlar için en doğru karar olduğu fikriyle kente tutunmaya çalıştıklarını göstermektedir. Sosyal ve ekonomik kaynaklı göç süreci, bütün görüşmecilerde benzer ifadelerle ortaya konulmaktadır:

...33 yıldır bu gördüğün mahalledeyim, baraj mahallesine ilk geldiğimde 20'li yaşlarındaydım. Çiftçilikle uğraşıyoduk, göydeydik. Evet kazancımız, olurdu üç beş ama köyün zenginleriyle uğraşmıyon, bizlen ile birkaç aile kent pazarlarına açılmak için topladık her şeyimizi geldik buraya boraya. Çok şükür bu evi çektik indi başımıza. Ne yapıcan? işte pazarlarda çalışmaya devam ettik... (G17. E. 55, B.)⁹.

...Köyden çıktığımda çobandım, sonra şehirlere giden akrabaları takip ettim, 20 yıldır burada çalışıyorum, inşaatlarda iş bulmuşam, işçi olarak bekçi olarak çalışmışam, ha bu gördüğün evlerde ailemi oturtayım diye uğraşmışım yani ha bu şehirdeki bütün mücadelemiz bu ev oldi, olsun Gentsel dönüşüm girince mahalleye bir dayre de bize düştü... (G24. E. 50, G.)¹⁰.

Mahallenin yapılan yeni apartmanlarında kiracı olanlar için Antalya ilk göç yeri değildir. Görüşmeciler, birkaç şehir ve birkaç mahalle değiştiren aileler olarak karşımıza

⁷ G.9: Kadın, 28, Manavgat, ortaokul, ev hanımı, gecekondu/kiracı, Baraj mahallesi

⁸ G.15: Kadın, 27, Nevşehir, ilkokul mezunu, gecekondu/kiracı, Güneş mahallesi.

⁹ G17: Erkek, 55, Isparta, ortaokul, pazarcı, apartman/ev sahibi, Baraj mahallesi.

¹⁰ G24: Erkek, 50, Van, ilkokul mezunu, serbest meslek, apartman/ev sahibi, Güneş mahallesi.

çıkılmaktadır. Antalya'ya gelme nedenleri ise bulundukları şehirden daha fazla imkânı bünyesinde barındırmasıdır. G28(Erkek, 40)'in ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Baraj ve Güneş mahallelerinde yaşamanın nedeni; kiraların ucuz olmasıdır:

...Daha önce başka bir şehirdeydim, 10 yıldır burada yaşıyorum, ailemle, şehre geldiğimizde iş için geldik, her türlü işi yapıyorum, inşaatta sıvacıyım şu an, ben bu şehre çocuklarıma biraz daha iyi koşullar sunmak istedim, bu sebep için geldim, bi de inşaat sektörü Antalya'da baya büyüdüverince, daha rahat iş buluyon biliyonmu? Eee bende o sebeplen daha iyi ücretlerle çalışırım diye geldim yani toplayıp getirdim çocukları, köyde evimiz var mesela ama gitmedik, niye gidekki? eskisi gibi değil çünkü köyde yaşadın mı unutuluyon gibi bir şey bu nedenle kiracı olalım yine de geliveren dedik, işte gendimize göre şehirlere tutunmaya çalışıp duruz, bu mahallede giralar neyin ucuz olduğu için bizde burda kaldık. Nasıl desem meselan yani yarın daha ucuzunu bulsak yine taşınırık, gendimizin bir dayresi olana kadar böyle devam eder... (G28. E. 40, B.)¹¹.

Kente göç eden görüşmecilerin ifadelerinde kente daha iyi işlerde çalışmak ve daha iyi koşullarda yaşamak umuduyla geldikleri dikkat çekmektedir. Yaşamlarının yeni adresleri olan kentler, aynı zamanda düşük gelirli işlerde çalışmayı da beraberinde getirmektedir. Kent onlar için güvencesiz, düşük gelirli, geçici işlerin deneyimlendiği mekânlar olmuştur. Daha rahat bir yaşam için başlattıkları göç süreçleri kentsel mekânda deneyimledikleri yoksulluğun görünürlüğünde yitip gitmektedir. “Yitip gitmektedir” deyimini Laçiner'in dile getirdiği kentin garibanları ifadesi üzerinden ele almakta fayda vardır. Garibanlık ise kentin yabancıları olarak kente tutunmaya çalışmalarında yatmaktadır. Laçiner aynı zamanda kentin dönüşen formunda giderek silikleşen yalnızca gecekondu alanlarıyla sınırlı olmayan bir garibanlıktan söz eder. Ona göre kente tutunmak için göç eden kentin garibanlarını diğerlerinden ayıran yalnızca ve yalnızca paradır (Laçiner, 2007: 321). Öyle ki görüşmecilerin ifadelerini değerlendirdiğimizde göç etme nedenlerinin nihayete ermemiş olmasının altında yatan da paradır. Görüşmecilerin anlatılarına baktığımızda göç ettikleri kentlerde onları daha iyi yaşam koşullarına ulaştırmaktan alıkoyan ise düşük gelirli işlerde çalışıyor olmalarıdır.

2.4.1.1. Hemşerilik İlişkilerinin Kente Göç Etme Sürecine Etkisi

Görüşmecilerin göç etmelerinde hemşerilerinin bu kentlerde yaşıyor olmalarının büyük bir önemi vardır. Çünkü onlar için kente ilk gelenler birer “dayanak” noktasıdır. Ancak süreç içerisinde akrabalarının varlığından dolayı kendini güvende hissetmek duygusunun yerini güvensizliğe ve dayanışmanın giderek çözüldüğü yeni risklere ve belirsizliklere bıraktığı görülmektedir:

¹¹ G.28: Erkek, 40, Fethiye, ortaokul, inşaat işçisi, apartman/kiracı, Baraj mahallesi.

...10 yıl vardır ya da yoktur burdayız. Valla köyü bırakıp geldik, akraba var diyerdir gelmemiz şehre. Onların aracılığıyla gelip ha bu gecekonduyu kiraladık burda. Baktık olmuyo şehre gelsek belki düzelir durum hal dedik, ama şehir de zordur, şehirde de geçim derdi daha zor be gardaş, yerleşmişiz bir kere deyip dönemiyorsun da. Böyle burada uci bucağı yok vaziyet belli, bekliyoruz yav, diyoruz kendimize düzelecek hayatımız diye, bir umuttur işte... (G10. E. 42, B.)¹².

... Babamlar buraya 22 yıldan fazladır, gelmişler, onlar burada köyde hayvanları satıp, iki tane gecekondu satın aldılar, ama kaldığım bu ev kira yani eşimde işsiz çoğu zaman, bu nedenle ev alamadık, şimdide değerlenir diye zaten ev sahibi de satmazki, ilk geldin mi alacaksın yoksa bu zamanda zor, babamlar ilkin almasaydı şimdi alamazlardı, o zamanlar akrabalar tutuverirdi elinden, elde avuçta topladıklarıyla bir evde sen çekiverirdin başına ama şimdi öyle mi, bak bu kötü evden bile kira alıp durular yahu... (G13. K. 28, G.)¹³.

Göçün dikey hareketliliği olarak karşımıza çıkan akrabalık ve hemşerilik ilişkisine dayalı kentlere doğru gelen hane halkı, kentte bu ilişkilerin tutunmak için ortak bir dayanışma ağının oluşturmadığı gerçeğiyle ile yüzleşmekte, bu durum bireylerin kente tutunmalarını zorlaştırmaktadır (Yılmaz, 2008: 166). Kente yerleşmek için dayanak olarak görülen akrabalık ilişkileri ilk zamanlarda destek sağlarken sonrasında arayıp sorulmayan bir ilişkiye dönüşmektedir. Mahalle içerisinde gecekondu kiralayanların oturduğu evler, kendisinden önce gelenlerin ek gelir sağladığı evler olmaktadır. Gecekondu barınmak için birkaç günde inşa edilen anlamı yerini gelir elde edilebilecek ya da kentsel dönüşümle birlikte ileride yatırım olarak düşünülebilecek bir anlama bırakmıştır:

...Çocuktuk, biz geldiğimizde, yokluktan işte köyden ilk çıkanlardan sonra buralar bizim için ekmek kapısı olur diye gelmiş bizinkilerde, ama kiradan öteye gidemedik biz, babamlar hep çalışmış ama kazanç yok hiç olmamış, yine babam onların var evi, oda ha bu gördüğün gibi bir ev. Ama eşimin ailesi ev alamamışlar, zaten geldiklerinde de yokmuş ellerinde, burasıda akrabanın onlar merkezde ev alınca o yüzden burayı bize kiraladılar... (G15. K. 27, G.).

...Bizinkilerde kayınbabamlarda hayvancılıkla uğraşıyormuş, köyde 10 senedir, burdayız. Hayvancılık ekmek getirmeyince büyüktür, kocadır şehir diyerek geldik buralara, akrabalar vardır onlara güvendik geldik, bizlerde ilk zamanlarda çok yardımcı da oldular sağolsunlar, ama şimdi yardım edecek güç kimsede yoktur, bu evi buldular bize arkadaşlarıdır, bize kiraya verip onlarda merkeze yerleşmiş. Burayı da kentsel dönüşümüne yatırım olsun diye bekletiyorlar da kimselere demiyorlar... (G16. K. 34, G.)¹⁴.

¹² G.10: Erkek, 42, Mardin, ilkokul mezunu, serbest meslek, gecekondu/kiracı, Baraj mahallesi.

¹³ G.13: Kadın, Alanya, ilkokul mezunu, ev hanımı, gecekondu/kiracı, Güneş mahallesi.

¹⁴G.16: Kadın, 34, Van, ilkokul mezunu, ev hanımı, gecekondu/kiracı, Güneş mahallesi.

Gecekondu kiralacı olan G9 (Kadın, 28)'un bu mahalleye nasıl yerleştiklerine dair sorulan soruya ilişkin verdiği bilgiler, kent içerisinde gecekondu kiralacı olarak yaşayan görüşmecilerin verdiği bilgilerden farklıdır. G9 ve ailesinin Antalya'nın merkezinde bir eve geçmek için birikim yaptıkları ve bu nedenle kiralara düşük olduğu Baraj mahallesindeki gecekonduları tercih ettikleri görülmektedir:

...Eşim çiftçi benim, burada kiralara düşüktü, zaten Antalya da bir ev almak için birikim yapıyoruz, bir ayağımız köyde bir ayağımız bu evde. Kiraladık, ucuzdu. Şehir merkezinde kiralayacaktık, Arkadaşının evi zaten. Hem zaten biz birkaç yıla ev almış oluruz. Kalıcı değilim yani bu yerde, çok bile dayandım, ya burada yeni olsun güzel olsun bir daire ya da şehir merkezine yakın bir yerde ev almak için birikim yapıyoruz... (G9. K. 28, B.).

Gecekondu kiralacı olarak yaşayan G9 ve ailesinin gelecek kaygısı ile bir birikim yapma istekleri düşük kiralı konutların olduğu bu mahalleye itmiştir. Birikim yapabilmek adına gecekondu kiralacı olarak kalan G9 ve ailesi, diğer görüşmecilerden farklı olarak işsizlikle ve yoksullukla değil, gelecek kaygısı ile baş etmek için stratejik davranmışlardır. G9 yapılan görüşmede farklı bir nedenle buralarda uzun yıllar kiralacı olduğunu ama bu birikimin daha uzun yıllarını alacağını dile getirmiştir. G9'un daha konforlu dediği hayata erişmek için verdiği mücadele onu uzun yıllar gecekondu kiralacı olmak zorunda bırakmıştır. Daha iyi bir yaşama tutunmak için şehri dayanak noktası olarak değerlendiren hane halkları için bulundukları mahalle ya gelip de gidemedikleri ya da bir gün kurtulmayı hayal ettikleri mekânlar olmaktadır.

Görüşmecilerin 8 ile 35 yıl arasında değişen sürelerde mahallede yaşadıkları göz önünde bulundurulması gereken bir husustur. Onlar bu mahallelerin hâlâ var olan gecekondu kiralacı olarak yaşamaya devam etmektedirler. “Akraha ya da tanıdık vasıtasıyla” geldiklerini ancak “kiralacı olarak tutunabildiklerini” dile getirmeleri, onlardan önce gelenler kadar iyi yaşam koşullarına sahip olmadıklarını göstermektedir. Görüşmecilerden gecekondu ev sahibi olanların ve apartman dairesine gecekonduya geçenlerin bulundukları mahallelere ve içinde yaşadıkları konutlara dair “30-40 yıldan fazladır, buradayız”, “babamlar yaptı bu evi”, “mahalle kentleşince, bizde tamam dedik, geçtik” şeklinde verdikleri bilgilerden; kendilerinden sonra gelenlerden konut edinebilme noktasında biraz daha iyi koşullara sahip oldukları anlaşılmaktadır. Söz konusu iyi koşulların yine dayanak noktası olarak gördükleri aileleri ve tanıdıkları aracılığıyla gerçekleştiği ifadelerinde de görülmektedir:

...Buraya geldiğimizde, ilk bir iki yıl başka bir mahallede kiradaydık. Sonra kocam bizi bu eve getirdi. 27 yıldır, bu gecekonduya oturuyoruz. Kocamın ailesi çok sağolsun el ettiler bize öyle olunca da Allah'ta güldü bize bu gördüğün yerdeyiz yani öğündür bugündür bu evdeyiz. Çok şükür kira derdimizin olmadı heç bir evimiz var. Kocam yaptıınca elde avuçtaki eşyalarımızı toplayıp gelmişiz buralara. Kira derdi

olmuyor ya şükürki buna. Çok güzel değil ama heç yoktan başımızda bir dam vardır gülüm... (G1. K. 55, G.)¹⁵.

... 30 yıldan fazla oldu. Bu evdeyim. Gelir gelmez kocam elindekilerle bu gördüğün evi ve avluyu saracak kadar parsel tutmuş. O yüzden hiç kirada oturmadık. Biz geldiğimizde elimizdekilerle toprak alıyorduk, o imkânı buluyordun kendinde, mesela destek olanlar oluyordu. Ama şimdi gelen için daha zor, yani toprak pahalı, onun için destek desen yok... (G2. K. 35, G.)¹⁶.

...Bizim durumlar karışık ben evli olarak bu evde yeni girdim, ama ailemgil onlar 27 yıldır buradalar burda, eşimin ailesigil onlar 20 yıldır burdalar. Ha bu ev dediğinde, eşimin ailesigilden kaldı bize, buradan toprak alıp yapmışlar sanırsam. Çok iyi değil ama kendimin, bundandır isyanda etmiyoz, ama herkes gibi ben de isterdim, yeni evli olduğum için daha güzel bir dayre olsun oturayım, isterdim... (G4. K. 24, G.).

Gecekonduardan apartman dairelerine geçenler için dayanak noktaları da kente ilk geldiklerinde akrabaları ve aileleri olmuştur. “İmece usulü ile aldık”, “çevrelediğimiz alanlara af çıkınca hemen tapulara sarıldık” şeklindeki ifadelerinden anlaşılacağı üzere kent onlar için formel konutlarda (apartman) barınma fırsatını yakaladıkları mekânlara dönüşmüştür:

...Babamlar 33 yıldan fazladır, burada yaşıyorlar. Çevrelediğimiz alanlara af çıkınca hemen tapulara sarıldık, birlikte ödedik. 3 tane gecekonduya sahip olduk çok şükür, kat karşılığında bu gördüğün dairelerden dört tane aldık. Birinde ben oturuyom. Mahallede çoğunluk tamam deyince, bizimkilerde tamam demek zorunda kaldılar. Yoksa babama kalsa yıktırmazdı, ama iyi oldu bence, daha temiz insan şimdi kentte yaşıyomuş gibi issediyor. 10 yıldır oturuyom binada... (G17. E. 55, B.).

... 14 yıldır, bu mahalledeyiz. Burada arsa sahibinden parsel alıp gecekondu yapıydım. Memleketten birikim vardı. Abimde benden önce burdaydı, onun desteğiyle önce gecekonduydum, sonra mütahit girdi burlara bizde elde avuçta ne varsa evin üstüne goyduk bu gördüğün daireyi aldık karşılığında. İmeceyle barınabildik bu dayrelerde ... (G23. E. 48, G.)¹⁷.

Apartmanda kiracı olanlarda Baraj ve Güneş mahallelerine gelirken hemşerilik ilişkisinin etkisi olsa da onların daha çok ucuz kiralık daire arayışıyla buralara yerleştikleri dikkat çekmektedir:

...Akrabalar ve yakın çevrem bu mahallede oturuyor bende bir fırsatın bekliyordum, ucuz kiralık ama düzgün bir dayre bulunca gelcektim, bir tanesini yine bordaki akrabalarımın kefilliğinden buldum yerleştim... (G25. E. 40, B.)¹⁸.

¹⁵ G.1: Kadın, 55, Batman, ilokul mezunu, ev hanımı, gecekondu/ev sahibi, Güneş mahallesi.

¹⁶ G.2: Kadın, 35, Elâzığ, ilkokul mezunu, ev hanımı, gecekondu/ev sahibi, Güneş mahallesi.

¹⁷ G.23: Erkek, 48, Burdur, ortaokul, serbest meslek, apartman/ev sahibi, Güneş mahallesi.

¹⁸ G.25: Erkek, 40, Fethiye, ilkokul mezunu, serbest meslek, apartman/kiracı, Baraj mahallesi.

...Bu mahalle diğer mahallere göre daha ucuzdu biz Antalya'ya geldiğimizde bu yüzden buradayız. Bizden önce gelenler oldu ancağ onlar Habiplerdeydi. Biz geldiğimizde burası Habiplere göre daha düzgündü. Bende akrabaların yardımıyla burada gecekonduya kiracı geçtim sonra suriler gelince kiralar arttı bende yıkılmış dökük eve 600TL-700TL vermem deyip gördüğün sitenin giriş dayresine girdim... (G26. E. 42, B.)¹⁹.

Apartmanda kiracı olanların daha önce oturdukları mahallelerde artan gecekondularından dolayı mekân değiştirdikleri görülmektedir. Görüşmecilerin ifadelerinde de görüldüğü üzere kentin ucuz mahallelerinde oturmak için akrabalık kodlarına başvurmuşlardır. Kentlere göç eden görüşmecilerin kente göç etme ve kente tutunma süreci gecekondulaşmayla ilişkilendirildiğinde bu durum beraberinde kentin çeperlerinde yaşanan yeni toplumsallıkları da getirmektedir. Toplumsallığın görünürlüğü ise dayanışma ağları veya dayanak noktalarıyla ilişkilidir. Öyle ki onlar tek başlarına kentlerde var olan bireyler değil, hemşerilik ilişkisi üzerinden kente gelen ve kente tutunan bireylerdir (Erman, 2016: 63). Bununla birlikte apartmanda kiracı olanlar için enformel dayanışma ağları formel konutlarda (apartman dairesi) daha ucuz kiralar ödeyerek oturma imkânı sağlamıştır. Böyle olmasının nedeni ise sitenin giriş daireleri ve gecekonduların birbirine benzemesi fikrine sahip olmaları ve gecekondularında yaşanan artıştır. Aslında vurguladıkları bir diğer durum ise giriş dairelerin ya da çatıkati dairelerinin gecekondudan tek farkının daha temiz olduğu üzerinedir. Onlar için kira ödüyor olmak daha iyi konutlarda daha ucuza yaşamakla eş değerdir. Her ne kadar görüşmeciler tarafından bu şekilde bir değerlendirme yapılsa da apartmanda ve gecekonduda yaşamak arasında farkların olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu farkların gündelik hayatlarındaki yansımaları, çalışmanın ilerleyen kısmında detaylı olarak ele alınmaktadır.

2.4.2. Sosyo-Ekonomik Durum ve Yoksullukla Baş Etme Süreçleri

Geçim için gerekli olan gelir, hane halkının yaşam şartlarını ve niteliğini belirleyen en önemli unsurdur. Yaşanan zorlukların neler olduğu ya da üstesinden nasıl gelindiği soruları, yoksulluğun çok farklı deneyimlendiğini göstermektedir. Hane halkları mevcut gelirleri çerçevesin yoksulluklarıyla ya da geçim sıkıntılarıyla baş etmek için yaşadıkları kentler içerisinde toplumsal olarak üretilmiş belirli kaynaklara ve onları yetkin kılacak sosyal güce ihtiyaç duyarlar (Oktik, 2008: 51). Söz konusu sosyal güç; kimi zaman geliri yakından ilgilendiren eğitim ve meslek üzerinden kimi zaman da var olan koşulları kendileri için dönüştürdükleri stratejiler üzerinden şekillenmektedir. Güçlükler karşısında geliştirdikleri

¹⁹ G.26: Erkek, 42, Diyarbakır, ortaokul, işçi, apartman/kiracı, Baraj mahallesi.

stratejiler²⁰ yaşam içerisinde dönüştürdükleri becerilerinin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüşmecilerin geçinme stratejileri, yaşadıkları kentlerde kendilerine nasıl bir sosyal çevre ve mekân yarattıkları bilgisini de vermektedir. “İş bulabilme”, “işte kalabilme” kaygıları ön plana çıkmakta, her hanenin gelir ve giderleri konusunda yaşadıkları güçlükler kendilerine has çözümleri de gündeme getirmektedir. Görüşmecilerin gelirleri, 1000 TL- 1500TL (G10, G11, G15); 1500TL- 2000 TL (G2, G4, G8, G14, G26) ;2000TL- 2500TL (G1, G12, G13, G16, G20, G27, G28,) ;2500TL- 3000TL (G5, G19, G23, G25, G30, G31, G32); 3000TL- 3500TL (G6, G7, G9); 4000TL-4500TL (G24, G21, G22) ve 4500TL-5000TL (G3, G17) aralığındadır.

Görüşmecilerin hanelerine giren toplam gelirle ilgili dikkat çekilmesi gereken bir diğer husus gelirin kaç kişi tarafından sağlandığıdır. Ev ekonomisinin idare edilmesi hanede yaşayan ve aynı zamanda çalışan kişi sayısı ile yakından ilişkilidir. Hane içerisine giren gelir kimi görüşmeciler için (G6, G29, G31) iki kişinin çalışmasıyla elde edilirken G3 (E. 62, Güneş) için ise gelir hane içerisinde üç kişinin çalışmasıyla elde edilmektedir. Hanede yaşayan kişi sayıları ise gelirin giderler ile eşdeğer olması hatta çoğu zaman gelirin gidere yetmediği durumların yaşanmasında etkilidir. Bu bağlamda görüşmecilerin hanelerinde yaşayan kişi sayıları, 2 kişi- 4 kişi (G1, G8, G21, G22, G23, G29, G32); 5 kişi- 6 kişi (G2, G6, G7, G9, G11, G12, G13, G15, G16, G18, G20, G24, G25, G26, G27, G28, G30); 7 kişi- 10 kişi (G3, G4, G10, G14, G17, G19, G31) arasında değişmektedir. Bununla birlikte oturlan konut tipinin (gecekondu/apartman) hanede yaşayan kişi sayısı açısından belirleyici olmadığı görülmektedir. Görüşmecilerin hane içerisine giren gelirleri değerlendirildiğinde karşımıza 5000TL’ den daha az bir gelire sahip haneler çıkmaktadır. Bu gelir durumu hanede yaşayan kişi sayıları ile ele alındığında gecekonduda kiracı olan, gecekonduda ev sahibi olan, gecekondudan apartmana geçerek ev sahibi olan ve apartmanda kiracı olan görüşmecilerin gelirlerinin yetmediği ve ekonomik nedenlerden kaynaklı güçlüklerle baş etmek zorunda kaldıkları bir süreçle karşılaşmalarına neden olmaktadır. Gecekonduda veya apartmanda yaşamanın değiştiremediği bir durum olan gelir ile ilgili olarak paylaşılmasını uygun gördüğüm bir diğer durum aylık gelirleri hakkında görüşmecilerin ifadelerinde yaşanan kararsızlıktır. Nitekim niceliksel olarak paylaştıkları gelir düzeyleri kimi zaman daha da düşük düzeyde aldıkları gelirlere dönüşebilmektedir. Bu durumu gecekonduda ev sahibi olan G6 (Kadın, 42)’nın ifadelerinde görmek mümkündür:

²⁰ Strateji bir mekânın varlığını ön koşul olarak kabul eder ve bu bağlamda mekânın dışarısındakilerle kurulan her türlü ilişkiyi betimlemek amacıyla kullanılmaktadır (De certeau, 2008: 112).

...Üç bin dört bin arası işte. Bazen de düşük oluyor. Yani bir öyle bir böyle. Nasıl ki sen iş olursa paran artıyor, olmadı mı da azalıyor. Sonrasında yalan yok yani bazen de üç bini geçiyor, bazen de iki bini buldun mu? şükrediyon. Yani düzen meselesi... G6²¹.

Kentlerde inşaat sektörlerinde ya da giderek kentte daha da artış gösteren hizmet sektöründe düşük ücretli işlerde çalışmak beraberinde birçok ekonomik sıkıntıyı da getirmektedir. Bu tür işler, ancak bir hane içerisinde birden fazla kişinin çalışmasıyla geçim için gerekli düzeyde bir gelire ulaşmayı sağlayabilmektedir. Öyle ki bu tarz işlerde nitelik aranmamakta yahut niteliğin kazanılma olanağı sunulmamaktadır (Mingione, 2013: 39). Gelirin sağlandığı kaynak yani “çalışmanın” kendi süreciyle ilgili olarak değerlendirilen işin türü, yalnızca çalışmanın sürecinde edinilen hakların belirlenmesinde değil, aynı zamanda kişinin sosyal yaşam standardını, ailesini, içinde bulunduğu konuta dair seçimlerini, sosyal ilişkiler gibi kişinin varoluşuna kadar uzanan birçok şeyi ve gündelik hayatın kendisini belirlemede de etkilidir (Bauman, 1999: 91). Çalışma ile kazanılan para, haneler için gelir yaratırken bu çalışmanın türü onların gelir düzeylerini de etkilemektedir. Bu nedenle kent onlar için ne bulursa yaptıkları bir “serbest meslekler” alanı haline gelmiştir. Meslekleri ve ne tür işler yaptıklarına dair verdikleri bilgiler, görüşmecilerin belirli bir mesleği söylemekte güçlük çektiğini göstermektedir:

...Serbest meslek beninkisi, misal yani ne demek? hemen diyem sana iş oldukça çalışıyorsun. Geçen hafta inşaat işi vardı misal, gittim tuttum ucundan işin, sonra yevmiye alıyorsun, bitiriyorsun işi. Onun için yevmiye usulüdür her şey, ne iş olursa yaparım yani. Ama işte, iş yok şu an... (G10. E. 42, G.).

...Yani serbest meslek. Mesleğim bu yani okumadık zamanında, iş olursa işte halin orda beklediğin bir duvar, orda ihtiyaç oldun mu, şöyle bakıyolar, uyuyosan aradıklarına çağırıyolar. Öyle uzun süreli de olabiliyon, bazen de tek günlük de olabiliyon... (G11. E. 50, B.)²².

...Eşim serbest çalışıyo. Yani elinden her iş gelir yani, ama tamirci aslında ama boyada yapar, hale de gider yani, çalışır. İş olursa boş durmaz ama iş olmadı mı ne yapcak? Yani ne yapsın, işsiz geçcek... (G15. K. 27, G.).

Gecekondu kiracı olarak yaşayan görüşmecilerin “ne iş bulursa yapar”, “iş olmadı mı çalışma da yok” gibi verdikleri cevaplar, onların formel alanda, düzenli gelir getiren işlerde çalışmadıklarını gösterir. Onlar enformel sektörün lazım oldukça çalıştırılan işçileridirler. Söz konusu geçici işler onların meslek tanımını da etkilemekte, yaptıkları işlere genel bir anlam yüklemektedir. Meslek olarak serbest bir meslekleri olduğunu onlara düşündürmektedir.

²¹ G.6: Kadın, 42, Isparta, ortaokul, ev hanımı, gecekondu/ev sahibi, Baraj mahallesi.

²² G.11: Erkek, 50, Burdur, ilkokul mezunu, serbest meslek, gecekondu/kiracı, Baraj mahallesi.

Ustalık-kalfalık gibi zanaatkâr olma ya da bir işin ehli olma kişinin mesleği olmaktan çoktan çıkmıştır, söz konusu “meslek olarak görmeme” durumu “çalışmanın” fiziksel olarak anlamının “dünyanın hissedilir maddiliğinin” ortadan kalkmasıyla ilgilidir (Gorz, 2007: 111)

Formel olanın giderek daha fazla yer kapladığı kol gücünün yerini zamanla hizmet alanına bırakması, tekniğin bilgi ağında giderek uzmanlaşan bir alan olarak kendini tezahür etmesi, işin ustası olmanın önüne geçer “işin” bilgisine ve niteliğine sahip olmanın önünü açar (Gorz, 2007: 110). Apartmanda kiracı olarak yaşayan görüşmecilerden birisi mesleği ile ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

...Serbest meslek beninki, ama aslında inşaatta boya ustasıyım, ama yapmadığım iş yok. E bi de bi mektep diplomamız yok yani, onun için değerinde yok, eskisi gibi değil, eskiden böyle miydi sanıyon? Eskiden usta oluyodun, çırakların oluyodu. Şimdi ise çağrısalar yani ses etseler yeter, ama iş yok diyolar zaten. Mektepli olsak böyle olmazdı hiç, inşaatın i'sinden anlamaz (...), ama bi bakıyon mihendis olmuş, tepende ötüyo... (G25. E. 40, B.).

Kol gücüne dayalı ve gelenek halinde öğrenilen mesleklerin günümüzde kapitalizmin çarkında kendisi için bir yer bulamayıp daha az ücretlerin alındığı ve hatta meslek olmaktan uzak bir “serbest meslek” olarak değerlendirilmesi, görüşmecilerin sistemin yeni “iş”lerinde kendi yaptıkları işleri değersiz bulmaları olağandır. Kendisini kentle daha uyumlu ve kentte daha “şanslı” gören apartmanda ve gecekonduda ev sahibi olarak yaşayan görüşmecilerin görüşlerinde de aynı meslekleri görmek mümkündür:

...Boyacı benim eşim. Yüksek binaları var ha şu gördüklerinden, o boyadı. Ama düzeni yok yani bi çalışıyor, bi duruyor iş olursa gidiyor. Küçüklüğünden bu yana inşaat işlerinde çalışmış tabi, onun için her işi görür beninki, ama yine de sürekli çalışmaz, yani iş olmaz, onun için. O yüzden bazen de pazarda çalışır, yevmiye usulü yani... (G4. K. 24, G.).

...Pazarcı eşim, halden alır. Koyar pazara sonra da satar. Ama oda bazen borçlardan denkleşmeyince çıkmaz pazara, gider inşaatta çalışır, sonra yine pazara gider, yani bir orda bi burda denkleşir. İki yaka bir uca anca gelir. Mesleği de ne bilem, serbest çalışır, durur işte... (G2. K. 35, G.).

...Serbest meslek beninki, yani pazarcılıkla uğraşıyom. E ne yapak? Okumadık, bizde bari ticaretle uğraşak, dedik. Elimizde bir şey olsun diye yani, memleketin hali orta da işin garantisi mi var sanki... (G17. E. 55, B.).

Sürekli bir iş değiştirme, meslek değiştirme geçim durumuyla alakalı olmakla birlikte insanın umutlarını ya da yaşama dair beklentilerini de etkilemektedir. Görüşmecilerin görüşlerinde de olduğu gibi, “serbest”, “ihtiyaca” göre değişen meslekleri onların apartman dairesine geçseler de gecekonduya sahip olsalar da yaşam niteliklerini etkilemektedir. Baraj ve

Güneş mahallelerinde kiraların Antalya kentinin diğer mahallelerine göre daha ucuz olması gecekondun deneyimi olmayan kiracıları da bu mahalleye çekmiştir. Görüşmecilerden apartmanda kiracı olanların meslekleri ile ilgili verdiği bilgiler sürekli olarak gördükleri işlerde çalışmalarından kaynaklı olarak “işçi” ya da yine geçici işler örüntüsünden doğan “serbest meslekler” kavramı etrafında toplanmaktadır:

...Ailemle geldim buraya o zaman çocuktum. Sanayide çalışıyordum, bi de domates falan topluyordum seralarda okuyamadım. Ee hal böyle olunca işçi olarak kaldım mahallede hala da işçi olarak... (G26. E. 42, B.).

...Bahçelerde çalışıp durun hala bahçelerde işçi olarak çalışıyorum. İşçi diyom ama öyle düzgün bir iş de değil tabi, ama nasıl diyiveren birçoğununkinden yine de daha düzenli... (G31. E. 45, G.)²³.

...Küçüklüğümde beri boyacılık yapıyom, sürekli inşaatlarda çalıştım hala da öyle. İş olmuyor, arada bir ama yine de sektöre hâkim olduğumdan bir şekilde döndürüyom kendimi... (G28. E. 40, B.).

Benzer ifadeler apartmanda kiracı olarak oturan diğer görüşmecilerin görüşlerinde de yer almaktadır:

...Antalya'ya gelmeden önce köyde hayvanlara bakıyodum ama bizinkilerin geçim derdi beni buralara sürdü geldim birkaç yıl bekar çalıştım tabi sonra köyden evlenip temelli geldim. Buraya gelince de hayvancılık bitti tabi, ha çiftçilik de bitti tabi onun yerine inşaatta boyacı sonra öğrenirsen sıvacı yani inşaatın işçisi olarak çalışıp durun. Yani demem o ki serbest meslek beninkisi de... (G25. E. 40, B.).

...Antalya'ya gelmeden önce köyde eşimle bahçede çalışıyorduk, çiftçilikle uğraşıyorduk. Mesleğim ise şimdiler de serbest diyom. Çünkü köyde ne yaptığım belliydi, ama burlarda öyle değil... (G27. E. 37, B.)²⁴.

Meslekler görüşmeciler için her an değişebilen ya da iş olmadığında kendilerini işsizim diyerek tanıtabildikleri bir “serbest” meslekleri doğurmaktadır. Enformel sektörün yedek işgücünü oluşturan ve kapitalizmin dinamizmine içkin olarak yerleşen geçici işçiler sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalmakta (Gönen, 2008: 98), tutunamadığı her an yeni işlerde kendisi için alan açmaktadır. Orhan Türkdoğan'ın (2015: 93) değişik dönemlerde gecekondun insanları üzerinde yaptığı araştırmanın sonucuna bakıldığında gecekondun insanın iş ve meslek değiştiren bir yapısının olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Yaptıkları işlerin sürekli değiştiğini dile getiren görüşmecilerin verdiği bilgiler bu araştırmayı destekler niteliktedir. Ancak gecekonduda yaşam deneyimi olmayan kentin ucuz yerlerinde kiracı olarak yaşayanların varlığı da önemlidir.

²³ G.31: Erkek, 45, Muğla, okuyup yazar, İşçi, apartman/kiracı, Güneş mahallesi.

²⁴ G.27: Erkek, 37, Antalya, ortaokul, serbest meslek, apartman, Baraj mahallesi.

Onlarla yapılan görüşmelerin sonucunda onların da meslekleri sürekli değişebilir ya da sürekliliği olan “işçi” olma durumuyla örtüşmektedir. Sosyo ekonomik durumları göz önüne alındığında formel alanda meslek edinme süreçlerini etkileyen en önemli unsur eğitimin varlığı ya da eğitimin olmaması durumudur. Bu durum onların “değişen işlerini”, “serbest mesleklerini” açıklamaktadır. En nihayetinde eğitim durumlarından ve işlerin varlığından etkilenen ise yine gelir durumu olmaktadır. Burada gelirden iyileşmeyi etkileyen eğitim seviyesinin artmasıdır. Eğitimin teknolojik gelişmelere hızla ayak uydurması yönü günümüzde gerekli görülen nitelikli ve vasıflı eleman sağlamasında etkilidir (Çalışkan, 2007: 289-291). Yeni oluşan bilgi toplumuna karşı savunmasız bırakılan sendikalar ve onu takip eden kol gücünün değersizliği (Slattery, 2014: 402) ile birlikte yeni istihdam alanlarında eğitimin önemli olduğu görülmektedir. Yeni emeğin görünümünde “vasıflı işçi olma”, “esnek çalışma”, bilişim, hizmet gibi yeni bir ekonomik piyasanın varlığı etkili olmaktadır. Eğitimi tamamlayanlar, istihdam edilmek üzere meslek sahibi olurlar. Görüşmecilerin eğitim durumları sorulduğunda “göndermediler”, “elde avuçta yoktu, gidemedim”, “okula gitsem şimdi bir mesleğim olurdu” gibi kullandıkları ifadelerinden de anlaşılacağı üzere serbest meslekleri altında yatan temel sorun eğitime devam edememeleri ve meslek olarak gördükleri “avukatlık”, “doktorluk”, “hakimlik”, “öğretmenlik”, “müdürlük” gibi mesleklere erişememeleridir:

...Okuyup yazabiliyom, okula gideydik kafa zehir gibi mübarek, mutlaka mesleğin neyim olurdu. Ah babam bi okutsa hâkim bilen olurdu... (G11. E. 50, B.).

...Ben okula gitmedim. Çok isterdimki okula gideyim, koluma bir altın bilezik olsun diye bir meslek öğreneyimki, ama olmadı kız çocığıyam diye göndermedi kimse beni, yokluk vardı o zamanlar bende bir şey deyemedim. Eşimde ilkokul terk, pazarda işine yarayacak kadarını biliyordur. Zaten lise diploması olsa akrabalar var, torpille memur ederlerdi onu ama, yok olmadı, şimdilik eli iş tutuyor, asıl sorun yaşlandığında. Mesleğin olsa öyle değilki, işte elinde kuvvetli bir emekliliğin olsa yaşlandın mı sıkıntıyı çok düşünmezsin kaçam (kızım)... (G2. K. 35, G.).

...İlkokul terkim, ben. Okuyamadık tabi yokluktan, sonra hep inşaatlarda çalıştım onun için. Okusam bir doktor olurdu elbet, mesleğimiz olurdu tabi elimizde. Bak halimiz hal değil, şimdi elde ne meslek var ne başka bir şey serbest meslek işte işin varsa tabi işçisindir, iş yoksa işsizsindir tabi yani ne olacaktı başka... (G3. E. 62, G.)²⁵.

Kentte daha iyi koşullarda yaşamak için gerekli görülen meslekler noktasında benzer düşüncede olan diğer görüşmeciler düşüncelerini şu şekilde aktarmışlardır:

²⁵ G.3: Erkek, 62, Antalya, ilkokul mezunu, inşaat işçisi, gecekondu/ev sahibi, Güneş mahallesi.

...Okuyup yazarım ilk okula gitcektim, başlamıştım da ama göndermediler. Ee onlar göndermediler, benim de sesim çıkmadı. Beşe kadar gitseydim keşke, şimdi çekiyoz, kocadan istiyoz. Yine kurslara gittim biraz öğrendim ama yazmadın mı unuttuyosun, tabi kocanın elindekilere bakıyom Oda her ay değil, çok lazımsa istiyom... (G4. K. 24, G.).

...Okuyabiliyom, yazabiliyom, yetiyor (güler). Mektebe gitmedik biz. Köyde kim gitsin okula. Çobanlık yapıyodum. Sandım ki ihtiyacım olmaz. Ama şehirde bir mesleğin olsa daha iyi yaşanır tabi değil, şimdiki aklım olsa okumak için kaçardım. Okusaydım. Doktor olurum elbet, belki müdür bilen olurum, yönetenler varya işleri onlardan bile olurum. Şimdi ne olduğum belli değil meslek serbest yani neye çağırırlarsa gidersin ne yöne çağırırlarsa, o yöne dönersin tabi... (G10. E. 42, G.).

...Okuma yazmam var o kadar. Fazlasına göndermediler bizinkiler. Kadınsın diye okutmazlar, misal senden iki yaş büyüğüm ama iki tane çocuk var, ben hayata erken atıldım tabi senden daha öndeyim. Okulum olaydı, mesleğim olaydı, işim olurdu çocuk çoluk olmazdı sen gibi işime bakardım. Şimdi evde çalışıyom. Ev hanımı olmuşum tabi ev işleri gelir elimden. Üstelik parada vermiyolar... (G13. K. 28, G.).

Gecekondu ev sahibi ve gecekondu kiracı olan görüşmecilerin ifadeleri ya onların ya da eşlerinin eğitimlerini tamamlayamadıklarını göstermektedir. “Okulu terk etme (G30)”, “ilkokul düzeyinde okula gitme (G1, G2, G3, G5, G8, G10, G11, G15, G16, G21, G24, G25, G29, G32)”, “ortaokul düzeyine kadar okuyabilme (G6, G7, G9, G12, G14, G17, G18, G19, G20, G23, G26, G27, G28)”, “sadece okuyup yazabilecek kadar bilme (G4, G13, G31)” onların belirli bir mesleklerinin olmadığını açıklamaktadır. Sistemin gerekli gördüğü nitelikli yani vasıflı işçilerin ya da hizmet sektöründe çalışan nitelikli işçilerin yerini alabilecek eğitim olanakları ya aileleri tarafından ya da maddi yetersizliklerden dolayı kısıtlanmıştır. Bununla birlikte kadın görüşmecilerin çoğu ya geçici olarak destek için çalışmaktadır ya da ev hanımı olarak yaşamlarını sürdürmektedir. Görüşmecilerden apartmanda kiracı olanların da eğitim durumundan kaynaklı karşılaştıkları olumsuzluklar mesleklerinde belirleyici olmaktadır:

...İlkokul işte. Okul bilmedik ki. Okumak için imkân mı vardı sanki, olmadı hep yokluktan geldik. İmkan olsa meslek olurdu. İşte sordular mı mesleği serbest diyoz. Diploma yok icazet yok yani, mektepsiz meslek bizinkisi, değişir. Nerde ekmek meslekte oraya doğru yön tutar... (G25. E. 40, B.).

...Eğitimim durumum lise terk, kendim okumadım, yollamazlardı yüksek okula bende bıraktım. Ev hanımıyım... (G30. K. 46, G.)²⁶.

²⁶ G.30: Kadın, Diyarbakır, 46, lise (terk), ev hanımı, apartman/kiracı, Güneş mahallesi.

...Okumadım, hiç, okuma yazmayı askerde öğrendim o kadar, okumadın mı da mesleğin olmuyor olmayı. Paran varsa tüccar olurun, esnaf olurun, mesleğin varsa saygın biri olurun, hiçbirisi yoksa işçi olurun, iş yoksa da işsiz olurun... (G31. E. 45, G.).

Apartmanda ev sahibi (gecekonduyan apartmana geçen ev sahipleri) olan görüşmeciler, imkansızlıklarından yakınmaktadır:

...İlkokula kadar işte abla, daha fazlasına imkânlar el vermedi, hep aile için çalışıp durduk. Şimdi durum iyi tabi, ama eğitim desen yok tabi, o yüzden diploma da yok, bunları yapamadık gitti elimizden o imkân tabi, geçti bizden zaten görüyoruz diploması var ama ben gibi onun da geçimi bitmiyoki... (G17. E. 35, B.).

...İlkokul onu bilen zorlan okittiler. Tabi okuma yok yazma yok küçük göndermişler sadece, e onu da unuttun, mesela ben yine unutmuşum okuma yazmayı, kalktım, gittim halk eğitime yazdım kendimi, şimdi biraz daha iyidir okumam da yazmam da ... (G21. K. 57, G.)²⁷.

...İlkokul çoğ bile, tabi gidemedim okula gördüğümü okuyom, okuduğumu yazıyorum, o kadardır yani, gideydim doktor, mühendis olurum kesin. Mutlak bir meslek olurdu tabi elimde... (G24. E. 50, G.).

Lisans mezunu olan G22 (Kadın, 27) için sahip olduğu eğitim durumu formel alanda belli iş imkânına ulaşmayı kolaylaştıracak düzeydedir. Diğer görüşmecilerden farklı olarak çalışmamak veya ev hanımı olmak onun kişisel tercihinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır:

...Lisans mezunuyum. Gıda mühendisiyim, çocuğum küçük olduğu için ve eşimin gelir durumu iyi olduğu için çalışmak istemedim. Eşimde çocuğa bakmamın daha iyi olacağını düşününce, çalışmamam yönünde karar aldık... (G22. K. 27, G.)²⁸.

Anlatılardan görüşmecilerin, eğitim olanaklarından faydalanmadıkları ve sürekli olarak geçici ve düşük ücretli işlere ulaşabildikleri gözlenmektedir. Görüşmecilerin eğitim durumları, gelirleri ve meslekleri ile ilgili anlatılarına baktığımızda ilk olarak yoksulluktan ve imkânsızlıktan dolayı okuyamadıkları ve ikinci olarak da eğitim düzeyine sahip olamadıkları için düşük gelirli işlerde yeniden yoksullaşma riskiyle karşı karşıya kaldıkları dikkat çekmektedir. Küreselleşmenin yarattığı yüksek risk koşulları eşitsiz bir düzeni ve işsizlerden, çalışan yoksullardan vb. oluşan bir kesimi de beraberinde getirmektedir. Sürekli olarak geçici işler bireyleri güvencesizlik ve gelecek kaygısıyla yüzleştirmekte, gecekondularda ikame etmek, sürekli olarak geçici işlerde çalışmak ve var olan düşük ücretli işlerini kaybetmemek

²⁷ G.21: Kadın, 57, Bitlis, ilkokul mezunu, ev hanımı, apartman/ev sahibi, Güneş mahallesi.

²⁸ G.22: Kadın, 27, Hakkâri, lisans mezunu, ev hanımı, apartman/ev sahibi, Güneş mahallesi.

onların yoksullukla başa çıkma stratejilerini etkilemektedir (Aytaç, 2013: 66-67). Bu durum görüşmecileri, kentlerde var olan hizmet sektörü veya inşaat sektöründeki düşük ücretli işlerin tekeline sürüklemektedir.

Görüşmecilerin sosyo ekonomik durumlarını belirleyen gelirleri, meslekleri ve eğitim durumları yoksullukla baş etme stratejilerini etkilemekte, yoksulluk onların gündelik hayatlarında karşılarına çıkan her zorlukta kendini hissettirmektedir. Kimi zaman barınmak için oturlan konuttan kaynaklı çekilen sıkıntıda kimi zaman aylık hane halkı harcamalarından kaynaklı çekilen güçlükte kimi zaman da borçlandıkları her alanda görünür olmaktadır. Onların yoksulluğun kaynağına dair değiştiremedikleri (burada kaynak olarak gösterilen gelir, eğitim ve meslek olmakta) yaşamlarında karşılaştıkları güçlüklerle imkânları çerçevesinde mücadele etmelerine neden olmaktadır.

Düşük gelirli işlerde çalışmanın neden olduğu güçlükler, oturlan konuta dair yapılan seçimler ve konutlara dair çekilen sıkıntılara da yansımaktadır. Aslında konut sahipliği burada barınmanın kendisiyle ilişkilidir. Evin mülkiyet durumuna bakıldığında gecekonduda ev sahibi olan görüşmecilerin kira noktasında sıkıntı çekmediği ancak gelir düzeylerine göre alabildikleri evlerde birçok sıkıntısıyla baş etmek zorunda oldukları görülmektedir:

...Duvarlarda çatlak çok fazla oluyor. Her yıl tamir ediyor. Eşim bi de tuvalet kuyusu çok çabuk dolup taşıyo. Pisliğin içinde galıyoruz. İki göz oda işte çok büyük değil ama idare edecez yani sanki ne yapacaz şükür. Bunu bulamayanda var, şükür halimize, evimize, işimize şükür yani... (G1. K. 55, G.).

...2 odası büyük bir salonu var. Tuvaleti yeni aldım içeri kiler var bide dışarda. Bir evim var kira derdim yok ama desen ki iyi mi değil, her yeri damlıyo. Evet bahçeli ama estetik adına bir şey yok. Rutipet hep evin içi ama olsun yine de bizim diyo. Çok fazla su damlıyo içeriye. Kışın her yan muşamba, leğen. Bir de kuyu derdi hiç bitmeyo, çabuk doluyoru, leş içinde kalıyo bahçe. Her zaman gidip boşaltmak temizlemek kalıyo. Evin neresini tutsa izbe ama yine de şükür, bir de ha burlara yani evlere kira ödeyenler de oluyoru... (G3. E. 62, G.).

...Gödüğün gibi işte, iki oda bi salon evde yaşıyom. Yaşadığım evin bir sürü sıkıntısı var, yağmur yağdığında tavan çok kötü olur Antalya'nın yağmurunu bilirsin. Genelde kaplarla o günü geçiririz. Boya badana yaparsın ama kışın onun bir etkisi olmaz, duvarlar şişer nem tutar küflenir incik cincik neresi varsa. En sorun yaşadığımızıza kuyu problemi demem o ki mahallenin sorunu, affedersin ama (...) içinde yaşıyomuş gibi hissediyö insan, o kokudan evin temiz olup olmadığı anlaşılmıyor... (G8. K. 43, B.).

Gecekonduda ev sahibi olan görüşmecilerin “derme çatma” dedikleri evlerinde kendi yöntemleri olan “boya badana” ya da yağmur damlalarının vurduğu çatının akmasını önlemek için “muşamba, leğen” kullanımı gibi geçici işlemler her kış yaşadıkları mekânsal sorunlarına

dair asgari baş etme stratejilerini oluşturmaktadır. Gelir düzeyinin imkânlarını da etkilediği gecekondulu aileler ekonomik yollardan evlerini yaşanılacak bir yer yapmaya çalışmaktadır. “Kuyu problemi”²⁹, her konutun ortak sorunu olarak dikkat çekmektedir. Mahalledeki alt yapı sorunları “her yerimiz kokuyor”, “pislik içinde yaşıyoruz” gibi ifadelerle yansımaktadır. Bu problemler, gecekonduda kiracı olan görüşmecilerin ifadelerinde de yer almaktadır:

...Etrafı çitlerle çevrili, bahçeli 2+1 evde oturuyom. Çitleri kendi imkanlarımızla biz yaptık. Ev sahibi birçok şeyi karşılamadığı için bunu da karşılamadı, birçok şeyi biz kendimiz tamamlıyoz. Akan duvarları da muşamba ile hallediyoz, kokuya neme yapacak çözüm yok, ev sahibi yaptırmasa senin olmayan bir eve sende yapmazsın... (G9. K. 28, B.).

...Derme çatma bir evde yaşıyoruz (yaşıyoz). Sürekli bir inşaat sorunu oluyor. Kuyu sorunu her evde olduğu gibi bizde de var, çok kötü kokuyor. Bi de bu eve kira veriyoz, ucuz diye pislik içindeyiz... (G10. E. 42, G.).

...2+1 bir ev, duvarlar dökülüyor, tavan küflenmiş. Çok da güvenli olmayan kuyu sıkıntısı olan bir ev. Kira üstelik, yaşanılmaz ev ama paralı işte... (G12. K. 33, B.)³⁰.

Gecekonduda kiracı olarak yaşayan görüşmecilerin konuttan kaynaklı karşılaştıkları sorunlarla baş etme stratejileri, ev sahibi olan görüşmecilerle benzerlik göstermektedir. Bu durum giderlerini de arttırmaktadır. Gecekonduda ev sahibi olanlarla kiracı olanların yaşadıkları konutlara dair sıkıntıları benzese de bu sıkıntılarla baş etmek için harcanan miktar aynı olmamaktadır. Gecekonduda kiracı olanların yaşadıkları “derme çatma” evlere kira verdikleri unutulmamalıdır. Bu durum gecekondulaşmanın olduğu mahallelerde gecekondu içerisinde kiracı olan hanelerin yoksulluğu daha şiddetli yaşadığını göstermektedir; çünkü onlar derme çatma evlerde kira vererek oturanlardır.

Gecekondudan apartmana geçen görüşmecilerin görüşlerinde “daha kötüsünü de yaşadık”, “biraz küçük ama olsun” gibi ifadelerin yer alması yaşıtıldıkları olumsuz durumlara karşı pozitif bir bakış açısı geliştirerek durumu yaşanılır görme ya da duruma uyarlanma şeklinde bir baş etme stratejisi geliştirdiklerini göstermektedir. Deneyimlerinden yola çıkarak küçük olmasının bile temel bir sıkıntı olmadığı dikkat çekmektedir:

²⁹ Kuyu problemi olarak dile getirilen ise foseptik ya da öteki ismiyle lağım çukurunun dolmasından kaynaklı çekilen sorunlardır. Foseptik çukurunun dolması hem kötü kokuya neden olmakta hem de pis su çukurdan taşarak birçok sıkıntıya neden olabilmektedir.

³⁰ G.12: Kadın, 33, Muğla, ortaokul, ev hanımı, gecekondu/kiracı, Baraj mahallesi.

...2+1 dayre şeklinde oturduğumuz evde mutfak ayrı. Daha sonra banyo tuvalet ayrı. Sonra iyi yani evin sıkıntısı yok yeni temiz güzel lüks yapılmış bir ev. Tek sorunu küçük olması, sığamıyoz eve ama sayımız fazla o yüzden. Daha kötü yerlerde yaşadık biz... (G17. E. 55, B.).

...3 odası büyük salon evde yaşıyoz. Evin sıkıntısı yok. Güzel yapılmış bir ev derme çatmalardan sonra burası saray gibi. Biz bilerek büyük istedik evi hatta parselimiz yetmiyordu, biraz da para ödedik... (G19. E. 40, B.)³¹.

...Güzel orta halli ailelerin ve durumu iyi olan yani temiz olan bi apartmanda yaşıyoruz, dayre çok güzel. Evin sıkıntısı yoktur şükür ki. Küçük ama gecekondunun pisliğinden sonra temiz olması bize yeter, yani bak gez, çok güzel... (G21. K. 57, G.).

Apartmanda kiracı olarak yaşayan görüşmeciler, bulundukları evden “memnun olduklarını” ve evi kiralarlarken “görerek, beğenerek eve girdiklerini” dile getirmişlerdir:

...Dört odalı bir apartman dayresinde yaşıyoz girince öyle dediklerinden bende öyle diyom. Yaşadığımız evde bir sıkıntımız yok. Görüp de giriverdik yani eve zaten senin beğenmene bakıyor, bi de parana bakıyor... (G25. E. 40, B.).

...Bana sorsan hepsi oda ama şöyle söyleyeyim 3+1 bir apartman dayresine yaşıyom. Bi de yaşadığım evde sıkıntı yok. Sıkıntı olmadığını bilerekten girdim, kiram yüksek, tek sıkıntım o... (G27. E. 37, B.).

Benzer ifadeleri apartmanda kiracı olan diğer görüşmecilerin aktardıklarında da görmek mümkündür:

...iki göz odası bi de salonu olan evde yaşıyom. Evin bir eksiği yok. Her şey yerli yerinde. Kirası biraz fazla sonuçta şehrin göbeği değil ama yine de diğer yerlere göre uygun... (G29. K. 67, G.)³².

...2+1 bir apartman dairesinde yaşıyoz. Evden memnunum. Evin bir sıkıntısı yok sadece bize yetmiyor. Sığamıyoruz (sığamıyoz)... (G31. E. 45, G.).

...2+1 diye geçiyor bana sorsan üç odalı derim yeni icatlar yani bütün odalar aynı zaten. Sonra salon büyük mü ki oda kadar yani. Salon ayrı tutup durular, marifet işte daha güzel satçan ya yani demem o ki apartman dairesinde yaşıyom. Evin sıkıntısı yok çok şükür. Ama kirası biraz daha uygun olsaydı daha iyi olurdu tabi... (G32. K. 45, G.)³³.

Her iki örnek grup için, bulundukları evin bir sıkıntısı olmamakla birlikte, gecekondudan apartmana geçenlerden farklı olarak apartmanda kiracı olanlar evin küçüklüğü hakkındaki görüşlerini dile getirmiştir. Gecekondudan apartman dairesine geçen aileler için

³¹ G.19: Erkek, 40, Kayseri, ortaokul, serbest meslek, apartman/ev sahibi, Baraj mahallesi.

³² G.29: Kadın, 67, Isparta, ilkokul mezunu, terzi, apartman/kiracı, Güneş mahallesi

³³ G.32: Kadın, 45, Van, ilkokul mezunu, terzi, apartman/kiracı, Güneş mahallesi.

evin küçüklüğü bir sorun olarak görülmemekte, sorun olarak hane içerisindeki kişi sayısına ve bu sayının çokluğuna vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla onlar konutu başa çıkılması gereken bir sorun olarak değerlendirmemektedir. Yaşanılan konuttan memnun olma, apartmanda yaşayan aileler için geçerli olmaktadır. Bu durum Antalya içerisinde nasıl bir yerde yaşamak istedikleri ile ilgili görüşlerle ilişkilendirildiğinde gecekonduda yaşayan aileler için durum farklılaşmaktadır. Aynı mahallede yaşamak isteyen gecekonduda sahiplerinin kendi evlerinden biraz daha derli toplu olduğu bir evi istedikleri dikkat çekmektedir:

...Yine burada yaşamak isterem, ama evim güzel olsun temiz düzenli olsun. Gecekonduda gibi değil, bahçeli iki katlı bir evim olsun. Öyle apartmanda istemem, yaşayamam. Hayal işte böyle olsun isterim... (G2. K. 35, G.).

...İmkânım olsa ikinci üçüncü kat bir apartmanda, daha geniş bir dayre oturmak isterdim. Bir de imkânım gerçekten olsaydı, denize yakın da isterdim. Ama yanlış anlama, mahallemini seviyorum seviyom. Sadece kaç yıldır, Antalya'dayım, toplansan bir elin parmağını geçmiyor denizi görmüşlüğü... (G4. K. 24, G.).

...Biraz daha merkezde oturmak isterdim oralar çok güzel. Eltim orda oturuyor. Şöyle 3+1 evim olsun bir de duvarları güzel sağlam olsun, pencereleri de tahtadan olmasın buradaki gibi. Mesela istediğin zaman çık dışarı ürkmezsin her yan ışık, aydınlık. Burlarda belli saatlerden sonra çıkamazsın dışarı. Ama burlarda da komşuluk güzel. Merkezde yok der durur, eltim... (G6. K. 42, B.).

Mekâna dair daha farklı ne tür istekleri olduğu üzerine verdiği yanıtlarda daha güvenli ve temiz bir mahallede yaşamak isteği gözlenmekle birlikte, bu isteklerin gelirleri ile sınırlı kaldığı görülmektedir:

...Daha temiz, güvenli bir mahallede yaşamak isteyom elbet. Borası o kadar güvenli değil çünkü. Aslında güvenliydi, ama son zamanlarda bilmediğimiz çok insan daşındı apartmanlara, bizim her yerimiz açık o yüzden şöyle sessiz güzel bir yer olsa fena mı olur, apartmanda evin olsa kapın çelikten hiç değilse. Borası da olur tabi önemli olan güzel bir evim olsun bi de azıcık daha güvenli olsun... (G8. K. 43, B.).

Gecekonduda kiracı olanlar için imkânlar yine gelirlerinin yeteceği daha temiz evler üzerinden değerlendirilmektedir. Onlar için bulundukları konuta dair çekilen sıkıntıların giderilmesi lüks evlerde oturmaktan daha önemli olmaktadır:

...Böyle giderse öyle bir imkânımız hiç olmaz. Ben sadece gelirim yeteceği bir evde yaşamak istiyom. Eşimin ve çocuklarımın zorluk çekmeyeceği bir yer. Bu mahallede güzel bir dairem olsun istiyom, hepsi bu... (G10. E. 42, G.).

...Burlarda orta halli bir apartman dairesi iyi olurdu. Sonra kendim gibi olanla gomsu olmak istiyom, benim seviyemde insanlar olsun yani. Öyle bir yerde yaşamak isterdim... (G14. K. 52, G.)³⁴.

...İmkân olsa bu mahallede geniş, duvarları akmayan temiz bir evde yaşamaktır isteğim. Bahçeli de olur, güzel olsun yeter ki... (G16. K. 34, G.).

Evin büyüklüğüne ve güzelliğine dair ifadeler, aynı zamanda görüşmecilerin kurtulmak istedikleri sorunlara işaret etmektedir. Görüşmeciler, Antalya'nın merkezinde birçok şeye erişimin kolay olduğu yerlere değil, yine kendi mahallerinde ya da daha düzgün evlerde yaşamak istediklerini ortaya koymaktadır. Rahat hissettikleri mahallelerinde daha iyi koşullarda yaşama fikri, her şeyden önce yoksun oldukları konutların iyileştirilmesiyle örtüşmektedir. Apartmanda yaşayan görüşmeciler içinse mekân tercih etme biraz daha lüks olanı istemek ile ilişkilendirilebilir:

...Konyaaltı'nda denize kenarından bir yer olsa yaşamak isterdim, güzel olurdu, severik biz de denizi herges... (G29. K. 67, G.).

...Vallahi ne desem Lara'da yaşamak isterdim. Hanım bazen anlatır gittiği evleri öyle yerlerde hanımı yaşatmak isterdim yani... (G26. E. 42, B.).

...Konyaaltı 'nda yaşamak isterdim vallahi yani çünkü çok güzelmiş sahile yakınmış. Sonra zengin yeri ya daha özenlidir orlar. Merak neyin ediyon, bizinki de hayal işte... (G20. E. 58, B.)³⁵.

Mekân tercih etme noktasında “alıştığımız yer en iyisi”, “bu semti seviyorum” gibi görüşleri paylaşan, gecekondudan apartmana geçen G22(Kadın, 27) ve G24(Erkek, 50) daha lüks ya da başka bir deyişle daha merkezde yer alan mekânlar yerine, bulundukları ve alıştıkları mahalleyi tercih etmektedir. Gecekondudan apartman dairesine geçtikleri göz önüne alındığında, uzun yıllardır bu mahallede yaşamış olan görüşmecilerin yeni riskler ile karşılaşmak istemedikleri için bu mahalleyi seçtikleri görülmektedir:

...Şu an oturduğum yeri seviyom burada olmak isterim yine, bu ev var başımızda ama durum belli vaziyet belli yani, pahallı yerlerde bizler tutunamayız. Yine bu mahalle olsun, sadece daha iyi bir evim olsun kafidir... (G22. K. 27, G.).

...Bu semti sevdim burada kalırdım yine, belki ev alabilirim biraz daha güzel. Zaten öyle deniz kenarında yaşamak bize göre değil zengin yeri oralar. Ben istiyorum ki biraz daha rahat edeyim. Zaten

³⁴G.14: Kadın, 52, Aydın, ortaokul, ev hanımı, gecekondulu/kiracı, Güneş mahallesi.

³⁵ G.20: Erkek, 58, Fethiye, ortaokul, hurdacı, apartman/ev sahibi, Baraj mahallesi.

bu mahallede daha güzel evim olsa yeter yani rahat ederim, sonra bu mahallede bildiğim insanlar var, sonuçta... (G24. E. 50, G.).

Yoksulluğun şiddetinin farklı olması, farklı olarak deneyimlenmesi kimi zaman sorunları da farklılaştırabilmektedir. Gecekondu apartmana geçmek, konutun sıkıntılılarına dair sorunu ortadan kaldırmamaktadır. Kira miktarı bir sorun olarak dile getirilmektedir. Bu nedendir ki gelir düzeyinin düşüklüğü ilk olarak barınmanın kendisini etkilemektedir (Davis, 2007: 46). Gecekondu yaygın olarak bulunduğu Antalya' nın Kepez ilçesine bağlı Baraj ve Güneş mahallelerinin kentsel dönüşüme girmesi bu mahallelerde yaşayan gecekondu evinin ve çevresinin de değişmesine neden olmuştur. Ancak düşük ücretler, nerde oturulursa oturulsun harcamalar noktasında tüm aileleri birçok güçlüklerle sınamaktadır. Görüşmecilerin aylık hane halkı harcamalarının hangi alanlara yapıldığı sorusuna verdikleri “yemeye”, “içmeye”, “elektriğe”, “suya”, “kira”, “çocukların eğitim masraflarına”, “çocuk bezlerine”, “bebek mamalarına” şeklindeki yanıtlar, harcamaların temel olan gereksinimler için yapıldığını göstermektedir. Bu harcamalar hakkında gecekondu ev sahibi olan ve gecekondu kiracı olan görüşmecilerin görüşleri şu şekildedir:

...Elektriğe suya yidiklerimize içtiklerimize gidiyor... (G5. K. 47, B.)³⁶.

...Her şeye harcama yapıyoruz. Zaten ayağını atsan o bile paraylan. Yidiğin yimek, içtiğin su ve keydiğin ayakkabı paraylan o yüzden her yere harcıyoruz. Gıdaya elektriğe kira suya keyeğe gidiyo... (G12. K. 33, B.).

.... Erzak, elektrik, su, kira gidiyo. Bi de çocukların mamalarına çok para gidiyo. Sonra ha en pahalısı olan var bi de yani bebek bezlerine veriyon... (G15. K. 27, G.).

Gecekondu apartmana geçenlerin ve apartmanda kiracı olanların görüşlerinde de benzer ifadeler yer almaktadır:

...Çocukların dersane masraflarına bi de erzak-gıda, çocukların giyeceklerine gidiyor. Hanıma da şahsi olarak veriyom, hanıma ufaktan yetcek bir miktar gidiyo... (G17. E. 55, B.).

.... Kızın masrafları oluyor, genç çocuk biz çok yokluk gördük o görmesin deye en çok onun ihtiyacına isteğine ayırdık. Onun haricinde herkesinki gibi işte gıdaya gidiyor, kıyafettir, faturalar buralara harcamalarımız oluyor. Daha sonra çarşıya gittiğimizde harcıyoruz bi de... (G21. K. 57, G.).

...Vallahi her şeye çok gidiyor, gıdaya, giyime, kaleme kitaba faturalara kira say say bitmez yani zaten gelen gidiyor... (G32. K. 45, G.).

³⁶ G.5: Kadın, 47, Konya, ilkokul mezunu, ev hanımı, gecekondu/ev sahibi, Baraj mahallesi.

Görüşmecilerin harcamalar noktasında çektikleri güçlükler ve bu güçlüklerle baş etme stratejileri sosyo-ekonomik durumlarıyla ilişkilidir:

...Vallahi, yetmiyo. İş yok ki oğlan gitsin. Kızların aldığı da yetmiyor tabi ki burlarda her şey çok pahalı Antalya'nın en kötü yerinde de olsak bile, pahalı burlar... (G3. E. 62, G.).

...Kıсарak yaşıyoruz. O ay gireni not ediyor eşim. Neyi alabiliyorsak onu alıyoruz. O hesaplarla zorla ucuna yetişiyor. Güç bela zaten. Hayat pahalı güçlük çekiyor yani tabi ki... (G4. K. 24, G.).

...Çekiyor, hele bi de kışın otel kapanınca eşim ücretsiz izne çıkıyor işte o zaman maaş olmuyor olmuyor. Yani gidip borç almak zorunda galıyoz. Yazında kış borçlarını ödemekten öteki yerlere ödeme yapmakta güçlük çekiyor... (G8. K. 43, B.).

Aylık harcamalardan kaynaklı çekilen güçlükler arasında gecekonduda kiracı olanların karşılaştığı bir diğer güçlük ödenen kiralardır. Onların baş etmek zorunda oldukları harcamalar bu yönüyle gecekonduda ev sahibi olanlardan farklılaşmaktadır:

...Çekiyorum tabi. Bazen faturaları o ay hiç ödeyemiyom bile. Zateni aldığım üç kuruş, nerden kırsam kısayım diğerini kapatmaya yetmiyor. O yüzden her ay güç bela işte ödemeye çalışıyoruz hep, bir de ödediğimiz kira var tabi onu da ekle, o zaman hiç yetmiyor... (G10. E. 42, G.).

...Çekiyor, tabi ki. Yettirmeye çalışıyoruz. Heleki kira bizi zorluyor, çok fazla gözükme de herkes cebi kadar yanıyo sonuçta. Eşim borç alıyor, akrabadan komşudan öyle üstesinden gelmeye çalışıyoruz... (G12. K. 33, B.).

...Çekiyor. Hemen akrabamız var bu mahallede onlara gidiyor, eşim hallediyor, bu şekilde. Onlar da bize gelir kendi aramızda hallederiz... (G14. K. 52, G.).

Temel ihtiyaçların karşılanması konusunda, benzer sıkıntıların dile getirildiği gözlenmektedir. Bu durum, “daha fazla kısıyoruz”, “neye yetiyorsa onu alıyoruz”, “akrabadan komşudan alıyoruz” gibi ifadelerle dile getirilmektedir. Bu ifadeler, geliştirilen stratejileri de göstermektedir. Çözüm yöntemlerinin benzerliği görüşmecilerin gelir düzeylerinin birbirine yakın ve düşük olmasıyla açıklanabilir. Gecekonduda ev sahibi olan G5(Kadın, 47)’in görüşlerine bakıldığında, onun harcamalar noktasında çektiği güçlükler, öteki görüşmecilerinkinden biraz daha farklılaşmaktadır:

...Çekiyor. Merkezde ev aldık, onun borcundan dolayı eve çok para kalmıyor. Bi de oğlan okuyor, ona da aylık bin liraya yakın gönderiyor. Böyle olunca çekiyor. Geçmiş daha kötüydü tabi o zaman yani yiyceğe bile para yettirmiyon, ama Allah bir şekilde gülüyor kulun yüzüne... (G5. K. 47, B.).

Gecekondu alanlarının üzerine inşa edilmiş çok katlı binalarda yaşayan “eski gecekondulular” da artan harcamalara dikkat çekmektedir:

...Bazen güçlük çekiyorum, bunları ödemek için aldığım borçları ödemekte güçlük çekiyom. Ee olmayınca ne yapcan? Maalesef herkes gibi karşılayamadığımızda kredi kartlarından çekiyoz... (G23. E. 48, G.).

...Ödemekte güçlük çekiyoz, öyle durumda akrabalara giderim borç istemeye ya da bir düzenli çalışmışsam o sene içinde kredi kartına başvuruyom. Sonra onun da borcunu ödeyemem bordaki yakınlarımdan alırım. Sürekli biri biter yenisi eklenip durur borçlarıma... (G25. E. 40, B.).

...Çekiyom, özellikle asgari ücret aldığım zamanlarda böyle oluyor, ufak tefek borçlanarak hallediyom, akrabalarından istiyom daha çok. Borç aldıktan sonra güçlük azalıyor, ama sonra borçların güçlüğü başlıyor... (G28. E. 40, B.).

...Güçlük çekiyoz, çekince de çaresiz çevremizden borç alıyoz valla, hoş son zamanlarda herkes borçlu olduğundan kimse kimseye doğru düzgün gidemiyor, hal böyle olunca da bankalara koşuyo insan, bizde karta borçlanıyoz işte... (G30. K. 46, G.).

...Aylık gideri ödemekten her ev güçlük çekiveri kızım, çocuğun bazen özel bakımından ötürü gerekli olan şeyler var onlarda ama çok pahalı bunu karşılamak için borca girdiğimiz oluyor. Onun haricinde kendi yağımızda gavruluyoz ayağımızı yorganımıza göre uzatmaya alıştık biz... (G32. K. 45, G.).

Apartman dairelerinde kiracı olmanın ya da gecekondu dairesinden apartman dairesine geçmenin değiştiremediği bir durum gelir yetersizliği ya da gelir gider dengesinin kurulamamasıdır. Bu durum borçlanmayı beraberinde getirmektedir:

...Zorluk çekmiyoruz. Ama refah bir yaşamdayız da diyemiyoz. Başa baş gidiyor. Borçlanmıyoz en azından insanlara. Çok zorlandığım çocukların dersane taksitlerini erteleyorum. Çok zorlandığım bir dönemde kredi kartı kullandım. O gün bugündür, borçluyum. Zaten bu dört duvar akraba, eş dost ile ilişkilerini zayıflattı, şimdi herkes kapısını kapatmış eskisi gibi değil ki çat kapı dal bahçeye borç iste. Önceden yan komşum vardı, şimdi benden merdivenler bloklar kadar uzakta, nasıl gidip isteyesin... (G17. E. 55, B.).

...Borcumuz yok çok şükür. Eskiden çok olurdu ama şimdi kiraya verdiğimiz bir ev var, o karşılıyor bazı ihtiyaçlarımızı. Zaten çok yere gitmiyor harcamalar, kira geliri de bizi epey bir rahatlattı... (G21. K. 57, G.).

Görüşmecilerin ifadelerinde gıda harcamalarına bütçeden daha fazla pay ayırdıkları gözlenmektedir. Ancak bütçenin ayrıldığı pay ne kadar olursa olsun her türlü harcama onlar için baş etmeleri gereken bir sorun olmaktadır. Hane halkının sahip olduğu gelir ile borçlanma arasındaki iki yönlü bir ilişki dikkat çekmektedir. Hane halkı düzenli gelirin olduğu durumda

gelecekte sahip olmak istenilen bir şeye şu an sahip olabilmek için borçlanabilmekte ya da gelirin yetmediği, gelirin işsizlikle birlikte kesildiği durumlarda da borçlanabilmektedir (Çımat vd., 2016: 45). Görüşmecilerin düşük gelirlerden dolayı borçlandıkları görülmekte ve bu borç kaynağını kimi zaman formel kimi zamanda enformel ağlar oluşturmaktadır. Bu bize yoksulluğun, kısır bir döngü etrafında giderek derinleştiğini göstermektedir:

...Valla borcumuz oldu mu esnafa oluyor komşulara oluyor. Ödemekte güçlük çekmeyelim diye az borç alıyoz. Kısıyoruz ki daha fazla borçlanmayalım. Ama zorluk çekince memleketten az da olsa yardım geliyor. O da tamamen zor durumda kalınca yolluyolar vicdansızlar... (G3. E. 62, G.).

...Nereye yok ki! Evde sekiz kişiyiz, sadece ben çalışıyorum o da zaten net bir maaş değil. Bazen o ayı zor bitiriyoruz. Kışın iş olmuyor nerdeyse ödeme yapmakta çok zorluk çekiyorum, faturasıydı, odunuydu derken elde bir şey kalmıyor... (G10. E. 42, G.).

Borçlanmanın bir diğer nedeni, eğitim masraflarından kaynaklı borçlanmadır:

...Çocukların dersane taksitleri oluyor. Ev yeni diye gecekondudaki eşyaları getiremedik, aldığımız eşyalar vardı, hala taksitleri sürüyor. Yani borç bitmiyor gördüğün gibi. Ödemekte güçlük çekiyom sürekli taksitleri erteliyom. Bide ha gartlara neyin alışınca insan daha da borçlanıp duruyo... (G17. E. 55, B.).

...Oluyor borcumuz çoktur vallahi, aylık aldığı para yetmiyo bize, eşten dosttan borç alıyoruz mecbursun, sonra (gülüyor) onu da ödemekte zorluk çekiyorsun. Kredi kartı taksitleri var onları da yatırmadın mı faiz, sürekli erteleyip duruyor beyim... (G30. K. 46, G.).

Apartmana geçişle birlikte tüketimin arttığı dolayısıyla borçlanmanın arttığı görülmektedir. Görüşmeciler mevcut sosyo-ekonomik durumlarından yaşadıkları memnuniyetsizliği ifadelerinde dile getirmektedirler:

...Değilim tabi ki. Diğer ayı düşünmekten uyku girmiyor yani gözümüze, bir de yardım edenlerden Allah razı olsun bin kere, ama yine de her yardım bekler haldeyken içim eziliyor. Garibanın geçimden mutlu olduğunu nerde görmüşsen... (G2. K. 35, G.).

...Memnun değiliz, nasıl mutlu olcaksın, kim kıyarak yaşamaktan memnun olabilir ki. Yine de şükür diyom buna da. Kendi kendime diyorum, en azından başını sokacağın bir yuvan var diye... (G4. K. 24, G.).

...Memnun değilim. Eşimin maaşı biraz daha fazla olabilirdi, öyle olsaydı daha rahat geçinirlik diye düşünüyüm. Tabi isyan etmemek gerek daha kötüsü de var ama herkes güzel, lüküs rahat bir yaşam ister... (G8. K. 43, B.).

...Hayır tabi ki de. Maaşım çok az, nerde çalıştığım belli değil. Yazları sürekli çalıştığım bir yer olsa, asgari ücretten biraz daha fazla alıp hem ailemi hem de kendimi rahat ettirirdim... (G10. E. 42, G.).

...Evde 7 kişi olup aylık gelir 2500 TL olunca zor oluyor, memnun olamıyoruz... (G14. K. 52, G.).

...Biraz daha fazla olabilirdi. Daha rahatlamış değiliz. Alacak şeyler var, tamamlamadık daha. Çok da memnun değilim... (G23. E. 48, G.).

...Var olanla yetiniyorum, memnun olmasak üzüntü stres hep, memnunmuş gibi yapıyorum, iyi hissediyom... (G27. E. 37, B.).

Apartmana gecekondudan geçerek ev sahibi olan G17 (Erkek, 55) geçim durumuyla ilgili memnuniyetini değişen tüketim nesnelerine giden harcamalarla ve oturdukları apartmandan kaynaklı oluşan masrafla ilişkili olarak açıklamaktadır:

...Memnun değilim desem değişip durumu sanki ama biraz daha kazanmaya ihtiyacım var. İşte sürekli borç ödeye koyuyom. Bu eve geçip ide rahat ederiz tadilat boya badana derdi olmaz didiydik ama işte aydat parası, kapıcı parası, asansör parası, bi de hanımın ev için gomşuya gidip gözüne kestiğini almak istemesi, bunlar bizi daha da zor duruma sokup duru. Valla erkek dümdük, bacım. Bana temizlik gösteriş mi disen ikisini de demeyom ucuzuna, iş görenine talip olup yaşayıp geçerom. Ama hanımlan çocuklar benim tam tersi. Onlar geçim şeysinden memnun ama parayı getirene sor, sen. Meselan tabi ki borçluyun geçim şeysinden de memnun olmazsın... (G17. E. 55, B.).

Görüşmeciler içinde bulundukları mevcut durumları, “çok şükür”, “böyle geçinmek olur mu”, “memnunmuşuz gibi yapıyoruz”, “memnun olmasak ne değişir” şeklinde farklı ifadelerle ortaya koymaktadır. Görüşmecilerin birikim yapamadıklarını belirtmeleri, gelir yetersizliğine işaret etmektedir:

...(Gülüyor) yetişmiyor insan nasıl biriksin. Bazen kendime bi şey almak istediğimde eşim bir şeylerden kısıp veriyor da öyle üst baş alabiliyorum... (G1. K. 55, G.).

...Genelde giderleri öderken, evdeki hesap çarşıya uymadığı için eksik bile kalıyor aslında, gelirimiz yetmiyo. O yüzden birikim de yapmıyoruz... (G4. K. 24, G.).

...Para biriktirdiğim oluyor. Öyle üç beş kenara attığımız oluyor. Çok büyük meblağ değil, işte evde bir şeyler bozulursa durursa, mesela duruyor dolap çalışmıyor, oradan alıyorum ya da çocukların okul ihtiyaçları oluyor, bunlar için birikim yapıyorum... (G8. K. 43, B.).

...Ne para biriktirmesi. Aldığım maaş elimde sadece birkaç gün kalıyor. Hemen borca harca yatırıyorum... (G10. K. 42, G.).

...Birikdiremiyorum. Bi tek eşim arada gittiği işlerde birikdiriyo çocuklara ve ev için harcıyor... (G11. E. 50, B.).

Gecekonduan apartmana geçen görüşmecilerin paraya yönelik yapabildikleri birikim ile ilgili ifadeleri ise şu şekildedir:

...Daha bir birikim yapmadım. Biraz biriktirsem, araba alcam. Kardeşlerimle kullandığım ortak bir araba var ama pazarcı işi o. Şöyle güzel, aynı zamanda hesaplı bir araba şart. Çocuklar var, gezmek istiyorlar istiyolar). Şöyle sadece ailemi alıp kimseye hesap vermeden dışarı çıkaracağım bir arabam olsun istiyorum... (G17. E. 55, B.).

...Arada eşim biriktirdiğinden benim pek alışkanlığım yok. O da çocuklara neyin gider zaten. Yani gelirin yüksek olmadı mı bir parayı biriktirmen kolay olmıyır, bizinki kumbara misali damlaya damlaya göl olmadan birikende harcanıp gidiyor... (G19. E. 40, B.).

...Biriktirebiliyorum. Köşeye atar orada bekletirim, kendi ihtiyaçlarımı alıyorum, kızımın alışveriş yaparız o paradan harcarım... (G22. K. 27, G.).

Apartmanda kiracı olarak yaşayanların bazı durumlarda para biriktirebildikleri görülse de uzun vadeli bir birikimin değil anlık ihtiyaçların kullanımı için gerçekleştirilen bir birikim olduğu görüşlerinde yer almaktadır:

...Biriktiremiyorum çalıştığım para anında gider. Zaten birikim yapılabilsek kiracı olmak yerine ev alırdık, gördüğün gibi eve yediğimize bile yetmeyen bir paradır kazancım, nasıl biriksin... (G26. E. 42, B.).

...Hayır biriktiremiyom, yani hemen elden çıkıyor, çalıştığım para zaten. Hanıma veririm, oda erzaktan arttırsa köşeye atar, kışın kullanırsınız... (G28. E. 40, B.).

...Arada eşim biriktiriyor. Oda öyle büyük paralar değil, kıstıklarımızdan artanla elde ettiğimiz küçük paralar zaten. Anlık ihtiyaç oldu mu harcanıyor hemen... (G32. K. 45, G.).

Görüşmecilerin, para biriktiremedikleri, biriktirseler dahi anlık harcamalar için yeniden kullandıkları görülmektedir. Gelirin içerisinde ayrılan para yine gelirin dengesiz olarak elde edildiği günlerde veya aylarda kullanılmaktadır. Gelirden artırmak deyimi gelirden bir değişiklik yapmamakta ve giderlerden biraz daha kısarak elde etmeyle örtüşmektedir. “Eve girenin yetmediği” ifadesi, para biriktirememelerini göstermektedir. Onlar için köşeye attıkları paraları yalnızca anlık ekonomik sıkıntılar için kullandıkları kısa vadeli birikimleridir. Bununla birlikte gecekondu ev sahibi ve kiracı olanlar sosyo-ekonomik duruma dair bir iyileşmenin olması için gereken gelir düzeyini şu şekilde ifade etmektedirler:

...Çalışanın tek başına kazandığı para 4000 – 5000 TL olsaydı. O zaman iki kişi mi çalışıyor evde yeterdi işte daha rahat yaşırdık, hatta oğlan evi bile ayırırdı. Çocuklar küçük kalabalığın için bir oradalar bir burada. Ben de çok istedim ayrı evde olsunlar ancak birlikteken geçinebiliyoz... (G3. E. 62, G.).

...1000 lira daha fazla olsaydı daha rahat olurum. 4000 küsur rahatlatırdı beni. Çünkü her seferinde 800- 900TL borca bulanıyor oluyoz... (G5. K. 47, B.).

...Aylık gelirim 4000-5000 olsaydı çok rahatlardım. Hem düzenli bir hayatımız olurdu hem de en azından kenara üç kuruş atıp lazım olduğunda zorlanmadan ordan harcardık... (G10. E. 42, G.).

Benzer ifadeler apartmanda kiracı olanlar ve gecekondudan apartmana geçenlerin ifadelerinde de görülmektedir:

...6000 TL ola ki ne borcumuz olurdu ne de ihtiyaçlarımızı karşılamakta zorluk çekmezdik, hatta artar geziverirdik belki. Ama işte kıt kanaat geçinmekten kendine vakit ayırmak nedir unutuyor insan... (G20. E. 58, G.).

... 3000 bin olsaydı daha rahat bir hayat yaşırdık. Yani olması gerekenden daha az söyledim hatta, çünkü asgari ücret bu kadar olmalı ve beş boğazın olduğu haneye asgari ücret yetmez, yine de çoğu kez bahsettiğim küsuratı göremeyende oluyor. Bizimki borç olmasın diye önerilen bir para... (G26. E. 42, B.).

...En azından 4000 TL olsaydı en azından borcumuz olmazdı. Yalnızca borçlar bitince bitmiyor hayat ama çektiğimiz sıkıntı belli herkes sıkıntısına göre el açıyor, fikrinde isteğinde kazandığınla aynı oluyor. Belki gidip bir zengine sorsan on binden aşağı rakam vermez, yine de ülke belli ekonomi belli ona göre konuşmak lazım, söylediğim kadarı girse eve bile bizi rahat ettirir, gerisi için Allah büyük tabi... (G30. K. 46, G.).

“Daha iyi olabilir” ifadesi, gelir yetersizliğini belirtmektedir. Gelir yetersizliği, bütün gruplarda benzer içerikle ortaya konulmaktadır. Neoliberal politikaların gelir dağılımında yarattığı eşitsizlik görüşmecilerin süreksiz, düşük gelirli işlerinde görünür olmaktadır (Özçelik, 2013: 426-427). Onlar için düşük gelirli bir yaşamı idare etmek yoksullukla baş ettikleri ve var olan sosyo-ekonomik durum ile beklentileri arasında gidip geldikleri bir süreçtir. Süreç içerisinde sözü edilen beklenti ise gelirin biraz daha iyi olması, yaşanılan konutlara dair çekilen sıkıntıların düzeltilmiş olması ve borçluluk hâlinin ortadan kalkmasıyla ilişkilendirilebilir. Kentsel mekânda sahip oldukları gelirleri ve sosyo-ekonomik durumları tüketim pratikleri üzerinde de etkili olmaktadır. Tüketim onların yaşantılarında arzu ettikleri ve ihtiyaç duydukları nesnelerin alımına karşı geliştirdikleri pratikleriyle örtüşmektedir. Söz konusu tüketim pratikleri bir sonraki kısımda daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

2.4.3. Tüketim Pratikleri

Tüketim pratikleri nesnelere yüklenen anlamların ve onların tüketilme düzeylerinin bağlantısında ele alınmalıdır. Bir tüketim hali gelir düzeyinden ve içerisine girilen toplumsal süreçten bağımsız düşünülmemektedir. Özellikle tüketimin değişen dönüşen anlamı işçinin ürettiğine yabancılaşarak tüketimin kendisine katılması ve dahası söz konusu tüketimin çok geniş bir yelpazeye sahip olması tüketilen nesneyi ve o nesneye duyulan ihtiyacı etkilemektedir. Bu haliyle tüketim, yapılan işler ve toplumun kültürel nesnelliği arasındaki bağlantıyla ilişkilidir (Simmel, 2015: 35); çünkü tüketimcilik, insanın birer tüketici olma noktasında güdülenmesiyle ilgilenmektedir (Bocock, 1997: 57). Söz konusu güdü yoksullukla baş etmek zorunda olan haneler için de geçerli olmakta, tüketebilmek ve erişebilmek yoksulun dünyasında idare etme sanatıyla harmanlanmaktadır. Bu durumu görüşmecilerin değişen tüketim nesnelere karşı geliştirdikleri tüketim pratiklerinde görmek mümkündür. Tüketim pratiğinin eğilimleri tüketilen nesnenin kendisine erişimdeki kolaylığı ya da zorluğu yani edinilme sürecinin tümünü kapsamaktadır. Görüşmecilerin tüketebilme pratikleri zaman zaman değişmekle birlikte gelir düzeylerine bağlı olarak şekillenmekte, tüketim kimi zaman zorunluluğun bir hali -tüketilen şeye gereksinim ve ihtiyaç duymak üzerinden düşünülmeli- kimi zaman da sahiplenilme arzusunun bir sonucu olarak gerçekleşmektedir. Öyle ki yoksulun, yoksullukla baş etmek için oluşturduğu stratejiler tüketim pratiklerine de yansımaktadır:

...Birkaç ayda bir kırmızı et oda yimeklerin içine girmek için yarım kilo bir kilo ancak alabiliyoruz. Tavuk tüketiyor biraz daha ucuz. Peynir olur yoğurt olur bunları tüketiriz genelde. Bunlarında öyle ucuz olanlarını alırız. Eve şöyle kaliteli bir memleket peyniri alamayız pahalıdır. Pazarda olur, ucuz köy peynirleri, severim ben o yüzden sık alırız. Kırmızı et alınca o hafta tavuk alamayız. Sırayla işte o gün parayı neye verirsek ötekini bekletiriz. Elimden geldikince her sebzedi tüketiyom. Lahana, karnabağar, badıcan vb. sebzeleri sık tüketiyom. Meyve eşim sevdiği için o tüketiyö benim pek aram yok meyvalarla ile ama karpuz alırım ucuzladığı zamanlarda. Sebzenin de ucuzlamasını beklerim. Her hafta bir şey ucuzlar mutlaka... (G1. K. 55, G.).

...Et olarak, tavuk tüketiyor. Bayramlarda da kırmızı et tüketiyor. Et getirenler oluyo. Bazen azar azar gıyma yaptırıyom yimeklerin içine tat versin, diye. Ama kasapta sakatat ucuz olur, ya da kemik alıp kemiğine çorba yapıyoz. Bir şekilde sağlıklı beslemek için uğraşıyoz. Sebzelerden, işte kabak olur, badıcan olur, patates yiyeriz. Yeşillik alırız, bol bol. Ucuz olduğundan çok alırız, istediğimiz sebzeyi. Ama her birinin de ucuzluk zamanı var, mesela taze fasulyeyi bekleriz, ucuzlasın diye. Kırmızı biber her mevsim pahalı, mesela onun yerine yeşilini alırız. Her hafta sebze tüketiyor. Meyve de işte elma olur, karpuz zamanında ucuzsa iki hafta da bir karpuz alırız, portakal alırız. Muz ateş gibi mesela onu çok nadir, bir iki tane çocuklara alıyom. Öteki meyveleri de bilmem bunlar yeter bize... (G4. K. 24, G.).

...Et bayramdan bayrama gödüğümüz oluyo tabi. Daha çok tavuk eti tüketiyoruz ama bile bütçemize göre çok pahalı. Süt ürünlerini evde çocuklar olduğu için sürekli tüketmeye dikkat ediyom. Aldığım sütle yoğurt yapıyom, pazardan alamayıp da marketlerden aldığımızda oluyo. Çocuklar okula giderken onlara beslenme olarak koyuyom. Sebze ve meyveleri sıklıkla tüketiyoz, genellikle pazardan alıriz. Portakal, elma alırım, daha pahalı olan meyveleri tüketemiyoz. Mesela muz ayda bir kere alırım yarım kilo. Muz aldığımda o hafta çok çeşit meyve almam. Bir hafta birini öteki hafta birini, sağlık için her şeyi az da olsa yemeye çalışıyoruz (çalışıyoz), nefsimizi de terbiye ediyoz çeşitli çeşitli alınca böylelikle başkasının malına kaymıyo göz... (G8. K. 43, B.).

Görüşmecilerin paylaşımlarında daha çok gıda olarak tavuk etinin tüketildiği dikkat çekmekte, aynı zamanda sütün yoğurda çevrilerek biraz daha tasarruf edildiği görülmektedir. Sebze olarak sağlıklı tüketimin kaynağı olduğu için tercih edilse de ucuz olması tüketilme sıklığını etkilemektedir:

...Gırmızı et hiç aalamıyo zaten, bayramda getirirlerse onu da azar azar yaparız hemen bitmesin diye işte, tavuk etini de hafta bir kere yeriz. Daha çok sebze ağırlıklı besleniyoz. Süt ürünlerini de hafta da bir kere eşim pazardan süt alır yoğurt yapar. Yımirtayı peyniri öyle her gün yiyemeyiz. Dönüşümlü alıriz eve. Sebze olarak domates, salatalık, badıcan gibi daha uygun olanları alıriz hatta bazen pazarda köşeye bırakılan kasalardaki şeyleri bile alıriz, doyabilmek için. Meyve genelde alamayıp aldığım olursa da mesela 3 tane elma alıp yarıya bölüp öyle yediririm çocuklarıma, portakal ve üzümü de ayda bir kere falan görürüz. Genelde eşim gider pazara... (G10. E. 42, G.).

...Kırmızı eti bayramdan bayrama veya yardım yapılırsa yapıp tüketebiliyoz. Tavuk etini hafta da 2 kez yaparız. Bazen abimlere misafiriğe gideriz orda da biz geliriz diye yaparlar. Süt ürünlerini de çocuklar var diye sürekli tüketmeye çalışırım, ya da yoğurt yaparım. Sebzelerden nerdeyse hepsini tüketirim. Baklagiller alıyom beraber pişirince güzel oluyor biliyon mu? Meyve de üzüm elma portakal meyveleri alıriz, çocuklar için de haftada bir muz yediririm. Gücümüz yettikçe tüketmeye çalışırız, ihtiyaçtan tüketiyoz. Şöyle pahalı meyveler adını neyin bilmem avokado olur çok merak ederim ama almam... (G13. K. 28, G.).

Gecekondu kiracı ve ev sahibi olan görüşmecilerin ifadelerinde yer eden “bayramdan bayrama” ve “ayda bir ya da iki defa anca” gibi görüşler ekonomik sermayelerinin onların tüketimleri üzerindeki etkisinin başka bir ifadesidir. Sağlık açısından gerekli duyulan sebzelerin ve meyvelerin tüketim sıklığına dikkat edilse de onların bazı sebzeleri ve bazı meyveleri aynı anda alamadığını bunun yerine tüketirken dönüşümlü bir tüketim örüntüsüyle hareket ettiklerini göstermektedir. Görüşmeciler için bu yeniden biçimlenmiş tüketim örüntüsü onlara hem sağlıklı şeyleri tüketme hem de herkes gibi bu tüketilen gıdalara ulaşma imkânı sağlamaktadır. Burada temel olan eşitsiz gelir dağılımına rağmen “gereksinimlere” ulaşabildikleri bir tüketme eğilimi geliştirmektir. Gecekondu apartmana geçenler ve apartmanda kiracı olanlar içinse

tüketme sıklığı biraz daha esnemiş “bayramdan bayrama” olan tüketim sıklığı “ayda bir iki defaya” yükselmiştir:

...Tavuk eti tüketiyoz, hafta bir iki gün. Yumurta süt peynir zeytin bunları her gün tüketiyoz. Pahalı şeyleri bilmem, alamam zaten. Ayda bir çikolata alırım ekmeye sürsün çocuklar deye. Kırmızı et de çok az yemeklerin içine koyar hanım. Bayramdan bayrama girer mutfağa. Sebze ucuzladı mı hanım alır. Bol bol yeriz. Meyvelerden de cep yakmayanları var, portakal mandalina bazen mevsimi gelince indirimde giren meyveler var üzüm gibi, erik gibi... bunları tüketiyoz. Çocuklar için her hafta olmasa da arada bir muz alırız... (G18. E. 45, B.)³⁷.

...Eti ayda bir yeriz. Süt ürünlerini haftalık alışveriş yaparak tüketiriz. Sebzelerden domates, biber patlıcan falan yemeklik alırız. Meyve de elma armut üzüm falan. Haftalık alışverişle alırız eşyalarımızı... (G20. E. 58, B.).

...Et gibi şeyleri ayda iki kere tüketiyoruz. Bir kere kırmızı et bir kere de tavuk eti. Süt ürünlerini de hafta da bir tüketiriz. Eşim pazardan süt alır yoğurt da yapar. Meyve portakal ve elma sebze de biber patates domates salatalık. Haftada bir kere pazardan alışveriş yaparız... (G25. E. 40, B.).

...Kırmızı et alamıyoruz, Kurban Bayramı'nda et gelirse onu yeriz. Hafta da bir kere tavuk eti yeriz. Süt ürünlerini de pazardan süt alırım kaynatıp yoğurt yaparım. Peyniri ucuz olursa alırım marketlerden, zeytin gibi kahvaltılık da bulunur evde, mutlaka. Sebze yemeklere girenleri zar zor alırım. Patates, biber, patlıcan domates. Meyve de elma alırız. Haftalık pazar alışverişinde ne alabiliyosak o... (G30. K. 46, G.).

Tüketim nesnesi bir gıda olduğunda önemli olan “kaliteli” ve “hijyenik” olmasıyken tüketim nesnesi bir giysi veya eşya olduğunda tüketimdeki kod değişmektedir. Görüşmeciler daha çok temel ihtiyaçlarını semt pazarlarından ya da mahallede faaliyet gösteren kurumsal marketlerden karşılamaktadırlar. Aynı zamanda görüşmeciler formel ve enformel ağlardan da yararlanabilmektedirler:

...Pazardan yapıyoruz. Giysileri bazen pazardan bazen de yardım oluyo gidip oradan beğeniyoruz. Memleketten gönderiyorlar. İkinci el olunca kendimi rahatsız hissediyorum. O yüzden tanıdıksa alıyorum. Ama baktım kış geliyo soğuk çaresiz yardımdan da gidip seçiyorum... (G2. K. 35, G.).

...Pazardan alıyoz. BİM, A101 gibi marketler indirimde girince oradan da alıyoz. Kıyafetlerimizi pazardan alıyoz. Bazen vakıftan arkadaşlar getiriy yardım yapılırca bize de bir şeyler seçiyorlar, sağ olsunlar. Bazen de ben gidiyom, muhtarlığa hayırseverin bıraktığı kıyafetler olursa bakıyom uygun olanı alıyom... (G4. K. 24, G.).

³⁷ G.18: Erkek, 45, Mardin, ortaokul, pazarcı, apartman/ev sahibi, Baraj mahallesi.

...Pazardan bulursam alıyom ya da A101 BİM gibi hesaplı marketlerden alıyom. Kıyafet içinde pazara bakarım, cadde üzerindeki dükkanlara bakarım. Bazen babaları çarşıdan alır, gençler öyle her şeyi giymiyo artık, bizler gibi değil onlar... (G7. K. 40, B.)³⁸.

...Ben kendi kıyafetimi alırım, sene de bir kere gidip aldığım oluyo. Eşim de çocuklara ve gendine bakar. Ha bunlar alırım derken sene de bir kere paramız varsa alıyoz. Yoksa kaç sene üst üste aynı kıyafetleri keydik. Pazardan alırsız aldığımızda. Daha çok yardım ettiklerinde, çadırlarda, belediyede kolu komşudan alırsız. Komşumun çocuğuna küçülmüştür o da eşime verir bizimkilere keydirir... (G10. E. 42, G.).

...Gıdayı Pazar ve mahalle bakkalından alıyoruz. Giysi de bazen tanıdıklar eski atacakları kıyafetleri veriyo ya da parça kumaş olursa elimle dikmeye çalışırım. En son dört yıl önce giysi alışverişi yapmıştım... (G15. K. 27, G.).

Gecekonduyan apartmana geçenler ve apartmanda kiracı olanlar ise alışveriş için gittikleri yerleri şu şekilde dile getirmektedir:

...Gıda bakla alışverişlerini parayı veririm hanım alır. Pazardan, A101, BİM gibi marketlerde indirim olunca alır. Giysileri de pazardan alırsız. Bazen de akrabalar gönderir onlar temiz ise giyeriz valla... (G18. E. 45, B.).

...Pazardan yapıyo hanım. Kıyafeti de gıdayı da. Bazen de BİM' e ya da A101' e gider. Mahalledeki esnaflardan da alırsız... (G31. E. 45, G.).

Kent içerisinde gecekonduya kiracı ve ev sahibi olanlar ile gecekonduyan apartmana geçenler ve apartmanda kiracı olan görüşmeciler için alışveriş yapılan mekânlar benzerlik göstermektedir:

...Gıdayı bazen pazardan bazen de ucuz marketlerden yaparız. Elbiseleri de çocuklara neyin mağazalardan kendim için de butiklere bakarım. Bazen televizyon reklamlarından bakarin indirim olduğunda gider alır kenara koyarım, ondan sonra mesela kışın yaz elbisesi yazında kış elbisesi alırım mağazalardan indirim girer sezon sonuya sonuçta. Pazarda pazarlık var ama denemeden getirip alıyon. Mağazada deneyip görüyon olmayınca bırakıyın kimse yakanı tutup da neden almadın diye sormuyur... (G6. K. 42, B.).

...Gıda alışverişini A101 ve BİM ucuz yerden alırım. Giysimi de işte kendim için pazardan, Butiklerden bakarım, çocuğum için çarşıdan mağazadan bakarım. Merkeze gidip mağazalara baktığımda kendime de indirim giren var mı yok mu bakarım, denerim. İndirimdeyse yani pazarınkiyle bazen aynı oluyor ya öyle bir indirim bulursam, alırım. Hem daha yeni ve gösterişli duruyor yani ben burdayım diyor, işte marka bilmem ama etiketli olması ayrı bir hava katıyor tabi. Mesela indirimden aldığımda eski fiyatını

³⁸G.7: Kadın, 40, Burdur, ortaokul, ev hanımı, gecekondu/ev sahibi, Baraj mahallesi.

görünce yani pahalı ya eskisi mutlu oluyorum. Sanki o pahalı haliyle almışım gibi özen gösteririm, zaten ev için para biriktirmesek, yani kendime bakarım, özen gösteririm tipime, mesela giyimime daha çok önem verirdim... (G9. K. 28, B.).

...Pazardan alırsın. O ay bütçemizden artarsa çocuklar için mağazalara neyin de bakarım. Biliyon sende gençsin, gençler öyle her şey mağazadan olsun istiyorum. Zor tabi, ama yine de telefonda bakıp edip söylüyorlar, bakıyor çok ucuzlamışsa alıyoz... (G12. K. 33, B.).

Yukarıda gecekonduda ev sahibi ve kiracı olan görüşmecilerin ifadelerinde olduğu gibi gecekondudan apartmana geçen ve apartmanda kiracı olarak yaşayan görüşmecilerin ifadelerinde de “indirim günlerinde gidilen çarşı mağazalara” ve “butik” söylemine rastlanmıştır:

...Pazardan alıyo hanım. Tabi çocuklar genç olunca Pazar eşyası giymiyorlar. Para veriyom, çarşıdaki AVM’lerden mağazalardan alıyolar. Ama biz eşimle pazardan, mahalle esnafından giyiniyoruz. Diğer türlü yetişmek ne mümkün, yetişemeyiveririz olmaz tabi. Zamanın gençlerinin istekleri de bitmek bilmiyo yani. Gıda alışverişinin bir kısmını pazardan bir kısmını A101, BİM gibi marketlerden alıyoz... (G17. E. 55, B.).

...Gıdayı eşimle beraber pazara gideriz ya da o uygun fiyatlı marketlerden yapar, A101, BİM. Kıyafet de çocuklar mahalledeki butiklerden alırlar ya da bizim kız çalıştığı yerlerden de alır. Bizde pazarla butik arasında değişiyor... (G24. E. 50, G.).

Giyim noktasında gecekonduda ev sahibi olanlar için mağazalar indirimlerin takip edilerek gidildiği yerlerdir. Durum gecekonduda kiracı olanlar için de aynı olmakta, hatta çoğu zaman yalnızca çocukları için tercih ettikleri mekânlar olmaktadır. Görülüyor ki yoksulluktan kaynaklı idare etme, indirimlerin kovalandığı tüketim pratiklerine de yansımaktadır. Ev eşyaları sahip olmayı en çok arzuladıkları nesneleri arasında gelmektedir. Gecekonduda ev sahibi ve kiracı olan görüşmecilerin “ikinci el bunlar”, “eksik eşyalarla gün dönüyor evde” ifadelerinde de görüldüğü üzere konut olarak kötü koşulların bir arada olduğu gecekonduların “döküntü evin kaderi olan ikinci el eşyaların” alındığı, ihtiyacın karşılanması için asgari düzeyde edinilen nesnelerin toplandığı mekânlar olarak dikkat çekmektedir:

...Bulaşık makinesi, fırınlı ocak şu ikisi birleşik olanından en çok istediğim, eşya o. İşte evde buzdolabı var, çamaşır makinesi var, elektrikli süpürge, yatak odası takımı gelirken almışlardı bana, iki tane büyük çekyat. Bunlarda ikinci el alınan eşyalar, eşimin tadilat için gittiği lüks evlerde fazlalık bir şey oldu mu, sağ olsunlar, eşime veriyorlar, eksik eşyalarla gün dönüyor evde, yaşam bizde ikinci el eşyalarla sürüyor... (G4. K. 24, G.).

...Evimde beyaz eşyalar var, koltuk takımım var, gelirken aldığımız yatak odası takımım var. Bulaşık makinesi yok valla bir tek onu da klimanın borcu bitince belki alırız inşallah, ikinci el nasıl olsa ucuza düşer mutlaka... (G7. K. 40, B.).

...Evde hemen hemen birçok eşyam var. Beyaz eşyalardan fırınım, ocağım, buzdolabım var, bulaşık makinesini yeni aldık, tabi ikinci el bunlar. Bazen otelde eşimi çok sevip de tanıyan zengin bize göre daha varlıklı olan aileler evlerini değiştirdiklerinde eşyalarını eşime bırakıyorlar o şekilde evimizi düzebildik zaten. En çok eksikliğini hissettiğim eşya klima çünkü yazın çok sıcak oluyor, kapının önüne çıkıyon çok sıcak, evin içi desen sanki hamam. Yazın işte klima olsa iyi olur, tabi bu seferde elektriği var bunun... (G8. K. 43, B.).

Yukarıda paylaşılan ifadelere benzer bir görüş gecekonduda kiracı olarak yaşayan görüşmecilerin ifadelerinde yer almaktadır:

...Ev de birçok eşya yok zaten. Buzdolabımız, iki gözlü ocağımız var, fırın yok, elektrikli süpürge yok eşim genelde ağaçtan yaptığı çalılarla evi süpürür, köydekiler gibi işte. En çok eksikliğini hissettiğimiz daha doğrusu eşimin hissettiği bulaşık makinesidir... (G10. E. 42, G.).

...Küçük eski bir televizyonumuz var mobilyalarımızı değiştirecek olan bir tanıdığımız vardı o bize verdi sağ olsun. En çok eksikliğini çektiğim eşya bulaşık makinası... (G14. K. 52, G.).

...Koltuk, buzdolabı, masa, televizyon böyle genel eşyalar var evde, çoğu ikinci el bunların. En çok klima eksikliği çekiyoruz biz. Bulaşık makinamız yoktur, aslında onu almasalarda olur elim bulaşık makinası olmuş benim. Zaten bu döküntü daireye bulaşık makinesi nasıl girsin. Öyle şeyler daha temiz evlere hoş durur. Eşime desem al diye güler geçer... (G16. K. 34, G.).

Bulaşık makinesi kadın görüşmeciler için çok gerekli olan bir nesne değil, sahip olmayı arzu ettikleri bir tüketim nesnesidir. Burada tüketicinin arzu nesnesi üzerinden ele alındığı görülmektedir. Modern kent dokusunda karşılaştıkları lüks eşyalar sahip olmayı arzuladıkları ancak olmasada olur dedikleri bir tüketim örüntüsünü de beraberinde getirmektedir. Örneğin, klima için öncelik sıcaklarla mücadele etmenin kesin çözümü olarak düşünülse de evlerin çoğunda klima yoktur dahası klimanın eksikliği yalnızca birkaç görüşmecinin görüşünde yer almaktadır. Burada eksikliğin hissedilmemesinin temel nedeni avlunun açık kapısı ile penceresi arasında esen rüzgârın gecekondulu hane için yeterli olmasıdır:

...Çok şükür eşyaların çoğu var evimde bulaşık makinesini de daha geçen ay ikinci elden bulduk da aldık. Ama sıfır bozulmayan temiz eşyaların eksikliğini ararım. Fırınlı ocağım yok bi de. Apartmana yerleşen komşuların evine gittiğimde onların klima aldıklarını görürüm. Klimayı bende isterdim ama gücümüz onu dillendirmeye dahi yetmez. Yazın pişeriz mesela buna iyi çözüm olurdu. Ama bizde işte kendi yöntemlerimi kullanırız. Avlunun kapısı sonuna kadar açık pencerelerle cereyan ediyor, Allah'ın kliması işte, hem de beleş... (G6. K. 42, B.).

Apartman dairesine geçen görüşmeciler için ev eşyasına dair tüketim pratiği “yenisi şart”, “yeni olana yenisi, temizi yakıştır” şeklindedir. Lüks olan bir daire için edinilen nesnenin de lüks olması gerektiği düşüncesi dile getirilmektedir:

...Evin mutfağında her şey var, bulaşık makinesi ve klimayı da bu eve geçerken aldık. Evdeki eşyaları ilk girdiğimizde sıfır aldık, ev temiz eşyaları da güzel olsun nasıl diyeyim? Yani temiz olsun istedik. Yatak odasını değiştirmedik yani çünkü çok pahalıydı. Eşyalar da sıfır ama fiyat olarak biraz daha ucuz şekilde aldık. En çok eksikliğini hissettiğimiz eşyamız yok çok şükür. Ama eşim buharlı ütü seti almamı çok istedi onu da ilerki yıllarda, borcum bitti mi düşünürüm artık. Hem daha sonra evin salonunda koltuk takımı sehpa ve plazma tv var... (G17. E. 55, B.).

...Beyaz eşyalarımızın hepsi var. Bizim başka şeylerden yana eksikimiz oluyo. Çocuklar için bilgisayar falan, ders çalışmak için masalar yok. Bunları da alırsak çok iyi olur. Bu eve geçmeden önce eşyalarım eskidi, şimdi ev kadar temiz eşyalarım var. Artık eskisi gibi değil gecekonduda eşya önemli değil ama dayreye geçtin mi gelenler salona bakıyo, eşyalara bakıyo. Sende gidince bakıyosun eksikim var mı yok mu diye kendi eşyalarını ötekisi ile karşılıyon. Mesela kahve makinesi almış komşu, çok şık hem de kullanışlı yani mutfağın bir köşesinde dursa da kullansak fena mı olur... (G19. E. 40, B.).

...Beyaz eşyalarımızın hepsi var. Hepsini bu eve geçince yeniledik. Zaten o döküntü ikinci el eşyalar bu eve giremezdi. Mesela binamız şık temiz, asansörlü. Böyle yere temiz eşya gider. Ufak tefek diğer eşyalarımızı da yeniledik zaman içerisinde... (G24. E. 50, G.).

Gecekondu dan apartman dairesine geçen görüşmecilerden birisi “eşyalarının temiz” olduğunu ancak daha şık eşyaları istediğini şu şekilde dile getirmektedir:

...Her eşyamız vardır, eskirse ya da bozulursa değiştirmeyi düşünürüm, yeni koltuk takımı almıştı komşum, geçende görmüşüm. Eğer mobilyam eskirse böyle bir takımı bende alırım. Eksikliğini hissettiğim eşya yok ama evime daha da yakışan şık, lüks eşyalarım olmasını çok isterim... (G21. K. 57, G.).

Kentin çeperinde kente tutunmak için çaba sarf eden görüşmecilerden sahip oldukları gecekondularının yerine apartman dairesine geçenler, görece daha konforlu ve şehrin merkezindeki bir insanla aynı anda sahip olduğu konut tiplerini tüketmektedirler. Apartman dairesine geçen eski gecekondulu için belirlenimin kaybolduğu onu biraz daha kentli olmaya yakınlaştırdığı bu yeni “düzgün kutulu” ve “çok katlı” yapılar lüks tüketimi ya da onların da ifade ettikleri şekilde söylenirse “şık” tüketimi mümkün kılmakta, hatta bazı durumlarda rekabet etmeleri gereken yeni bir tüketim alanını kendileri için yaratmalarına neden olmaktadır.

Apartmanda kiracı olan görüşmeciler için ise tüketim nesnesi hem “arzu edilir şıklıkta olmalıdır”, hem de “eksik olanların yerinin doldurulması” içindir:

...Beyaz eşyalar var zamanında almıştık zar zor. Koltuk takımı var ama hanım tutturmuş yenisini alalım diye, işte kazandıkça değiştiriyoruz, yenisini alıyoruz bizde, klima yok bizde çok hissediliyor. Bulaşık makinesi var ama çok eski hanım bazen komşuya gittiğinde ya da temizlediği evlere gittiğinde gelince nerdeyse atacak dereceye geliyor ama sonra vazgeçiyor, anlamadım ki bulaşık makinesi olan ev olmayan evden daha havalıdır diye atmıyor sanki. (G26. E. 42, B.).

...Beyaz eşyaların hepsi var. Televizyonumuzu yenilemek istiyoz. Eşyalarımız var ama çok şık değil, eskide değil ama para oldukça yenileyeceğim, tabi önce ev senin olmalı. Kirada yaşarsan yeni eşyayı taşımakta riskli o yüzden inşallah önce ev alırım sonra eşyaların en güzelini koyarım eve... (G29. K. 67, G.).

...Beyaz eşyalarımız var. Klimanın eksikliğini yazın çok çekiyoz. Yazları burası çok sıcak dayanılmıyo, para oldukça, yeniliyoz eşyaları, hanım ufak eşyaları taksitle alır, komşuya gider gelir. Mesela geçen gün gitmiş yine bacının evine mutfak robotu var evlerinde, geldi eve söylene söylene borç harç aldırdı bize robotu. Ben ne işe yarar hala bilmem mesela... (G31. E. 45, G.).

Daha çok ve daha iyisini istemek tüm tüketen bireyler için ortak noktayı oluşturmaktadır. Tüketime kendisi yoksul sınıflar için bir yara bandı görevi görmekte, yoksul erişemediği statü ve kültürel sermaye açığını tüketerek kapatmaya çalışmaktadır (Baudrillard, 2013: 64-66). Söz konusu yara bandı, görüşmecilerin gelirlerinden ayrı düşünülmemelidir. Öyle ki yoksulun tüketebildikleri sahip oldukları gelirlerinin bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelir düzeyinde artışın olmadığı ya da gelir düzeyinin düşük olduğu haneler için tüketmek, temel ihtiyaçlarından kısıarak ya da borçlandıkları bir döngüye dönüşmektedir. Temel gereksinim için ayırdıkları harcamalardan kısıan görüşmeciler, kısılandan arttırılıp köşeye atılan parayı yeni eşyanın alınabilmesi için kullanmaktadır. Görüşmeciler bu durumu, “yaşamımızdan, kısıyoruz”, “yamalı bir alışveriş bizimkisi”, “olsa da kısımadan rahatça alsak” ifadelerinde ortaya koymaktadırlar:

... Gezmeyoz. Para gitmesin diye odun sobası yakıp tek odada hepimiz uyuyoruz. Ancak böyle ısınıyoruz. Allah’tan evin önü var ha burada gördüğün market var yoksa yaşamayı sohbet etmeyi unuttur hala gelmişiz, kendimizden kısmaktan. Evin hasarlarını onarılamayacak hale gelene kadar bekletiyoz ki fazladan para gitmesin. Öyle her yiyeceği almıyoz. Para yok diye ette yemiyoz. Bütçeyi aşan ne varsa hepsinden kısıyoruz... (G3. E. 62, G.).

...Geçim sıkıntısından dolayı her şeye dikkat ederim. Borçta var diye daha fazla dikkat etmeye çalışırım. Elektrikten sudan tasarruf ederim. Mesela ucuz şeylere bakarım, onları alırım eve. Gezmeyiz, yani o nedenle daha düzgün bir yer görmüşlüğümüz yoktur, valla yamalı bir alışveriş bizimkisi, kısıarak yaşamayı öğrendik, burada yeni bir şey almak için üstelik kısımanda yetmez borç altına girmen lazım. Böyle olmasa da keşke varlıklı olsak dediğim, olsa da rahat rahat harcasak dediğim çok oluyo... (G5. K. 47, B.).

...Her şeyden kısarız, aklınıza gelen her şey. Kısıtlılarımızla bir şey alırız, sonra ondan da kısarız, sırasıyan döner bizde para harcamak. Gezmiyoz, temiz hava almak bile parayla olmuş ya eve almayacaksın ya da kendine yapmayacaksın. Biz ikincisinden vazgeçtik. Kendimizi unuttuk yani gezmiyoz, eşya alıyoz... (G11. E. 50, B.).

Apartman dairelerinde yaşayanlar daha fazla tüketime yöneldikleri için geçim sıkıntısı daha çok bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır:

...Hiçbir kafeye, gezmeye gitmeyiz. Zaten merkeze indiğimiz de olmuyo. Ya gezmeyeceksin ya da yenisini almyacaksın. Bunlardan kısıyoz, keşke olsa da rahat rahat harcasak ama olmayanı ya idare etceksin ya da idare etceksin, başka yolu yok, mâlesef... (G17. E. 55, B.).

...Giyimimizden kısıyoruz bazen de yediklerimizden, gezmeye falan zaten yetiştiremiyoruz para. Eşyaları yenilemek için giyime ayırdığımız parayı kullanıyoruz, her zaman borçlanarak yenilenmiyor eşyalar... (G23. E. 48, G.).

Benzer sorunlar, apartmanda kiracı olarak yaşayanlar için de söz konusudur:

...Giyimden, sosyal hayattan kısıyoruz. Hayatım yerine evimi yeniliyorum. İkisi bir arada olmuyor. Bir yerden kısmak lazım, ama eşyalar zamanla değişiyor yenileri çıkıyor, hanım alalım deyince, bir iki almasan yine gidip alıyorsun... (G26. E. 42, B.).

...Her şeyden. Giyimden yemekten. Gezmeye ayırmıyoz bile bu yüzden kısmaya da gerek yok. Bir yerden kısıp bir yere veriyoz. Dönüşümlü yaşıyoz... (G30. K. 46, G.).

...Giyimimizden kısıyoz en çok. Daha kaliteli giyinebilirdik. Onun yerine evin eşyalarını yeniliyom. Eskiyenlerin vakti geliyo da geçiyo bile... (G32. K. 45, G.).

Tüketim kimi zaman zorunluluğun bir hali kimi zaman da sahiplenilme arzusunun bir sonucu olarak gerçekleşmektedir:

...Odun soba ile ısınıyoruz. Çok fazla satın almaya gücümüz yetmiyor. Ama işte ormandan topluyor, eşim. Onlarla götürüyoruz kışı. Günde iki defa yakmaya çalışıyorum ki yetsin bize. Ama yine de elektrikli sobalardan, en azından fatura az geliyo... (G2. K. 35, G.).

...Odun sobası ile ısınıyoruz. Kışın ödeyemesek bile yazın taksit yapıyo eşim o şekilde ödemeye çalışıyoruz. Çok şükür, elektrikli olsa hiç kalkamazdık faturaların altından... (G15. K. 27, G.).

...Evde klima ile ısınıyoz. Çocukların odasında ise elektrikli soba kullanıyoz. Sıkıntı çekiyom tabi. Bir bakıyomnbeş yüz lira altı yüz lira fatura gelmiş. Yazında böyle kışında. Yazın sıcak klimayı mecbur açıyosun, kışın ise soğuktan açıyosun. Rahat bir yaşam isterken daha fazla borç içinde yüzüp durun gibime geliyo... (G17. E. 55, B.).

...Elektrikli sobamız ve klima var onlarla ısınıyoz. Bazen faturaları ödemekte sıkıntı çekebiliyoz erteleyerek ödediğimiz oluyo... (G24. E. 50, G.).

...Elektrikli soba ile ısınıyoz, haliyle faturalarda uçuyo ama apartmanda yaşamak böyle bir şey odun sobası kurmak istese komşular rahatsız oluyo... (G31. E. 45, G.).

Apartmanda kiracı olan görüşmecilerin bir diğer ısınma aracı ise klima olmaktadır:

...Klima ile ısınıyoz valla, elektrikli soba daha fazla yakıyo bence bu yüzden ucuz temiz bir klima koyduk odaya. Antalya sıcaklığı içinde şart oluyoama tabiki bu harcamayı yükseltiyor... (G32. K. 45, G.).

Tüketimin yaşam biçimi haline geldiği günümüz kentlerinde görüşmecilerin tüketebildikleri ya da daha fazlasını tüketmek için kazandıkları bir döngü dikkat çekmektedir. Tüketimin sermayenin ihtiyaçlarına göre belirlendiği andan itibaren tüketim üretici piyasaya hizmet etmekte, ihtiyaçların belirlenmesi bireyin kendi ihtiyaçlarına göre değil üretici tekelin ihtiyaç kriterine göre şekillendiği takdirde sonu gelmeyen arzularla pekiştirilen gereksiz bir tüketimin önü açılmaktadır (Gorz, 2007: 152). Bu durumda tüketim, özellikle apartman dairesine geçen görüşmeciler için kendilerini var etmenin ön koşulu haline gelmektedir. Görüşmeciler için gelir düzeyleri fark etmeksizin tüketim hep daha fazlası için azar azar sahip olmayı gerektiren bir eylem olarak değerlendirilebilir. Kültürel nesnelliğin ve tüketebilmenin ortak noktası olan fark edilir olma (Bocock, 1997: 27) yahut kentlerde yaşadıkları gecekonduların dışında var olan gösterişli yaşamla karşılaşma, gecekonduda kiracı olan, gecekonduda ev sahibi olan, gecekondudan apartmana geçerek ev sahibi olan ve apartmanda kiracı olan görüşmecilerin düşük gelirli işlerde çalışıyor olmalarına rağmen birçok nesneyi yeni veya ikinci el olsa da tüketebilmelerini açıklar niteliktedir. Tam da bu nokta da kent düşük gelirli haneler de yaşayanların defolu tüketimi (Bauman, 1999: 10) gerçekleştirdiği mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Unutulmamalıdır ki, defolu olan onların ikinci elde olsa azar azar da olsa tüketebilme pratiklerinde anlam kazanmaktadır.

2.4.4. Aidiyet Hissi: Mekânla ve Yakın Çevre ile Kurulan Bağ

Kentin giderek büyüyen ve karmaşılaşan yapısı ilişki örüntülerini etkilemektedir. Baraj ve Güneş mahalleleri sakinleri yerinden edilmedikleri için yeni bir mekân deneyimi ile başa çıkmak zorunda kalmamışlardır. Kentsel olarak dönüşümün ilk evrelerinin görüldüğü bu mekânlar için yeni gelenler ile kurulan bağın niteliği ve değişen konut yapısı ile eski olanlarla devam eden bağların niteliği onların deneyimledikleri ilişki örüntüleridir. Mekânın kendisi gündelik hayatın deneyimlendiği, gündelik hayatın eski ve yeni olan tüm etkileşimden şekillendiği bir alandır. Mekân olarak seçilen her iki mahallenin de bir zamanlar gecekonduların

oluşturduğu büyük kırsal alanlar olduğuna dikkat ederek mekânın değişen yapısını bu çerçevede değerlendirmekte fayda vardır.

Bugün, birçok ülkenin kalkınması için yapılan yardımlar kentlerin radikal olarak dönüşümünü hızlandırmış olsa da kentin kendisine hala eklenerek düşünülmesi gereken gecekondu içerisinde yaşayanların, kentin kenarında oluşturulmuş gündelik hayatın çarkı olarak dönen küçük dükkanların ve kamusal parkların binalar ile gelişen ana yollar arasına sıkışıp kaldıkları, kente içlerlenerek yok olmaya başladıkları tezat bir kentsel yapıdan söz etmek mümkündür (Mumford, 2007: 614). Mumford'un (2007: 609) mahalle örgütlenmesi olarak dile getirdiği yürüme mesafesinde her türlü ihtiyacın karşılandığı, içerisinde yabancıların yer almadığı, yüz yüze iletişimin yoğunlukta olduğu bir örgütlenmedir. Mahalledeki bu düzen mahalleye olan aidiyet duygusunu canlı tutmakta, mahalle bireyin kendi evinden biraz daha büyük evi olarak değerlendirdiği güvenli ortamın bir yansıması olmaktadır. Mahallenin daimi sakinleri arasında yer alan gecekondu yaşayan (ev sahibi/kiracı) ve gecekondu apartmana geçen görüşmecilerin; yaşanan mekâna karşı duyduğu aidiyet hissi, mahallenin eksik yanlarına rağmen mahalleleri için dile getirdikleri ifadelerinde görülmekte, aynı zamanda güven hissinin kentsel olarak mahallenin dönüşmesiyle birlikte kırıldığı da dikkat çekmektedir:

...Çok seviyom mahallem. Mahallemin eksiklikleri var tabi olmaz mı, çocuklar için olsun bizim için olsun park olaydı daha güzel olurdu çayımızı içerdik. Yazmalarımızı oyalarımızı alı parka giderdik bize de farklılık olurdu. Yine var ama sayısı az ve uzak galıyo bize. Bide şu guylar çabuk doluyo. Mahalle bazen kokuyo utanıyoz mahalleli olarak. Burlarda sitelerin bahçaları parkları içinde bekçileri var mahallemizi de güzelleştirseler keşke, sokaklarımız çoğunda asfalt yoktur, bir kentsel dönüşümün olduğu yerlerde vardır, asfalt iki ayrı mahalle gibi göze hiç hoş gelmiyor. Ama insan yine de yıllardır olduğu mahallesinden gopamaz bence. Sadece eski lezzeti yok şimdi böyle yanı başımızda yüksek binalar iki ayrı dünya gibiyiz. Önceden herkes birbirini tanır sokaktan kim geçse bilirdi, şimdi öyle değil tanımadığın bir sürü yüz var. Gecekonduarda artık daha büyük fiyata Suriyelilere kiraya veriliyo, eskisi gibi güven yok yani. Gomşuların eskiliğinden kaynaklı iyi oluyoruz mahallede... (G1. K. 55, G.).

Bununla birlikte paylaşımlarında mahallenin ihtiyaçları içerisinde parkın olmaması ya da yol üzerinde olduğu için çok güvenli olmamasıyla ilgili ifadeler yer almaktadır. Kentsel dönüşümün görünür olduğu ilk alanlar olarak parkların olmayışına dair sitemleri, aynı zamanda kentsel dönüşümle birlikte mahallenin eski güvenirliliğini yitirmesinden kaynaklı dile getirdikleri bir eksikliktir:

...Seviyorum mahalleyi. Ama içindekilerden kaynaklı bu sevgi. Mahallemiz de bir sürü eksik var. Çocukları parka götür bulamazsın. Bilmem ne kadar uzakta park var. Olan parkta da serseriler dolanıyo zaten güvenli değil mahalle özellikle son birkaç yıldır, ne kadar kötü şey varsa mahallemizde de oluyor.

Alkollüsü, torbacısı hırsızı yani artık eskisi gibi güvende değiliz burda. Tanımadığımız bir sürü yüze bir de dilini bilmediğimiz insanlar eklendi... (G3. E. 62, G.).

...Seviliyorum tabi. Canım sıkıldı mı çaya gidiyorum, kapım açık zaten sürekli misafirim olur yani benim. Seviliyorum mahallede herhal, burası komşuluk için güzel bir yer. Mahallemizde park yok mesela, yeşillik az. Biz de bir kuyu sorunu var. Artık çok fazla güveni de yok aslında. Önceden öyle değildi son zamanlar da Suriyeliler sonra gelen yeni kiracılar insan sanki mahallesini değiştirmiş gibi düşünüyor... (G6. K. 42, B.).

Kentsel dönüşüm Baraj ve Güneş mahallesinde değişikliklere neden olsa da hala devam eden kuyu problemleri, alt yapı sorunun tam anlamıyla çözülmediğini ve özellikle gecekonduların yaşadığı bir sorun olarak devam ettiğini göstermektedir:

...Yaşadığım mahalleyi seviyorum ama çok eksiği vardır. Okul yoktur, park yoktur, daha yeni sağlık ocağı yapılmıştır. Parklar olsun yeşil alanlar olsun çok uzakta kalıyo, ee bi de parklar yol üstünde olduğu için güvenli de değildir yani. Dedğim gibi kuyu problemi var, çözülemedi hala. Yolların yarısı yapılmış yarısı yapılmamış, bitmemiş inşaatlar vardır. Surili aileler geldiklerinden beri hırsızlık olayları oldu, tabii ki onları suçlamıyoz günahlarına girmek istemiyoz ama arttı biliyoz, duyuyoz... (G8. K. 43, B.).

Mahallede gecekonduda yaşayanlar (ev sahibi/kiracı) ve gecekondudan apartmana geçenler tarafından mahalleye ait olma hissinin içindekileri sevmek ya da içindekilerle iyi geçinmekle ilgili olduğu dile getirilmekte, mahalleye alışmak aynı zamanda mahallenin sorunlarını da göz ardı etmeyi ya da sorunlara alışmayı da beraberinde getirmektedir:

...Sevmenin bir anlamı olmuyo. Zamanla yaşayınca alışıyorsun sevmeye başlıyorsun, kendini buraya ait hissediyosun gün geçtikçe, çevrendeki insanlarda iyilerse çok da sorun etmezsin mahalleyi. Hımmmm mahallenin çoğu şeyi eksik. Gecekonduların olduğu yerler ne kadar güzel olabilir ki. Bakımı yok, inşaatlar yarım kalmış, kuyular leş gibi koku yapıyor, çocukların zaman geçirebileceği bir park bile yok. Bir de tanımadığımız bir sürü yeni yüz, ama yine de komşularım var o yüzden mahalleimde güzelleşiyo onlarla... (G13. K. 28, G.).

...Uzun yıllar oldu buraya geleli. İlk başlarda ne hevesliydik, çocuktuk tabi. Yoksulluk bitsin diye geldik, evlendim hala aynı şeyleri yaşıyoruz. Alıştık ama, şikayetçi değilim, herkes kendi haliyle yaşayan insanlar para kazanmanın peşinde. Mahallenin en kötü sorunu kuyudur. Her ev bunun yüzünden çok pis kokar. Temiz olan ev bu sorun yüzünden fak edilmez bile. Ama sorun olsa da güzel ilişkiler yaşıyorsunuz insanlarla, yine olsa bu mahallede kalırım diyosun, o insanlar sayesinde... (G15. K. 27, G.).

... Severim temiz bir yer, sadece eskisi gibi gecekonduda kaldığımız zamandaki gibi komşularla kapı önünde oturamıyorum burdaki insanlar pek konuşkan değildir ya da zamanlarını kendi evlerinde geçirmeyi sevenler çoktur. Mahallemizin sıkıntısı yok, iyi bir semtte oturuyoruz... (G21. K. 57, G.).

Apartmanda kiracı olarak kalanlar, mahalleye olan aidiyetleri noktasında “iyi bir yer”, “gecekonduların olduğu yerler biraz ürkütücü” gibi ifadelerle mahallenin kendisini eskiden bu yana çevreleyen gecekonduların mahallenin güvensiz yerleri olarak değerlendirmişlerdir. Onların gecekonduların mahallenin güzelliğini bozduğuna dair ifadeleri şu şekildedir:

...Evet seviyorum. Eksiği olduğunu düşünmüyorum. Sadece gecekondulara bir çözüm gelmeli onlarda düzenli dayreler olsa daha düzgün bir yer olacak gibime geliyor... (G25. E. 40, B.).

... Seviyom. Kendimi burada daha iyi hissediyom, daha da bakımlı olabilirdi. Ne bileyim şu gecekondu da bir kalksa buralardan gitse daha güzel olu. Böyle biraz güvensiz sokaklarmış gibi duruyo... (G28. E. 40, B.).

... Seviyom, yani sevmesem de bir önemi yok. Gecekonduyardansa burası daha iyi tabi. Bence gecekonduların biçimsiz duruşu dışında sorunu yok mahallenin. Derli toplu olsa daha iyi durur... (G31. E. 45, G.).

G9 ve G27 bulundukları mahalleyi sevmediklerini dile getirmektedir ve bu durumun geçici olmasıyla ilgili temennilerde bulunmaktadır:

... Sevmiyom çok fazla mecburen burada yaşıyom. Memnun değilim, yollar kötü, çevre kirli. Güvensiz, üstelik. Umarım daha nezih bir mahallede yaşama şansı bulurum... (G27. E. 37, B.).

...Yaşadığım mahalleyi sevmiyorum. Konforlu site içinde olan bir daire istiyorum. Bence bu mahalle o kadar da güvenli değil, hırsızlık oluyor, bir yandan da Suriyeliler gelmeye başladı huzursuz oluyorum. Park alanları cadde üzerinde ve bize çok uzak, bir de mahallenin alt yapı problemi var. Bazı yerler asfalt bazı yerler çakıl kum, düzensiz yani... (G9. K. 28, B.).

Görüşmecilerin mahalleyi sevdiklerini dile getirirken mahallenin güvensizleştiğine dair görüşlerinde gecekonduların yeni kiracıları ve mahallenin yeni kalabalık sakinleri olan Suriyelilerin varlığından duyulan istemli ya da istemsiz hoşnutsuzluklar dikkat çekmektedir. Gecekondu ev sahibi veya kiracı olan ile apartmana gecekonduyardan geçen ve apartmanda kiracı olan görüşmeciler, mahalleye olan güvensizliklerini mahallenin yeni sakinlerinin varlığı üzerinden anlamlandırmaktadır:

...Seviyorum. Yıllardır, burada yaşıyoruz. Komşularımız var, aile gibi olduk onlarla. Mahalle düzensiz gibi mesela ben sitedeyim hemen köşeyi dön gecekondu görürsün. Bu düzensizlik beni rahatsız ediydi. Ben komşuların halini de biliyorum. Kirada olanlar var hepsi site olsa onlar ne yapacak. O yüzden başka çözümler bulmak lazım. Parklar yok. Olan parklarda caddeye yakın. İşte geceleri güvenlik yok. Ben erkek halimle mahallede tur atmaya korkarım. Şimdi Suriyeliler geldi. Çok fazlalar tanımyosun. Dillerini bilmiyorsun. İnsan tedirgin oluyo. Buna da bir çare bulmak lazım. Üç kağıtçı ev sahipleri bin lira para alıyo bu döküntü harabe gecekonduyardan. Bir evde 10 11 kişilik aile haliyle güvenemiyon

mahalleye, kızlarımın belli saatlerde dışarı çıkmasına karşı çıkıyorum, artık. Site bu yüzden biraz daha güvenli tabi dış dünyayla bağlantıda kesiliyo. Öyle olunca mahallede eskisi gibi hissetmiyon... (G17. E. 55, B.).

...Çok iyi güzel bir yer değil ama en azından komşularımız olsun mahalleli olsun birbirimize ayak uydurduğumuz için seviyorum. Ama güvenli değil eskisi gibi, çokça Suriyeli girmiş mahalleye, tanımiyosun etmiyosun, önceden kapım açık olurdu avlunun kapısını bile kapatıyorum artık... (G12. K. 33, B.).

... Seviyom, yani sevmesem de bir önemi yok. Gecekonduyardansa burası daha iyi tabi. Bi de bu gecekonduarda eski insanlar kalmadı hepsi kiraladı evini en pahalısından Suriyelilere, geçti kiralık düzgün daireye. E bu sefer de mahalle eskisi gibi olmuyo, güvensiz oluyo. Biz serserilerine alıştık da mahallede dilini bilmediğimiz çok sayıda insanı bir arada görmeye valla alışık değiliz, sorun olunca mahallede istemeden de olsa onları suçluyoruz bu defa. Devlet bir şey yapmalı yoksa mahallede yaşamak daha da güvensiz olacak... (G31. E. 45, G.).

Bireyin içinde bulunduğu ve yaşadığı alan olarak değerlendirilen toplumsal mekân toplumun iç içe geçtiği ağların ve basamakların belirli olduğu toplumsal hareketliliği ve bireylerin mekânla olan ilişkisini ve mekân içerisindeki kişilerle yahut gruplarla kurduğu ilişkilerin tümünü kapsamaktadır (Lefebvre, 2013: 245). Görüşmecilerin mekâna duyduğu aidiyet hissi, birbirlerinden kısmen farklı olsa da onların kendileriyle aynı duyguları paylaştıkları insanlarla kurdukları empati odaklı ilişkilerin sonucu olarak gelişmektedir (Touraine, 2011: 113). Yıllarca bir arada yaşayan görüşmeciler için mahalle içerisinde devam eden komşuluk, mahallelerine duydukları sevgi ve güven mahalle içerisindeki tanışıklığın bir ürünüdür. Gecekondu mahallelerinde sokak arasında akan ve daima hareketliliğini koruyan ilişki ağları, zamanla yenileşen mahalle içerisinde durağan bir hal almaktadır. Görüşmecilerin mahallenin diğer sakinleri ile aralarındaki bağ çok fazla güvenilmeyen, ancak sıcakkanlılığın üzerine kurulan bir bağ olarak dikkat çekmektedir. Gecekondu ev sahibi ve kiracı olarak yaşayan görüşmecilerin paylaştığı “herkesle iyi geçinirim ama fazlası olmaz”, “merhaba o kadar”, “vakit olmuyor ki ev işinden iki arkadaş yüzü görelim”, “geçim derdinden insan yüzümü görüyoruz sanki” gibi ifadeler, insanlarla kurulan ilişkilerin yaşam şartlarından kaynaklı olarak azaldığını göstermektedir. Gecekondu kiracı olanların ifadeleri şu şekildedir:

...Herkeslen iyi geçinirim ben, Allah var hepsi de sever beni. Ama yine kol kırır yen içinde kalır. Ele güne karşıda çok açmam kendimi evdeki meseleyi dışarı çıkarmam pek, kime güvenirsin ki bu devirde. Eskisi gibi değildir zaten geçim derdinden zamanla o bağlarda kesiliyor. İşte fırsat buldukça kapı önünde muhabbet edecek kadar bağ kalıyo elimizde... (G1. K. 55, G.).

...Herkes merhaba, merhaba o kadar. Bi de işte yakın bir arkadaşım var onunla dertleşirim. Zaten herkesin derdi başından aşkın kimsenin kimseyi görecektir zamanı bile yok. 13 14 saat çalışıyo, insanlar ben boşum diye sıkıntı olmuyor... (G3. E. 62, G.).

...Öyle herkesle oturup kalkan biri değilim. Komşum yasemin var, mesela her şeyimi konuştuğum ahretliğimdir benim. Bir kere sevip güvendim mi bırakmam karşıdakini. Kimse yalnız yaşayamaz tabii ki. Ama çok görüşemeyiz, ev işi yemek derken gün bitiyö zaten. Bizim bağımız gönülden ama gözden uzak olmasın diye de uğraşıyöz... (G5. K. 35, B.).

Gecekondu kiracı olan G8 (Kadın, 43) diğerlerinden farklı olarak çevresindekilerle “daha samimi duygularla” kurduğı bağı şu şekilde dile getirmektedir:

...Samimi bir bağ kurarım. Sağ olsunlar beni ziyarete gelirler, ben giderim. Baba tarafından akrabalarım daha çok vakit geçiririm, eşimin akrabaları çok gelip gitmez. Komşularla da iyiyim ama geçim derdinden kimse kimsenin yüzünü doğru düzgün gömüyö ki. Dert desen herkeste gani gani. Günümüz ya temizlikle ya dert dinlemekle geçiyö, dert dinleyip dert kusuyöz, işte inşalarla kurduğumuz ilişki böyle oluyo... (G8. K. 43, B.).

Yukarıda verilen bilgilerle bağlantılı olarak gecekondu kiracı olan görüşmecilerin ifadelerinde ise “seyrek ama samimi ilişkilerin” kurulduğı görüşü dikkat çekmektedir:

...Akrabalarımı severim ama kaç yıldır görmedim onları, komşularımı da gün içerisinde içersinde denk gelsem iki laflarız iyi hissettirir. Samimi olsak da kimseye çok güvenmem ö yüzden de dert dinlerim ama dert anlatmam pek. İyi oluyo bana da başka dertler dinledikçe kendi derdimi unutuveriyom... (G11. E. 50, B.).

...Herkes birbirine karşı olumludur. Tavırlarımıza göre ilişki kuruyom ben. Genelde iyidir aram herkesle. Herkes kendi halinde insanlar zaten. Çoğu geçinebilmenin, evine katkıda bulunmanın derdinde olduğı için kötü bir bağ yok aramızda, seyrek ilişkiler oluyo genelde... (G13. K. 28, G.).

Görüşmecilerin birbiri ile kurduğı ilişki dertlerin anlatıldığı geçici de olsa rahatlamanın sağlandığı tampon görevi gören bir bağıdır. Zaman içerisinde mahallede konut tiplerinin değiştiğı görüşmeciler, yani yerinden dönüşümle gecekondu apartmana geçenler ve apartmandaki kiracılar için bu dert dinleme ile özdeşleşen ilişki ağı sokağın ya da avlunun rahat ulaşabilir konumuyla elde edilen erişim imkânından mahrum kalmakta, daha çok akrabalarla kurulan ama mesafelerin yoğun yaşandığı bir ilişki ağına dönüşmektedir. Görüşmeciler “samimiyimdir”, “akrabalarla iyi ama komşularla henüz tanışamadım”, “apartmanda kimin yaşadığını dahi bilmiyorum”, “ayak üstü muhabbet ederiz” gibi ifadelerle kurulan bağı eskisi kadar rahat ya da esnek olmadığını belirtmektedir:

...Eski komşularımızla aramız iyi şükür. Ama eskisi gibi görüşemiyoz. Önceden aynı kapı önündeydik. Hemen çay içme fırsatın olurdu. Ama şimdi bu dört duvar yüksek katlar... Arana mesafe koyuyo. Çat kapı giremiyon eskisi gibi. Ama apartmandan kimseyi tanımıyoz. Bi de öyle kolay değil şimdi insan bu çelik kapıyı tıklatmaya dahi çekiniyo valla. Belki yanlış anlar diye kokarsın, huyunu suyunu bilmediğin insan çok daiyerelerde... (G18. E. 45, B.).

...Burada komşularıyla çok nadir konuşurum, apartman sorunları olursa ya da karşılaşırsak iki konuşuruz o kadar, akrabalarla konuşurum, zamanımız oldukça birbirimize gider geliriz. Alt komşumla bile yeni tanıştım kaç yıldır buradayız daha yeni kahve içer olduk. Kimse kimseye gitmez apartmanda işler değişiyomuş, Allah'tan mahalle benim de arada eski komşulara uğruyom, dertleşiyoy... (G21. K. 57, G.).

...Akrabalarımınla görüşürsek iyi muhabbet ederiz anlaşırım, komşularla daha yakın olacak kadar konuşmadık merhaba var sadece. Ama samimiyimdir, denk gelsek mutlaka kurarım bir bağ ama sokaktaki gibi değil hayat... (G23. E. 48, G.).

Apartmanda kiracı olarak yaşayan görüşmecilerin ifadeleri, gecekondudan apartmana geçen görüşmecilerin ifadeleriyle benzerlik göstermektedir:

...Herkesle konuşmayı sevmem ama yakın olduklarımla aram çok iyidir. Komşulardan da kimseyle tanışmadım doğru düzgün altım boş yan daireyi arada başla selamlıyorum, o kadar. Kahveye takılırım orada edindiğim birkaç arkadaş var onlarla da iş sohbeti, geçim muhabbeti, ay sonu çilesini konuşuruz... (G26. E. 42, B.).

...Birini sevdim mi tam severim, akrabalarımınla iyi anlaşırım, komşularımınla aralarında iyi geçindiklerim var arada bir sohbet ederiz ayaküstü... (G28. E. 40, B.).

Mahalle sakinleri ile kurulan komşuluk bağının dikkat çeken en önemli özelliği kurulmadığı takdirde anlık bir baş selamı ve ayaküstü bir sohbet ile telafi edildiği bir sosyal ilişkiye dönüşmesidir. Bireyler arası kurulan bağ, insanların her türlü ilişkilerini yürüttüğü bir heterojen ilişkiler bütünü temsil etmektedir. Ancak görüşmecilerin anlatılarında durum böyle olmamakla birlikte çevresindekiyle kurduğu ilişki derdin anlatılıp dinlendiği ölçüde sıklığını korumakta ya da mekânın kendisine duyulan aidiyetten farklı olarak insanlar birbirlerine karşı dert ortaklığı üzerinden bir aidiyet hissi geliştirmektedir. Temelde geçinme kaygısından kaynaklı olarak insanların sosyal ilişkilerinin yerini zamanla çalışmanın kendisi almaktadır. Bu durum gelirlerinin düşük olduğu haneleri dert noktasında birbirine bağlasa da oturup vakit geçirmenin kısıtlı olduğu gerçeğiyle de birbirlerinden uzaklaştırmaktadır. Geriye güvenin kırsaldaki yaşam koşullarına göre daha kırılgan bir hal aldığı, ancak benzer dertler noktasında birbirlerine açıldıkları daha öznel konuları ailenin içine aktardıkları bir ilişki kalmaktadır. Görüşmeciler ilişki kurabilecek kadar samimi ancak kurulan baği ilerletemeyecek kadar zamanı

olmayan insanlar olarak karşımıza çıkmakta bu da sosyalleşme araçlarından biri olan bağın kendisine bir sınır oluşturmakta, sokağın kültüründen hızla apartman kültürüne geçişi yaşayan bireyler için kent güvensizliğin bir sığınağı olarak betimlenmektedir. Bununla birlikte canları sıkılanlar Kıray'ın (1982: 174) da dediği gibi kentleşme ile birlikte toprağından koparılarak kente uyum sağlamaya çalışanlar yine en güçlü ilişkiyi köyde olduğu gibi ailesiyle ya da çok yakın çevresiyle kurmaktadır. Baraj ve güneş mahallesindeki görüşmeciler için yaşanan herhangi bir can sıkıntısında başvurulacak insanlar ile ilgili ifadeler şu şekildedir:

...İlk eşimlen hallederim. Gomşulara gider kafamı dağıtırım. Canım sıkıldı mı ararım yanımızda gecekonduda bir çay yaptık mı ne sıkıntı kalır ne de başka bir şey. Onlara anlatmam kafam dağıldıktan sonra akrabalara anlatır sıkıntımı gideririm. Akriba sonuçta zarar vermez diye, hor görmez diye düşünürüm... (G1. K. 55, G.).

... Aileme giderim, hala kızım var onunla dertleşirim. Eee çünkü ne olursa olsun onlar senin ailen, bir onlar anlar halinden. Burada arkadaşlarım da var böyle çok önemsiz bir sorunsu onlara da açar güler üstesinden geliyoz... (G4. K. 24, G.).

...Akrabalarım giderim. Baktım çözülüyor, derdimi dinlesin diye komşuma giderim. Çünkü aile içi meseleleri başkalarına anlatmayı doğru bulmuyorum. Bugün dost olur, yarın düşman... (G6. K. 42, B.).

Gecekonduda ev sahibi olarak kalanların can sıkıntısında başvurduğu yakın çevreleri aileleri ya da yakın akrabalarıdır. Aynı durum gecekonduda kiracı olan görüşmeciler içinde geçerli olmaktadır:

...Eşimle konuşurum. Onlan çözemezsem aynı işte çalıştığım anlaşılabildiğim abim gibi gördüğüm arkadaşım var onunla sohbet ederiz aramız iyidir ona anlatırım. Burada akrabalarımız hiç yok. O yüzden günlük sorunlardan dolayı can sıkıntımı akrabalara anlatmam, çok ciddi ise akrabaları ararım... (G10. E. 42, G.).

...Benimkine danışıyorum, birbirimize böyle konularda yardımcı oluyoz yani ailemi ararım onlara da danışıyorum, yani sonra komşularım söyleyebileceğim şeylerse onlarla da paylaşıyorum ama her komşuma değil aileden gibi olanlara... (G12. K. 33, B.).

...Eşimle konuşurum, abilerime danışırım, kaynanam da o konuda beni yargılamıycağını biliyosam onunla da paylaşıyorum... (G13. K. 28, G.).

Gecekondudan apartmana geçenler can sıkıntılarını “eşleriyle, kızlarıyla” yahut “kardeşleriyle” gidermeye çalıştıklarını dile getirmektedir:

...Abime giderim özellikle maddi konularda önce aileye giderim oradan bir şey çıkmazsa kredi kartına başvururum. Eski gibi kimse kimseye borç verecek kadar güvenmiyo. Kimseye kendimi muhtaç

etmeyeyim diye gider bankaya boyun eğirim. Oda beni sömürüp duru zaten. Onun haricinde derdim, kederim varsa ki maddi sıkıntıdan sıra gelmiyo zaten olsa onlar içinde önce eşimle konuşurum, sonra abilerime akrabalarımaya giderim... (G17. E. 55, B.).

...Kızlarımla konuşurum, en çok eşimle konuşurum. Onlara güvenirim yani bir tek onlara. Ailem benim her şeyimdir. Bu nedenle yani her şeyimi onlara anlatırım. Hem el ne yapacak ki derdine. Zaten dertler aynı geçim derdi, kendisinininkini çözmemiş bana gücü nasıl yetsin... (G21. K. 57, G.).

Apartmanda kiracı olanlar için can sıkıntısında başvurulacak kişiler, gecekondudan apartmana geçenlerin başvurdukları kişiler ile benzerlik göstermektedir:

...Ailemle konuşurum, ailem benim için her şey. Hem Allah aşkına sıkıntılarımızı başkası çözmek için niye uğraşsın ki, zaten herkesin sıkıntısı başından büyük... (G25. E. 40, B.).

...Benimki yani eşimlen konuşurum. Aileme bu konuda daha çok güvenirim. Para sıkıntısında akrabalara ses ederim, pek bir şey çıkmasa da bildiklerindir onlar sonuçta, en azında borcu ertelesen boğazına yapışmayacaklar bundan eminsen... (G26. E. 42, B.).

...Ailemle paylaşırk. Herkese güvenmeyim ben. Genelde sıkıntılar insanların paraylan olan sıkıntılardır. Zaten parasızlığa neyin çare bulmaktan öteki sıkıntılara sıra gelmez. E böyle olunca ne olacak ailene danışcen. Eşine söylicen. Akrabana gidicen, yabancı niye bunlarla uğraşsın ki hem aynı dert onda da varken... (G28. E. 40, B.).

Görüşmeciler mahalle içerisinde birbirlerine ne kadar komşuluk yapmış olsalar da kente ait olmak adına çekilen güçlükleri ilk önce çekirdek ailelerine daha sonrasında geniş ailelerine danışarak düzeltmeye çalışmaktadır. Komşuluk gündelik hayatın koşturmacasından geriye kalan zamanlarda ya da telaşın ortasında gelişen bir bağdır. Onlar için komşular her şeyin değil, anlatılabilecek şeylerin anlatıldığı samimi sıcakkanlı kimselerdir. Kentte bulunduğu mekâna ait hissetmenin bir diğer ön koşulu bireyin komşusunda kabul görmesi, sevilmesi, komşusu tarafından değerli olduğuna dair hislerle dolmasıdır (Bauman, 2012: 116). Baraj ve Güneş mahallesinde yaşayanlar tarafından kurulan bağ, gündelik yaşamın bitmeyen temposundan dolayı zayıf olsa da insanlar tarafından samimi görülen ve sevilen biri olduklarını ifade eden görüşmecilerin anlatılarında, komşuluğun bahsedilen normlarını görmek mümkündür. Çay eşliğinde ortak yaşam deneyimlerinin gülüp geçinecek şekliyle ele alınan yaşamın kendisi için motivasyon kaynağı olan komşular görüşmeciler içerisinde G9 (Kadın, 28) ve G5 (Kadın, 47)'in çekilen can sıkıntısı karşısında başvurulacak ilk insanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Onların “ailemizin bir parçası olan komşularımaya giderim”, “beni en iyi komşum anlar, kardeşim gibidir” ifadeleri başvuru kişilerin komşu olsa da ailenin kendisine dahil edilmiş bireyler olduğunu göstermektedir:

...Komşuma giderim bi turlarım evlerini, çok dertliysem onlarla konuşurum çözüm bulmaya çalışırız birlikte. Çünkü ben aynı sokak içerisinde yaşadığım komşularımı birçok kişiden kendime daha yakın hissederim. Kardeşim gibidir, bazı komşularım, en iyi çözümü de onlar söyler... (G9. K. 28, B.).

...Ne bileyim komşuma görünürüm, çünkü beni en güzel o dinler. Aileye gittiğinde öyle olmuyo işin içine başka şeyler giriyo daha da sinirleniyon. Komşun ailen gibi oluyo. Zaten komşum dediğim insanlar öyle sıradan değil ailenin bir parçası olmuş, ahretliğim olmuş benim için... (G5. K. 47, B.).

Yoksul bireyin aidiyet hissi ekonomik olarak ele alındığında mensup olduğu gruplar içerisine dahil olmakta, bu gruplar ait hissettiği mekânlardan ve akrabalarından oluşmaktadır (Simmel, 2009: 164). Görüşmecilerin can sıkıntısı olarak gördükleri ekonomik temelli sorunlar onların kendilerini ailelerine ve enformel bir dayanışma ağı olarak görülen akrabalarına daha fazla yakınlaştırmaktadır. Yoksulluk bazı durumlar da söz konusu bu aidiyet hissine kapılmayı reddedebilir, bu durum yoksulluğunu deneyimlerken artık onlara kimsenin yardım edemeyeceğinden kaynaklı hissettiği umutsuzluktan kaynaklanmaktadır. Gecekonuda ev sahibi olan G2(Kadın, 35) görüşlerinde onun kendi can sıkıntısı için başvuracağı kimsenin olmadığını; çünkü bu ekonomik temelli sıkıntının giderileceğine dair inancının kalmadığını dile getirmektedir:

...Can sıkıntısını kimseyle paylaşmam. Konuşsam da açık açık konuşamam güvenemem de kimseye fazla. Öyle içime atarım, geçerse geçer. Geçmez ise dert olur kalır bana. Zaten can sıkıntımız belli, parasızlık, geçim derdi, haliyle çözülmeyecek bir sıkıntı, anlatıp da dillendirince geçmeyecek, bişey. O yüzden can sıkıntımı içime atsam aynı atmasam aynı bende içimi atarım, orada büyür durur, çünkü geçim derdine çözüm bulmak zordur, inancımda kalmadı, biri bitiyö öteki başlıyo... (G2. K. 35, G.).

Bir tür başkalarına devredilemeyen özlükler üzerinden yapılan değiş tokuş sonucu oluşan akrabalık motifleri bireyleri bu değiş tokuşun bir sonucu olarak “dayanışma” örüntüsü etrafında bütünleştirmekte, dayanışma akrabalığının doğal sonucuna içkin olarak var olan bir ilişki ağına dönüşmektedir (Sahlins, 2015: 85). Mahallenin dokusu düşünüldüğünde gecekondu ve apartmanlarda oturan görüşmecilerin iç içe geçen mekânsal deneyimleri mekâna aidiyet noktalarında farklılıklar doğursa da birbirlerine yakın olan sosyo-ekonomik yaşantılarından kaynaklı çekilen sıkıntılar karşısında ilk gidecekleri kimseler yine akrabaları olmaktadır. Görüşmecilerin devam eden akrabalık ilişkileri kente tutunmaya çalıştıkları dayanışma ağlarının hala varlığını koruduğunu göstermektedir.

2.4.5. Evlilik, Eşler Arası İlişkiler

Evlilik, iki insan arasındaki ilişkinin resmi bir törenin sonucunda hukuki bir zemine taşındığı cinsel ilişkinin düzenlendiği meşrulaştığı aile kurumunun temelini oluşturan bir kurum olmakla birlikte, ailenin ilk işlevini de böylelikle belirlemekte, cinsel ilişkinin denetimini sağlamanın yanı sıra aile kurumu iktisadi örgütlenmeyi sağlaması, çocukların sosyalizasyonu sağlaması, mülkiyet (miras) gibi olguların dağıtımının yeniden planlaması, kültürün nesilden bir öteki nesile aktarımını sağlaması, yaşlı bakımlarını üstlenmesi gibi bir çok işleve sahip olmaktadır. (Turner, 2014: 363-364). Ortak mülkiyet anlayışının hâkim olduğu temelde ayrı ayrı düşünüldüğünde çekirdek aile olanların birlikte oluşturduğu karmaşık aile yapısı olarak geleneksel geniş aile modernleşme ile birlikte ayrı mülkiyet anlayışlarına sahip evli bir erkek ile evli bir kadını; onların çocuklarından, bazı durumlarda büyük anne ve büyük babanın da katılımından oluşan çekirdek ailelere dönüşmeye başlamıştır (Yasa, 1973: 2-5). Kentin dönüşen formuna ayak uyduran aile yapılarının temeli olan evlilik biçimleri 19. yy. ve 20. yy. romantik aşk metaforu ile bağdaştırılan samimiyet, güven veya refakatçilik üzerinden gerçekleştirilmekte, aile kurumunun işlevi bu yeni metaforla açıklanmaktadır (Turner, 2014: 380). Kendilerinden önceki neslin geleneksel yapısından etkilenerek “görücü usulü evlilik” şeklinde gerçekleştiren evlilikte görüşmeciler için “samimiyet”, “güven” aile olduktan sonra gelişen duygular olarak dikkat çekmektedir:

...Görücü usulü evlendik. Annesi beğenmiş, beni. Gelip istediler. Vallahi tanıımıyordum ama evet dedim. Yaşımda 18 olmuştu. Evlencektim. Bende tamam dedim. Öyle severek olmadı, şu an da aşkımdan ölmüyorum, ama aramızda bir bağ var, çocuklarımız var. E ölene kadar yanında olanla anlaşmak mühim olandır. Sevgi ve saygıya bakıyor bizinkisi... (G4. K. 24, G.).

...Görücü usulü evlendim eşimle. Annesi köyden kız aranıyordu. Aynı köylüyüz zaten, resmimi göstermişler o da beğenmiş almış. Eksik olmasın. Zaten öyle severek kim evlenmiş ki ben evleneyim. Annemde görücü usulü, ablalarımında, ha okumuş olsaydım almazdım, ama pişmanlık olmadı, çünkü eşim iyi biri. Zaten zamanla alışıyor, elinde o var işte sevmeye başlıyor... (G5. K. 47, B.).

Görücü evliliğin görünür olduğu gecekonduda yaşayan ev sahipleri için samimiyet evlilikten sonra kurulan bir bağ olmuştur. Öncesinde yabancı olduğun biriyle sonrasında aynı evi paylaşmak olarak ele alınan bu evlilik türü gecekonduda kiracı olarak oturan bireyler içinde geçerli olmuştur:

...Görücü usulü evlendik. Yani o beğenmiş beni bana da gösterdiler bende beğendim. Zaten bu işler kısmet, bazen uğraşsan da olmazken bazen de aniden oluverir. E bizim orlarda gel her ailenin evliliği aynıdır. Görücü usulü olursun. Bazen hemşerin olur o kişi bazen köylün bazen de akrabın. Yıllardan beridir bu hep böyle oldu değişmezde. Tabi ki kızım var şimdi okuyor ben onun yaşındayken çocuğum

vardı mesela, ama onun öyle değil, şimdi o gidip seçme özgürlüğüne sahip, çünkü devir değişti. Gidip arkadaşta olacak flört de edecek. Bizim içimizde kaldı onlarda tanımadan evlensin istemem yani. Bak bize aldıktan çok sonra seviyorsun, kocanı çocuk olunca daha yeni yeni bağlanıyorsun... (G7. K. 40, B.).

...Görücü usulü. Bizim orlarda çoğu evlilikler böyle olu saten. Bizde abimizden babamızdan gödüğümüz şekilde devam ettirdik. Ama zaman değişiyor tabi şimdiki gençler aşk peşinde biz o zaman aileler isterdi, ortak yapılan işler gopmasın diye evlenirdik. Mesela eşim ailesinin durumu kötüydü bizde onlardan kız alarak yardım etmeye çalıştık, yani demem o ki bir şekilde aileler birleşiyor, hısımlar oluyor artık. Zenginler gibi düşün iki şirket sahibi evlendiriyor, çocuklarını niye? zenginlikleri katlansın, çoğalsın diye bizde fakirliklerimiz azalsın diye evlendik işte... (G11. E. 50, B.).

...Görücü usulü evlendik, o zamanlar köyde bir akrabamız vardı o bulmuş eşimde bizim köydendi o şekilde everdiler bizi. Eşim çok sakindi, ses etmezdi, huyu güzel olunca sende seviyon bir şekil. Yani sonradan sevgi bizdeki ilk zamanlar çekinip duruyon, huyu suyu nedir bilmiyodum o yüzden. O kadar sakindi ki benimki deli sanıyordum, beni deliye verdiler sandıydım bir an. Sanki öyle sandımdı da ne olacaktı? Olacaktı. Kader beni nereye götürdüyse diye razı gelceğdim deli olsa bile, eşim değil de büyüğüm gibi düşünüp saygılı olurum. Zaman geçtikçe çekince bitiyor tanıyon artık işler değişiverince sevmeye başladım... (G14. K. 52, G.).

Evlilik annenin ya da başka bir yakının karşısındaki kişiyi beğenmesiyle onaylanan bir biçim olarak karşımıza çıkmaktadır. Evliliğin uygun görmek, beğenmek üzerinden şekillendiği görücü usulü evlilik gecekondudan apartmana geçen görüşmecilerin de deneyimlediği bir evlilik biçimi olduğu görülmektedir:

...Görücü usulü evlendim. Anam beğenince bende tamam dedim. Eşimin de rızası vardı. Herkes gibi zaten başka evlilikte o dönem yoktu, ha sevdalıysan cesaretin varsa gider kaçırdın. Yoksa hiç sevda işlerine bulaşmaz ailenin uygun gördüğünü alırdın. Zamanla da alışırdın, bizde öyle zamanla alıştık birbirimize. Yol arkadaşları olduk tabi bunda kentte oturmanın etkileri var köyde kadının görevi bellidir. Çocuk doğur, eşin isteklerini yerine getir. Anamlar abimlerin eşi hep bir arada yaşarlardı. Burda ise tek bir kadın oluyor, hanenin içinde haliyle evin yükü de kadına kalıyor. Hanımda öyle işte evin en güzel yanındır. Toparlar, giydirir, yedirir, sever, sende zamanla tüm bunları yapan kadını seversin tabi... (G18. E. 45, B.).

...Görücü usulü evlendik. Annem beğenmiş, bende tamam dedim. Zamanla da alıştık birbirimize. Kader kısmet işte iyi biri eşim bu yüzden görücü usulü olduğuna pişmanda değilim. İlk zamanlar tanımıyorsun ama zamanla seviyorsun sayıyorsun, değerli oluyor. Zaten bizim toplumumuzda din gereği kadını sevmelisin, o da sana saygı duymalı. O yüzden dinen uygun olan birini severimde alırım da herkes gibi yaparım, öyle aşk peşinde koşmadık biz ekmek derdinden önümüzü görmedik bu işlerde kadınlara kaldı. Onlar beğenirse bizde tamam der evleniriz... (G23. E. 48, G.).

...Görücü usulü evlendik. Ailemiz nasıl uygun gördüyse öyle davrandık. Zamanı gelince de kendi ailemizi kurduk işte. Hanım ilk zamanlar çekiniyordu, ama alıştı zaten alışmayı ne yapacak, baba evine dönecek hali yoktu bizde evlilik bir kere olur o da ölene kadar, sonra yaşanan her şey yazgı olur. Çok şükür biz anlayışlı insanlardık, sorun olmadı aramızda... (G25. E. 40, B.).

Apartman kiracı olan görüşmeciler için görücü usulü evliliğin kentlere gelişin ve çekirdek aile oluşun etkisiyle pişman olmadan yapılan bir evlilik türü olduğu belirtilmiştir:

...Görücü usulü evlendik. Ama pişman değilim yani ilk zamanlar sevdiğim bir adam vardı gelsin kaçırın demiştim, ama (...) gelmedi. Bende kocamın ailesi gelince geri çevirmedim. Evet dedim. İyi ki de demişim, kocamla mutluym, belki kaçırıydu beni mutlu olmayacaktım, kısmetimde eşim varmış, tabi şehirde çekirdek aile olduğumuz için belki de güzel oldu eğer kalabalık bir evin gelini olsaydım, belki evlilikten pişmanda olurdu. Kenti o yüzden çok seviyorum. Köyde herkes iç içe misafir olsun sıkıntı yok ama bir arada yaşamak kötü. Allah kalabalık ailelerdeki gelinlerin yardımcısı olsun... (G30. K. 46, G.).

Görüşmecilerin çoğunda aynı olan görücü usulü evlilikten duyulan memnuniyet eşlerin zamanla birbirine alışmalarından ve kalabalık geniş aileden koparak kendi çekirdek ailelerini oluşturmalarından kaynaklanmaktadır. Onların görücü usulü üzerine kurdukları evlilikleri geleneksel aile yapılarında gördükleri bir evlilik türü olduğu için tercih edilmektedir. Dayanışma ağı oluşturmak için görücü usulü evliliğin tercih edilmesi kimi aileler için yoksulluğun giderilmeye çalışıldığı bir çözüm kimileri içinse çocukları için uygun gördükleri insanları almalarıyla akrabalıkların, hemşeriliklerin ya da aynı köylülüğün getirdiği dayanışma örüntüsünün devam etmesi için bir gereklilik olmaktadır. Kentin modern çekirdek ailesini oluştururken tercih edilen görmeye dayalı bu evlilik kentin içerisinde geleneksel tercihlerinin bir motifi olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçim durumundan kaynaklı olarak sevmeye ya da âşık olmaya vakit bulmayan görüşmeciler için evlilik, ailelerinin karar verdiği bir kurum ve her şeyden öte bir dayanışma ağının kendisidir.

Yoksulluklarıyla başa çıkamayan ancak romantik bir aşkın kendisini de deneyimleyen görüşmeciler için ise kaçarak evlenme aile kurmanın başka bir alternatif yolu olmuştur:

...Eşim kaçırdu beni, hali vakti yerinde geldi. Bende o zamanki gençlik işte vardım eşime Allah razı olsun hiç dövmeyi de beni ama yine de sefaletten ötesine de çıkamadık bir türlü. Belki varmasaydım daha güzel bir hayatım olurdu ama nasip işte. Bu varmış kısmetimde... (G1. K. 55, G.).

...Hal durum el vermiyordu. Kaçırıp eşimi, ne yapayım, vermiyorlardı. Zaten sonra orada barınmadık köyde geldik Antalya'ya büyük kenttir, barınırız umuduyla. Burada babadan kalan evde yaşayıp gittik. Pişman değilim yine olsa yine kaçırık, yoksulluktan vermiyorlardı. Hanımın da gönlü vardı, bende hiç düşünmeden yaptım... (G3. E. 62, G.).

...Eşim memleketten kaçırdım. Vermiyordu ailesi, gönlün varsa kaçıyıyım dedim. Oda başını sallayınca, ertesi günü kaçırdım hemen, ailesi o yüzden hala soğuktur bana ama zamanla kabullendiler. İlk başta eşim için zordu. Sonra düzeldi. Uzak değil zaten, Isparta şurası, artık gidip geliyorlar. Keyfimden değil yoktu o zaman elimizde avucumuzda eşimin ailesinin de durumu yoktu, onlarda daha iyi durumda birine vermek istiyolardı. Gönlümüz vardı bizim de... (G17. E. 55, B.).

Romantik aşk olarak tasvir edilen bir zaman geçirmeye bağlı süreç ilişkisi değil, samimiyet ve güvene dayalı bir ilişkidir. Burada kaçırma eylemi kaçırılanında rızası olunarak yapılan bir eylemdir. Rıza burada gönül verme ya da sevdalanma olarak değerlendirilmektedir. Görüşmecilerin gençken ve hâlâ yaşadıkları yoksulluk evliliklerinde kendi adına karar vermelerini engelleyen bir durum olarak karşımıza çıkmakta, yoksulluğun kendisi “kaçma” ya da “kaçırılma” eylemini meşru bir zemine ve sağlam bir nedene bağladıkları bir evliliğinde önünü açmaktadır.

Görüşmeciler içerisinde severek, isteyerek evlenenlerde yer almaktadır. Severek evlenenlerin 25-35 yaş aralığında olması ve daha küçük yaşlarda aileleriyle birlikte kentlerde yaşadıkları dikkate alındığında onların severek ve sevgilerini dile getirerek evlenebilmeleri kentin kırsal alana göre değişen dokusuyla açıklanabilir. Kent ilişkiler arasındaki katılığın ve dayanışmanın esneklediği yaşam deneyimi sunmakta bu da aşklarını özgürce haykırabildikleri bir evliliğin önünü açmaktadır. Burada dikkat çeken evliliğe giden yolda severek evlendikleri yine kendileri gibi insanlar olmakta, sevgileri ya köy ziyaretleriyle başlamakta ya da mahalle arasındaki ziyaretlerin etkileşiminden beslenmektedir:

...Aynı köylüyüz, köye gelip gittikçe gonusuyoduk, bi kaç defada şehirde görüştük köşe bucak. Sevdik birbirimizi öyle olunca bizimkilere söyledik onlar da kabul ettiler, evlendik. Kendi yağımızda sevgi içersinde kavrulup gidiyoz... (G12. K. 33, B.).

...Birbirimizi gördük, aynı mahallede oturuyoduk, biraz zaman geçirdik birlikte, sevmeye başladık. Ailelerimiz tanışıyordu, zaten. Biraz zaman geçtikten sonra açıkladık ve vakti gelince evlendik. Güzel bir aşktı, paramız yoktu ama sevgimizden emindik. Aileler kırmadı sağ olsun, onların zamanında zor tabi böyle şeyler ama onlarda yani şükür, çektiklerini bize çektirmediler... (G13. K. 28, G.).

...Bu mahallede tanıştık. Birbirimizi görüyorduk hep, tanışınca sevdiğimizi fark ettik. Sonra da evlendik. Zaten öyle gönlüne düşen de senin gibi olur, senden farklı oldu mu Kerem ile Aslı gibi olursun, şahın oğlu keşişin kızı imkânsız olur kavuşmak, biz ise Güneş mahallesinde zamanında gecekondularda oturanların oğlu ile kızıydık. O yüzden bizinkinin sonu güzel bir kavuşma oldu, yani demem o ki beğendik konuştuk, evlendik ... (G22. K. 27, G.).

Görüşmelerden anlaşılacağı üzere her iki mahallede oturan görüşmecilerden çoğu görücü usulü bir kısmı severek bir kısmı da kaçarak evlenmiştir. Yoksullukların iktisadi temelli

bir ilişkiyle giderileceği inancıyla birlikte yapılan görücü usulü evlilikler bazı durumlarda yoksulun kaçarak evlenmesine zamanla da kentli yaşamı deneyimledikleri ölçüde severek evlenmesine dönüşmektedir.

Ailenin nasıl kurulduğunun yanı sıra aile içi ilişkilerin nasıl geliştiği de önemlidir. Aile içerisindeki ilişkilerde Parsons kadına ve erkeğe göre farklılaşan rollerin olduğunu dile getirmektedir; kadının ev içindeki işlerle ilgilenen, doyuran, seven ve itaat eden anlamsal yanın olduğu erkeğin ise lider, ev ekonomisini yapılandıran, gelir getirici araçsal yanının olduğu bir rol dağılımından söz etmektedir (Parsons'dan akt. Sadıkoğlu, 2019: 238). Eşlerinden birinin istenilen bir şeyi yerine getirmemesi söz konusu araçsal ve anlamsal rollerin ihmalinden ya da ağırlığından kaynaklı küçük tartışmalar yaşanmakta, birinin alttan almasıyla ya da ortamdan uzaklaşmasıyla sorun çözülmemektedir. Kimi görüşlerde ise eşler arasında isteklerin yerine getirilmemesi yönünde olumsuzlukların yaşanmadığı dikkat çekmektedir. Gecekonuda ev sahibi olarak yaşayan görüşmeciler içerisinde kadınların dile getirdiği “ne isterse yapmaya çalışırım, evin direği sonuçta”, “kavga olur ama küçük çaplı, zaten stresli oluyor işlerden dolayı, bende elimden geldiğince istediğini yaparım”, “yapmadığımda kapıyı çarpar gider, şiddet yok bizde” ifadelerin yanı sıra erkeklerin “ çok bir şey istemediğim için yerine getirir”, “ kavga olmasın diye kahveye giderim, sakinleşince unutulur” gibi ifadelerden anlaşılacağı üzere istekleri yerine getirme veya isteklerin yerine getirilmesi aile içerisinde benimsedikleri rollerle örtüşmektedir:

...Söylenir homurdandır, bende istediklerini yaparım genelde beydir sonuçta istemişse yaparım. Ama şiddet olmaz bizde istediğini yapmadığımda homurdandır durur. Ertesi günde unuttur. Bende bakarım haline göre karar veririm her istediğine tamam dersem işim yaş olurdu, vallahi... (G1. K. 55, G.).

...Valla önceleri kızar kapı çarpar giderdim, gelmezdim eve çocuklar küçüktü. Ama şimdi hanım kızıyor. Evde çok durunca çık dışarı kalabalık yapma diyor. Bir şey istedi mi yapmazsan küsüyor. Her şey tersine döndü, anlayacağın. Ama yine de yani istediklerim belli yani sıcak yemek, bir de eve geldin mi güler yüz, ama hanım bazen evin sıkıntılarını yüzüme vura vura konuşunca deliriyorum deliriyim, bende kızıp kapıyı çarpıp gidiyorum, oda alınıyor, ama toparlanıyoz bir şekilde... (G3. E. 62, G.).

...İlk yıllar istediğini yapmadığımda sofraya tabak çarpar bahçeye giderdi. Hiç dövmedi beni. Ama günümüzde huzurlu geçip gitmiyordu kavga edince. Çocuklar büyükçe yaşlar geldikleri zaman bana söyleneni yapmayınca sesini çıkarmaz oldu. Zamanla o da yumuşak başlı oldu eve karşı tabi. Bende dikkat ederim, evdeki eksikliklerle uğraşırım. Ama o bundan kaynaklı değil, iş sıkıntısından kaynaklı bize homurdanıyor. Ona da alıştık, zaten çok yoruluyor işlerde, borçlardan dolayı sürekli stresli bende alttan alıyorum... (G5. K. 47, B.).

Zamanın büyük çoğunluğunu eve gelir sağlamak için çalışmaya ayıran erkeklerin sorumluluklarının yoğun olduğunu dile getiren görüşmeciler için erkeğin homurdanması ya da bir şeyleri talep etmesi alttan alınan bir durumu da beraberinde getirmektedir. Gecekondu kiracı olanlar içinde kadına ve erkeğe yüklenen anlamlar çerçevesinde bir görüş birliği oluşmaktadır:

...Surat asar genelde, öyle sesini yükseltmez bende sinirlenirim. Yemeğe küser yemek yemez ben de daha fazla sinirlenirim. Sürekli bir mız mız davranır, tartışma olur sonra sakinleşiriz. Ya da o hava almaya gider, gelir konuyu unutturuz... (G9. K. 28, B.).

...Çok büyük kavgalar etmeyiz, zaten stresli oluyoz maddi konulardan dolayı bir de birbirimizin üstüne gidersek işler gariştir. Anlayışlı davranıp duru. Sinirlenip durduğu zamanda kapıya vurup çıkar, akşamında unutturuz, yoksa öteki türlü gün dönmez, huzur galmaz... (G12. K. 33, B.).

...Allah için sabırlı insandır. Bazen yapmadığım işler oluyor, çamaşır yıkama olsun bulaşık olsun, birkaç kere kızar ama bende öyle çok üstüne gitmem açıklayıp işimi devam ederim. Zaten stres bu evlerin kaderi cancağzım, biz de alttan alırsınız. Yokluk bazen dert olur birikir, sonra sinir olur, arada bağırırsın, çağırırsın da içine atmasın. Hastalanmaktan iyidir diye alttan alırım ben derdi de kederi de içime atarım ama bir şekilde geçiyor... (G13. K. 28, G.).

Apartmana gecekonduya geçen ev sahipleri ve apartmanda kiracı olan görüşmeciler içinde durum aynı olmaktadır. Eşin istediğini yerine getirmek, araçsal ve anlamsal rollerle eş değer olmaktadır. Bu durumu “iyi davranır, çünkü evde her şeyi eksiksiz yaparım”, “sınırsız hizmet benimkisi, başka ne isteyebilir ki”, “hır gür olmaz” gibi ifadelerinde görmek mümkündür. Bununla bağlantılı olarak gecekonduya apartmana geçenlerin ifadeleri şu şekildedir:

...Sinirli olurum evin içinde. Çok kızarsam babanın evine git derim. Daha önce bir fiske vurmuşluğum, yoktur. Ama bazen elimi kaldırıp da geri indirdiğim zamanlar oluyodu. Aslında istediklerimin fazlasını yapıyor ama sanırım borçlardan dolayı stresten ona kızıp bağırıyom... (G17. E. 55, B.).

...Sürekli kavga edip durmayız öyle. Stresli günler bizde de oluyor, tartışıyoruz. Ben genelde evden çıkarım. İstediklerimin hepsini yerine getirir, zaten çalıştığımda evde olmuyom, çok zor şeylerde isteyip durmam yani... (G19. E. 40, B.).

...Bunca zaman oldu eşimin ne ağzından kötü laf çıktı ne de benim. Birbirimize karşı saygılıyızdır her zaman. Sıkıntılarımız olduğu zamanlarda bile beraber aşmaya çalışırız. Zaten ben evle ilgili her şeyi eksiksiz yaparım, zaten kadın eşinin ne istediğini önceden bilir, yapar... (G21. K. 57, G.).

Apartmanda kiracı olanların eşlerin istekleri ve isteklerin yerine getirilmesi noktasındaki görüşlerinin gecekondudan apartmana geçenlerin görüşleri ile benzer olduğu görülmektedir:

...Evden çıkarım olay çıkmasın diye. Arada oluyor küçük tartışmalar. İstediklerimi geciktirir, buna kızarım yoksa yapıyor tabiki. Zaten istediğim ne olabilir ki, yemek, temiz çamaşır, bi de zaten yokluğu düşünmekten kafa duman, biraz sessizlik isterim... (G26. E. 42, B.).

...Alttan almaya çalışır kim haksızsa. Kırıp dökmeyiz birbirimizi. Zaten istediklerini de yapmaya çalışırım. Bazen yemek olmaz evde ona homurdanır... (G30. K. 46, G.).

...Kavga etmemeye çalışıyoz, birbirimize sinirlenince o an konuşmayız sinirimiz geçtikten sonra barışmış oluruz zaten. Hır güç şiddet oluvermez evde... (G32. K. 45, G.).

Eşler arası davranış örüntüleri bu ataerkil yapı çerçevesinde benimsenmekte ve dönüştürülerek deneyimlenmektedir. Aile içi ilişkileri dikkate alındığında erkeğin çok stresli olduğu ve yokluğun buna neden olduğu, bu nedenle kötü davranışların açığa çıktığı görüşü görüşmeciler arasında yaygın bir ifade olarak kullanılmıştır. Yoksulluk bireylerin tahammül seviyelerinde bir düşüşe neden olurken aile içerisinde birinin diğerini alttan aldığı bir ilişki hiyerarşisini doğurmaktadır. Alttan alanın kadın olduğu görüşmecilerle yapılan görüşme ile açığa çıkmakta, böyle bir göstergenin varlığı da yine ataerkil yapının dayattığı rollerin benimsenmesiyle açıklanabilmektedir. Şiddetin aile içerisinde olmadığı dile getiren görüşmecilerin şiddet algılarının “dövmek” ile “dövülmek” olduğu anlatılarında yer almaktadır. Bu nedenle görüşmeciler için eşleri asla şiddet uygulamamıştır. Görüşmecilerin davranış örüntülerinde kapıyı çarpıp gitmesi ya da diğerinin ötekini yapmadığı konularda sürekli eleştirmesi ve uyarması söze dayalı olarak gelişen psikolojik baskı yaratabilmektedir. Görüşmecilerin karşılaştığı bu baskı gün sonunda ya da birinin alttan almasıyla giderilebildiği gibi çözümlenmese de rafa kaldırılan bir ilişki örüntüsü doğurmaktadır. Yoksulluğun beraberinde getirdiği stres ve kaygının aile üyeleri arasında psikolojik şiddete neden olduğu düşünülebilir.

Aileyi ilgilendiren ve temelden sarsan bir sorun olarak boşanma dikkat çekmektedir. Boşanma resmiyette devam eden bir evliliğin resmiyette bitirildiği bir hukuki işlem olarak gözükse de boşanmanın sosyal, toplumsal, ekonomik ve psikolojik yönü aileler için oldukça önemlidir (Timurturkan, 2012: 202). Hiçbir şeyin eskisi gibi olamayacağı boşanma aile kurumunun çözülmesine neden olmaktadır. Ancak boşanmanın sonucunda yaşanan olumsuzlukların yanı sıra evliğin devam etmesi halinde yaşanan sorunlara bir çözüm olarak düşünülen boşanma temelde iki yönlü ucu açık bir tahayyül de beraberinde getirmektedir.

Gecekondu ev sahibi ve kiracı olan görüşmecilerin aile içerisinde yaşanan boşanmalarla ilgili görüşleri şu şekildedir:

...Bizde boşanma yoktur. Kuma getirmek boşanmaktan daha kolaydır. Çok şükür, öyle yanlışlarım olmadı. Ama gençken yaptığım hatalar var tabi ki. Şimdi ne desem ki boşanma hoş değil bence, evde erkek olmadı mı nasıl geçinecek kadın. Katlanabiliyorsa katlansın, ama yok katlanamıyorsa boşansın tabi. Şimdi adam alkoliktir, zülüm ediyordur, günah böyle de olmaz boşanacak mecbur. Ama dediğim gibi eğer katlanıyorsa boşanmasa kadın için daha iyidir... (G3. E. 62, G.).

...Olmadı. Öyle kolay boşanamazsın ki. Hadi boşadın diyelim elinde avucunda yoksa ne yapacaksın bir de dul derler sana, baba evin zoraki kabullenir, iyi geçinmek lazım, boşanmak kötü bir şey sonuçta, katlanabildiğin kadar katlanacaksın. Hele kadınsan daha kötü durum senin için, kendi ayakların üstünde duramazsan kocanın baskısından baba evinin baskısına girersin... (G6. K. 42, B.).

...Boşanma genelde olmaz aile içerisinde, bizim orlarda çok yoktur öyle. Ben de boşanmaya çok sıcak bakmıyorum. Çocuk varsa bir de ortada kalmamalı, kadın dul olur. Oturup anlaşılmalı bence. Boşansan seni dul olursun herkesin gözünde, yani aldatılsa eşlerden biri devam ediyorsa ilişki boşanırsın, ama bir defalık kaçamak ortada kalan çocuk olmasın diye göz ardı edilebilir. Boşanmadan önce herkes bir şansı daha hakkeder, bence... (G8. K. 43, G.).

Gecekondu ev sahibi olan görüşmecilerin boşanmaya yönelik anlamlarıyla örtüşen ifadeler gecekondu kiracı olan görüşmecilerin görüşlerinde de yer almaktadır. Gecekondu kiracı olanların boşanmaya yönelik tutumları ise şu şekildedir:

...Olmadı. Gerek yok boşanmaya, şiddete gelene kadar bir sürü anlamak için seçenek var o yolları denemeli. Aldatma olursa boşanırsın, karın seni aldatıyorsa affedilmez tabi ki. Ama can almaya gerek yok, yolları ayırırsın... (G11. E. 50, B.).

...Yok boşanan olmadı. Boşanmayı onaylamıyorum ama şartlarına göre değişir. Şiddet varsa ve halledilmiyorsa valla ayrılmak lazım yoksa bunun sonu kötü olabilir... (G13. K. 28, G.).

...Boşanma olmadı. Öyle kolay boşanamazsın ki. Yargılar, laf söz ederler. Şiddet dışında boşanmayı pek anlamıyorum doğrusu. Hele orta da çocuk varsa bide. Çocuğun yetiştiği ortam çok önemlidir. Ailesinden ne görürse o da onu yaşatır. O yüzden bence zorunda kalmadıkça insanlar boşanmamalı. Ama kocası övüyorsa, eve para getirmiyorsa, çocuklara bakmıyorsa, açlık sefillik almış başını gidiyorsa insan boşanmalı tabi ki. Hiç kimse böyle bir hayatı haketmiyor... (G15. K. 27, G.).

Gecekondu apartmana geçen ev sahipleri ile apartman kiracıları boşanmayı olmaması yönünde değerlendirmektedir. Onlar boşanmanın geleneksel aile yaşantılarına uygun olmadığını ve birçok açıdan boşanmanın çözüm olmadığını dile getirmektedir. Boşanma onların paylaşımlarında kadının olumsuz yönde etkilendiği bir sürece tekabül etmektedir:

...Yok, olmadı çok şükür. Boşanma ne bileyim bize göre şeyler değil (değil). Bir kez kaderin olmuş o kadın. Ha eğer sürekli eziyet şiddet varsa tabi düşünebilir, insan. Ama şiddet yoksa anlaşılmaya varmalı insan. Hem boşansa erkeğe bir şey olmaz ki olan kadına çocuğa olur. Erkek adam dediğin sahip çıkar, bırakmaz... (G18. E. 45, B.).

...Olmadı. Biz de öyle şeyler yoktur. Yani bilmiyorum niye evlendin diye de sorarlar insana. Bizim orada kınarlar. Kadın için dul derler, aile evine gitse bile orada da dışlanabilir. Zor yani... (G26. E. 42, B.).

...Hayır olmadı. Boşanmamalı, bir kadının yeri valla bence kocasının yanındır, ama şiddet aldatma varsa, eve ekmek getirmiyosa boşanılsın derim. Ama sadece ilgisizlikten boşanılmaz, görüyorsunuz haberlerde çevrede anlaşılamayanlar boşandı, diyor meseleye bakıyosun aşk bitmiş, yoksulun boşanma sebebi değil bunlar şımarıklıktan sunulan bahaneler, nice kadınlar var dayak yiyor da parasızlıktan, çocuklarını düşünmekten boşanmıyo bile... (G31. E. 45, G.).

Kentin ve modern yaşamın getirdiği bireyselleşme ve kadının giderek kamusal alanda daha görünür olmasıyla birlikte aile içerisinde kadın ile erkeğin rollerinin dönüştüğü görülmektedir (Timurturkan, 2012: 208). Ancak kentin çeperlerinde kent hayatına tutunmaya çalışan haneler için boşanma, kentin getirilerinden farklı olarak yine geleneksel değerlerin ön planda tutulduğu bir anlayışla değerlendirilmektedir. Boşanmanın son ana kadar düşünülmemesi, kadınların bazı durumlara göğüs germesi gerektiği düşüncesi etrafında şekillenmektedir. Erkeklerin aldatılması affedilemez, o zaman boşanma olur düşüncesine karşılık kadın çocukları için aldatılsa dahi bir kez daha şans vermelidir, fikri görüşmeciler tarafından benimsenmektedir. Eve para getirmeyen kocanın ya da çocuklara bakamayan kocanın bırakılması daha makul bir sebep olarak görülmekte, şiddetin olduğu ailelerde dayanılmaz hal aldığı evliliğin bitirilmesinin doğru olduğu savunulmaktadır. Kadının yanı kocasının yanındır, düşüncesi yaygın olarak kullanılsa da evliliğin devam etmesinin gerekliliği çocuk varlığı ile desteklenmektedir. Kadının boşanmanın sonrasında gideceği yerlerde “dul” olarak nitelendirilip hor görüleceği düşüncesi boşanma için caydırıcı bir sebep olarak görüşmecilerin ifadelerinde yer almaktadır.

2006 yılında yapılan Aile Yapısı Araştırması’nda boşanmanın temel nedenleri olarak sırasıyla kadının kocasını aldatması, kocanın aileye yönelik kötü muamelesi, erkeğin karısını aldatması, erkeğin evin ekonomik olarak geçimi sağlaması, kadının ev işlerini yapmaması, eşlerin birbirlerinin aileleriyle iyi geçinmemesi yer almaktadır (Aile Yapısı Araştırması, 2006: 10). Görüşmecilerin ifadelerinde bu nedenlerin birkaçı ya tek başına ya da birlikte var olan sebepler olarak ele alınmıştır. Ancak araştırmanın öne sürdüğü sebepler arasında ele aldığımız konuyla ilgili saha içerisinde görünür olmayan sebeplerde mevcuttur. Görüşmeciler için eşlerin

aileleriyle iyi geçinmemesi, içinde fiziksel şiddetin olmadığı kötü davranışın sergilenmesi ve kadının ev içindeki işlerini yapmaması boşanmanın bir nedeni değil evliliğin sürmesi için tarafların alttan aldığı bir durumdur. Görüşmecilerin “kadın boşanırsa dul olarak yaşar, toplumda”, “ne yer ne içer”, “baba evinde eskisi gibi olamaz yine bir baskıyla karşılaşır”, “hem çocuk öyle ortalarda büyüyecek”, “kadın tekrar evlenmek istese kim alır çocuklu kadını” gibi ifadeleri boşanmanın bireysel sonuçlarının yanı sıra toplumsal sonuçlarının onlar için önemli olduğunu göstermektedir. Kadının toplumda değişen anlamı, kendi ayakları üzerinde duracak mesleklerinin olmayışı, üzerinde duran görüşmecilerden hem erkekler hem de kadınlar boşanmanın kadının üzerindeki olumsuz etkisiyle ilgili görüşler çerçevesinde “boşanmayı” değerlendirmiştir, bu durum görüşlerinde var olan “ne yer ne içer” ifadesini açıklamakta, görüşmeciler, kadının yoksul bir hayattan daha da yoksul ve yoksun bir hayata geçiş yapacağından endişe duymaktadır. Bu nedenle katlanmanın seçilmesinin herkes için daha iyi sonuçlarının olacağı düşüncesi yaygın bir ifade olarak benimsenmiştir.

Görüşmecilerden bazıları “huzursuzluk”, “anlaşamama”, “mutsuzluk” gibi kavramlar çerçevesinde daha bireysel duyguların yokluğundan kaynaklı olarak boşanılması gerektiği görüşündedirler:

...Şiddet varsa ortada sonuna kadar karşıyım. Kimse canını yoldan bulmadı, bir insanın canını yakmak, almak kimseye düşmez. Ama huzurda önemli huzur yoksa evlilik yürümez, insan mutlu olmadığı evliliği sürdüremez... (G22. K 27, G.).

...Yani herkesin kendi tercihi. İnsan nasıl iyi hissediyorsa öyle yapsın. Boş yere boşanacak değil ya kimse. Bazen mutlu değilse ve sevmiyorsa da boşanır insan... (G24. E. 50, G.).

...Herkes istediğini yapabilir. Mutlu değilse, anlaşamıyorsa boşanmalı insan tabi sonrası da kötü olur ama evliyken insan huzur arıyor valla. Tabi çocuk içinde önemli olan neyse o olmalı, yani kavganın içinde çocuk sağlık büyümeyiz, zaten... (G28. E. 40, B.).

Tüm görüşmecilerden farklı olarak G16 boşanmanın temel nedeni olarak sefaleti görür. Onun boşanma ile ilgili görüşlerinde ablasının boşanma sürecine tanıklık ettiği ve bunun üzerinden bir fikir belirttiği dikkat çekmektedir:

...Ablamın ikinci evliliği önceki eşinden maddi durumu kötü diye boşandı. Bence çiftler geçim olmuyorsa boşansın sonra daha büyük sorunlar çıkıyor. Parası yoksa ailesine bakacak ayrılacaksınız, sefalet için yaşam mı döner, zenginlik değildi ablamın derdi ama dilenecek hala gelmişti, kocası yüzünden bu yüzden ayrıldı, çocuk olmadığı için yeniden evlendi şimdi de maddi sıkıntı çekiyor ama en azından sefalet içinde yüzmüyor, artık. Ablamın halini yakından ben gördüm, etraftaki herkes düzelir diye, yıllarca boşanmasına engel oldu, bir şey nasıl başladıysa öyle gider, eski eniştem eli iş tutan biri

değildi, hala da duyarım sefalet içinde demek ki düzelmiyor. Yoksul olmak başkadır, yoksulluktan kurtulmamak başka sıfır çabayla sen daha da sefil olursun... (G16. K. 34, G.).

Baraj ve Güneş mahallesinde oturan görüşmeciler için evlilik eşler arası ilişki ve evliliğin bozulması kentin içerisinde modern yaşamın kıyısında geleneksel motiflerin örüntüsü olarak şekillenmektedir. Kenti deneyimleme şiddetleri onların evlilik biçimlerini aile içerisindeki rollerin dağılımına yönelik farklı bakış açıları kazanmasını etkilemektedir. Kent deneyimi onların kente ait hissetmeleri için kentin modernliğiyle gelen bireyselleşmeyi de deneyimleyecekleri heterojen bir ilişki ağını onların erişimine açtığı anda mümkündür. Ancak düşük gelirli olmak ya da küçükken içlerinde büyüdükleri hanelerin düşük gelirli olmakla imtihanı onları bu bireyselleşme ve nitelikli iş gücü alanlarına erişecek eğitim seviyesinden dolayısıyla bununla gelen tüm imkanlardan mahrum bırakmaktadır. Geriye onlara kalan imkânlarını zorlayarak edindikleri yaşam deneyimleri ya da tutunamadıkları her anda gelenekselliğin dönüştürülerek edinildiği yeniden bir yaşam deneyimidir.

2.4.6. Kentsel Mekânda Gündelik Hayat Pratikleri

Gündelik hayat, “iş” ve “boş zamanlar” olarak paylaşılan bir sistem içerisinde alışkanlıkların tutumların ve uygulamaların bölüşüldüğü özel bir alandır (De Certeau, 2008: 103). Kentin tüketim için gerekli mekânların çoğunu içinde barındırması, tüketimin ekonomik ve kültürel sermaye içerisinde şekillenmesi ve kentin mekânlarında kendisini yeniden ürettiği bir pazar piyasasına ulaşması, tüketim merkezli bir kent hayatına neden olmakta, tüketimin kendisini yeniden şekillendirdiği boş zamanlar kentin mekânlarında doğmakta, deneyimlenmekte ve yeniden doğmaktadır (Kart, 2014: 82). Gündelik hayatın pratikleri içerisinde boş zamanı değerlendirmek yoksulun mekânlar tükettiği bir deneyimden ziyade ait olduğu mekânın içerisinde yakın çevre ile yaptığı etkinlikleri kapsamaktadır. Yoksul haneler için eğlence amaçlı tüketilebilen bir boş zaman aktivitesi para gerektirir. İktisadi sermayeden yoksun olmak kentin merkezlerinde *hoş vakit* geçirebilmekten yoksun olmaktır. Yoksulun evi ve mahallesinin çeperi onun boş zamanlarını değerlendirdiği alanlardır. Hoş vakit onlar için bir yaratım değil bir savaşım meselesidir. Buradaki savaşım onların gelir düşüklüğü ile boş zamanlarının niteliği arasındaki çatışmadır. Yoktan var edemedikleri her şey onları kentin boş zaman için yarattığı tüketim biçimlerinden uzaklaştırmakta, kendi pratikleriyle kentin çeperlerinde boş zamanın yeniden üretildiği bir tüketme ile kendilerine *hoş (boş vakit)* bir zaman dilimi yaratmaktadırlar. Baraj ve Güneş mahallesinde boş zaman, kadınların ve erkeklerin toplumsal rolleriyle örtüştükleri bir pratik olarak karşımıza çıkmaktadır. Boş vakit onlar için kimi zaman bireysel kimi zaman aile ile geçirilebilecek uzun aralıklarla çekilen

zorluklara kısada olsa mola verdikleri bir zamana eşdeğerdir. Kentsel yoksulluk bu haliyle fırsat buldukça ev önünde içilen bir kahvede, iş dışında bir kıraathanede hissedilebilmektedir. Boş zaman sistemin kendisinde evrensel bir tüketme eğilimi yaratsa da tüketilen nesne, zaman veya mekân bireyler için aynı olmamakta, kültürel sermayenin de belirleyicisi olan iktisadi sermayeye göre şekillenen deneyimler olarak karşımıza çıkmaktadır:

...Valla bu market hemşerimin marketi gelir yanına çay içerim, kahveye gidiyim. Onun haricinde torunlarla oynarım. Çalışmadığım için bende vakit bol ama para yok, bende dolaşırım mahallede çayımı içer eve dönerim. Haber kanallarını izlerim Fox'u açarım. A Haber kanalını izlerim. Sonra canım sıkılır haberlere, kapatırım. Böyle gün oldukça tüketiriz, vakit ile nakit uyuştuğunda elbette ki hayat daha güzel yaşanıyor, ama böylesi de güzel... (G3. E. 62, G.).

...İşte iş yoksa sabah televizyona bakarım. İbadetlerimi yerime getiriyorum, yan komşu komşu öteki komşu derken yemeğe başlıyorum bizimki eve geldi mi sofrayı kur, topla, temizle diye diye ömür tüketiyoruz, kızım. Boş zaman şu avludan ötesi olmuyor bizim için. Sosyal medya kullanmıyorum. Sabah programlarına bakarım. Evlilik programı olur yemek programı. Şimdilerde Müge Anlı izliyorum hep şükrediyom halime, orda da görüyoruz hep garibanlar karısını öldürenler çocuğunu vuranlar evlerden ırak vallahi... (G1. K. 55, G.).

Yukarıda gecekonduda ev sahibi olanların boş zamanları hakkında verdiği ifadeler yer almaktadır. Boş zamanın gecekonduda kiracı olarak yaşayanların gündelik hayatında nasıl bir anlam içerdiği ifadelerinde yer almaktadır. Bununla birlikte apartmanda kiracı olanların ve gecekondudan apartmana geçenler için boş zamanın değerlendirilmesi diğer görüşmecilerle benzerlik göstermektedir:

...Valla boş zamanımda kahveye takılır, okey oynarım. Çay içeriz arkadaşlarla. Telefon sürekli elimde Facebook bakıyorum. Eş dostu oradan takip ediyom. Gazete okuyom. Haber dinleyip bakıyorum. Televizyon kanallarım vardır, Habertürk, Kanal7, A haber kanallarından haberleri gündemi takip ederim... (G17. E. 55, B.).

... Boş zamanlarımda başka işlere bakınırım günlük ya da saatlik işler. Eğer iş yoksa bir iki saat kahveye takılır, okey oynarım, muhabbet ederim, insanlarla. Sosyal medyalardan Vitsap bakınırım. Televizyondan haberlere bakarım FOX kanalını izliyorum... (G25. E. 40, B.).

...Okey oynuyom, gezerim. Sosyal medya bilmem yani kullanmam. Televizyonda haberlere falan bakarım... (G27. E. 37, B.).

Görüldüğü üzere kadınlar için boş zaman ev işlerinden vakit kaldığı aralarda el işi yaparak, avluda komşuyla kahve içerek ya da evde erkeğin olmadığı zamanlarda günün küçük zaman dilimlerinde televizyon izleyerek geçirilen bir zaman dilimidir. Erkekler ise boş

zamanlarında evde akşamları haber izlemekte, işlerden yahut ek işlerden vakit bulduklarında ise kahvede okey oynamaktadırlar. Boş zamanların vakit geçirmek ya da yorucu günün ardında bir kahveyle sonlanmadığı bir işlevini daha görmek mümkündür. Her iki mahallede yapılan görüşmelerde boş zamanlar ayrıca kadınların kışlıklar yaptığı, ya da kozmetik ürünleri pazarladıkları bir geçim stratejilerine dönüşmektedir. Aynı zamanda kıraathaneler erkeklerin boş zamanlarında gelirlerini artırmak için iş kovaladıkları iktisadi temelli bir anlayışın güdüldüğü mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır:

...Boş zamanlarım çok oluyor (oluyo) belli bir işim olmadığı için. Genelde evde oluyorum (oluyom), ya da iş aramaya çıkıyorum (çıkiyom). Kahveye (gaveye) uğrarım, işe çağıran olur oralardan hemen gelen işe atlarım, bazen bir saat içinde iş bulurum, bazense günü öldürür, dönerim eve. Telefonum tuşlu evde bir telefon var zaten, onda da ailelerimizle görüşüyoruz. Haberleri takip ederim sadece olup bitenlerden haberdar olmak için... (G10. E. 42, G.).

...Boş zamanım olmuyor benim, abisi. Olursa da ek iş yaparım. Elektrikten anlarım. Elektrik işine gider, gelirim. Telefonda sosyal medya var ama pek girmem, genelde telefonu iş gelirse diye yanımda tutarım. Televizyonda akşamları haber izlerim. Dünyada ne olur ne biter, takip ederim... (G18. E. 45, B.).

...Boş zamanım olmuyor hep işteyim. İşim bittiğinde de iş aramaya çıkarım. Sosyal medyayı yeni yeni kullanmaya başladık Whatsapp uygulamasını kullanıyoruz eşimle beraber. Televizyondan da haber programlarına bakıyorum eve gelince... (G23. E. 48, G.).

Toplumsal değişimin ivedikli yapısı kentlerde farklı gruplar üzerinde oluşturduğu riskler noktasında ayrırmakta, bütünleşmenin sağlanması kentin değişen yapısına uyum sağlamakla mümkün olmaktadır; bu uyum için çeşitli kurumların, ilintilerin kendiliğinden oluştuğu “tampon mekanizmalar” devreye girmektedir (Kıray, 2006: 96). Kentin içerisinde boş vakitlerin geçirildiği kahveler işlerin aranıp bağlandığı yerler olarak yoksular için tampon mekanizmalar olmakta, kadınların günlük etkinlik olarak yaptığı ev gezmeleri çeşitli ev eşyası ya da bakım malzemelerinin satıldığı ilintili etkinlikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların “boş zaman ölü zaman bizde”, “boş isen evin kışlığını yaparsın”, “kahve eşliğinde elimden geldiğince ev ekonomisine katkı” ifadelerinden anlaşılacağı üzere boş zamanın geçinmenin kendisi için bir fırsat olarak değerlendirildiği görülmektedir:

...Boş zamanlarımda elimleyim. Öyle boş dediysem sohbet ederken bir yandan da akşam yemeği için soyulacaklar oliy onları soyarız. Kış için bamya dizeriz, ya da turşu kurarız. Kışlık geçime katkı olsun diye, harcamaları azaltıyor, ne yapcan katkıdır bu da. Etkisi var az da olsa. Bazen de elimle vakit olursa komşulara uğrarız, çay içer döneriz. Eşim evde yoksa televizyon izlerim (izlim), öteki türlü kumanda

onda oliy ya da çocuklarla uğraşmaktan onu da izleyemem. Yemekteyiz, Müge Anlı izlerim, vaktim olursa... (G2. K. 35, G.).

...Evde geçiririm, işlerimi hallettikten sonra komşularıyla vakit geçiririm gave içeriz, sohbet ederiz, gün yaparız bazen de. Günlerde Avon satıyorum, iyi oluyor az da olsa ev masraflarına katkım oluyor. Böyle değerlendiriyom ev gezmelerimi. Sosyal medyayı eşimle ortak gullandığımız telefonda takip ediyorum. Vetsap (watsapp) gullanıyoz, yatuptan (youtube) bir şeyler izlerim kolaydan yemek tariflerini. Televizyondan da Hintlilerin dizileri oluyor işte onları izliyorum, her şey yapıyorum... (G12. K. 33, B.).

Görüşmecilerin boş zamanlarında ya da gündelik hayatlarında sosyal medya araçlarını çok fazla kullanmadıkları saptanmıştır. Erkeklerin işten kalan zamanlarda haber kanallarına baktığı kadınların ise gündüz evde iş yokken ya da eşin evde olmadığı zamanlarda televizyona baktıkları dikkat çekmektedir. Yoksulluk gelir düzeyinin düşüklüğünde göze çarpsa da yoksulluğun gideremediği yoksunluklar, öylesine bir zaman dilimi olan boş zamanın bile bireylerin dilediğince geçiremediği sonuçlar doğurmaktadır. Vakit ile nakdin denk düşmediği haneler için boş zaman, günlük hayat içerisinde uğraşlar arasında birkaç dakikalık kaçamak ya da ek işlerin aranması için yaratılmış saatler olmaktadır. Mahalle arasında bir yaşam pratiği olarak karşımıza çıkan boş zaman rutinleri bazı durumlarda esneyebilmekte, apartmanda kiracı olan bazı aileler için çok sık olmasa da aileyle mahalle dışında vakit geçirdikleri bir mekân görünümü alabilmektedir:

...Boş zamanlarımda çocuğumla ilgilenirim. Eşimin işi yoksa gezilip görülecek yerlere gitmeye çalışırız, pikniğe gideriz. Eşim olmadığında komşularıyla kahve içerim, aynı avlu içerisinde olduğumuzdan ya ben ya onlar gelir. Sosyal medyadan instıgrım (İnstagram), facebuk (Facebook), vitsapı (Whatsapp) her zaman açık önümde, sıkılınca kullanıyorum. Televizyonda Müge Anlı 'ya, evlilik kanallarına, güzellik yarışları var ona bakarım. Akşam eşim izlemese de dizilere bir göz atarım... (G9. K. 28, B.).

...Ya evde olurum ya da ailecek çıkarsak merkeze gideriz. Sosyal medyada Vatsabı (Whatsapp) kullanır, bakarım vakit buldukça Akrabalarımın görüntülü konuşuyorum. Televizyonda haberlere bakarım, Arka Sokaklar dizisini izlerim... (G24. E. 50, G.).

Gecekondu kiracı olan G9 (Kadın, 28)'un gelir durumunun iyi olması mahalle dışında vakit geçirmesinde etkilidir. Gelir durumunda iyileşmenin olduğu apartmanda kiracı olan ailelerde boş zaman, biraz daha esnek bir mekân tüketimini beraberinde getirmektedir. Birey için tüketiciliğin anlamı değişebilmekte, ekonomik olan değerler bazındaki boş zaman etkinliği ekonomik harcamalarla edinilen yeni rutinleri de beraberinde getirebilmektedir:

...Çarşıya inerim, deniz kenarına yürüyüş yapmaya ya da pikniğe giderim. Sosyal medya olarak facebooku (Facebook) kullanıyorum. Günlük işlerim bittikten sonra bir göz atarım. Televizyondan haberleri takip ederim, gündüz kuşağını takip ediyom, dizilerim var onları izliyorum... (G29. K. 67, G.).

Görüşmeler esnasında aile bireylerinin elinde bulunan telefonlara dikkat edilmiş, bu gözlemin sonucunda görüşmecilerin çoğunun elinde bulunan telefonların modeli fark etmeksizin android (akıllı) telefonlar olduğu görülmüştür. Sosyal medya araçlarını boş zamanlarında akrabalarla konuşmak için ya da görüntülü sohbet etmek için kullandıkları görüşlerin de yer almaktadır. Teknolojinin piyasa da her ekonomik bütçeye uygun olacak şekilde imal edilmesi veya ikinci el gibi bir şansın bu aletler için doğması gelir düzeyinin düşük olduğu hanelerin de tüketebilmesinde etkili olmaktadır. Eski tuşlu telefonların piyasadan silikleşmesiyle birlikte her ailede olması gereken bir tüketim nesnesi haline geldiği gerçeği de unutulmamalıdır. Akıllı Telefonlar gelirlerinin iyi olmasından kaynaklı değil, tüketim toplumunun kitle iletişim araçlarını dönüştürdüğü bir yeniden tüketimle karşı karşıya kaldıkları için aldıkları, kullanmayı henüz öğrenmeye başladıkları nesneler olarak karşımıza çıkmaktadır. Önr'e (2012: 283) göre kitle iletişim araçları evden her yere anda bağlanabilmeyi sağlamakta, evden her yere ulaşan bireyi eve bağlı kılmaktadır. Mahalle içerisinde gecekonduda ve apartmanda kiracı veya ev sahibi olarak yaşayan aileler için bu durum eve bağlılığı doğurmamıştır. Çünkü onlar için kitle iletişim araçları boş zamanlarında değerlendirdikleri nesnelerdir. Evden erişmeye çalıştıkları noktalar gün içerisinde vakit buldukça yakın çevreyle *hoş vakit* geçirmek adına bağlandıkları akrabalarıdır:

...Boş zamanlarımda hep çocuklarımla ilgilenirim, gelişmeleri için bir şeyler öğretmeye çalışırım. Sosyal medyayı genelde vatsaptan (watsapp) akrabalarla görüşmek için kullanırım. Boş vaktim oldukça görüntülü ararım. Tabi oda internet paketim olursa... (G13. K. 28, G.).

...Genelde alışveriş yaparım. İstagram var telefonda onu severim kullanırım, arkadaşlarımla takipleşirim, fotoğraf paylaşıyorum. Whatsapp'ı ailemle görüntülü konuşmak için kullanıyorum. Televizyon da moda kanalını takip ediyorum. Gündüz'den de Müge Anlı' yı izlerim... (G22. K. 27, G.).

Lefebvre, (2013: 230) gündelik hayatın uzamından söz ederken yaşam ve yaşantı kavramları üzerinde durmaktadır. Ona göre yaşantı şu anda ya da öncesinde deneyimlenendir, yaşantı gerçekleşmiştir, yaşam ise bir başlangıcı ya da sonu veya tamamen şimdiki zamanı kurgulamayan bir uzama sahiptir. Yaşam bir ufuk çizgisi perspektifi sunmakta, yaşantı ve yaşamın sürekli olarak birbirinin yerine geçmesiyle deneyimlenen bir gündelik hayattan söz etmek mümkündür (Lefebvre, 2013: 231). Kent yoksulu, boş zamanı kendi mekânı içerisinde

yaşantılarıyla bir rutine oturtmaktadır. Onun için dışarıya yani kentin merkezi ayda bir defa ya da çok önemli işler olduğunda gidilen yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentin merkezi yaşam olarak karşılına çıkan belirsiz bir uzamı da beraberinde getirmekte, kentin merkezine gittikleri anda yaşam gündelik hayatlarında bir yaşantıya dönüşmektedir. Gecekondu kiracı ya da ev sahibi olarak oturan görüşmeciler ile gecekondu apartmana geçen görüşmecilerin ifadelerinde yer edinen, gündelik hayat içerisinde kentin merkezine gitmek eylemi ara sıra ya da nadiren deneyimledikleri “yaşantı ve yaşam” arasında gidip gelen bir döngü olmaktadır:

...Gaç yıldır buradayım belki bir iki defa gittik. Taziye olmuştu bir kez öyle gitmiştik. Bir de hastanede işimiz olmuştu kaynanayı, götürmüştük başka da gittik bir yeri gördüm gezdim desem yalan olur... (G1. K. 55, G.).

...Valla bir defa patronun ziyaretine gittim bi de eşim hasta diyaliz için hastaneye gideriz hep. Onun haricinde bir şey yapmayız gittiğimizde. Mesela bunca yıl Antalya'dayım, gitsem şehre kaybolurum, o kadar yabancıyım şehrin... (G3. E. 62, G.).

Gecekondu apartmana geçen ve gecekondu kiracı olanların ifadelerinde de benzer bir durumu görmek mümkündür:

...İlk zamanlarda yeni evlendiğimizde eşimle gitmiştik, şimdi çocuklar var dört beş yıldır gitmedim, gittiğimizde eşimle gezmiştik, bir kafede çay içmiştik, kale içini turlayıp geri döndük... (G13. K. 28, G.).

.... Gittiğimizde de bizim gibi insanların çok yaptığı bir şey yok zaten. Ya gezersin ya da biraz soluklanabilmek için bir uygun çay bahçesine oturursun. Onda da çok bir şey harcamamaya dikkat edilir... (G15. K. 27, G.).

...Çok sık gitmem. İş olursa geçerim merkezden. Ya da hastaneye gitmek gerekirse giderim, onun haricinde kent göbeğinde yapacak bir şeyimiz olmuyor... (G18. E. 45, B.).

Şehir merkezine gitmelerinin zorunluluktan kaynaklı olan görüşmeciler için orada yaşantılanan şey gitmişken bir tur attıkları, nefes aldıkları ya da bir daha gelemeyecekleri için meraklı gözlerle baktıkları kısa mesafeli bir kent gezisi olmaktadır. Gösterişli mekânlara ait olmadıklarının düşüncesiyle hesaplı bir çay içimi onların kent merkezindeki sosyal etkinliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Kent, iş bulmanın ve hastanelere uğramanın adresidir. Kentleşme beraberinde birçok alt yapı probleminin hallolduğu ulaşım olanaklarının iyileştirildiği bir süreçtir. Baraj ve Güneş mahallelerinin ana caddelere yakın olması onları kente bağlayan birçok ulaşım aracına ulaşmayı kolaylaştırmaktadır. Ancak ulaşımındaki kolaylık gelir düzeyi iyileşmeyen kentin çeperindeki insanı kent merkezindeki sosyal hayata yaklaştırmaktan çok

uzaklaştırmaktadır. Otobüs durakları onlar için hastane kapılarına ya da bir iş bulabilecekleri mekâna gitmek için bekledikleri yerlerdir.

Baraj ve Güneş mahallelerinde gecekonduda ve apartmanda yaşayanların gelir düzeyinin el verdiği durumlarda ise şehir otobüsleri Antalya'nın sahil şeridinde yürümeyi, vitrinler arasında gezinmeyi ya da bazı durumlarda daha fazlasını da beraberinde getiren bir ulaşım olanağı sağlamaktadır:

...Birkaç kere bekarken, çalıştığım yerden komşunun kızıyla kaçamak yapıp merkezi görmeye gittik. Yat limanını denizi buraları gördük. Zamanda kısıtlı olduğu için sadece denize bir bakıp, döndük hemen, daha çok deniz taraflarına değil de Kepez piknik alanları vardır, oralara gittik, komşuların arabası var bazen bizi de götürürler kendileriyle... (G4. K. 24, G.).

...Ben çok gidemem şehir merkezine ama gidersem de biraz turlarım. Sonra bir kiraathanede çayımı içer sohbet muhabbet eder, gelirim. Çocukların ihtiyacı olduğunda eşim gider onlarla, otobüsle giderler. Çocuklar dondurma çerez isterse onlara birer dondurma yedirir. Biraz dolanır. Gelirler. Antalya'nın birçok güzel yeri var, biliyorum. Ama oralara gitmek için paran olacak elinde içinden geldiği gibi gidceksin. Bizim çocuklar okul gezisiyle gittikleri yerleri anlatırlar, imrenirim. Çocukken de yoktu gidemedim. Şimdide yok gidemiyoz. Yoksa severim yeni yerler görmeyi ama çalışmak benim kaderim sanırım... (G17. E. 55, B.).

...Çalıştığım için çok inemem. Hanımla çocuklar iner genelde. Ben de boşsam onlara katılırım gezeriz, yemek yeriz... (G24. E. 50, G.).

Yaşamın deneyimi gelir düzeyinin etkisiyle farklılaşabilmektedir. Kimlerinin gidemediği yerler, aynı mahalle içerisinde bir başkasının daha sık gidip daha farklı zamanlar geçirdiği yerler olabilmektedir:

...Haftada bir inirim çarşıya. Gezerim alışveriş yaparım. Yat limanına inirim, yemeğimi yerim. Ödüllendiririm kendimi. Geçmişte yokluktan yapamadığımı şimdi az da olsa biriken paralarla yapıyorum, ölümlü dünya sonuçta varsa yiyeceksin... (G29. K. 67, G.).

Baraj ve Güneş mahallelerinden şehir merkezine Antalya ulaşım olanakları düşünüldüğünde ortalama yarım saat sürmektedir. Ancak olanakların bir diğer boyutu bireylerin sahip olduklarıyla da ilişkilidir. Gecekonduda ev sahibi ve kiracı olan ailelerin “elde avuçta yok nasıl gidelim”, “hiç gitmedim, çünkü gitsen boş boş dolanacaksın, gerek yok” ifadeleriyle dile getirdikleri kendi olanaklarının kısıtlılığıdır:

...Şehir merkezine hiç gitmem, bir kere hastalandığımda eşim götürmüştü, onda da merkez sayılmaz. Genelde kendi mahallemize yakın Kepez tarafı çarşı olarak görülür, oraya kadar yetiyor gücümüz. Elde

avuçta olmayınca köşeye kadar gidemiyon, yani anlayacağın Antalya’nın gezip gördüğüm yeri yoktur... (G8. K. 43, B.).

...Şehir merkezine bir defa gittim sanırım. Eşim ve çocuklarım hiç gitmedi. Gittiğim zamanda iş içindi, gezmeye maalesef gücümüz yetmiyor. Gitsen ne yapacaksın, para yok boş boş dolanmanın ne anlamı olsun ki... (G10. E. 42, G.).

Gündelik hayat kimiler içinde ait hissetmediğı mekânları yaşamlarına dahil etmedikleri bir alışılmışa olan bağılılığın kendisidir. Kendini iyi hissettiğı mekân yaşantısında rutin olmakta, yaşamın kendi uzamından kendisi için en iyisine olan güven, ait olmadığı kent merkezinde öylesine yapacağı bir keşiften daha anlamlı olmaktadır:

...Yılda bir iki kere gidiyom. Hem paramız olmadığından hem de kendimi oraya hissetmiyom güzel vakit geçiremiyom kendi mahalleme alışmışım burada gezsem daha iyi. Tercih etmiyom, çünkü oraya o merkezdeki vitrinlere ait değiliz, o kadar paramızda olmaz hiç, gidip ya ah çekeceğiz ya da yine de şükür deyip gelcez, mahalleimde benim gibi olanlarla mutluyum, esnaflar bile bizden onu hissediyon yani... (G28. E. 40, B.).

Gündelik hayat kişilerin kendi yaşam deneyimleriyle edindikleri sosyallikleri kapsamaktadır. Herkes için deneyim farklılaşacağı gibi benzer durumları da beraberinde getirebilir. Yoksulluğun şiddeti değıştiğinde yaşama dair pratiklerin kendisi de değışmekte ancak yoksulluk manzaralarının benzerlikleri gündelik yaşamı da birbirine yakınlıştırmaktadır. Yoksunluk ve alınan önlemler modern zamanların ele aldığı boş zaman diliminin anlamını değıştirmektedir. Boş zamanlar yoksul ailelerin evlerinde anlamsal olarak yeniden üretilip tüketilmektedir.

Gündelik hayatta mahallede günün her saatinde yaşamı deneyimleyenler her iki mahalle içinde ev hanımları olarak evin bütün yükünü üstlenen kadınlardır. Kadınlar içinde mahalle içerisinde iş yüküne ara verdikleri komşularının olması, onları bulundukları gün stresinden uzaklaştıran en önemli şeydir. Görüşmecilerin mahalle de yaptıkları etkinlikler arasında ele aldıkları “altın günleri” onların ayda bir bazen de on beş günde bir katılanlardan birinin evinde toplanarak yaptıkları bir etkinliktir. Kadınların bir araya geldiklerinde sohbet ve muhabbet ettikleri *altın günleri* kadınların gittikleri evlerde gözlem yaptıkları, evdeki eşyalar ile kendi eşyalarını kıyasladıkları bir ortam yaratmaktadır. Söz konusu altın burada sembolik olarak kullanılmakta, gelenekselliğine sadık kalındığı için adı o şekilde kullanılmakta, altın yerine kadınların kendi gelir düzeylerine göre belirledikleri bir miktar para kullanılmaktadır. Güneş mahallesinde “altın gününe” katılan G30’un ifadeleri şu şekildedir:

...Altın günü diye geçiyor, ama tabi ki illa da altın olmuyor. Daha önceden çeyrek altın üzerinden yıllar öncesinde ama ucuz olduğu zamanlarda gün yapanlar olmuş, ama biz bir miktar parayla başladık güne. Mesela benim katıldığım günde biz 20 kişiyiz, gün parasını da 50 lira olarak kararlaştırdık. Ayda bir defa birinin evinde toplanıyoruz, tabi kurayla belirleniyor, kimde toplanacağımız, yemekli, şarkılı, türkülü bazı zamanlarda da mevlût okunarak yapılıyor günler. Para kısmı da kurada ismi çıkana herkes 50 lirasını veriyor, o kişi de 1000 TL para toplanıyor. Herkes 1000 TL alana kadar gün böyle devam ediyor. Ama çok avantajlı hem taksitli hem de toplu para olunca eve bir eşya almak istesen alabiyosun, banka derdi yok. Zaten herkes birbirini tanır, tanımasa da onun bunun gelini, akrabası olarak katılıyor, güne... (G30. K. 46, G.).

Gün, mahalle sakinlerinin kendi ekonomik düzeylerine göre belirledikleri bir miktar parayla ekonomik gelirlerine katkı sağlamak için yaptıkları boş zamanın değerlendirildiği aynı zamanda mahalle içerisinde dayanışma ağının devamlılığının sağlandığı bir sosyal etkinlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların dayanışma örüntülerinin ve komşuluk ilişkilerinin şekillendiği *günler*, eşyaların kıyaslandığı ya da yarıştırıldığı, oturulan konutların sergilendiği tüketim biçimini de beraberinde getirmektedir. İlkel dönemlerde erkeğin tekeline olan gösterişçi tüketim modern zamanlar ile birlikte kadınların tekeline girmiş, bu durum daha konforlu, rahat ve daha zengin gösteren bir yaşam için gösterişçi tüketimi erkeğin yerine kadının üstlendiğini göstermektedir (Veblen, 2005: 65). Kadınların ev içlerindeki dizayn ve dekorları, eşyalarını yenilemeleri veya eşyalarını gelen misafirlere sunmaları evlerini tüketim nesnesini kendileri için farklılaştırdıkları tüketilen nesne üzerinde lüks algısı oluşturdukları bir “gösterme”, “sergileme” mekânına dönüştürmektedir (Baudrillard, 2013: 96-99). Apartmanda yaşayan bireyler için “Günler” gösteriş için evlerin hazırlandığı ve kendi evinde eksik olanın tespit edildiği aktiviteler olmaktadır. Kadınların çoğu gün parasını ek gelir için kullandığını dile getirmekte, söz konusu ek gelirin yeni eşya alınırken kullanıldığı “eksik eşya tamamlama” için destek fonu oluşturdukları dikkat çekmektedir:

...Yapıyoz burada iki siteden arkadaşlarla yapıyoz. Gün sırası geçen hafta bendeydi, eşyalarımı bir güzel temizledim eski bir şey varsa kaldırdım raftan, öyle ağırladım. İnsan kadın eli değen bir yere gidince ister istemez bakıyor eve kendisin de eksik bir şey var mı diye. Mesela bir eşya oluyor televizyonda görüyorsun bi bakıyorsun gündeki hatun almış, bakıyorsun evde nasıl durmuş, iyi durmuşsa e değişecek durumdaysa sende gidip daha güzelini bulmaya çalışıyorsun. Avantajları saymakla bitmiyor günün. Gecekonduyken eşya önemli değildi ama şimdi temiz daire de konu komşu bakınca istiyosan arkandan güzel konuşsun, evin övülsün diye beklersin... (G21. K. 57, G.).

...Mahalledekilerle yaptığımız bir günümüz var. Geçenlerde gittiğim evde televizyon ünitesi dikkatimi çekmişti. Almak istiyodum ne zamandır. Tabi bir yandan da gün sırası bana gelmeden almak istiyorum istiyom, güzel dursun diye ev. Gittiğin evlerde ister istemez bakıyorsun eşyalara kendi eşyanla

kıyaslıyon içten içe. Tabi insan en güzelini ister kendisi için, mesela o televizyon ünitesi hala aklımda gün parası gelsin ilk fırsatta onu almayı planlıyom... (G29. K. 67, G.).

Mahalleye duyulan aidiyet hissine rağmen aynı mahallede farklı tip konutlarda gerçekleşen etkinliklere gecekondlu insanı ikinci el eşyasıyla katılmak istememekte, altın günlerini evinin bahçesinde, evini açarken küçük hissetmeyeceği kendisi gibi olanlar ile gerçekleştirmektedir:

... Gün yapıyoz sekiz komşu. Bu sayede bankaya daha az borçlanıyoz elimize tek seferde para geçmiş oluyo. İki haftada bir sohbet günleri yapıyoz. Burada da Kur'an okuyoz, toplandığımız ev Mevlut verir. Gün yaparken çekindiğim olmuyor çünkü kendimiz gibi olan evlerle yapıyoz, apartmandaki arkadaşlar da çağırdı ama katılmadım. Bak şimdi evet gecekondudan geçmişler oraya ama hepsinin eşyaları yeni temiz, ben ağırlamak istesem bu ikinci el eşyaların neresinde ağırlayayım, boy ölçüşemem ki ben onların evleriyle... (G8. K. 43, B.).

Altın Günü gösterişin kıyaslamanın olduğu, elde edilen gün parasının yeni bir eşyayı almak için kullanıldığı bir faaliyet olmanın yanı sıra gecekondlu insanın bir araya gelerek dayanışma içerisinde evin harcamalarına ek gelir elde etmek için yaptığı bir etkinlik olarak da karşımıza çıkmaktadır. Gecekondlu içerisinde yaşayan hanelerde güne katılmayan ailelerin gündelik hayatta bir şey öğrenmek ya da sosyalleşmek için katıldığı etkinlikler arasında “sohbet günleri” ya da “mevlit günleri” de yer almaktadır:

...Arada cami kadınlar için sohbet yapıyor oraya gideriz komşularla, bir şey öğrenebilir istiyoz, biz de güzel şeyler anlatılıyo, edeplen ahlaklan ile ilgili sohbet ediyö, cami hocası. İbadetlerimizi düzenli olarak yapmamızdan bahsediyö, mesela... (G4. K. 24, G.).

...Genelde mahallenin kadınları yaparlar. Sohbetler, mevlitler oluyor. Eğer evde olursam boşsam çocuklara bakarım eşim de onlara katılır... (G10. E. 42, G.).

...Mevlitler oluyor, dinlemeye gidiyöz. Evlerde olur genelde, gider hayır duamızı eder geliriz. İyi geliyor bize, görüşemediğimiz arkadaşlarla sohbet sayesinde bir araya geliyöz... (G12. K. 33, B.).

Kent, yoksulluk için gündelik hayatın kendi imkânlarına göre deneyimlendiği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Boş zamanlar onların kent içerisinde kendileri için yarattıkları küçük dinlenme alanlarıdır. Yaratılan ya da zamanın kendisi içinde verili olan boş zamanları onları ekonomik sermayenin kısıtlılığından kaynaklı olarak bulundukları mekânlarda hapsedmekte, kültürel sermayenin edinilememe durumu ise bireyleri boş zaman aktivitesi olan kitap okuma, sinema ya da tiyatroya gitme gibi eylemlerden uzaklaştırmaktadır. Tabi ki bu durum tek başına bir kültürel sermaye ile ilgili değil hanelerin iktisadi gelişimlerinin de etkisiyle ele alınarak değerlendirilmelidir. Gündelik hayat geçim stratejilerinin yaşamın her

alanına enjekte edildiği bir deneyimi beraberinde getirmekte, kadınlar için boş zaman ya da gündelik hayatın kendisi bazı durumlarda geçim kaynağı için gerekenlerin yerine getirildiği bir yaşam, bazı durumlarda güzel bir günlük etkinliğin gerçekleştiği bir yaşantı olmaktadır. Erkekler için gündelik hayat iş, kıraathane ve ev arasında mekik dokudukları bir deneyimdir. Kıraathane onlar için yalnızca boş zaman aktivitesi olarak tüketilen bir mekân değil, ek işlerin, daha iyi gelirli işlerin arandığı ya da onların deyimiyle bağlandığı alanlardır.

Maddi imkânsızlıklar gündelik hayatta deneyimledikleri her şeyde kendini göstermektedir. Bu haliyle yoksulluk yitip gitmemekte, kendisini kentin içerisinde var etmeye çalışan insanların deneyimlerinde hissettirmekte, insanların kent içerisindeki yaşama tutunma tebessümlerinde var olan bir görelî mercekle yeniden karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle apartmana geçen gecekonducular için gündelik hayatın deneyiminden kaynaklı çekilen güçlükler biraz daha derinleşmekte, onları gecekondu yaşantısından farklı olarak kentin çeperinde yeni yeni kendini gösteren bir “lüks algısı” ile karşı karşıya getirmektedir. Okullaşmanın giderek artış gösterdiği düşük gelirli hanelerin çocukları için gündelik hayat deneyiminin enformasyon çağının gerekliliğine uygun olarak dönüştüğü, çocukların yapılan gözlemler sonucunda dijital platformda kendileri için boş zaman algısı yarattıkları görülmüştür. Mekânları aşan ve farklılıkları belirsizleştiren kitle iletişim araçları çocukları eve bağlamaktadır. Bu durum yoksulluğun tüketim biçimlerinde iyileşme olduğunu göstermemekle birlikte kitle iletişim araçlarının dönüşen formuyla ve piyasa değerleriyle ilişkilendirilmelidir. Kentin yaşantısına içerildiklerini gösteren önemli bir gündelik form olarak karşımıza çıkan kitle iletişim araçları yoksulluğun mutlak tanımının irdelenmesi gerekliliğini doğurmaktadır. Zira akıllı (android) telefonlar gelirin arttığına ya da yaşam kalitesinin değiştiğinin değil kent yaşantısını deneyimlediklerinin bir göstergesidir.

2.4.7. Sağlık ve Tedavi İmkânları

Yoksulluk kültürü, bireyin içinde bulunduğu dünya da kendisini nasıl hissettiği, biyolojik olarak çektiği sıkıntılar için nasıl bir strateji geliştirdiği ve yaşamın kendisinden neleri istediğiyle ilişkili olarak Anadolu insanının yüz yıllardır süren geleneksel yaşantısının kırım iticiliğiyle birlikte kentin çeperlerinde gecekonduculardan ailelerle birlikte yeniden yaşantıladığı tarihsel bağlamıyla değerlendirilmesi gereken bir gecekondu kültürü ile ilişkilidir (Türkdoğan, 2015: 58). Yokluklar ya da ellerinde var olanlar ekseninde yaşadıkları gündelik hayatın farklı bir yansıması olarak kendilerini bulundukları alanlarda nasıl gördükleri ya da ne kadar memnun oldukları, gündelik hayatın bir parçası olan sağlığı kendi içlerinde nasıl bir denetime tabi tuttukları ve yaşamlarının merkezinde nasıl bir değişim beklentisi içinde oldukları anlamaya

çalışmak, deneyimlerinin tarihsel bağlamda eski Anadolu insanının deneyimlerinden ne kadar değiştiğini anlamak ya da Anadolu insanın yaşamına ne kadar yaklaştığını görmek için önemlidir.

Sağlık denildiğinde ilk akla gelen kişinin fiziksel olarak iyi olması olsa da sağlık yaşam içerisinde değişikliklere uyum sağlayabilme, büyüyebilme, sağlığın olmadığı durumlarda tedavi edilebilme, ölümü huzurlu bir şekilde bekleyebilme beceresine sahip olmaktır. Sağlıklı olmanın ölüm ve hastalık parametreleri üzerinden değerlendirilmesinin yanı sıra sağlıklı olmak fiziksel ve sosyal açıdan ele alındığında mental ve biyolojik işlevler üzerinden değerlendirilmelidir. (Adak, 2015: 8-9). Bu durum sağlığın; biyolojik, sosyal, fiziksel ve ruhsal etkiler üzerinden şekillendiğini göstermektedir.

Sağlığın bozulması beraberinde bir tedavi yöntemini de getirmektedir. Sağlığın herhangi bir etkenle bozulması durumunda hastanelere başvurmak ve sağlık hizmetinden ücretsiz ya da kesintisiz faydalanmak için “sağlık sigortaları” gerekli olmaktadır. Sağlığın varlığı toplumda her kesim için önemli olmakta, gelirlerin ve fırsatların eşitsiz dağıldığı bir toplumda sağlık sistemlerinden faydalanmakta, eşitsizlikten nasibini almaktadır. Öncelikle geçici işlerin varlığı sağlığın güvenceye alınmasında engelleyici olmaktadır. Sosyal güvenlik sistemi içerisinde sağlık sigortalarından faydalanmak ya ödeyebildikleri primlerle ya da çalıştıkları sürekli işlerle sağlanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda olduğu gibi Türkiye’de de kayıt dışı istihdam hala varlığını korumakta, SSK’nın prim tabanının genişlememesinin temel nedeni olarak da ülkenin işgücü piyasasının tarım ve inşaat alanlarında daha yoğun olmasıyla açıklanabileceği gibi aynı zamanda bu alanların kayıt dışı istihdamın sağlandığı alanlar olması da nedenselliği pekiştirmektedir (Ulusoy, 2002: 214). Yoksunluk ekseninde cereyan eden güvencesizlik durumu, tedavide alternatif yöntemleri kullanmalarında etkilidir. Bununla birlikte sosyal güvencenin varlığı tedavi sürecinde hastanelere gidilmesini kolaylaştırmaktadır.

Güvenceli ya da güvencesiz sağlıksız durumun giderilmesi için yoksulların başvurdukları tedavi yöntemleri hastalıklarla baş etme stratejilerine dönüşmektedir. Tedavi için ilk koşul olan sosyal güvencenin varlığı gibi gözükse de tedavi için ilk adım geleneksel yöntemlerden oluşmaktadır. Sosyal güvencesi olmayan (G11, G19, G23) veya yeşil kartı olan (G2, G4, G5, G10, G15, G26) gecekondu ve apartmanda kiracı olarak yaşayan ve gecekondu apartmana geçen görüşmeciler için sosyal güvencenin varlığı ya da yokluğu, tedavinin devam eden sürecinde daha çok etkili olmaktadır:

...Sağlıklı şeyler yimiyoz, kaliteli şeyler yiyip keyemiyoz. O yüzden bünyemiz zayıf olur ve hasta oluruz. Evde dinlerim eşim birkaç ilaç verir, İhlamur yapar içeriz ailecek. Yeşil kartlı olduğumuz için

hastanelere gidebiliyoruz. Olmadığı zamanlarda hastalanınca komşulara sorardık, eskilere giderdik. Şimdi de öyle yapıyoruz şifalı otları kullanırsınız ama çok ağır olursa gidilir yine doktora... (G10. E. 42, G.).

...Sağlıklı yemediğinden, yaşadığımız sıkıntıları sürekli düşünüp streten. Evde dinlenmeye çalışırız, ilaçlarla destekleriz. Eskilerin yaptığını yapıp dururuk, geleneksel yöntemlerle hallederiz, ancak ağırlaşarsak sağlık ocaklarına muayeneye gideriz. Test istediklerinde karşılayamadığımız zamanlar çok olduğu için gittiğimizle kalırız. Ee güvencen olmadı mı kendini güvenceye almakta sana galıyo... (G12. K. 33, B.).

...Sağlıklı beslenmezsek, kışın açıkta kalan insanlar daha çok bu yüzden oluyor. Sağlık ocağına giderim doktor ilaç yazsın diye. Bize ücretli tabi, o yüzden iyileşene kadar beklerim, evde hallederim, iyileşemezsem de mecburen tutarız sağlık ocağının yolunu... (G23. E. 48, G.).

Yeşil kartlı olan görüşmeciler için hastane olarak sağlık ocakları gittikleri tedavi mekânları olarak dikkat çekmektedir. Aynı durum sosyal güvencesi olmayanlar içinde mecbur kaldıkları son anda gerçekleşmektedir. Antalya Kentinde sağlık hizmeti sağlayan Aile Sağlık Merkezleri eski adıyla sağlık ocakları her mahallede bulunmaktadır. Yürüme mesafesiyle varılacak noktalar olması nedeniyle de geleneksel yöntemlerden sonra tercih edilen ilk yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal güvencesi Bağ-Kur (G6, G7, G14, G20, G29, G32) ya da SSK olan (G3, G8, G9, G12, G13, G16, G17, G18, G21, G22, G24, G25, G27, G28, G30, G31) görüşmecilerden gecekonduda ev sahibi ve apartmanda kiracı olarak yaşayanlar için de durum aynı olmaktadır. Ancak güvencesi olmayan ailelerin aksine tedavi için Aile Sağlık Merkezlerine ek olarak hastaneler de tercih edilmektedir:

...Sağlıksız beslenmekten, yeterli beslenememekten, sitiresten de hastalanırsınız. Yani yokluk her şeyin sebebi. Evde iyileşmeye çalıştım. Çok kötü olursa elimle sağlık ocağına giderim. Geçmesini bekliyorum ama epey bir bekliyorum hatta. Sonra olmadı eşim araba bulur hastaneye götürür beni... (G2. K. 35, G.).

...Bence yokluktan hastalanırsınız. Paramız yok güzel şeyler yiyemeyiz hasta oluruz. Bu seferde hasta olunca hastane masrafları ilaç parası bunları alamıyosak ve hastaysak bu da yokluktandır. Önce bütün gün yatarım, bakıyom olmuyor, gider aktarlardan bir şeyler alırım ilaçlar yaparım, kocakarı ilacı derler onlarla uğraşırım. Olmuyorsa sağlık ocağı var yeni açıldı aile doktoru var ona giderim, hala kötüysen eşim bir araba bulur araştırma hastanesine götürür... (G8. K. 43, B.).

...Etrafımız çok kirli mikrop gaparız, iyi beslenmeyiz halden düşeriz. Birçok nedeni olabilir. Hemen doktora giderim valla. İhlamur gibi bitkileri de kullanırım, ama sağlık önemli bir de ben diyaliz hastasıyım o yüzden araştırma hastanesi var oraya giderim... (G29. K. 67, G.).

Görüşmecilerin hastalığın sebepleri için saydığı her şey yokluğun kendisiyle açıklanmaktadır. Yeterli düzeyde beslenememek, gelir düşüklüğünden kaynaklı kaliteli besinlerden mahrum olmak hastalığın temel nedenleri arasındadır. Yoksulluk hastalanmanın

sebebi olduğu gibi hastalıklardan kurtulmayı da zorlaştırmaktadır. Aile Sağlık merkezlerinin yakınlığı ya da varlığı iyileşmek için başvurdukları bir mekân olmaktan çok iyileşemedikleri takdirde uğradıkları bir tedavi merkezi olmaktadır. Yoksulluğun nedeni ve sonucu olarak değerlendirilen sağlık sorunları evde geleneksel yöntemlerle giderilmeye çalışılmakta, güvencesi olmayan için hastaneler son çare olurken güvencesi olanlar için hastane alternatif tedavi merkezleri olmaktadır. Sağlık yoksulluk için şifalı otların tüketiminden aile sağlık merkezine giden bir süreci doğurmakta, tedavi onların geleneklerinden ya da bildiklerinden yola çıkarak üstlendikleri bir bakım sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksulların hastalığa bir diğer yaklaşımı “Allah’ın takdiri” olduğu yönündedir:

...Bilmem ki takdiri ilahi bence, kaza olur hastalanırsınız. Ya da tedaviye gücümüz yetmez hasta kalırsınız. Her şey Allah’tan biz şifayı da ondan alırsınız... (G6. K. 42, B.).

...Genelde insanlar mahrum kaldıkları giyeceklerden yiyeceklerden dolayı hastalanırlar. Tabi takdiri ilahi her şey valla Allah’tan. Kazada, sağlıkta, hastalıkta... (G21. K. 57, G.).

Görüşler, doğrultusunda sağlığın bozulması bedende yaşanan biyolojik rahatsızlıklar ile ilişkilendirilmektedir. Bununla birlikte tedavide beden üzerindeki uygulamaları kapsamaktadır. Mental açıdan duyulan rahatsızlık sağlığın bozulma durumu olarak görülmesi de hayatın her anında “stres”, “zihinsel yorgunluk” şeklinde tahayyül etmektedir. Yoksulun baş etme stratejileri mental olarak yorulmasına, hayattan bıkmaya sebepken sürekli baş etmek zorunda kaldıkları işsizlikleri ve yoklukları onları “hiç bitmeyen yaşam stresi” ile yaşamaya mecbur bırakmaktadır. Bu durum her iki mahallede apartmanda ve gecekonduda ev sahibi veya kiracı olanların görüşlerinde yer almaktadır. Gecekonduda ev sahibi olanların ifadeleri şu şekildedir:

...Yorgun, stresli hissediyom. Bıktım artık böyle bir yaşamdan sanırım. Bu da beni ekstra yoruyor, ruhum çekiliyormuş gibi hissettiriyor insana hayat... (G4. K. 24, G.).

...Çok iyi hissetmiyorum, mesela ek iş geldiğinde düzgün yapamazsam paramı vermezler, diye düşünürüm, gerginleşirim. Sürekli yorgun hissederim. Stres her günümde var azalmıyor sürekli artıyor, sanki yaptığım her şey elime yüzüme bulaşıyor gibi hissediyorum, bu da beni geriyor... (G8. K. 43, B.).

Gecekonduda kiracı, gecekondudan apartmana geçen ve apartmanda kiracı olan görüşmecilerin ruhsal açıdan kendilerini nasıl hissettikleri, paylaştıkları ifadelerinde görünür olmaktadır:

...E yorgun hissediyom ister istemez. Tüm gün evde olmak da insanı bir süre sonra psikolojik olarak etkiliyor. Sürekli iş yapmak zorluyor bazen ama mutsuz değilim ailemi çok seviyorum. Zihnim yorgun

yarını düşünmekten, günüm bitiyor. Her gün öteki yarınlar için böyle, düşünürüm, düşünerek hastalanıyor, işte insan... (G11. E. 50, B.).

...Kötü hissediyom, daha yaşıam genç ama yorulmuş hissediyom, ek iş bulmakta güçlük çektiğimde stresli kaygılı oluyom her zaman... (G18. E. 45, B.).

...Yorgun hissediyom valla. Sürekli çalışmaktan, vakit ayıramadık kendimize nasıl hissettiğimiz bile belli değil. Stresin içinde huzur bulmak bizimkisi... (G31. E. 45, G.).

Yarını düşündükleri yaşam kaynağını “stresten” stresin kendisi ise mücadele etmek zorunda oldukları yoksulluklarından kaynaklanmaktadır. Güneş ve Baraj mahallesi sakinlerinin ruhsal açıdan kendilerini yorgun, bıkkın gün içerisinde karşılaştıkları engeller nedeniyle gergin ve stresli hissettikleri görülmektedir. Her iki mahallede de sağlıklı bir yaşama ulaşmada ya da tedavi edilmede eşit haklara sahip olamayan düşük gelirli aileler içerisinde sağlık sorunları çeken bireylere ulaşılmıştır. Söz konusu bu aileler, gecekondu kiracı ve ev sahibi olan ailelerdir. Görüşmecilerin anlatılarında, bireylerin sağlık sorunlarının başında yaşlılıktan kaynaklı çekilen “tansiyon”, “şeker” gibi hastalıklar geldiği anlaşılmaktadır.

...Gaynanamda şeker, tansiyon vardır, oda yaşlılığa bağlı olarak... (G1. K. 55, G.).

...Kayınbabamın yaşlılıktan kaynaklı kolestiyol, şeker gibi hastalıkları var... (G4. K. 24, G.).

...Kaynanam var, yaşlılıktan kaynaklı hastalıklar geçiriyor... (G7. K. 40, B.).

Gecekondu ev sahibi olan görüşmecilerin yaşlılarla birlikte yaşadığı dikkate alındığında yaşlılıktan kaynaklı çekilen rahatsızlıklar da gecekonduarda görünür olmaktadır. Araştırmamızın hem gecekondu hem de apartmanda yaşayan bireyleri kapsadığını düşündüğümüzde gecekondu geleneksel formları hala kendisinde barındırdığı yaşlı bakımının üstlenildiği rastlantısal olmanın çok ötesinde gecekondu ve gelenek kültürünün bir arada yürütülmesiyle ilişkili olmaktadır. Şeker ve tansiyonun yaşlılığa bağlı olarak geliştiği düşüncesi hastalığın ilaçlarla kontrol altına alınma imkanına sahip olunmasından kaynaklı endişe duyulan bir durum olarak karşımıza çıkmamaktadır. Ancak daha kronik ve riskli olan hastalıklar için durum farklılaşmakta, söz konusu hastalıklar ve tedavi süreçleri bireyi yıpratmakta, bireyi yaşamı boyunca “daha büyük streslerin”, “korkuların” ve “kaygıların” içine sürükleyebilmektedir. Gecekondu apartmana geçen, gecekondu kiracı olan bazı görüşmecilerin kronik rahatsızlık veya kalıcı sağlık sorunu çekenlerin varlığından kaynaklı yaşadıkları üzüntü ve stres ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

...Oğlum var doğuştan %70 görme engelli. Bu duruma alışiyosun zamanla ama istemedi üzülyo insan, daha stresli oluyosun çocuğuna baktığında, tabi onunla ilgilenmen bütün gününü alır, yorulursun, zihnin zaten yorgun bedeninde yorulur... (G14. K. 52, G.).

...Ben varım, fitik var. Ameliyat şart diyor deyo doktor. Ama ameliyat masraflı biraz, bi de şimdi yanlış bir şey olur, kalkamam diye korkuyom. Çocuklar biraz daha büyüsün öyle olcam. Zaten bir şey olacak diye sürekli dikkatliyim ve sürekli bu yüzden gergin hissediyom... (G17. E. 55, B.).

Ailelerinde sağlık sorunu çeken birinin varlığından kaynaklı gün içerisinde yoğun kaygı ve stres yaşayan diğer görüşmecilerden apartmanda kiracı olanların ifadeleri şu şekildedir:

...Beynimde bir sorun var ismini ben de tam bilmiyorum. Bazen beynim çok düşünmekten patlayacak diye korkuyorum. Üzülyorum, stresliyim ve stresten daha da kötü oluyor her şey... (G26. E. 42, B.).

...Kızım var, bir böbreği eksik, sürekli dikkat ediyom, yediğine içtiğine. Bir şey olacak diye düşünmekten stres yapmaktan geceleri uykuda uyumaz oluyom valla. İnsanın yakının hasta olması ve elinden bir şey gelmemesi çok zor. Yeterince zorluk yokmuş gibi bu da tuz biber oluyo hayatına... (G27. E. 37, G.).

...Evet ben varım. Diyaliz hastasıyım. Alıştım, hastalığıma ama Allah kimseye göstermesin, zor yani doğru düzgün hareket edemezsin sürekli hastanede tedavi oluyosun. Yine binlerce şükür rabbime, nefes alıyom. Hastalıktan kaynaklı çok stres çektik biz ailecek, sürekli üzgün ve kaygılıydık... (G29. K. 67, G.).

Apartmanda kiracı olan diğer görüşmelerin ifadeleri diğer görüşmecilerin ifadeleriyle benzerdir. “Üzüntü”, “stres” gibi duygular hane içerisinde birilerinin çektiği kalıcı sağlık sorunlarıyla ilişkili olarak gündelik hayatlarında sürekliliğini korumaktadır.

...Benim var, panik atak geçiriyorum. Aşırı stresten, geçim derdinden bazen artıyor bu rahatsızlığım, sürekli stres olunca ne oluyor haliyle nefesin kısıyor, sıkışıp duruyor kalbim. Sonra böyle oldu mu baktım, düzelen eden yok, çok fazla düşünmemeye çalışıyom, ama insan yokluğunu düşünmeden duramıyor... (G30. K. 46, G.).

...Kızım var. Engelli kendisi. Gördüğün gibi işte. Van’daki her şeyden vaz geçip geldik burdaki hayata, daha rahat bir yaşamı kızıma sağlamak için. Belki düzelir diye umut ettik valla olmadı, kader böyleymiş, ona bakınca kadersiz kızıma elde olmadan üzülyorum çok ve sürekli kaygılanıyım onun için... (G32. K. 45, G.).

Kronik bir hastalıkla ya da bedensel ve zihinsel engellerin neden olduğu rahatsızlıkla mücadele etmek onları yormakta, yoksul haneler için yakın çevrenin başına gelen bu hastalıklar üzüntüye neden olmakta, yakınlarının çektikleri güçlükler onların yaşamlarında çektikleri çilelerine ek olmaktadır. Çekilen “zorluk” ve “çileler” onların hayatlarındaki zorluklara

eklenerek çoğalmakta, bu duruma yoksulluğun da eklendiği aileler için sağlık dez avantajların bir arada olduğu bir yaşamda yerini sağlıksızlığa bırakabilmektedir. Yazgı ve kader anlayışı hastalığın nedenini biraz daha hafifletici bir rol üstlenmekte, gerginliğin ve isyanın azalmasında etkili olmaktadır. Yoksulluğun tekelinde hastalığa yüklenen anlamlar önce fiziksel rahatsızlıklar çerçevesinde sonrasında da mental ve ruhsal açıdan duyulan rahatsızlıklar çerçevesinde şekillenmektedir. Yoksulluğun kronik olarak kendini görünür kıldığı kimi zaman derinleştiği kimi zaman azaldığı ancak hiçbir zaman ortadan kalkmadığı gerçeği kronik hastalığın kendisi içinde aynı olmaktadır. Görüşmecilerin yakınlarının veya kendilerinin başına gelen kronik rahatsızlık sürekli görünür olarak varlığını korumakta, kimi zaman söz konusu hastalığa alışılmakta kimi zaman bu hastalık karşısında kaygı, stres, korku ve gerginlik artmaktadır. Teorik çerçevede ele alınan kentsel yoksulluk kentin çeperlerindeki gecekondulaşmayla açıklanmaktadır. Kentsel yoksulluk alan yazını çerçevesinde Antalya kentinin alt yapı sorunlarının en aza indirildiği düşünüldüğünde kentin merkezinden uzak yerlerde yaşayanlar için mekândan kaynaklı kötü koşullara bağlı olarak bulaşıcı hastalıklar atlattıklarına dair bulgulara ulaşılmamıştır. Çok kötü koşulların neden olduğu bulaşıcı hastalıklar yoksulluğun farklı bir yorumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelir düzeyinin düşüklüğünden kaynaklı yaşanan rahatsızlıklar olsa da bunlar bulaşıcı düzeyde değildir, daha çok kentin her insanında görülen “grip”, “soğuk algınlığı” gibi rahatsızlıklar dikkat çekmektedir. Yokluk, Baraj ve Güneş mahallesinde tedavinin gerçekleştirilmesi için gerekli imkânlarla ulaşmayı engellemektedir. Kıray’ın (2000: 216) Ereğli’de yaptığı çalışmasında görülen her türlü sorunda hemen doktora başvurma gibi bir tedavi yönteminin Baraj ve Güneş mahallesinde uygulanmadığı dikkat çekmektedir. Sağlık ve tedavi geleneksel normlar etrafında anlamlandırılmakta, hastalık üstesinden gelinemeyecek seviyede olduğunda ise önce Aile Sağlığı Merkezlerine sonrasında daha büyük hastanelere gidilerek tedavi edilmektedir.

2.4.8. Ne Olursa Olsun Dünya’da Olmak: Yaşam Memnuniyeti

Her şeyin bir zamanı ve mekânı olduğu anlayışı, zamanın ve mekânın toplumsal bir anlamla ele alındığını göstermektedir Her şeyin vaktinin ve yerinin olduğu dönemden modern döneme gelindiğinde her şeyin anda yaşandığı ve parçalanmışlığın ön planda olduğu bir dünyada zaman ve mekâna yüklenen anlamların değiştiği görülmektedir. (Bourdieu’dan akt. Harvey, 2014: 243-244). Söz konusu dünya içerisinde değişen tüm anlamlarıyla yaşamak, yoksulluk için önemlidir. “Nefes almanın” dünya da görülen hiçbir sıkıntıdan daha önemli olmadığı düşüncesinin ön planda olduğu söylenebilir. İmkânlarının kısıtlı olduğu, yaşam içerisinde sürekli geçim sıkıntısıyla karşı karşıya kalan gecekonduda yaşayan aile bireyleri için

dünya “ne olursa olsun” yaşanılacak en güzel yerdir. Yaşama geldiği için memnun ancak yaşamın anlamı sorulduğunda kendilerini ailelerine ve gelecek nesilleri olan çocuklarına adadıkları dikkat çekmektedir:

...Değilim, desem değişmeyecek bir de günaha gircem şikâyet ettiğim için o yüzden buna da şükür diyom. Ama insan bir defa geliyo hayata daha iyi bir yaşamı hakediyor mutlak. Mesela hayatın anlamı nedir desen bana yine nefes alıyorum ya daha ne olsun derim. Ya şikâyet etsek de yine de dünya da olmak güzeldir. İnsanın kendisi için yapacak bi şeyi olmadığına ailesi için çocukları için yaşıyor bence... (G1. K. 55, G.).

...Memnun olmasan ne olacaktı? yine de nefes almak güzel. Keşke böyle olmasaydı ama takdiri ilahi. Benim için bu saatten sonra insan çocuğu için yaşar, zaten bizden geçti bari onların gülsün yüzleri yani bizde talih yok... (G4. K. 24, G.).

...Çok şükür memnunum daha kötü şartlarda yaşayanlar var. Bazen yoruluyom tabii isyan edesim geliyo ama hemen halime şükrediyom. Nefes almak başka bi şey, elbette ki sıkıntılar dertler olur geçip gider. Ama dertte yine dünyanın derdi dünyada olmasan dertte olmaz ama güzel şeylerde olmaz. Dünyada olmak gibisi yok tabi... (G5. K. 47, B.).

Yukarıda gecekonduda ev sahibi olanların görüşlerine yer verilmiştir. Söz konusu yaşama dair memnuniyet gecekonduda yaşayan görüşmeciler içinde benzer duyguları ifade etmektedir:

...Yaşamımdan memnunum. İnsan çocuğu ailesi için yaşar, bende çocuğum için yaşıyorum ona daha iyi bir yaşam sunabilmek, ileride kendi ayakları üzerinde durabilmesi için çalışıyorum... (G9. K. 28, B.).

...Allah’ıma çok şükür diyorum kendi halimizde olan imkanlarla memnun olmaya çalışıyoruz. İnsan mutlu olmak için yaşar bence. Ailesi için yaşar. Daha rahat bir yaşam sürmek için yaşarken çalışır... (G14. K. 52, G.).

...Maddi açıdan olmasa bile ailem olduğu için çok memnunum. Birlikte nefes almak gibisi yok. İnsan nefes aldı mı üstesinden gelir her şeyin. Her insan farklı bir öncelik için yaşar bence, mesela ben çocuklarım için yaşıyorum... (G16. K. 34, G.).

Yaşamından memnun olanların aksine böyle bir yaşamda olmak yerine hiç doğmayı istemeyen ya da zengin olunduğu taktirde yaşamından memnun olacağını dile getiren gecekonduda ev sahibi ve kiracı olan bazı görüşmeciler için ise dünya ancak daha rahat bir yaşam sürdürmeleri için gerekli koşulların sağlandığı yer olduğunda anlamlı ve memnun kalınan bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır:

...Memnun değilim. Ama ne değişecek gelmişiz yaşayıp vakit geldi mi, göçeriz. Ama hiç dünyaya gelmeye yedim keşke. Baba evinde de çok varlıklı değildim, ama keşke evlendirilmeyip, baba evinde kalaydım. Ben belki de mutlu olmadığım dan memnun da olmiyim, ama yine de şükür, en azından eşimin ailesi eşime karşı hep benim yanımdalar. Dünya ancak benim için huzur olduğ unda anlamlıdır. İnsan huzuru yoksa başka ne için yaş ar ki. Huzurda saygı sevgi para olmad ı mı olmiy, bunlardan biri eksilince huzurda yaşamda eksik kalıyor hepten... (G2. K. 35, G.).

...Memnun değilim. İnsan ailesi için yaş ar, bu şartlarda bu da hiç olmuyor. Bazen yaşamayı bile istemiyom, böyle yaşam mı olur... (G10. E. 42, G.).

...Değ elim. İnsan iyi bir hayat sürdürmek, çocuklarına güzel bir hayat yaş atmak için yaş ar. Ben yaş adığım sürece çocuklarım ve ailem için her şeyi yaparım. Ama böyle yaş arsak zor tabi. Ya da hiç yaş anmasa da olurdu. Zengin olunursa ancak insan yaş adığından bir şey anlar, gibime geliyor... (G11. E. 50, B.).

Yaşamın deneyimlendiği mekân olarak koşulların biraz daha iyi olduğu gecekondu dan apartmana geçen ve apartmanda kiracı olan aileler de gecekondu da yaşayan aileler ile aynı fikirdedir. Onların yaşamlarından memnun olduklarına dair paylaştıkları ifadeler şu şekildedir:

...Daha önceden keşke yaş amasaydım dediğim çok oldu. Ama şu sıralar iş ler yolunda gittiği için biraz daha memnunum. Bence insan ailesi çocuğu için yaş ar. Onlar daha sağlıklı daha güzel yaş asınlar diye uğraş ır. Bizden geçti bari onların yüzü gülsün diye yaş ar... (G17. E. 55, B.).

...Memnun olmaya çalış ıyoz, gün geçtikçe iyi olacak inş allah. İnsan kendisi ve ailesi için yaş ar, onların ayakları üstünde durmasını istediğinde çalış ıp yaş ar... (G19. E. 40, B.).

...Memnunum, sakın durgun bir hayatım var. İnsanın bazı tutumları vardır oluşturduğu onun için yaş amalı bence... (G29. K. 67, G.).

Apartmentda kiracı olan G31(Erkek, 45) için ise yaşam “biraz daha iyi koşullarda” yaş anıldığında memnun duyulacak bir anlama sahip olacaktır:

...Hayır değilim. İnsan daha iyi şartlarda yaş ayabilmek için ç abalar. Bu yüzden yaş ar. Zenginse zenginliğine katmak için. Yoksulsa zengin olabilmek için yaş ar valla... (G31. E. 45, G.).

Konuta dair iyileş melerin olduğu haneler için gelir düzeyinin iyileş memesi yaş ama dair memnuniyetlerinin oluş mamasında etkilidir. Varoluş larına dair bıkkın ifadeleri gecekondu da yaşayan yoksul hanelerin ifadeleriyle benzer ifadeler olarak dikkat çekmektedir. Mekânın ayrış ması yoksulluğun biçimsel görünürlüğünde bir değişikliğ e neden olmakta, yoksulluktan ya da çektikleri güçlükten kaynaklı yaşamlarına duydukları memnuniyet “omuzlarına binen yüklerle” eş değ er olarak yaşamdan duyulan hoşnutsuzluğa dönüşmektedir:

...Hayır değilim. Yani nası olcaksın, gecekondudan kurtulduk ama para yok ki rahat yaşayasın. Daha da borçlanıyor insan zırt pırt, oturduğu eve uygun harcamalar yaparken. Önceden borç olmazdı kötü evlerde yaşadık şimdi iyi ev ama borç çok. Böyle eksik yarım yaşanmasa daha iyi olur diyor insan bazen. İnsan kendisi için yaşar, sonra da ailesi için daha rahat yaşamak için... (G20. E. 58, B.).

...Değilim, dert tasa bitmiyorki. Derdin daha az sorunun daha küçük olduğu bir hayat şart işte olmalı, dünyanın yükü omzumda gibi hissedince ne bileyim insanın yaşamdan tat almasında zor yani mümkün olmuyorki. Kendisi için yaşmalıdır, insan. Ancağ belki o zaman memnun kalırsan bu hayattan... (G26. E. 42, B.).

Yaşam, bireylerin birçok toplumsal meseleyi bir arada deneyimlediği bir bütünsellikte değerlendirilebilir. Yoksul bireylerin geçimden kaynaklı çektiği sıkıntılara bağlı olarak eğitim alabilmek için yeterli olanaklardan yoksun kaldıkları, gerekli sosyo kültürel sermayeye ulaşmada eşitsizliklerle karşılaştıkları yaşamın kendisi yaşamdan duyulan memnuniyeti etkilemektedir. Yoksullar için dünya ne olursa olsun yaşanılacak bir yer olsa da yoksulluğun görünürlüğüne ve şiddetine bağlı olarak yaşam hoşnutsuzluğun kendisi olmakta ve “yaşamasak da olurdu” ifadelerini kullanan bireyler için önemsiz bir hal almaktadır. Yoksulluğun omuzlarına yüklenen yükler ya da omuzlarından alınarak hafifleten fırsatlar arasında yorumlanan bir yaşam memnuniyeti olgusundan söz etmek mümkündür. İçinde bulundukları yaşamı kendi yarattıkları fırsatlarla ya da şükrederek memnun kılan görüşmecilerin, yaşamdan duyulan hoşnutluğu ya da yaşamın anlamını zenginlik normuyla açıklamadıkları dikkat çekmektedir. Onlar zenginlikten değil imkânlar el verdikçe düzeltilen bir yaşamdan memnun olmaktadır.

Yoksulluğun kalıcılığından kaygılanan bireylerin çocukları için daha güzel bir yaşamı talep ettikleri bu nedenle çocuklarının geleceğini kurtarmak adına yaşadıkları görülmektedir. Hayatın anlamı bu yönüyle düşünüldüğünde bir amaca ulaşmaktan ziyade bireyin “şu anındaki” deneyimlerinin ya da kendisi için oluşturduğu “yaşam tarzının” örüntüsü olarak ele alınabilir (Eagleton, 2012: 70). Burada görüşmecilerin amacının çocuklarının geleceği için güzel şeyler yapması olarak dikkat çekse de yapılan her şey yine bireyin yaşam tarzına dönüşmekte, deneyimlerinin bir sonucu olarak dünyada var olmanın önem kazandığı “şu anlarına” hizmet etmektedir.

Dünyaya gelmekten memnun olmalarının yanı sıra dünyaya yeniden geldiklerinde nelerin aynı nelerin değişmesi gerektiği yönünde dikkat çeken olgu gecekonduda kiracı ve ev sahibi olan görüşmecilerin “yine aynı şekilde” ancak “refah seviyesi biraz daha yüksek” ifadelerinde yer edinen sosyo ekonomik durumdan kaynaklı çekilen güçlüklerin giderilebilmesidir:

...Düzgün bir evin içinde doğup daha düzgün bir yaşama çocuk getireyim, isterdim. Öyle biri olarak doğmak isterdim. Biraz olsun rahat gürültüsüz bir hayatım olsun yani güçlü de olayım, mesela mesleğini eline almış parası olan kadın olmak isterdim... (G4. K. 24, G.).

...Eğitimli daha kültürlü biri olarak gelmek isterim. Biraz daha param olsun isterdim, daha iyi bir eve yaşayabilmek, çocuklarıma daha iyi olanaklar sağlamak isterdim... (G8. K. 43, B.).

...Yine böyle gelmek isterdim, şikayetçi değilim kendimden. Sadece biraz daha rahat edebileceğimiz bir dünya isterdim. Başımı sokacağım ev biraz daha düzgün olsun, paramız olsun bize yetecek gada yani ... (G12. K. 33, B.).

Apartmanda ev sahibi olanlar için daha iyi ve geniş bir evde yaşayan biri olarak dünyaya gelmekten ziyade dikkat çeken kendilerinin olduğu gibi yeniden dünyaya gelmek istemeleridir. Refah seviyelerinin daha iyi olması isteği onların da ifadelerinde yer eden görüşler arasındadır:

...Güçlü olayım isterim. Ne bileyim. Bende o yüksek yerlerden birinde olmak isterdim. Yine kendim gibi olayım ailemin bana öğrettikleriyle yükseklerde olmayı çok isterdim. Yüksek dediğim işte televizyondakiler gibi... (G17. E. 55, B.).

...Gücüm olsun mesela ve mesleği olan biri olaraktan dünyaya gelmek isterdim. Ama aynı bu ailede doğmak isterim, ailem değişmesin yani. Bir de görmek istediğim yerleri görebilecek imkânım olsun, çok fazla maddi sıkıntısı olmayan biri olaraktan dünyada var olmak isterdim... (G18. E. 45, B.).

...Ailemin durumunun orta halli olmasını isterdim, böylece kendimi geliştirme imkânım olurdu. Eğitimli biri olurdum en azından. Ama yine kendim olduğum gibi gelmek isterdim, sadece olanaklarım artsın o kadar... (G24. E. 50, G.).

Apartmanda kiracı olan görüşmecilerin görüşlerinde de yukarıdaki görüşlerle benzer ifadeler yer almaktadır. Kendileri olarak dünyaya gelmek istediklerini ancak refah seviyelerinin biraz daha iyi olduğu bir yaşamı deneyimlemek istediklerini dile getirmektedirler:

...Yine aynı şekilde adaletli biri olarak gelmek isterdim. Parasal olarak da biraz daha rahatlamış olmak istiyor insan. O yüzden ekonomi düzelmeli. Ama kendimden memnunum, değişmesin yani... (G27. E. 37, B.).

...Durumu iyi bir ailede doğayım isterdim hem okurdum hem de kendi paramı kazanacağım bir işim olurdu elbet. Ya da ailemin durumu iyi olsa ailemi de isterdim, ailemlen bir dünya olsa daha güzel olurdu... (G30. K. 46, G.).

Dünya, yeniden gelinen bir yer olması noktasında yoksulluğun iki yönlü değişiminde anlam kazanmaktadır. Bunlardan birincisi sosyo ekonomik durumun düzelmiş olduğu bir hane içerisine doğmak, ikincisi ise sosyo kültürel sermayenin de birikiminde temel olan eğitimin

alınması imkanını yakalamış bir dünyaya doğmuş olmaktadır. Dünyaya yeniden gelindiğinde değişmesi beklenen, teorik kapsamda ele alınan yoksulluk türlerinden göreceli yoksulluğun ve gelir düzeyini ölçüt olarak değerlendiren mutlak yoksulluğun azaltılması ya da ortadan kaldırılması yönünde taleplerin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Baraj ve Güneş mahallelerinde yaşayan kadın görüşmecilerin görüşlerinde kadın yoksulluğu görünür olmaktadır.

Kadınların yaşadığı yoksulluk erkeklerle beraber yaşanan bir hanede daha az söz hakkına sahip oldukları, eğitim, sağlık gibi konularda daha geri planda kaldıkları bir yoksulluktur. Aynı zamanda hane reislerinin düşük gelirli ücretli işlerde çalışıyor olması da kadınların güvencesiz de olsa işlere ulaşım noktasında birçok güçlüklerle karşılaştığında görülmektedir. Yapılacak işlere ulaşılsa da kentlerde kadınlar için görünür olan küresel sermayenin yarattığı ucuz işgüçleridir. Bu işlerde çalışan kadınların sayısı nicelik olarak artsa da yoksulluğun artışı engelleyen etkisi olmamıştır. Öyle ki söz konusu kentlerdeki yoksulluk, yoksulluğun kadınsılaşması kavramını da beraberinde getirmektedir (Açıkgöz, 2010: 45-46). Yeniden doğduklarında değişmesini istedikleri ilk şeyin “kendi ayağının üstünde duran, kültürlü bir kadın olabileceğim bir dünya olsun” ifadelerinden kadınların yoksun oldukları birçok şeyin içinde en çok özlemini çektikleri şeyin eğitim olduğu görülmektedir. Yoksulluğun bu şekildeki görünümüyle ilişkili olarak içinde bulunulan dünyayı anlamlandırmada kendilerinin içinde bulundukları sosyo ekonomik sorun ve sosyo kültürel eksiklik etkilidir.

Kentte yaşanan yoksulluk, görüşmecilerin dünyaya dair bakış açılarında her defasında kendini görünür kılmakta, kentin silikleşen yaşam deneyimleri arasında kendisi için uygun koşullar yaratarak, kronik olarak sürmeye devam etmektedir. Yoksullar kendi mekânlarında oluşturdukları yeni veya geleneksel dayanışma ağlarıyla ve çeşitli yardımlarla yaşamlarını devam ettirmektedirler (Sipahi, 2006: 180).

2.4.9. Güç, Başarı, Dürüstlük ve Ahlaka Dair Tutumlar

Yoksulluğun geçici işler ve düşük ücretler üzerinden kendini görünür kılması, sosyo psikolojik bir süreci de beraberinde getirmektedir. Söz konusu süreç bireyin dünyada var olurken sergilediği tüm davranış örüntüleriyle ilişkilendirilebilir. Güç, başarı dürüstlük ve ahlak gibi öznel duygular toplumsal düzen içerisinde çoğu zaman kolektif bir anlamı da beraberinde getirebilmektedir. Güç ve başarının kaynağı özelde tek tek genelde ortak bir yargı çerçevesinde kritik edilerek değerlendirilebilir. Bireyi başarılı ve güçlü yapan şeye yüklenen anlamlar hem tek başına hem de birlikte kullanılarak gücü temsil etmektedir. Yoksulluğun etkisinin olduğu meslek ve para gibi argümanlar bağlamında açıklanmasıyla dikkat çeken başarı ve güç aynı

zamanda bireyin aklı (iradesi) ve imanıyla da ilişkilendirilmiştir. Gecekondu ev sahibi ve kiracı olanların güç ve başarının kaynağına yönelik tutumları şu şekildedir:

...İman, para da güçlü yapar çok paran oldu mu önünde eğilir herkes. Ama imanı olanda manevi gücünü korur valla öyledir yani... (G1. K. 55, G.).

...Bir insanı çok güçlü yapan şey onurudur. Ama bir insanı sürdüren şeyde onurudur. Yoksa onurdan ödün versek çalar çırpır, harama uzanır, kazanırdık. Ama bir insanın elini öptürte paradır. Yani demem o ki insana el öptürte paradır, kızım. Anladın mı kızım, aslında insanı para güçlü kılar ama onursuz da eder... (G3. E. 62, G.).

...Aklıdır. Düşünceleridir. İnsan aklını kullanırsa çok iyi yerlere gelir. Tabi imkânlarında el vermesi gerek. Ama kiminin imkânı olsa da kullanacak aklı olmayınca güçte olmuyor... (G13. K. 28, G.).

Gecekondu ev sahibi ve kiracı olanların gücün kaynağına yönelik yargıları “iman”, “onur” ve “akıl” üzerinden şekillenmektedir. Gecekondu apartmana geçen ve apartmanda kiracı olanlar için güç ve başarıya giden yol “meslek”, “irade” ve “paradan” geçmektedir:

...İrade, imandır. İkisi birlikte oldu mu hem manevi gücün hem de maddi gücün olur. Ahlakında niyetinde temiz olur... (G17. E. 55, B.).

...Bilgisidir, mesleğidir. Bilgili insan her yer de iş tutar. Bilgide meslekle gelir. Bilgili insanı kandırmak emeğini çalmak zordur. Benim gibi düz işçi olan birini az parayla çalıştırırsın ama mesleği olan insan yüksek paralar kazanmak için çaba gösterir. Daha güçlü olmak için bilgisini kullanır... (G18. E. 45, B.).

...Sabrı, aklı, düşünceleri ve tabi ki imkanları bir insanı ilk olarak güçlü yapar sonra da başarıya ulaştırır... (G22. K. 27, G.).

Apartmanda kiracı olan G30(Kadın, 46) için güç ve başarının kaynağı ise “para” dır. Güç ve başarının kaynağına yönelik görüşleri ise şu şekildedir:

...Paradır. Parayla her şeyi yaparsın. Paran olur imkân yarattırsın, paran olsa mesleğin olurdu elinde, imanını da kaybetmeden güçlü ve başarılı olursundu... (G30. K. 46, G.).

Yoksullar açısından güç ve başarı ilk anda zengin olmakla eş değer gözükme de imkân, para ve meslek ile tahayyül edildiğinde yoksullukların giderilmesi için gerekli parametrelerin güç içinde sıralandığı bir tablo göze çarpmaktadır. Marx’ın güç ve çatışmaya yönelik analizini sınıfsal çıkarlar temeline dayandırmasından (Giddens, 2003: 137) yola çıkarak görüşmecilerin şu anki konumundan daha iyi bir konuma gelmeyi gücün ve başarının bir ürünü olarak değerlendirdikleri söylenebilir. Yoksulluğun itici kuvvetleri arasında yer alan parasızlık ve imkânsızlık kentin çekiciliğinde daha da görünür olmakta onların deyimiyle “akıl ve irade”

gibi kendisinde var olan parametreleri fırsatlara çevirmeden yoksunluk yeniden onları kentin içinde güçsüzlükle yüzleştirmektedir. Yaşamın formlarında edindikleri söz konusu bu farkındalık, başarı ve gücü enformatik ilişkilerin sağlamlığına dayandırdıklarını ve var oluşun eşitsiz dağılımında kendileri için daha adil bir var oluş yaratımı çabasında olduklarını göstermektedir:

...Ailesidir. Ailesinden aldığı destek, sevgi. Ben bunları hissediyom yani öyle olunca kendimi çok güçlü hissediyom, çalıştığım zamanlarda da başarılı... (G11. E. 50, B.).

...Çalışkanlığıdır. Ni gada çalışırsan emeğinin karşılığını her zaman alırsın. Güçlü, başarılı, karakterli bir insanın altın bileziği de emeğidir, ailesidir. Çevresi de onu güçlü yapar... (G12. K. 33, B.).

...En başarılı yapan kendisidir, azmidir. En güçlü yapan şey ise çevresindekilerle kurduğu bağıdır, ailesiyle iyi olan insan kendini hep güçlü hisseder... (G23. E. 48, G.).

Bir toplumun yaratılması için gerekli görülen kurallara bağlılık esasıyla kadını ve erkeği birer görev insanı haline getiren eğitimin toplumsallaşma ve akla erişmek için önemini (Touraine, 2002: 283) bireylerin onları güçlü yapan şey için bilginin görünen yüzü olarak toplumda var olan meslekleri ellerinde bulundurmak olduğu düşüncelerinde de görmek mümkündür. Bu nedenle bireyler için mesleğinin olmaması hayatlarında kaçırdıkları en önemli fırsatlar arasında yer almaktadır. Onların eğitim alamamaları düzeltilecek bir durumun ötesinde hayatları boyunca yoksullukları giderilse dahi kalıcılığını koruyacak bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte görüşmecilerin en az bir ya da ikisi eğitimine devam edememiştir. Olanakların kısıtlılığı onları formel eğitimden mahrum bırakmış aynı zamanda kamusal alan içerisinde yer almalarını engellemiştir. Nitekim bu yönüyle yoksulluk güç ve başarının elde edilmesinin gerekli olduğu parametreler noktasında yeniden bir kısır döngüyü de beraberinde getirmektedir.

Sosyal etkileşimden beslenen “güç” sınıfsal ilişkiler üzerinden analiz edildiğinde eşitsiz bir toplumsal yapıya rağmen ya da o yapıya içkin olarak emeğin yeniden üretimiyle şekillenen “mesleklere” ulaşmakta bireyin muktedir olabilmesi yani insanın “dönüştürebilmesi” durumudur (Giddens, 2003: 148). Serbest mesleğin, geçici işlerin onlar için meslek olmaktan çok uzakta bir para kazanma aracı olduğu sosyo ekonomik durumları açısından ele alınan temalar kapsamında ulaşılan bir sonuçtu. Bu kısımda dünya görüşleri kapsamında var oluşlarıyla ilişkisel olarak “güçlü olmak adına” istenilen mesleğe yönelik algıları ve kendilerinden sonra deneyimlerini miras bırakacakları çocukları için ne tür meslekleri uygun gördükleri üzerinden açıklamalara yer verilecektir. Yoksulların mesleğinin olmasına yönelik arzuları, deneyimlenen yaşamdan biraz daha iyi bir yaşama geçişe duyulan arzu ile

açıklanabilir. Sürekli işçilikten ya da işin geçiciliğinden ancak “düzgün olan meslekleri” doğrultusunda kurtulacakları görüşü her iki mahalle sakinleri içinde geçerlidir. Gecekondu ile apartmanda ev sahibi ve kiracı olanların kendileri için istedikleri meslekler toplumda birçok bireyin “saygın” olarak nitelendirdiği belirli bir statüyü de beraberinde getiren “doktorluk”, “hakimlik”, “avukatlık”, “öğretmenlik” gibi mesleklerdir:

...Doktorluğu seçerdim. Hem maaşı iyi hem de insan kurtarıp sevaba girisen. Bi de doktor oldun mi, her yaştan saygı duyar insanlar. Güçlü hissedersin sende herkes saygı duyup, seni övdüklerinde. Ben olamam ya işte çocuğum olsun doktor, avukat, mihendis olsun iyi yerlere gelsin istiyirem. Gurur duyuyem onlarla. Bu parasızlıkla çok zor ama inşallah okuyup kurtarırlar kendilerini tek isteğim budur benim... (G2. K. 35, G.).

...Öğretmen ya da hemşire olurum. Tam kadın mesleği. Çocuklarımdan erkek olan okumadı, kızım bitirdi ama işsiz kaldı. Keşke kızım doktor olsaydı, hemencecik mesleğini yapardı... (G6. K. 42, B.).

Gecekondu kiracı olanlara göre saygınlığı beraberinde getiren ve kendileri için istedikleri meslekler ise şu şekildedir:

...Öğretmen, eğitmen olayım isterdim. İnsana saygı duyarlar bu meslekler sayesinde. Çocuklarımda da öğretmen olmasını yol göstermelerini isterim... (G12. K. 33, B.).

...Avukatlardan olmak isterdim, kazandığım parayla bu yokluğu çekenlere yardım ederdim, haklarımız varsa onları savunmak isterdim. Çocuklarımda da valla öğretmen olmalarını isterdim... (G13. K. 28, G.).

Gecekondu apartmana geçen ve apartmanda kiracı olan görüşmecilerin kendileri için hayalini kurdukları mesleklere dair ve bu doğrultuda çocuklarının da ileride bu meslekleri yapmasını istediklerine dair görüşleri şu şekildedir:

...Hâkim olmak isterdim. En saygın meslek o bana göre. Ben olamadım inşallah çocuklarım olur. Doktor ya da hâkim olmalarını çok istiyom... (G17. E. 55, B.).

...Ticaret yapardım, o tür şeylere kafam basar. Çocuklarımda da öğretmen, doktor olmasını isterdim... (G21. K. 57, G.).

...İş adamı olurum elbet. Mesleğimi alayım elime isterdim. Daha güçlü olmak için şart bu. Çocuklarımda da öğretmen doktor, olmasını isterim... (G26. E. 42, B.).

Çocukları için istedikleri meslekler onların kendileri için istedikleri meslekler ile örtüşmektedir. Bu da yokluklarından kaynaklı kaçırdıkları fırsatların çocukları için istediklerini göstermektedir. Yoksulluğun kentin çeperlerinde sürüp gitmesi çocukların kentlere

içerilmesinde etkili olmaktadır. Ekonomik koşulların belirlenimden sıyrılan bir diğer durum düşük gelirli ailelerin çocuklarına eğitim gibi gerekli olanakları sağlanabilmesidir. Eğitimin zorunlu hale gelmesi ve gerekli yardımların daha fazla insana ulaştırıldığı kent yaşamı, çocuklara ailelerine göre daha iyi koşulları deneyimleme şansı vermektedir. Varoluşsal olarak güce yüklenen anlamlar içerisinde meslek yoksulunun çocuğunun fırsatı olabilmekte ya da yoksulluğun derinleştiği ailelerde söz konusu fırsat ortadan kalkabilmektedir.

Kırın itici unsurlarından kaynaklı olarak kentte tutunmaya çalışan ve gecekonduda kiracı olan G11(Erkek, 50) için kırsal alanda ekip biçmenin ön planda olduğu emeğinin devamı olabilecek bir mesleğinin olmasını istemesinde rastlantısal bir durum olmamakla birlikte, modern kentler içerisinde tarımın seralarda yapılmasının payı oldukça yüksektir:

...Bir seram olsun isterdim. Ekip biçmek, sonra da satabilmek. İşçi olmak istemiyom, herkes gibi seram var dediğimde güçlü, helal parayla geçinen bir çiftçi olmak istiyorum istiyom. Çocuklarımın da hemşire, memur, avukat olmasını isterim... (G11. E. 50, B.).

En iyi bildiği işi yapmanın ötesinde G11(Erkek, 50)'in görüşünde sermaye sahibi olmak ya da bir işçi değil bir sera sahibi olmak da dikkat çekmektedir. Burada istenilen mesleğin aynı zamanda onu güçlü ve başarılı yapacağı düşüncesi görülmektedir. Kadınların mesleklere yönelik algıları içinde bulundukları dünyadaki rolleri ile benzerlik göstermektedir. Onlara göre kadının yapabileceği meslekler vardır. Söz konusu meslek görüşlerinde de belirttikleri gibi ya “öğretmenlik” ya da “hemşirelik” olmaktadır.

İnsanlar içinde bulundukları toplumun değer ve yargılarıyla beslendikleri bir dünya görüşü oluşturmaktadır. Kent hayatının içerisinde farklı statü gruplarının bir arada olması aynı zamanda kentin aynı yerinde çok farklı hayatların yaşandığı bir mekân algısının nüfuz etmesiyle birlikte toplumdaki bireylere karşı hissedilen duygular kimi zaman bireyleri ortak normlar etrafında toplarken kimi zamanda bireylere hissedilenler farklılaşabilmektedir:

...Bence toplumda dindar olanlar daha dürüst ve ahlaklı. Onların söyledikleri beni rahatlatıyor ikna oluyon mesela. Fakirler var. Tabi hepsi aynı değil ama genelde fakirlerde emeğinin ekmeğinin peşinde dürüst insanlar, elimizde avucumuzda yok, hiç çalmadık çırpmadık, ahlaklı onurlu bir şekilde yaşadık biz. Bende yoksulluk çektim, çevremdekilerde öyle, dindar olanda yoksul olan zaten, ama eli de gönlü de açık zengin dindarlar var sonuçta. Allah yolunda giden insanların yanlış insanlar olacağını düşünmüyorum hiç... (G12. K. 33, B.).

...Okumuşlar, daha ahlaklı dürüst, eğitilmiş olanların ahlaklı olduğunu düşünüyem, bir de bizim toplumumuzda gerçekten dinle uğraşan alimler var onun peşinden gidenler ahlaklı olurlar, fakirler de sadece bir kısmı, ama fakirliğin gözü kördür, bazen yoldan şaşırtır, bizde de yok ama Allah şaşırtmasın güzel ahlaktan doğru yoldan... (G2. K. 35, G.).

...Bence fakir olan daha ahlaklı ve dürüsttür. Bu devirde parayı bulan ahlaklı da unutuyo valla, söz meclisten dışarı ama doğruluk payı da var bu söylediklerimin. Tabi fakirler de yanlış yapar ama öyle çok bilinmez hataları... (G30. K. 46, G.).

Gecekonduyan apartmana geçerek ev sahibi olan G24(Erkek, 50) toplumda kimlerin daha dürüst ve doğru olduğunu ifade ederken bir derecelendirme üzerinden görüş bildirmiştir. G24'ün yoksulluktan dindarlığa uzanan doğruluk ve dürüstlüğüye yönelik ifadeleri şu şekildedir:

...Yani mesela bana sırala dersin en dürüstü bence yoksulluk çeken ama dindar olanlardır, sonra eğitimliler de dürüst olur, en son zenginler ama haram yemedilerse ahlaklılar bana göre ama en başta yoksul dindarlar geliyor benim için... (G24. E. 50, G.).

Baraj ve Güneş mahallelerinde gecekondu ve apartmanda ev sahibi veya kiracı olan görüşmecilerin toplumda kimlerin daha doğru, dürüst ve ahlaklı olduğuna yönelik tutumlarında “dindar olanlar” sonrasında “fakirler” ve “eğitimliler” yer almaktadır. Verilen yanıtlar onların zenginleri bu konuya hiç dahil etmediklerini ya da en son olarak düşünülebilecek kişiler olarak gördüklerini göstermektedir. Araştırmanın kuramsal kısmında toplumsal tabakalaşma yaklaşımı ile açıklanan eşitsizlikler çerçevesinde değerlendirilen yoksulluğun tam zıttı olan zenginlik normu iyi olan duyguların karşılığı olmamakta, sınıfsal tabakalaşmanın eşitsizliğinden kurtulmaya çalışmak isteyen yoksullar için zenginlik, dürüstlük ve doğruluk ve ahlaklı olmakla eş değer tutulmamaktadır. İçinde bulunan yoksulluk ise iyi ifadelerin vurgulandığı bir norm olarak karşımıza çıkmakta, yoksulluğun tekeline bir de “dindar yoksullar” deyimini eklenerek dürüstlük ve doğruluk vurgusu pekiştirilmektedir.

2.4.10. Yaşama Dair Beklentiler: “Değişmeyecek Olana Vurgu”

Yoksulluk kültürü kuramı çerçevesinde yoksulların ekonomik toplumsal ve aile düzeyinde çektikleri sıkıntılar ve yoksunluklar dikkat çekmekte, alt kültür açısından marjinal gruplar yalnızca yoksunluklara verdikleri tepkiler etrafında şekillenen gruplar olarak değil, aynı zamanda yoksunlukları ve sıkıntıları ve bunun sonucunda gelişen ilişki örüntülerini içselleştirdikleri ölçüde var olan gruplardır (Lewis'den akt. Slattery, 2014: 391). Kuram ile ilişkili olarak yoksulun yaşama dair beklentileri çok küçük ölçüde olmakta ya da değişmeyecek bir yaşamdan çok fazla beklentisi olmadığı yönünde vurgulanmakta bunun sonucunda da beklenti içerisine girmedikleri görülmektedir:

...Vallahi kızım, bir ayağım çukurda sayılır. Ama borcum olmasın, göreyim ki çocuklarım daha konforlu bir yaşam yaşasın, kâfi bana, daha temiz bir evde yaşamak isterim. Bi de arabamız yok halimiz düzelsin de bir araba alalım çocuklarla isterim. Ama hepsi istek bunların, böyle geldik böyle gideceğiz kızım, çocuklarım daha iyi yaşasın tek umudum bu gelecekten... (G3. E. 62, G.).

...Eşim hala otelde çalışacağı için pek bir şeylerin değişeceğini zannetmiyorum. Çocuklarımın eğitimleri için kaygılıyım, bu kaygılarımı giderecek değişimler olmasını isterim... (G8. K. 43, B.).

...Buradaki düzenin değişmesini isterim. Çok şey gibi geliyor değil mi, aman değişmeyecek ya boşa kuruyom işte. Gelecek bizim için bilinmezlik ve kaygı daha ne kadar bu evlerde yaşıycamız bile belli değil üstelik, daha konforlu bir hayatı istemeye hakkımız var mı bilmiyorum ama en azından çocuklarım için düzelsin bazı şeyler tek beklentim bu... (G11. E. 50, B.).

Gecekondu kiralı olan G16 (Kadın, 34)'nın ifadeleri de diğer görüşmeciler ile benzer ifadeler olarak karşımıza çıkmaktadır:

...Gelirimizin artmasını isterdim her şey bununla düzelir değişir zaten. Ama gelir artmayacak, belki daha da kötüleşecek, alıştık bu düzene böyle bir yaşama daha küçük şeyler istemeliyim belki en azından şu kira derdinden kurtulduğumuz daha temiz bir evde yaşasak, gecekondu hayatı her şeyin ortada yaşandığı bir hayat, çocukta ortada bahçede ya o avlu da ya da bu avluda yaşar, çocuklarım küçük daha ama büyüdüklerinde bu hayattan çıkmış olmak isterim... (G16. K. 34, G.).

Yaşam beklentisi gecekondu kiralı veya ev sahibi olarak yaşayan aileler için daha rahat bir yaşamı istemekle başlamakta, sonrasında bunun gerçekleşmesinin imkansızlığı ile beklenti, çocuklarının daha rahat bir yaşamı olsun yönünde değişmektedir. Onların beklentiye yükledikleri anlamlar yaşamlarındaki çok küçük nüanslarında kendini göstermekte, toptan bir yaşamın değişmeyeceği algısı yaşadıklarının içselleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Yaşadıkları yoksunluklar bazı şeylerin değişmeyeceği yönünde gecekondu insanını ikna etmiş gibi görünse de çocukları için hala geç olmadığı düşüncesi dikkat çekmektedir. Yoksulluk kültürü yoksulları ilgilendiren şeylerin öteki nesile geçişiyle de ilgilenmektedir. Görüşmecilerin dile getirdiği gelecek beklentisi çocuklarının daha iyi bir yaşama erişeceği inançla örtüşmekte, yokluğun çocukları için yaratmaya çalıştıkları fırsatlarla zamanı geldiğinde ortadan kalkacağı fikri gelecek algılarında tezahür etmektedir. Apartmanda ev sahibi ve kiracı olarak yaşayanlar için gelecek beklentisi yine değişmeyeceği yönünde bir ifadeyle değerlendirilmekte, mekân açısından daha iyi koşullara sahip oldukları için, gelirleri noktasındaki beklentilerini dile getirmektedirler:

...Bir şeyin değişeceğinden umutlu değilim. Ama değişecekse de daha iyi maaşlı bir işte çalışmak isterim yani. Bi de hayatımda çocuklarımın iyi yerlere gelmiş olmasını istiyom... (G18. E. 45, B.).

...Yoksulluğun bitmesini isterim. Çocuklarımla daha rahat, keyifli bir hayat yaşamak isterim. Ama tabi ki fazla böyle şeyler değişmeyeceği belli, yüksek maaş olmalı daha rahat bir yaşam için... (G23.E. 48, G.).

...Zengin olayım, rahat olayım, çalışmayayım isterim. Güzel bir evde yaşıyoruz ama yokluk içindeyiz yine, daha iyi maaşı olan bir iş istiyorum, gelecek bizim için yok aslında, bize biri gelecek diye sorsa çocuklarımızı düşünerek yanıtlaırız, o kadar alışmışız ki yokluğa bize olmasa da olur diyoruz içten içe çocuklar kurtulsun istiyoruz... (G26. E. 42, B.).

Geleceğe dair iyi şeylerin olması onlar için olmayacağını bildikleri “umutları” doğurmaktadır. Umut ettikleri yaşam “daha rahat”, “iyi koşulların” olduğu bir yaşamdır. Ancak gelecekte beklediklerinin gerçekleşmeyeceği düşüncesi beklentilerini de kendi yaşantıları üzerinden değil, çocuklarının yaşayacağı hayat üzerinden şekillendirmelerine neden olmaktadır. Her iki mahalle içinde gelecek birkaç yıl şu an yaşadıkları birkaç yıl ile eş değerde tutulmaktadır. Beklenti, değişimin olmadığı yönündeki vurguda kaybolan deneyimlerle sabitlenmiş yoksulluklarının derinliğinde silikleşmekte, zamanla da yerini çocukları için kaygılarını dile getirmek için kullanılan bir anlama bırakmaktadır.

Yaşama dair beklentinin düşük ölçeklerde dile gelmesiyle aynı anlamı paylaşan bir diğer durum yüklü miktarda paraya sahip olduklarında neleri değiştirecekleri üzerinden açıklığa kavuşmaktadır. Baraj ve Güneş mahallelerinde gecekonduda ve apartmanda kiracı veya ev sahibi olan görüşmecilerin yaşamlarındaki kötü koşulların iyileştirilmesi ve “rahat” bir yaşamın sağlanması için kullanılacak yüklü miktara yükledikleri sayısal değer, içinde bulundukları yokluk ve varlık ekseninde şekillendiği dikkat çekmektedir. Gecekonduda ev sahibi olan görüşmecilerin bu bağlamda şekillenen ifadeleri yokluklarını açıklar niteliktedir:

...Hele bir geçse güzel bir para elime, çok büyük rahat temiz bir ev alırım, çocuklarımı okuturum, benim gibi durumda olanlara yardım için çalışırım... (G4. K. 24, G.).

...Güzel bir ev alırdım, kocaman olan. Ev alacak kadar param olsa çok iyi olurdu. Daha rahat bir yaşamım olurdu bu bozuk evden kurtulurdum... (G6. K. 42, B.).

Gecekonduda kiracı olarak yaşayanların ellerine geçecek yüklü miktarlarla ilgili hayallerine dair ifadeleri gecekonduda ev sahibi olanların ifadeleriyle örtüşmektedir:

...Ev alırdım eksikliği olmayan, çocuklarımı dershaneye göndermek isterdim, kalırsa da ayağımızı yerden kesecek bir araba olabilirdi... (G11. E. 50, B.).

...Evimi değiştiririm, aileme bakarım. Arabamız olsun isterim. Kaynanamla kayın pederim yaşlı oldukları için yürüyemezler. Eşimin işi olması için dükkân açabiliriz mesela... (G13. K. 28, G.).

Apartmanda kiracı olanların ve gecekondudan apartmana geçenlerin görüşlerinde de benzer ifadeler yer almaktadır:

...Daha güzel biraz daha geniş bir ev ve bir araba alırdım. Bide şu borçlardan kurtulurdum. Kredi kartlarımı kapatır, keser atardım... (G17. E. 55, B.).

... Kendi ailemin durumunu düzelttikten sonra yardımlar yapmak isterdim. Çocuklarımı okutmak isterdim... (G21. K. 57, G.).

...Ev alırdım, araba alırdım. İş kurardım. Bizi geçindirecek kimseye muhtaç olmayacağım bir işim olurdu böylece... (G31. E. 45, G.).

Yüklü miktarlar, onların daha rahat bir yaşam sürecekları “güzel geniş bir evi”, “ayağını yerden kesecek kullanışlı bir arabayı”, “muhtaç olmayacakları onları geçindirecek bir işi” elde edecekleri bir anlam kazanmaktadır. Yüklü miktarın ellerine geçmesi onların zihinlerindeki rakamlarla eşdeğerdir. Bununla birlikte belirledikleri miktar ellerinde olmayan araçlara ya da koşullara ulaşmak için gerekli duyulan imkanlarla örtüşmektedir. Parasal fırsat zenginlik normu üzerinden değerlendirilmemekte, söz konusu fırsat rahat yaşamları için ölçülebilir imkânlarla erişebilmelerinde daha etkin bir rol oynamaktadır. Muktedir olmak yani erişmek adına kullandıkları araç onların erişemedikleri üzerinden anlam kazanmaktadır. Yoksulluğun giderilebileceği miktarlarla almak ya da yapmak istedikleri gelir gider ölçeği üzerinden iyileşmeyi hedeflese de yoklukla beliren alt kültürleri bağlamında lüks ya da gösterişli bir hayatın talep edilmediği görülmektedir.

2.4.11. Formel ve Enformel Ağları ve Dayanışma Örüntüleri

Küreselleşme ile birlikte giderek daha fazla görünürlük kazanan yoksulluk gelişmiş, gelişmekte ve az gelişmiş ülkelerin ilgilendiği temel sorunlardan biridir. Burada küreselleşmenin etkisi artan eşitsizliktir. Dünyanın hemen her yerinde eşitsizlik giderek büyümekte, zenginlerin daha da zenginleştiği yoksulun ise daha da fakirleştiği görülmektedir (Bauman,2014: 24). Yoksulluğu hafifletmek ise sosyal yardımlarla yahut enformel dayanışma ağlarından alınan destekler ile sağlanmaktadır. Tüm yurttaşlarının onurunu korumakla ve asgari düzeyde rahat bir yaşamı onlara sunmakla yükümlü Sosyal devlet bunu sağlarken bireylere sağladığı sosyal yardımlarla öne çıkmaktadır (Topçuoğlu ve Aksan, 2014: 132). Gül ve Sallan Gül’ün Kocaeli, Mersin ve Denizli illeri merkez ilçelerindeki ve her ile bağlı iki ilçedeki SYD vakıflarında gerçekleştirdiği araştırmada yoksulların yardımlara olan talebindeki artışın nedenleri üzerine bazı vakıf müdürleri yoksulların ya da diğer bir anlamıyla ihtiyaç sahiplerinin yapılan yardımları alışkanlık haline getirdiğini dile getirmişlerdir. Bir diğer neden olarak belirli süreçlerde yoksulların siyasiler tarafından yardımlara teşvik edilmesidir. Bununla birlikte üçüncü neden olarak dile getirilen yardımların karşılıksız yapılmasından kaynaklı yoksulların yapılan yardımları “hak olarak” görmesi meselesidir (Gül ve Sallan Gül, 2008: 369-373).

Yaptığımız saha çalışmasında ise yoksullar için yardımlar yeterli olmayan, günün geçirilmesinde az da olsa etkili olan destekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluğa yönelik yapılan sosyal yardımlar ya belirli kurum ve kurul aracılığıyla ya da enformel dayanışma ağlarıyla sağlanmaktadır. Yoksullar için “belediyeler” “kaymakamlıklar” ve yoksulluğun kendisiyle ilgilenen STK’ lar yardım almak için başvurulmuş formel alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin sorumluluk bilinci, dini bakış açıları ve geleneksel kodları da sosyal yardımların tekeline girmekte, sosyal yardımın dağılımı enformel dayanışma ağlarıyla yayılım göstermektedir. Türkiye tarihselliğine bakıldığında Osmanlı iktisadi sisteminin toplumsal hayatın düzenlenmesine yönelik dini kurallara yüklediği anlamlar çerçevesinde “zekât” “sadaka” ve “fitre” gibi araçların inanç değerleri olarak kalmayıp gelenek ve örflere dönüşmesiyle birlikte sosyal yardımlaşma ve dayanışma ağlarının önünün açıldığı görülmektedir (Bozan, 2017: 402).

Yardımlar ile ilgili dikkat çeken bir diğer durum yardım başvurusunu kimin yapacağı üzerinden şekillenmektedir. Gül ve Sallan Gül’ün (2008: 374) yukarıda bahsettiğimiz çalışmalarında vakıf müdürleri, yardımlara başvurmada erkeğin bu durumu utanç verici ve gurur kırıcı olarak gördüğünü ve bu nedenle başvurulara eşlerini gönderdiklerini dile getirmişlerdir. Bununla birlikte bu durumu Baraj ve Güneş mahallelerinde gecekonduda ve apartmanda kiracı veya ev sahibi olanların deneyimlerinde de görmek mümkündür. Yardım başvurusunda göze çarpan ilk husus kadınların yardım başvurularını üstlenmesidir. Ev içinde kadına yüklenen anlam ev dışında da devam etmektedir. Evine canla başla hizmet eden kadın eve yapılan yardımlar içinde aynı gayreti göstermek durumunda kalmaktadır. Erkeğin hane reisliğini üstlenmesi ve yardımlara başvurmanın onur kırıcı olarak görmesi, gıda giyim gibi yardımlara erişme konusunda elini ayağını çekmesini de beraberinde getirmektedir. Gecekonduda ev sahibi ve kiracı olan görüşmecilerin görüşlerinde borçlar meselesinin erkeğe; gıda, yiyecek gibi sosyal yardımlar meselesinin de kadına bölüştürüldüğü ve böylesinin olağan olduğu anlayışı dikkat çekmektedir. Bu bağlamda gecekonduda ev sahibi olanların ifadeleri şu şekildedir:

...Arada bir kıyafet yardımı için ben gidiyorum. Onun dışında yardım başvurusunu ben yaparım. Çünkü eşim utaniyo, gidemem diyo, gören olur diye çekiniyo. Mahallede hep kadınlar gidiyo, bende o yüzden tek gitmiyom, zateni. Tek gitsem bende utanır, gitmezdim. Eşim para gerekse yardım gerekse akrabalara gider ama gıda giyecek yardımlarını konu komşu, akrabalarla kadınlarla konuşarak halladiyoz... (G4. K. 24, G.).

...Kıyafet yardımı oluyo. Her iki üç ayda bir. Belediye binasında belli bir alan var ordan bakıp kendine uygun olanı seçip alabiliyosun. Allah razı olsun kışlık eşyalarımızı oradan tamamlıyoruz. Yardım

başvurusuna ben ve komşularım gidiyoruz. Tek başıma gitmeye çekinirim. Yardım başvurusuna ben başvururum, eşim utanır. Zaten oraya da genelde kadınlar gelir. Akrabalarda sağ olsun ramazanda, bayramlarda yardım gönderirler, fitre ve zekatlarını bize gönderenler olur, idare ederiz böyle yaşamı... (G8. K. 43, B.).

Gecekondu kiralı olan görüşmecilerin ifadeleri gecekondu ev sahibi olan görüşmecilerin ifadeleriyle benzerlik göstermektedir. Genelde yardım başvurusunun kadın tarafından yapıldığı dikkat çekse de gecekondu ev sahibi olan görüşmeciler açısından yardım başvurusunu kimin yapacağı konusunun üstünde durdukları bir mesele olmadığı da anlatılarında yer almaktadır:

...Belediyeye, vakıf çadırlarına her yere başvururuz. Sadece kıyafet değil erzak yardımı için de başvuruyoruz. Eşim de gider bende giderim ihtiyacımız olduğu için kimin başvurduğu hiç önemli değil. Ama gıda giyeceğe ben giderim, eşim daha çok kömür yardımı gibi konuları halleder, ya da akrabalarından borcu o ister. Daha çok akrabaların yolladıklarıyla geçiriyoruz, günlerimizi... (G10. E. 42, G.).

...Alıyoruz. Abilerim, köyden akrabalarımız yardım ediyolar, erzak için. Sıkıştığımız da para da alabiliyoruz. Kendi ailemiz olunca söylemek çok problem olmuyo sonuçta görürler halimizi... (G13. K. 28, G.).

...Antalya da eşimin zengin bir iş vereni vardı. Allah razı olsun her ay faturalarımızı öder. Öyle yardım başvurmak işin seçim yapmayız kimin o an söylemesi gerekirse o yapar, belediye ve kaymakama ben giderim mahalleden kadınlarla, ama öteki türlüünü eşimin çevresi yapıyor zaten... (G15. K. 27, G.).

Yardımların belediyelerden vakıflardan ve akrabalarından alındığı gecekondu ailelerinde yardım veren kuruluşların aradığı özelliklere uygun olmalarıyla ilişkili olarak yardım alma eğilimleri ve başvurma sıklıkları da artmaktadır. Apartmanlaşma sürecini deneyimleyen ve aynı zamanda apartmanda dairesinde kiracı olanlar için oturlan konutun yeniliğiyle eşdeğer olarak yardım alma sıklıkları azalmaktadır. Bu durum yapılan yardımda konut tipinin de etkili olmasından kaynaklanmaktadır. Onlar için yardımların anlamları enformel dayanışma örüntüleriyle örtüşmekte ve akrabaların, komşuların yaptığı yardımlarla günlerini geçirdikleri dikkat çekmektedir:

...Daha önce gecekonduyken, gıda yardımı, kıyafet yardımı alıyorduk. Ama şimdi oturduğumuz eve baktığında yardımda verilmiyor. Eşimde utandığı için vakfa gidip de kıyafet bakmıyor hiç, oturduğu siteden biri görür diye çekiniyor ya hani insan oda öyle. Genelde eşim giderdi, mahalledeki teyzelerle birlikte, biz erkekler karışmıyoruz öyle şeylere. Ancak akrabadan maddi yardım isteme gibi bir durum olduğunda ben yaparım. Akraba tanıdık, bilindik kişidir. Bu durumdan dolayı çekinmeden giderim akrabaya varsa zaten yapar yoksa da canın sağlığı der, geçersin... (G17. E. 55, B.).

...Eskiden alırdık bir sürü ve ben yapardım başvuruları o konuda bir sorunumuz olmuyodu yani. İhtiyacımız vardı ve alırdık bu kadar. Yardım almakta utanmam, sonuçta baktın mı? bu yardımlara bizi muhtaç bırakanlar sorumlu bundan. Ama ev değişince her yardıma da başvuramıyosun. Akrabalar yardım ediyö artık. Zekât, fitre verirler. Bayramlarda et alırlar. Giymedikleri olursa gönderirler. Oda işte ayda yılda bir iki defa olur... (G21. K. 57, G.).

Yukarıda gecekondudan apartmana geçenlerin görüşleri yer almaktadır. “Akrabalardan yardımların alındığı”, apartmanda kiracı olan görüşmecilerin görüşlerinde de görmek mümkündür:

...Yok valla almıyoruz yardım. Birkaç kere eşim gitti kıyafet verdiler, sonra eşimde uğramadı pek, kimsede kapımıza gelmedi. Akrabalar yardım eder, giymediklerini yollarlar. Başımız sıkıntı nakit yardımı yaparlar. Günlerimiz onların verdikleriyle, hayırlarıyla döner... (G26. E. 42, B.).

...Arada gıda yardımı oluyor denk gelirsek bize de veriyolar. Zaten bize akrabalar yardım ediyö, sıkıştığımızda para gönderen olur. Ya da ben konuşurum yakınlarım, kullanmadıkları temiz eşyaları gönderirler. Bayramda mutlaka mutfak alışverişlerimizi yaparlar... (G30. K. 46, G.).

İnsanlık onuruna uygun bir yaşama dair çekilen sıkıntıların giderilmesi toplumsal meselelerin en önemli hususudur (Gül ve Sallan Gül, 2008: 367). Bunun neticesinde sosyal yardımlara ulaşmak yoksulun kaygı duyduğu bir meselenin ötesinde ülkelerin politikalarla düzenlediği ya da politikalar üzerinden toplumsal yapı hakkında daha detaylı bilgiye sahip ve çıkar noktasında daha da arındırılmış bir kurum olan sivil Toplum Kuruluşlarının üzerinde durduğu bir mesele olarak tezahür etmekte, bu durum sosyal yardımların neoliberal politikaların öngördüğü şekliyle kamunun tekeline STK’ların tekeline geçtiğini göstermektedir (Şenses, 2017: 287). Onların “biz yardım almak için birkaç defa gittik verdiler”, “sonrasında gelen giden soran olmadı” ifadelerinden de anlaşılacağı üzere sosyal yardıma ulaşmak yoksulun kendi çabasının bir sonucudur. Yapılan yardımların yoksulluğun giderilmesinden ziyade yoksulluğun geçirtilindiği, günün kurtarıldığı şekilde yapılmasının doğru bulunmadığı verilen tavsiyelerde görünür kazanmakta, “ne olursa olsun” yine de yardımın yapılmasından duyulan memnuniyet aynı zamanda her iki mahallede de gecekonduda ve apartmanda kiracı veya ev sahibi olan görüşmecilerin ifadelerinde göze çarpmaktadır:

...Çevremde alanlar var bence yeterli değil yani yoksulluklarına çözüm olmuyo. Kökten bir şey yapılmalı, mesela yardım değil de iş verilse daha iyi olur, ama birçoğu içinde önemli bir katkı yine de Allah devletten razı olsun... (G7. K. 40, B.).

...Yeterli değil tabi. Yapılması gereken yardımlar artacak bir kere ki yerli olsun yani. Para yardımı olabilir, okuma yazma bilmeyene yardım edilsin mesela iş bulmaya da yardımcı olsun tabi. Ama

faydasını görüyoruz, hiç yapılmasa halimiz ne olurdu? Bilme tabi hiç yoktan iyidir, kızım. Genel olarak memnunuz yardımlardan tabi, belki daha iyisi de olur şimdi değil belki zamanla düzelir... (G11. E. 50, B.).

...Yani yeterli değil bence, ama yine de şükür vermeseler daha kötü tabi. Ama daha farklı olabilmeli, muhtaç insanların varsa ev ihtiyacı karşılanmalı bence yani kiralari ödenmeli mesela. Bak mesela bizim kiramiz ödense devlet tarafından ne güzel olurdu tabi bir masraftan kurtulurduk yani fena mı olurdu... (G16. K. 34, G.).

Gecekondu dan apartmana geçen ve apartmanda kiracı olan görüşmecilerin ifadeleri yapılan yardımlara karşı duyulan memnuniyet “şikayetçi olunsa da memnun olunan” ifadeler üzerinden şekillenmektedir:

...Yetersiz bence. Öyle nerede oturduğuna bakılarak yardım vermek olmaz. Bak mesela beş çocuk var elime maaş yetmiyor. Ama gidecek kurumda yok gitsen zengin muamelesi görüp, geri geliyon. O yüzden iyi tespit edilmesi gerekir. Gidip tek tek bakacaksın nasıl, geçiniyor, ne yiyip içiyor. Gerekirse nakit yardımı olmalı gıda ve elbise yardımı ile kimse rahata eremez. Şikayetçiyim ama bir yandan da verdikleri için memnunum, belki vermezlerdi şükür yani vatan toprağında bunca yoksulluk bunca sefalet varken... (G17. E. 55, B.).

...Yeterli olsaydı bu kadar yokluk çeken insan olmazdı. Muhtaçlara aç kalmayacak, üşümeyecek giyinebilecek yardımlar yapılmalı. Yarınını düşünmedikleri bir işlerinin olması gerek, bunlar düşünülerek yardımlar düzenlenmeli... (G23. E. 48, G.).

...Bence yeterli değil. Birçok şeye hala muhtaç insanlar çoktur. Günlük ihtiyaçlarını karşılamayanlar var. İlk önce bunlar gitsin. Sonra daha kalıcı olarak bir iş olur verilir, işsize mesela. Zaten para kazanabilse zaten doğrultcak belini... (G32. K. 45, G.).

Yoksullara ihtiyaç duydukları ölçülerde yardımların yapıl(a)madığı görülmektedir. Yardım alabildikleri için memnun ancak yoksulluklarıyla baş etmeleri için yeterli olmadığı ölçüde şikayetçi olan görüşmeciler için daha kökten bir çözümün yer aldığı yardımların yapılması önemli olmaktadır. Yapılan yardımların gıda ağırlıklı olması yoksulluğa yönelik hafifletici bir etkiyi de beraberinde getirmekte, yoksulluk azalmayan ve kendisini tüm başa çıkma metotlarına rağmen yeniden üreten bir alt kültürün pekiştirici ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görüldüğü üzere insanlık onurunu kurtaracak düzeyle sınırlı kalan yardımların yerini radikal çözümlerle pekiştirilen refah ve daha iyi koşulların sunulduğu planların alması talep edilmektedir. Yoksulluğun iyileştirilmesi için planlı ve kalıcı çözümlere duyulan ihtiyaç hayatlarının her alanında iyileşmenin ön koşulu olarak karşımıza çıkmaktadır. Finansal yardımların yanı sıra yoksulluklarını giderebilecekleri küçük ölçekli kredilerle teşvik

edilmeleri, kadınların güçlendirilmesi ve kesintiye uğramayan bir kaynağa ulaştırılmaları gibi çeşitli politikalarla; Türkiye’de makro ekonomik istikrarın ve gelir dağılımında düzenlemenin sağlanmasıyla birlikte yaşantının iyileştirilmesi (Aytaç ve Hatipler, 2013: 127; Topçuoğlu ve Aksan, 2014: 131) yoksullukla mücadeleyi kolaylaştırabilir. Yoksulluk kültürü yardıma bağlı kalınan grupların varlığına da dikkat çeken bir kuram olarak karşımıza çıkmaktadır. Düşük ücretler ve süresiz işler yoksulları yardım almaya itmekte, ancak yardımların yaşamlarını iyileştirmediği ve yaşantılarının bir parçası olarak yoksulluğun kronik döngüsünü pekiştirmekten çok da öteye gitmediği görülmektedir. Yaşam tarzına eklemlenen sosyal yardımlar şikâyet edilse de yokluğunda eksikliği hissedilen bununla birlikte memnuniyetlerini gizlemeden dile getirdikleri yaşam destek üniteleridir.

2.4.12. Sosyal Dışlanma; “Kentin İçinde ve Dışında Olmak”

Sosyal dışlanma; yoksulluğun ekonomik, kültürel, mekânsal ve politik boyutları da içeren bir kavramdır (Adaman ve Keyder, 2006: 10). Dışlanma, bireyin toplumdaki konumuyla ilişkili olarak erişemedikleri, ötekilik etiketleriyle toplumsal bütünlüğün dışına itilmeleri üzerinden açıklanabilir (Şentürk, 2015: 173). Kentin değişen anlamlarıyla birlikte kentin içerisindeki yoksulluğun anlamında ve derinliğinde değişimler meydana gelmektedir. Bu durum kent içerisindeki yoksulu kendi dünyasından çekip çıkarmakta, onu yoksunluklarıyla karşı karşıya getirmektedir. Sosyal dışlanmaya bağlı olarak yoksulluk, geçimini sağlamak için gerekli üretim araçlarına ulaşmada eksik olması yönüyle sosyal, politik düzlemde yeterince temsil edilmemesi yönüyle politik, değersiz olduğu düşüncesine kapılması yönüyle psikolojik boyutlarının olduğu üç boyutlu bir yetkinsizlik modeliyle açıklanmaktadır (Freidmann, 2001: 140). Yetkinsizlik, yoksulu mahrum olmanın ve değersiz hissetmenin kıskaçına yerleştirmektedir.

Gelir dağılımındaki eşitsizlikler beraberinde kentin sağladığı imkânlarla erişememeyi de getirmektedir. Sosyal dışlanmanın toplumsal boyutlarından biri olan “yoksunluk” sınıfsal bir ayrımı beraberinde getirmekte, yoksulluğun neden olduğu sosyal dışlanmanın bedenleri üzerinden tezahür ettiği görülmekte, aidiyet hissi geliştirdikleri mekânlarda “dışlanma” ya dair korkunun olmadığı ancak farklı mekânlarda karşılaştıkları insanlar tarafından dışlandıklarına dair ifadelerinde dışlanmayı yalnızca karşılıklı değerler ve tutumlar üzerinden oluşturulan toplumsal kimlikle (Goffman, 2014: 30) eş değer tuttukları dikkat çekmektedir. Bu bağlamda gecekonduda ev sahibi olan görüşmeciler “mahalleden dışarı çıktıkları andan” itibaren dışlanmışlığı hissettiklerini dile getirmektedirler:

...Mahalleden çıktığım an hissederim. Şu gördüğün binalarda tanıdıklar var birlikte komşuluk yaptığımız, onların yanından geçerken bile dışlanmış hissedirem. Zateni bazen öyle evleri ile ilgili bir şeyler anlatmaya gelirler, çayımızı içer, havalarını da atar, giderler. İnsanın ne olacam değil ne oldum diyeceksin. Genelde evimizi küçümserler, daha önce bu evlerde oturmuşlar oysaki. Zateni yabancıların bize bakışlarına alıştım. Yardım için gidersin, tepeden tırnağa süzer, acır. Bunlara alıştık... (G4. K. 24, G.).

...Hiç hissetmedim desem yalan olur. Merkeze gidince sanki gözler üstümdeymiş gibi hissediyom. Sanki herkes işi gücü bırakmışta bana bakıyor gibi, tabi öyle değil aslında seni görende olmuyo, çok şükür açıkta bir yanımızda yok ama görüyorsun şehrin en güzel yerlerini, gidemeyince, alamayınca da ne oluyor, kötü hissediyorsun. Bi de neyimiz var ki bir yere ait olalım, her şeyden dışlandık biz güzel hayattan, rahat yaşamdan, biz bir tek eziyet çekmeyi bildik bunca yıl ne içindeyiz bu hayatın ne de dışında şu gördüğün mahalle de bizim gibi insanların arasında rahatız bir nebze de olsa belki çocuklarımız kurtulur umuduyla onları yolluyoz okullara, eğitimi oldun mu her şey değişiyor kendine güvenin geliyor. Bir tek yokluktan mahrum değiliz, yokluk biz de gani gani, bitmiyo... (G6. K. 42, B.).

Görüşmecilerin dile getirdiği dışlanma onların sahip olamadıkları karşısında hissettikleri ile örtüşmektedir. Oturdıkları mahallelerde yaşanan kentsel dönüşüm özellikle gecekondu oturanların oturduğu konuttan kaynaklı kötü hissetmesine ve onlara dönen her bakışta küçümsendiklerini hissetmelerine neden olmaktadır. Güvenli olarak gördükleri mahallelerden kentin merkezine gitmekle birlikte dışlandığını hissediyor olmaları, sahip olamadıklarıyla karşılaşmalarından kaynaklanmakta, bu durum onları kent içerisinde izleniyormuş duygusuna sürüklemektedir. Apartmanda kiracı olan ve gecekondu apartmana geçen görüşmeciler hissettikleri dışlanmayı “görüntüleri” üzerinden ifade etmektedir:

...Yani zenginlerle bir araya geldiğim zaman kendimi rahatsız hissedirim. Mesela otellere sebze satarım. Ordaki müdürün tavrı bile küçümseyici. Ben öyle hissettiğimden değil de insanların tavrından kaynaklı dışlanır gibi olurum. İki günlük dünyada hırs insanın gözünü boyadı mı herkesi kendinden küçük görürsün. Halbuki herkes rızkını yaşar sen kalkıp da rızıktan dolayı dışlarsan doğru olmaz. Kafamı salları geçerim, tepeden bakanlara... (G17. E. 55, B.).

...Oluyo. Kıyafetlerimden dolayı bakan çok oluyo. Genelde dış görünüşe bakıyorlar ve bu da dışlanma hissi veriyö. Sonra bir ortama girdiğindeki genelde ben girmem, mesleğin soruluyor işçi diyosun, senden iyiye başlıyo, sen neden bunu yapmadın demeye, yani yapamadıklarımız yüzümüze vuruluyo, sanki imkân vardı da ben yapamadım, ölümlü dünya zaten her şeyin farkındayız, bir de insanlar ileri geri konuşuyo, boş yere üzüntü stres olarak dönüyo bana. Elimiz ayağımız tuttuğu halde sanki bizim onlardan bir organımız eksikmiş gibi bakıyorlar bize... (G28. E. 40, B.).

Yoksulluk sosyal dışlanmanın hem sebebi hem de sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. “Birçok şeyden mahrum kalan” mahalle sakinleri için sosyal dışlanma aynı zamanda giydikleri

üzerinden de gerçekleşmektedir. Girdikleri ortamlara uygun olmadıklarını düşünmeleri ve bu durumu onlara yöneltilen bakışlar ile de doğrulayan görüşmecilerin kendilerine dair yoksunluk algıları toplumsal bütünleşmelerine ket vurmakta ve sosyal dışlanma ile yoksullukları giderek daha fazla perçinleşmektedir. Dışlanmanın bir diğer boyutu bakışlar üzerinden ya da direk imalarla gerçekleştirilen, toplumun belli standartlarını karşılayamadığı üzerine zimmetlenen etiketlerdir (Goffmann'dan akt. Slattey, 2014: 191). Damgalar, toplumun her alanında itibarsızlaştırıcı etkilere sahip nitelikler üzerinden kodlanmakta, normal olan ya da damgalanmış olan şeklinde bir ayrımla ele alındığında (Goffman, 2014: 32) yoksulun toplumun belirli bir kesimi için normalin dışında kabul edilerek etiketlendiği, yoksulun kendisi için ise benzer standartlara sahip insanların yanından ayrılmadıkları ve kötü bakışlara maruz kalmadıkları sürece bir etiket algısının oluşmadığı görülmektedir. Söz konusu etiketler, bedene yönelik olarak karşımıza çıkmaktadır. “Küçümseyici bakışı”, “iş kıyafetlerime bakan çok olur” gibi ifadelerden de anlaşılacağı üzere yoksulun bedeninin sunumu “rahatsız edici”, “ezik” ya da “temas edilmemesi gereken” gibi etiketlerin odak noktasıdır (Erdoğan, 2007: 62). Sosyal dışlanma içinde bulundukları yoksulluğun giderek derinleşmesine neden olmakta ve yaşantılarına dair bir kabullenışı de beraberinde getirmekte, onları giderek daha fazla toplumun dışına itmektedir. Bir zamanlar her yanının gecekondu olduğu mahallelerinin girdiği bu yeni süreç onları kentli yapmanın çok ötesinde giderek daha fazla ötekileştiklerini hissettikleri bir deneyime sürüklemektedir. Kent içerisinde kendilerini ötekileştirdikleri bir diğer nokta yoksulluk ve zenginliğe dair fikirleri üzerinden şekillenmektedir. Yoksulluğun ne olduğu ile ilgili aktardıkları onların kentlerde görünür olan yoksulluğu kendi deneyimleri üzerinden dile getirdiklerini göstermektedir. Gecekonduda ev sahibi ve gecekonduda kiracı olarak yaşayan görüşmecilerin yoksulluk ile ilgili paylaştıkları şu şekildedir:

...Bizim gibi işte her şeyden mahrum olandır. Maddi, manevi her şeyden mahrum bırakıldır. Sorulmayan aranmayan bir köşeye atıldır yoksul. İstedğini alamayan. Gönlü zengin olana denir... (G1. K. 55, G.).

...Yokluk içinde olan. Kıyafeti olmayan, yiyecek giyecek bir şeyi olmayan insana yoksul denir. Yani bizim gibi insanlarda yoksul sayılır bence. Tamam yiyeceğimiz, giyeceğimiz var ama birçok şeyden mahrum kalıyoruz. Mesela çocukların eğitimlerini karşılayamıyorum, içimden geldiği gibi gezemiyorum çünkü bunlar için elimizde avucumuzda bir miktar para olması gerek. Sürekli günü idare etmekle geçiriyom... (G8. K. 43, B.).

...Hiçbir geliri olmayan, yani imkanları yüzünden birçok şeyden mahrum kalana yoksul denir. İş olmayan, sürekli baka işlere giden mağdur insanlardır yoksul, yani bizim gibi dökük evlere dahi kira ödeyenlere ben yoksul derim... (G11. E. 50, B.).

Apartmanda kiracı olan ve gecekondudan apartmana geçen görüşmecilerin yoksulluk ile ilgili ifadelerinde yoksulluğu önce genel olarak açıkladıkları ve sonrasında kendilerine dönük bir ifadeyle yoksulluğu ele aldıkları görülmektedir:

...Yoksul ihtiyaçlarından mahrum kalana denir. Parasız, başını koyacak yeri olmayana denir. Herkese yoksul diyebilirsin, evsizde yoksul işsizde başımızı koyduğumuz bu dayrede yarını düşünüyorsan düşünüyorsan da yoksulsundur... (G23. E. 48, G.).

...Yoksul açlıktan ölecek dereceye gelendir. Tok olsa bile bazen yaşamak istemeyecek seviyeye gelirler. Ellerinde hiçbir şey yoktur çünkü. Sürekli geçim derdinin peşinde olanda yoksul, tembellikten çalışmayanda... (G29. K. 67, G.).

Görüşmecilerin önce genel bir yoksulluk tanımı yaptıkları sonrasında özelde kendi pratikleri üzerinden açıklamaya çalıştıkları yoksulluk, gelir düzeyinin gerekenden düşük olmasıyla ilişkili olarak çekilen sıkıntılar etrafında şekillenerek ele aldıkları bir kavram olmakta, pratikleri onların mücadelelerini temsil ederken bu mücadelenin sürekliliği yoksulluk üzerinden oluşan alt kültürü de simgelemektedir. Yoksulu zenginden ayıran “aşağı”, “alt” “değersiz” gibi hislerin varlığının neticesinde yoksulun temel gereksinimlere ulaşamamanın ötesinde psikolojik açıdan açılan yaralarla da meşgul olduğu kültürel şemalar dikkat çekmektedir (Erdoğan, 2007: 66). Yapılan bu ayrımlar yoksulun yaşamsal deneyiminin bir parçası olmaktadır. Gecekonduda ev sahibi ve kiracı olan görüşmeciler için zenginlerden bu yönleri ve daha ahlaklı oldukları düşüncesiyle ayrıştıkları dikkat çekmektedir:

...Yoksul muhtaçtır. Zengin öyle değil. Kibirli olur zenginler. Kendisinden başkasını düşünmezler. Yoksul paylaşımcıdır. Zengin sofrasından aç kalkarsın. Yoksulun evine git ne varsa getirir. Paralıdırlar ama yoksul daha vicdanlıdır. Çaresiz ancak anlar çaresizi hem. Zengin nerden bilsin yarını düşünerek uyumayı. Yoksulun halini yoksul anlar, bu kadar dürüstken yine de kendini değersiz hissedersin, sanki bu televizyonlardaki insanlar senin için hiçbir şey yapmıyormuş gibi, konu sen olunca herkes susuyor. Hayat bu içinde bulunduğumuz Antalya bile zenginlere göre düzenlenmiş, biz ise payımıza düşen için sürekli savaşan insanlarız, payımıza düştü diyelim(ki) yine zenginin geçtiği yoldan geçmekten çekiniriz, köşede gizli saklıdır, yoksulun evi de hayatı da... (G2. K. 35, G.).

...Zengin varlık içinde yüzer ama doymaz. Yoksul ise yokluk içinde yaşam sürüyor. Yoksul hakkını aramaz ama zengin öyle değil dünya onunmuş gibi davranıyor. Zenginin kursağından haram para vardır. Yoksul az ile yetiniyor oysaki... (G5. K. 47, B.).

...Zengin kibirlidir, yoksul muhtaçtır. Yoksulun yiyeceğinin de giyeceğini de yükü omuzlarında her gün artarak devam eder, değersizdir, canı. Biz kimiz ki zengin olalım... (G10. E. 42, G.).

Yoksulun zengin insanlar için olan düşünceleri, zengin olma yollarını da etkilemektedir. Zenginliğin haram parayla kazanılması ihtimali zenginin yoksulu dışladığı üzerinden okunabilir. Çalışmanın ve helal kazancın bir karşılığı olmadığı takdirde zenginlik onlar için istenilmeyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada yoksulun zengini dışladığı bir tavır açığa çıksada zenginlik tam anlamıyla istenilmeyen bir durum değil çalışmayla ya da babadan kalanlarla kabul gören bir durum olmaktadır. “Haram paranın ve hilenin döndüğü bir dünya” olarak değerlendirdikleri zenginlik yine kendi yaşantılarında edindikleri yaşamın her alanında sürdürdükleri “çalışma” ile olursa kabul ettikleri bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır:

...Paradır sonuçta insanlığı parayla satın alamıyozki hepimiz bir gün ölcez zenginde ölcek fakirde ölcek ama para ayırıyo insanı. Tabi zengin olmak isteseydim ailemden miras kalsaydı anca öyle olurdu, o parayı değerlendirdin mi zenginleşirdin. Aksi halde haram yolla ne bileyim zenginlik bize yakışmaz ya emek olacak işin ucunda ya da babandan kalanla yapcağın. Alın teri olmadan zengin oldun mu bu dünyanın değişir ötekinde hesabı görülür yine. Çektiğimiz çilenin de elbet karşılığı olacak... (G14. K. 52, G.).

...Ben hakla, adaletle zengin olayım isterdim. Zengin de değil de yani orta halli bir insan olsam yeterdi, o kadarını isterim yani... (G19. E. 40, B.).

...Ben hakkımla zengin olmak isterdim. Hakkı olanla zengin olanla da saygım sonsuzdur. Dışından tırnağımdan arttırdığım bir mesleğim olsa çabalar, olurdu zengin. Ama işsizliğin içinde yoksullaşmayalım diye yaşıyoruz valla o yüzden zenginlik bizden çok uzaktır... (G32. K. 45, G.).

İçinde bulundukları yaşamın olanaklarına alışan yoksullar için zenginlik normu farklı bir yaşam tarzının kodları olarak algılanmakta, bu nedenle yoksulluk kavramıyla ele alındığında yoğun bir ayrışmanın ürünü olarak karşımıza çıkan zenginlik, yoksulluk kültürü bağlamında daha ılımlı ulaşılabilir bir anlam kazanmaktadır (Türkdoğan, 1974: 53). Zenginliğe erişimde en iyi bildikleri yol olan “çalışmayı” seçen görüşmeciler için zenginlikte, yoksullukta “kader anlayışı” üzerinden devingen bir anlam kazanmaktadır. Zenginliğin kendisini “kibirli” olarak tanımlayan yoksul zenginliğe erişmeye ılımlı yaklaşmaktadır. Aynı durum, yoksulluğun nedeni olarak yoksula yükledikleri ve kader üzerinden kurguladıkları içinde geçerli olmaktadır. Apartmanda ve gecekonduda kiracı veya ev sahibi olan görüşmeciler için yoksul tembel olduğu noktada düşkündür ancak kaderin cilvesiyle birlikte insan yoksulluğa da alışabilir ya da yoksulluktan da yine “çalışarak” kurtulabilir:

...Yoksulluk kaderdir, mesela daha varlıklı bir ailenin içinde doğsam okumuş olurdu, çocuklarım okumuş olurdu, eşimi ben seçerdim, oda okumuş görmüş olurdu. Ama bak şimdi yaşadığım yere üstümdekilere bunlar bizim kaderimiz işte çocuklarımızda umutlarımız. Çalışarak kurtulur, şimdi insan

tembel olursa düşer üstüne bir de kalkamaz. O yüzden insan ekmeğinin peşinden gittiğinde yoksulluktan kurtulabilir. Kurtulmasa da daha kötü olmaz... (G4. K. 24, G.).

...Yani tam da kader diyemeyiz ama biraz etkili. Mesela biraz paralı bir evde doğsan eğitim alır, güzel yerlere gelirsın yoksul olmaktan kurtulursun ama yoksulun çocuğu da imkansızlıktan yoksul olur. Ama insan da kader deyip geçemez çalışmalı ki kazanabilsin... (G6. K. 42, B.).

...Gözünü açtığın ev senin gaderindir, gaderine yön vermek senin çabanlan olur. Allah çabalayabileceğimiz kişilerle karşılaştırsın bizi derim hep... (G12. K. 33, B.).

Gecekondu ve apartmanda ev sahibi veya kiracı olan diğer görüşmecilerin görüşlerin de de benzer ifadeler yer almaktadır:

...Bence insan zengin olmaz zengin doğar, bizim gibi yoksularda kaderini çeker. Bu yoksulluktan kurtulmak için bize milli piyango falan çıkması lazım. Ya da alıacaksın yoksulluğa, elden ayaktan düşmedikten sonra Allah rızık verir, sende rızık için çalışır, oldukça yer, yaşar gidersin bu fani dünyadan... (G14. K. 52, G.).

...Yoksulluk kader olabilir, bundan kurtulmak istersen çalışıp para kazanman lazım. Başka yolu yok bunun... (G20. E. 58, B.).

...Yoksulluk kaderdir. İstersen yaşarsın, istemezsen çabalayıp kurtulursun. Kader diyip bir şey yapmazsan daha da yoksullaşırsın. Bizim gibi kendi yağında kavrulan yoksulluktan kurtulmak için çalışan biri olursun... (G26. E. 42, B.).

Yoksulluk bu haliyle kaderin ılımlı formlarında tezahür etmektedir. Gecekondu ve apartmanda ev sahibi ve kiracı olan görüşmecilerin topluma dair algıladıkları problemleri yoksunluklarından kaynaklı çektikleri problemler üzerinden yorumladıkları dikkat çekmektedir:

...Yokluktur. İsteriz ki bitsin bu yoksulluk ama halimiz orta da ilk Antalya'ya geldiğimde ülke tamamıyla fakirdi, çok önemli olmazdı ama şimdi zengin bir uça yoksul öteki uça... (G3. E. 62, G.).

...İşsizliktir. Buradaki insanın çoğu yoksul, yardıma muhtaç, işsiz olunca bu daha da artıyo ve sonucu kötü şeylere kadar bile gidebilir. O yüzden herkesin denk olacağı bir sistem gelmesi gerekiyo. Belki biraz kapanır toplumdaki uçurum... (G13. K. 28, G.).

Gecekondu dan apartmana geçenler ile apartmanda kiracı olanların görüşlerinde de topluma dair dile getirdikleri sorunlar kendi yokluklarından kaynaklı çektikleri sorunlarla örtüşmektedir:

...Adaletsizlik bence. Hiçbir şey adil değil. Şu gördüğün büyük şehirden bize ayrılan şu mahalle, geriye kalan her şey parayla oluyo. Bir yere gitsen paran yok. İnanır mısın daha bir kere sinemaya gitmedim. Çocuklarda gitmemiştir. Ama şimdi çık merkeze tut birini sor kim bilir kaç kez gitmiştir, ağız tadıyla.

Adil değil işte. Ücretsiz etkinlikler var ama ya saati uymuyo. Ya da çok kalabalık insan kuyruğa bile girecek yer bulamıyo... (G18. E. 45, B.).

...İşsizlik, yoksulluk. Herkese eşit olmalı, hayat yoksa bitmeyecek bu ekmek kavgaları, işsizlikler ve yokluklar... (G27. E. 37, B.).

Adaletsizlik, yoksulluk ve işsizlik gibi dile getirilen sorunlar sosyo ekonomik düzen içerisinde denkserliğin³⁹ sağlanmadığını göstermekte yoksullar için dünyanın akabininde Antalya'nın temel sorunu olmaktadır. Onların aradığı topyekûn bir yaşantının değişme durumu değil, hak ediş noktasında sosyal bir dışlanmaya maruz kalmadıkları biraz daha eşit olacakları bir yaşamdır. Söz konusu sorunlar yaşam tarzının değiştirilmesi değil iyileştirilmesi meselesi olarak algılanmaktadır. Türkiye'nin toplumsal yapısı tarihsel arka planla okunduğunda gecekondulaşma süreciyle kente gelen ailelerin yaşam tarzlarında kırsalın geleneğini ve kültürünü aslında bir diğer anlamıyla Anadolu'nun geleneksel örüntüsünü görmek mümkündür (Türkdoğan, 2015). Bununla birlikte kentin içerisinde düşük gelirli olarak yaşamlarını idame ettirmeye çalışmaları kentin yoksulları olmalarından onları kurtaramamaktadır. Yoksulluğun giderilmesi için atılan her adım onların yalnızca bir gün sonrasını rahata erdirmekte, bu durum yoksullukla mücadele ettikleri pratiklerinin de kronikleşmesine neden olmaktadır. Bunun üstesinden gelemedikleri her an yoksulluklarının bir kısır döngüye dönüştüğü söylenebilir.

Yaşam tarzı, içinde bulundukları koşullarla şekillenebilmektedir. Kent içerisinde apartman dairesinde oturmaları, onları apartmandaki koşullarla tanıştırmakta ve bu koşullar çerçevesinde yaşamı deneyimlemeye devam etmektedirler. Gecekondu yaşamının koşullarından apartman yaşamına ayak uydurmaya kadar uzanan gündelik yaşam ve pratikleri onların yoksullukla baş etme stratejilerini ve yaşam tarzlarını şekillendirmektedir. Yaşamın sosyokültürel anlamını açıklayabilmek için yaşam içerisine dahil olan pratiklere bütüncül bir perspektifle bakmak gerekir. Gecekonduların yerini yüksek binalara bırakmasıyla birlikte yoksulun yaşam mücadelesi yalnızca gecekondu alanıyla sınırlı kalmayarak kendini kentin kentleşen alanlarında yeniden üretmektedir. İçinde bulundukları toplumu kendi dünyalarına göre anlamlandırarak kentli kültürü içerisinde hayata bir parantez olarak açıldıkları kültürleriyle dikkat çeken yoksullar için mahalleleri içinde gecekondu ve apartmanda kiracı veya ev sahibi olarak deneyimledikleriyle eşdeğer olmakta hatta sahip olmadıkları fırsatların varlığı yükselen binalarla ve lüks bir kentle yeniden karşılarına çıkmaktadır. Bu nedenle onların

³⁹ Osmanlı iktisadi sisteminin argümanları arasında yer alan “denkserlik” gelirin insanların yaşantılarıyla eş değer düzeyde bölüşümünü mümkün kılan bir sistem olarak ele alınmakta, yoksullar açısından hak edilen asgari yaşam biçimi üzerinden anlam kazanmaktadır (Mardin, 1991: 210).

sosyokültürel süreçlerini anlamlandırmak kentle ve yaşadıkları çevreyle kurdukları bağı ve özellikle dışlandıkları noktaları anlamakla mümkün kılınabilir.

SONUÇ

Yoksulluğu, sosyal etkileşimin, bireysel deneyimlerin, farklılıkların ve benzerliklerin bütünsel bir anlamı üzerinden okumayı mümkün kılan kentler, gündelik hayatın öznesi halindedir. Kentin karmaşıklıkları, kendinde barındırdığı yeni yapısı sanayileşme olgusu ile birlikte ele alınan bir süreci kapsamakta ve mekânlar, sosyal ilişkilerin yeniden şekillendiği modern bir dönemin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşme dinamikleri ve modernliğin sonuçları, eşitsizliğin günümüzdeki üreticisi olmaya devam eden küresel kapitalizm yoksulluğu derinleştiren ve dönüştüren önemli bir etkiye sahiptir (Mingione, 2013: IX). Bununla birlikte işgücü piyasalarında yaşanan dönüşümler çok uluslu şirketlerin istihdam etmek için talep ettiği iş gücü, nitelikli ve vasıflı elemanlara ve rutin işler yapan ve güvencesiz işlerde çalıştırılan yarı zamanlı vasıfsız işgücüne dayanmaktaydı. İşgücünün bu değişen anlamı ise işgücüne katılamayan katılsa da düşük ücretlerle yaşamını idame ettirenlerin yoksulluğunu derinleştirmektedir. Bu derinlik, yoksul olan bireyin çalışmak istese dahi var olan işlerin aradığı niteliklere uymamasıyla yakından ilişkilidir (Şenses, 2017: 165-167). Devletin ekonomik alandan elini çekmesi, özelleştirme, enformatik ilişki ağlarının zayıflaması, bireyselleşme gibi süreçler yoksulluğun kentlerdeki veçhesini açıklar niteliktedir (Mingione, 2013: XI). Neoliberal politikaların küreselleşme ile birlikte önerdiği serbest piyasa güvencesiz işlerin esnek çalışma modellerinin ve sendikasızlaşmanın bir nedeni olmakta, büyümenin yarattığı etki bölüşümde eşitsiz bir süreci beraberinde getirmektedir (Sallan Gül, 2004: 126-135). Gelir dağılımında yaşanan eşitsiz süreç ise zengin olan daha da zenginleştirmekte, fakir ise giderek daha fazla fakirleşmektedir. Yoksulluğun söz konusu uçurumundan kurtulmak için yaşamın içerisinde mücadele etmek ise yoksulun tüm deneyimlerinde ve yaşamlarının her anında kendini göstermektedir. Bu durum düşük ücretlerle çalışan yoksulları giderek daha fazla yoksullaşma riski ile karşı karşıya getirmektedir. Her türlü olanağa ulaşmada yoksul kendi kaderine terk edilmekte söz konusu kader ise sosyal bir dışlanmayı da beraberinde getiren bir yaşam mücadelesine dönüşmektedir.

Bu çalışmada Antalya'nın Kepez merkez ilçesine bağlı Baraj ve Güneş mahallelerinde “gecekondu ev sahibi olarak yaşayanlar”, “gecekondu kiracı olarak yaşayanlar”, “gecekondu apartmana geçenler” ve “apartmanda kiracı olarak yaşayanlarla” derinlemesine görüşmeler yapılarak mahallelerin geçirdiği kentsel dönüşüm ile birlikte yoksulluğun yeni görünümünün bireylerin yoksulluktan kaynaklı çektiği güçlükler, güçlüklerle baş etme stratejileri, yoksulluk algılarında yaşanan değişim, kendileri için oluşturdukları yaşam

tarzlarında görünür olan tüketim pratikleri, gündelik hayat pratikleri ve ilişki örüntüleri üzerinden nasıl şekillendiği ele alınmaktadır. Aynı zamanda bu çalışma, yapılan derinlemesine görüşmeler ile kentsel mekânda yaşanan yoksulluğun dünyaya dair bakış açıları, sağlığa yönelik tutumları, geleceğe dair beklentileri üzerinden nasıl şekillendiğini açığa çıkarmaktadır. Kentlere doğru yaşanan göçlerle birlikte görünür olmaya başlayan kentsel yoksulluk, üretim ilişkilerinde yaşanan değişimle ve küreselleşmenin etkisiyle birlikte yerini kentlerde daha iyi koşullarda yaşamak için gelenlerin deneyimlerinde daha fazla görünür olan yeni yoksulluğa bırakmakta yahut kentsel yoksulluğun ve yeni yoksulluğun bir arada deneyimlendiği görülmektedir. Nitekim, kentsel dönüşümle birlikte Baraj ve Güneş mahallelerinde yaşanan mekânsal farklılaşmalar mahallede yaşayanların yoksulluklarını da etkilemekte, kentlere ait hissetmek adına yoksulluklarıyla baş etmek için deneyimledikleri her süreç eski ile yenin iç içe geçtiği mahallelerinde yaşanan fiziksel dönüşümden etkilenmektedir.

Baraj ve Güneş Mahallelerinde yaşayanların, Türkiye'nin farklı bölgelerinden ve çoğunlukla o bölgelerin köylerinden ellerinde var olan imkânlar veya kendileri için yarattıkları fırsatlarla söz konusu mahallelere geldikleri görülmüştür. Kente göç etme nedenleri içerisinde yer alan daha iyi bir hayat sürmek, daha düzenli bir işte çalışmak isteği tüm görüşmeciler için geçerli olan sebepler arasındadır. Kenti köylerinden daha iyi koşullarda yaşamının adresi olarak gören gecekondular aileleri ilk geldiklerinde ellerinde var olan birikimleriyle oturdukları yapıları inşa etmiş, kendilerinden sonra gelenler için birer dayanak noktası olmuşlardır. Kentlerde gecekondularda kiracı olarak oturanlar içinde kent rahat yaşamının ve daha iyi para kazanmanın adresi olmuştur. Köyde kendi evlerinin sahibi olan kentin gecekondulu kiracıları için kent fırsatlarının onlar içinde açılacağı inancının yaşatıldığı mekânlar olmuştur. Gecekondudan apartmana geçenler içinde kente göç etmek daha iyi bir yaşamı istemekle aynıdır. Onlar için başlarını koydukları bu yeni temiz daireler kente geliş sebeplerinden birisinin nihayete ermesiyle eş değerdir (G17, G24).

Apartmanda kiracı olanlar için kente göç etme öyküsü de değişmemiştir. Ancak diğer gelenlerden farklı olarak Baraj ve Güneş mahalleleri ilk göç mekânları değil, daha fazla iş imkânının bir arada olduğu Antalya'nın tercih edilmesiyle birlikte yerleştikleri ve merkeze göre daha düşük kiralar ödeyerek yaşadıkları mahallelerdir (G28). Oturulan konutun farklılığı kente göç etme nedenlerini değiştirmemiş, aksine birçoğu için kente geliş aynı nedenlerden dolayı gerçekleştirilen bir eylem olmuştur. Ancak ilk gelenler için kent daha iyi bir yaşamı sürdürmenin önünü açsa da sonradan gelenler için durum değişmemiş, kent kendilerinden önce gelenlerden devir aldıkları yoksulluğun deneyimlendiği mekânlar olmuştur.

Kente göç etme süreci birçok nedene bağlı olarak hemşerilik ilişkileri üzerinden şekillenmektedir. Baraj ve Güneş Mahallerinde yaşayanlar için akrabalık ilişkileri zamanla zayıflayan bir ilişkiye dönüşse de kente gelmek için gerek duyulan bir ilişki olmuştur. “Gecekondu ev sahibi olanlar” tıpkı onlar gibi gecekondu ev sahibi olan akrabalarından yardım alarak kendileri için çevirdikleri arazilerde gecekondu inşa edenlerdir (G1). Yahut daha önce gelen akrabaların şehir merkezine doğru gerçekleştirdiği göç ile satın aldıkları gecekondu evlerde yaşayanlar olarak karşımıza çıkmaktadır (G2). “Gecekondu kiracı olanlar” için kente gelmek hemşerilik ilişkisiyle gerçekleşmiş ancak artan gecekondu üzerinden gelir elde etmek isteyenlerle karşılaştıkları mahallelerde gecekondu kiracıları olmuşlardır. Enformel yapılar olarak karşımıza çıkan gecekondu evlerin bir gelir sağlama nesnesi haline geldiği yıllar, kente tutunmak için gelenlerin kiracı olarak tutunabildikleri yıllar olmuştur (G10, G13). Bu haliyle hemşerilik ilişkisine ne olduğu sorusunun yanıtı gecekondu evin değişen anlamında yatmaktadır. İmece usulüyle kentte barınmaya çalışmak veya yine aynı usulle kentte enformel bir konuta sahip olmak yerini var olan gecekondu evlerin para karşılığında satıldığı veya gelir elde edilmek için para karşılığında kiralandığı bir ilişki ağına bırakmıştır. Kente gelmek için hemşerilik ağı kullanılsa da tutunmak için o ağın zayıfladığı görülmektedir. “Gecekondu apartmana geçenler” içinde durum “gecekondu ev sahibi olanlarla” aynı olmuştur. Onlar akrabalık bağları ile kente gelip imece usulü ile kente tutunup ve kentleşme süreciyle birlikte apartman dairelerine geçenlerdir (G17). Bu yönüyle bakıldığında mahallede yaşayanlar içerisinde kente tutunma noktasında imtiyaz elde edenler apartman dairesine gecekondu dairesinden geçen ev sahipleri olmaktadır. “Apartmanda kiracı olanlar” da ise düşük kiralardan ödendiği dairelerin bulunması için hemşerilik bağlarının kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Baraj ve Güneş mahallelerine akrabalık ilişkileri üzerinden yerleşen bireyler geldikleri yıllardan bu yana geçim derdinin kıskacında rahat bir yaşama ulaşmak için çeşitli işlerde çalışmaktadır. Küreselleşme ile birlikte kentler, kol gücüne dayalı işgücüne duyulan ihtiyacın azaldığı mekânlara dönüşmüştür. Formelin iş bölümüne dayalı uzmanlaşmış meslekleri onlar için bir ekmek kapısı olmaktan uzaktır. Bireyler enformel ilişkilerinden ve geçici işlerden paylarına düşen “serbest meslekleri” ile kent yaşamını adapte olmaktadır (G10, G11). “Gecekondu ve apartmanda kiracı ve ev sahibi olarak yaşayanlar” için meslek tanımları aynıdır. İşçi, pazarcı, terzi, serbest meslek gibi mesleklere sahip oldukları dikkat çekmektedir (G2, G26).

Modern kentlerin mesleğe yönelik yüklediği anlamlar değişmekte, bununla birlikte kol gücünü dayalı mesleklerin yerini hizmet sektörlerine dayalı bilgiyi kullanabilecek donanımda olanların tercih edildiği meslekler almaktadır. Mesleğin niteliğinin değiştiği kentlerde

bireylerin serbest meslekleri yoksulluktan kurtulmak için yeterli olmamakta, kentlerde giderek kronikleşen bir yoksulluğu pekiştirmektedir. Yoksulluğun kısır bir döngüsünün başka bir vechesi de eğitim olanaklarından mahrum olmaktır. Çünkü eğitilmiş olmak kentin formel alanında görülebilmek için ön koşul olmaktadır. Bunun neticesinde bireylerin eğitim durumlarının ilkökul ve lise ile sınırlı olduğuna dikkat edilmelidir. “Gecekondu ev sahibi” ve “gecekondu kiracı” olanların, “gecekondu apartmana geçen ev sahiplerinin” ve “apartmanda kiracı” olanların eğitime erişme noktasında çektikleri sıkıntıların aynı olduğu görülmekte, görüşmecilerin kendi dönemlerinde ailelerinde var olan yoksulluktan kaynaklı okuyamadıkları yahut ilkökul, ortaokul ve liseyi bitirebilecek kadar okula devam ettikleri bilgisi onların bilgiye dayalı meslekleri neden edinemediklerini açıklamaktadır. Bireyler için ilk fırsat eşitsizliği burada doğmaktadır. Çocuklarının aynı kaderi yaşamaması için koptuğu kır hayatından getirdikleriyle şehir hayatına kendisine has davranış ve tutumlar üzerinden alışmaya çalışmaktadır. Burada çalışmakta deyiminin kullanılmasının sebebi ise yaşamın durağan değil devingen ve dinamik bir yapıda devam etmesidir. Nitekim onların yaşama dair deneyimledikleri araştırma yapılırken de ve şimdi de değişebilmekte, yeni bir yaşam tarzını da beraberinde getirebilmektedir.

Enformel çalışma biçimleri ile kentlerin çeşitli işlerinde yaşamı devam ettirmek birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Kent mekânında işe yüklenen bu yeni anlam yoksulluklarını ve eşitsizliklerini derinleştirmektedir. Gelirin bölüşümündeki eşitsizlikler yoksulun sosyo ekonomik durumunu etkilemekte, yaşamın kurgusu özellikle tüketim normları üzerinden şekillenen yaşamın kurgusu sosyo ekonomik bir sorunun varlığını da yaşam boyu beraberinde getirmektedir. Gelirin düşük olduğu bir yaşamın nasıl deneyimlendiği kentlere tutunan yoksulların pratiklerinde ve stratejilerinde belirgin olmaktadır. Kentsel dönüşümle birlikte birçok farklı konut tipinin bir arada olduğu Baraj ve Güneş mahallelerinde sürekli işsizlik ve geçici işler giderek daha fazla görünür olmakta, işsizlik yalnızca gecekondu yaşayanların bir sıkıntısı değil aynı zamanda apartmanlara geçenlerin ve mahallenin yeni binalarında oturan yeni kiracıların da bir sorunu olmaktadır. Küresel dünyanın temel sorunu olan işsizliğe bağlı olarak elde edilen gelirdeki düşüklük yoksulluğu deneyimleme şiddetini şekillendirmekte, yoksulluk kentlerin yüksek binalarında buna ek olarak hala var olan gecekondualarında giderek daha fazla görünür olmaktadır. Görünürlük bireylerin tüketim eğilimlerinde, oturlan mekâna ve ilişkilere dair geliştirdikleri stratejilerindedir.

Kentsel dönüşümle birlikte kentin merkezindeki ile aynı koşullara sahip görünenler için konutlar belirsizliği beraberinde getirir de düşük gelirli olarak yaşamlarını deneyimleme, refah yaşayanlardan onları ayırmaktadır. Gelir düşüklüğü konut seçimlerini etkilemekte kente

tutunmak için gelen görüşmeciler için gecekondular yuva olduğu kadar sorun da olmaktadır. Yıkık, dökük tek katlı ve birkaç günde hatta bazen bir gecede yapılan bu yapıtlar mahallenin alt yapı sorunlarıyla daha da çekilmez, onarılmaz bir hal almaktadır. İlk mücadele, yaşam alanlarının olduğu bu yapılar üzerinden gerçekleşmektedir. “Gecekonduda ev sahibi” olanlar için katlanılması gereken bu sorunlar “gecekonduda kirada yaşayanları” daha da umutsuz oldukları bir yaşama itmektedir (G1, G10). “Gecekondudan apartmana geçenler” için yüksek binalardan birinde daire sahibi olmak oldukça önemlidir, evin küçüklüğü aynı apartmanlarda yaşayanlar için sorun teşkil ederken onlar için evde yaşayanların sayısının fazlalığından kaynaklı ev küçük görünmekte ancak bu sorun olarak görülmemektedir (G17, G19). Evden kaynaklı çekilen güçlükler farklılaşsa da geçinmek için çekilen güçlükler birbirine yakın güçlükler olarak karşımıza çıkmaktadır. Güçlükler karşısında başvuru alanlar arasında akrabalar, yakın komşular ve son olarak bankalar gelmektedir (G3, G30). Kentlerde giderek daha fazla artış gösteren kentsel yenilenme ve ucuz iş gücüne dayalı ihtiyacın azalması enformel ilişkilerden doğan dayanışma ağlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Geçim sıkıntısından dolayı çekilen güçlük borçlanarak kapatılmaya çalışılsa da bireyler için borcun kendisi de ödenme noktasında güçlük çekilen bir konu olmaktadır. “Gecekonduda ev sahibi” ve gecekonduda kiracı” olanlar için bu döngü beraberinde memnun olmadıkları geçim durumunu getirmektedir (G2, G10). “Apartmanda kiracı olanların” ve “gecekondudan apartmana geçenlerin” geçim durumundan biraz daha memnun olması ise konutlarından kaynaklı çektikleri güçlüklerin olmayışıyla ilişkilendirilebilir (G21, G27). Gecekondunun derme çatma oluşundan kaynaklı çekilen güçlükler geçimden kaynaklı duyulan hoşnutsuzluğu artıran bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak duyulan memnuniyetin betimlendiği unutulmamalıdır. Zira, “gecekonduda ve apartmanda ev sahibi veya kiracı olanlar” için geçim durumu çok da memnun oldukları bir durum değil, gelirler ve giderlerle ilişkili olarak değişebilen bir memnuniyet tasviri ile örtüşen bir durumdur. Gelirin daha iyi olmasına dair beklenti düşük düzeyde dile getirilmiştir. Gecekonduda veya apartmanda yaşamak gelir düzeyinin iyileştirilmesi için gerekli tutarın rakamını belirlemede etkili olmamaktadır. Onlar için gelirin iyileşmesi demek var olan ekonomik durumdan biraz daha iyi bir duruma gelebilmek anlamıyla eşdeğerdir.

Geçim durumundan kaynaklı çekilen sıkıntılar için köşeye atmaya çalıştıkları paraları olacak kadar kazanabilmek, önemlidir. Şu anki imkânlarla köşeye atılan para yine imkansızlığın giderilmesi için kullanılmaktadır. Paranın idareli kullanımı “gecekonduda ve apartmanda kiracı veya ev sahibi” olarak yaşayanların gündelik hayatında dikkat ettiği bir meseledir.

Kent dönüşebilir bir yapıda olsa da yoksul için yoksulluğun giderek derinleştiği bir döngüyü doğurmaktan ibarettir. Kentler varsıl ile yoksulun arasını açmakta, oluşan bu uçurumlar kapatılması zor bir şekle bürünmekte ve yoksulluğun kronikleştiği bir yapıya dönüşmektedir. Peki zor olan neydi? Kentin her yerinde aynı binaların olması farkları ortadan kaldırmaya yetmedi mi? İşte bu sorular etrafında akılda kalması gereken şey gelirlerin eşitsiz bir şekilde dağıtıldığı kentlerde, sürekli işsizliğin ve geçici işlerin tekeline terk edilen hayatların, elde ettikleri düşük gelirlerle yaşama tutunma noktasında sorumlu tutulmaları olmalıdır. Silikleşen ve aynılaştan kent yapısı içinde gerçekleşen kentsel dönüşüm belirli piyasaların rant sağlamasına kaynaklık etmekte, çevirdikleri arsadan paylarına düşenle idare etmek ise yoksulun yaşam mücadelesine dönüşmektedir.

Gecekonduların yerine geçen binalarla birlikte yoksullukları üzerinde yeniden düşünen ve farklı stratejilerle yoksullukla mücadele etmeye çalışanların tüketim pratikleri bu noktada önemlidir. Yoksulluğun yeni veçhesi olarak karşımıza çıkan tüketememe veya tüketilen nesneye erişemmeden kaynaklı kentin geriye kalanlarından ayrışan kentin yeni yoksulları kendilerine has oluşturdukları tüketme pratikleri ile ayrışmanın üstesinden gelmeye çalışmaktadır. Gelir düzeyleriyle yakından ilişkili olan tüketme eğilimleri temel gereksinimleri tüketme, arzu edilen nesneler üzerinden tüketme ve beraberinde tüketememe üzerinden şekillenmektedir. Bununla birlikte harcamadan gitmeyen bir tüketim eğilimi olan bayramdan bayrama tüketme akrabaların ya da hayır severlerin aracılığıyla gerçekleşmektedir. Mutfak harcamalarında ise izlenen yol dönüşümlü olarak tüketmedir. Nedir bu dönüşümlü olan? Eve et alındığında başka bir mutfak harcamasından kısımdır yahut belirli meyveleri tüketirken ötekilerini başka bir haftaya ertelemektir. Giyim ve gıda alışverişi için tercih edilen yerler ucuz olmaktadır. Pazar alışverişi bireylerin rahatsız olmadığı bir durum olsa da çocukları için özellikle 15-20 yaş aralığında olan çocukları için istenmeyen bir alışveriş biçimidir. Tüketimin reklamlar aracılığıyla dönüşen formunu tam da bu istenmeyen durumda görmek mümkündür. Çocukların giyecekleri ve ucuz ev eşyaları için gidilen çarşı mağazalar, indirim takip edildiği ve bununla birlikte büyük indirimlerin olduğu zamanlarda rağbet gören tüketim mekânlarıdır. Tüketim pratiklerinin görünür olduğu nesnelerden bir diğeri ev eşyalarıdır. Ev eşyaları “gecekonduya yaşayanlar” (G8, G10) için ikinci el tüketimi ifade ederken “apartman dairelerinde yaşayanlar için” (G19, G26) temiz eşyaları ifade etmektedir. Yeni olan bir evin eşyasının yeni olması gerektiği anlayışı, eski olan gecekondu için eskinin normallliğini açıklar niteliktedir. Gecekonduya ev sahibi veya kiracı olarak yaşayanlar için ikinci el eşya olağan kabul edilmiş, hatta evin içerisine giren ikinci el bulaşık makineleri lüks kabul edilmiştir (G16). Kentsel dönüşümle birlikte ev eşyasına yönelik algı değişmiş, hemen yanı başlarında şahit

oldukları lüks tüketim ihtiyaç olarak algılamadıkları bulaşık makinelerini ihtiyaç nesnesine dönüştürmektedir (G26). Aynı zamanda dönüşümle birlikte apartman dairesinde yaşama deneyimini elde edenler için ikinci el eşya katıyen kabul edilmeyen bir tüketime dönüşmektedir (G24). Onlar için ikinci el eskide kalmış bir yaşantının unsurudur. Gelir düzeyinin düşüklüğü göz önüne alındığında görüşmecilerin bu tutumu onları ucuz ama sıfır olan eşyaların kullanımına itmiştir. Tüketicinin küresel olarak hedeflediği “ne olursa olsun tüket formu” “gecekondu ev sahibi olanların” (G3), “gecekondu kiracı olanların” (11), “gecekondu apartmana geçenlerin” (G19) ve “apartmanlarda kiracı olanların” (G31) yaşantılarında görülmektedir. Onlar için ele avuca girdikçe azar azar da olsa tüket eğilimine dönüşmüş bir tüketim pratiği söz konusu olmaktadır. Böyle olunca gecekondu yaşayan da eline geçtikçe ikinci elde olsa küçük ev aletlerini yahut bulaşık makinesini tüketmeye çalışacaktır. Zira, bulaşık makinesi tüketim eğiliminin değişimini anlamak için kullanılan bir metafordur. Tüketim pratikleri kentsel dönüşümle birlikte yeniden şekillenmekte tüketim pratiklerinin lüks tüketim içerisinde anlamının nasıl şekillendiği bireylerin gelir düzeylerine göre hareket ettikleri tüketim eğilimlerinde açığa çıkmaktadır. Öyle ki, mahalleye her gidişte yahut evlerinde yapılan görüşmelerde “apartman dairelerinde oturanların” eşyalarının yeniliğine ve temiz oluşuna “gecekondu oturanların” evlerinde ise ikinci el eşyalara ve bununla birlikte her iki mekânda da küçük ev aletlerine rastlanmıştır (G9, G31). En nihayetinde bireyleri tüketme pratiği noktasında ayıran tüketilen nesnenin eski veya yeni olmasıdır. Peki gelirden bir değişikliğin olmamasına rağmen tüketme pratiğindeki değişimin kaynağı nedir? Küreselleşme ile birlikte üretim ilişkilerinin değişen anlamı, kentlerde görünür olmaya başlayan bir tüketim kültürünü ortaya çıkarmaktadır. Tüketmenin değişen bu anlamı kente tutunmanın ön koşulu olmaktadır. Tüketmemek ve erişememekte yoksulluğun kentlerdeki yeni görünümü olarak tezahür etmektedir. Tüketim pratiklerinde tüketebildiğin kadar kentlere ait olduğun üzerinden şekillenen bir değişim gerçekleşmekte, ancak yeterince tüketememe bireyi yeni bir yoksullukla karşı karşıya getirmektedir.

Gecekondu günümüzde kentsel dönüşümle birlikte piyasaların yeniden ilgi odağı olmuştur. İlgi odağı olunan evlerde yaşayanlar için bu yeni durum mekâna dair duyulan aidiyet duygusunu da şekillendirmektedir. Her sokağın gecekonduya çıktığı Baraj ve Güneş mahallelerinin özellikle son birkaç yılda daha yoğun olarak girmiş olduğu kentsel dönüşüm her sokağın anlamını değiştirmiş, öbekler halinde yüksek binaların ayak uçlarında var olmaya devam eden gecekondu yaşayanların ilişki örüntülerini ve gündelik hayatlarını etkilemiştir. Kentleşme ile birlikte yoksul ile varlıklı olanın mekânsal olarak ayrıştığı çizginin bulanıklaştığı kentlerde ilişkiler yelpazesinden söz etmek mümkündür. Baraj ve Güneş

mahallelerinde eski ve yenin bir arada olduğu mekânlara duyulan aidiyet hisside kendi bünyesinde değişiklik göstermektedir. Mekâna duyulan aidiyet kentsel dönüşümle birlikte varlığını korusa da beraberinde güvensizlik hissini de getirmektedir. “Gecekondu ve apartmanda kiracı veya ev sahibi olanlar” tarafından mekân hala aidiyet duyulan ancak eskisi gibi bağların gelişmediği, yabancılarla yaşanan bir alan olarak görülmektedir (G6, G13). Yabancılar ile anlatılmak istenen Baraj ve Güneş mahallelerinde yaşanan dönüşümle birlikte mahallede yaşayanların sayısındaki artıştır. Her yerin gecekondu olduğu mahallede sokaklar yüz yüze ilişkilerin yürütüldüğü, mahalle bakkalları alışverişlerin yapıldığı alanlardır. Ancak kentsel dönüşüm, sokakları kesen yüksek binalarla harmanlanan mahalle dokusunda ilişkileri zayıflatmıştır. Mekâna duyulan aidiyet yenilerin ve eskilerin bir arada olduğu bir güvensizlik duygusuyla gelişmektedir. “Gecekondularda yaşamaya devam edenler” (G3, G15) için sokaktaki ilişkiler az olsa da devam etmekte, ancak bu durum “apartmana geçen eski gecekondu bireyler” (G17) için mümkün olmayan ve giderek zayıflayan bir ilişkiler ağını da beraberinde getirmektedir. “Apartmanda kiracı olarak yaşayanlar” için mekâna duyulan aidiyet hissi gecekonduların olduğu alanların güvensiz olarak görüldüğü bir yorum üzerinden şekillenmekte, genellikle aidiyet mahallenin iyi bir mahalle olduğuna dair vurguda açığa çıkmaktadır (G25, G28). İlişki örüntülerinde dikkat çeken bir diğer durum iktisadi temelli çekilen özel sıkıntılarda başvurdukları kaynakların mahalledeki komşular olmadığı ve daha çok dayanışma ağı için akrabaların tercih edildiğidir. Komşuluk ortak dertlerin bir kahve içiminde birbirine aktarıldığı gün içerisinde rahatlatma ve yaşama dair motivasyon kazanmak için sürdürülen samimi bir ilişki ağının ürünüdür. Komşuluk ilişkileri yoksulluklarıyla baş edenler için bir dert bölüşüm ilişkisi olmakta, “apartmanda yaşayanlar” için komşuluğun bu formu baş selamıyla sınırlı kalmakta yahut sürekli değişen kiracı algısıyla yitip gidecek bir bağı başlangıçta kurmama ile sonuçlanmaktadır. (G26) Mahalledeki dönüşümün neden olduğu bu durum yaşam deneyiminin alışılan bir parçası haline gelmiştir. Zaten geçim derdi hiç bitmemektedir ve bu yüzden bitmeyen derdi paylaşacağın komşunun yokluğuna alışmak çekilen dertten daha kolay olmaktadır.

İlişki ağlarının en temelini oluşturan aileye yönelik tutumlar görüşmecilerin geleneksel tutum ve davranışlarıyla ilişkili olarak kente uyarlanmış bir şekilde deneyimlerinde görünür olmaktadır. “Gecekondu ev sahibi ve kiracı olanlar” ile “gecekondu apartmana geçen” ve “apartmanda kiracı olanların” çoğu kente uzun yıllardan önce ya evlenerek ya da bekar olarak gelmiş, bekar olanlar kentlerde evlenmiştir. Peki kentin içinde geleneksel bir motif olan evlilikleri nasıl gerçekleşmiştir? Çekirdek ailelere giden yolda atılan ilk adım tamamen geleneksel bir formda gerçekleşmiş, eşleriyle iktisadi zorluğun aşılması ve aileler arasında

dayanışma ağını sağlanması adına görücü usulü evlilik yoluyla evlenmiştir. Kentte evlenenler içinde durum yine tanıdık çevreyle kurulacak bağ üzerinden şekillenmektedir.

Boşanmaya yönelik tutum yine geleneksel tutumla örtüşmekte “hem gecekonduda yaşayanlar hem de apartmanda yaşayanlar” tarafından boşanmanın kadın için oldukça zor bir durum olduğu bu nedenle eşlerin birbirini alttan aldığı bir ilişkinin geliştirilmesinin önemli olduğu vurgulanmaktadır. Yine bu durum modern kent kültürünün tutumuyla örtüşmeyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Peki niye? Çünkü onlar için kadının mesleği ve çocuklarına bakıp kazanabileceği bir işi yoktur ve kadın toplumda “dul” olarak etiketlenir ve baba evinde eskisi kadar rahat edemez. Psikolojik şiddetin alttan almayla üstünün örtüldüğü eşler arası ilişkinin görünürlüğü bu tutumlardan yapılacak bir çıkarımdır. Kavgalar birinin sessizliğiyle hafifletilen bir evlilik kurtarmanın kıskacında unutulup gitmekte, eşler arası aldatmada erkeğin çocukların hatrına affı mümkünken kadının affedilmesinin olanaklı olmadığı bir görüş açığa çıkmaktadır.

Gündelik hayat ekonomik temelli çekilen yoksulluğun sosyal görünürlüğünü mümkün kılmaktadır. Gündelik hayatı deneyimleme ve gündelik hayat pratikleri üzerinden oluşturdukları rutinleri sürdürme yoksulluğun şiddetine göre değişmekte ve yoksulun dünyası gündelik hayatın cereyan eden kentlerinde giderek daha fazla görünürlük kazanmaktadır. Geçim sıkıntısıyla karşı karşıya kalan bireyler için gündelik hayat koşuşturmacaların ve yarını düşünmenin kendisidir. Kentsel dönüşümle birlikte gecekondular yerini binalara bırakmıştır. Peki bu durum iş ve boş zaman olarak ikiye ayırdıkları gündelik hayatlarında neleri değiştirmiştir? Gündelik hayat öncelikle her an işlerle bölünebilen süreksiz bir çalışmanın bir anlamını ifade eder. Anlık işler, bitmeyen ev işleri, geçim derdinden kaynaklanan kısıtlamalar ve kendi imkanlarıyla deneyimledikleri boş zamanlar, tüm bunlar gündelik hayatlarındaki yaşantıları olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelir seviyesinde görünür bir rahatlama olmadıkça gezmek bireylerin yaşamlarında karşılarına çıkan küçük fırsatları değerlendirmekle geçirtilen bir etkinliktir. Geçim derdi bireyleri boş zamanlarında mahallelerine hapsetmekte, mahalleri onların kendileri için yaratıkları hoş vakitlerin alanı olmaktadır. Bu durumun kaynağı yine küreselleşme ile birlikte açığa çıkan süreksiz ve istikrarsız işlerin varlığı ve kente tutunmak isteyenlerin bu işlere tutunmasıdır. “Gecekonduda veya apartmanda yaşayan” kadınlar boş zamanlarında günlük işlerden vakit buldukça komşuyla kahve yahut çay içerek hayata mola vermektedir (G1, G2). “Gecekonduda veya apartmanda yaşayan” erkekler için boş zaman ise kahvede, ek işlerde yahut evde geçirilen zamandır (G17, G27). Boş vakit mahalledeki etkinliklerin gerçekleştirildiği vakit olarak da göze çarpmaktadır. Mahallede komşuların kendi aralarında yaptığı altın günleri dikkat çeken bir etkinliktir. Altın günleri “apartmanda ev sahibi

ve kiracı olanlar” (G21, G30) için eşya yarıştırılan, gösterişe dayanan bir nesne tüketimini beraberinde getirmekte yahut “gecekondu ev sahibi ve kiracı olanların” (G8, G10) yani ikinci el eşyalar arasında yaşayanlar için eşyaların konusunun açılmadığı ek gelir oluşturmak adına yapılan bir etkinlik olmaktadır. Bankalara ya da insanlara borçlanmadan taksitli bir nakit sağlamak açısından yapılan altın günleri hem bir dayanışma ağı hem de bir sosyalleşme aracıdır. Söz konusu etkinlikler kadınların birçok bakım ürününü satarak ek gelir elde ettikleri enformel dayanışma ağına dönüşmektedir. Modern tüketim mekânlarına göre daha geleneksel duran mahalle kıraathaneleri içinde durum benzerdir. Söz konusu mekânlar boş zamanların tüketilmesinin ötesinde ek işlerin bağlandığı yerlerdir. Öyle ki etkinlikler ve kıraathaneler onlar için bir tampon görevi görmektedir. Bu haliyle gündelik hayatın değişen anlamlarında yoksulluk yitip gitmemekte, kendisini kentin içinde var etmeye çalışan insanların deneyimlerinde hissettirmektedir.

Kentsel dönüşüm ve deneyimlenen ağır koşullar dünyaya bakışlarını, sağlığa yönelik tutumlarını ve yaşamdan beklentilerini de etkilemektedir. Gecekondu veya apartmanda yaşayanlar için dünya ne olursa olsun yaşanılacak bir yerdir. Baraj ve Güneş mahallelerinde yaşayanlar için çekilen güçlüklerle rağmen nefes almak her şeyden daha önemlidir. Bununla birlikte nefes almak yaşamak için yeterli midir? sorusu insan ne için yaşar? sorusunun cevabında anlam kazanmaktadır. Bireyler için hayatın anlamı deneyimledikleri yaşamlarında biraz daha rahat edecekleri başka bir yaşamla mümkün olmaktadır. Neydi bu başka yaşam? Onların kendileri için değiştiremedikleri her şeyi çocuklar için mümkün kılmaya kendilerini adanmalarıyla ilişkili her türlü strateji ve yaratılan fırsatlar bütünüdür. Bu tür bir yaşamın anlamı deneyimledikleri yaşantılarıyla ilişkilidir. Kentin değişen yapısıyla birlikte somut olarak görünürlüğü silikleşen yoksulluk onların deneyimlerinde daha fazla görünür olmaktadır. Çünkü kente tutunmak her zamankinden daha zor olmaktadır. İşgücündeki anlamın değişmesiyle bir anda kendisini işsiz olarak kentin dışına itilmiş şekilde bulan yoksul için dünyada olmanın anlamı çocuklarına daha iyi bir yaşam sunmak adına mücadele etmekle eşdeğer olmaktadır. Yaşamdan duyulan memnuniyet gelirlerin biraz daha iyileştiği koşulların oluşmasıyla eş değerdir. “Gecekondu ev sahibi veya kiracı olanlar”, “gecekondu apartmana geçenler”, “apartmanda kiracı olanlar” tarafından zenginlik normu yaşam memnuniyeti olarak ele alınmamış, çok fazla zengin olmak yaşamdan memnun olmakla eşdeğer tutulmamıştır. Bu haliyle yoksullukla baş etmeye çalışan bireyler için koşulların biraz daha düzeltildiği bilindik bir yaşam formunun varlığı memnun olmak için yeterlidir.

Yoksul bireyler için güç ve başarı iman irade para meslek gibi parametrelerin varlığıyla mümkün olmaktadır. Yoksulluğun itici güçlerinden olan imkânsızlık ve parasızlık kentlerde

daha görünür olmakta, bu durumda onları yoksunluklarından kaynaklı güçsüzlükle yüzleştirmektedir. Güç ve başarının kaynağı “gecekondu ev sahibi ve kiracı olarak yaşayanlar” (G3, G13) için iman, onur ve akıl iken “gecekondu apartmana geçen ve apartmanda kiracı olanlar” (G17, G30) için söz konusu kaynaklar meslek, irade ve paradır. Gücün elinde bulundurmanın en önemli parametresi olarak meslekler görülmektedir. Başarı ve gücün parametresi olarak öne sürülen meslekler bireylerin yoksulluktan kurtulma arzularından kaynaklı taleplerinde şekillenmektedir. Günümüzde meslek bilgi ve teknolojinin ön ayak olduğu bilimin tekelinde şekillenen bir anlama bürünmekte, bu mesleklere sahip olamayan ve geçici işlerde çalışan haneler ise yoksulluğun kentlerdeki yeni görünümünü deneyimleyen haneler olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsanlar içinde bulundukları toplumun değer yargılarıyla beslendikleri bir dünya görüşü oluşturmaktadırlar. Güneş ve Baraj mahallelerinde “gecekondu veya apartmanda yaşayanlara göre içinde bulundukları toplumda dürüst ve ahlaklı olanlar dindar, fakirler ve eğitilimlerdir. Yoksulluğun tam zıddı olarak karşımıza çıkan zenginlik ahlaklı dürüst ve doğru gibi iyi duygularla açıklanmamıştır. Yoksulluğun iyi ifadelerin tekeline girdiği dikkat çekmekte, bu durumun “dindar yoksullar” (G24) üzerinden daha da pekiştiği görülmektedir.

Sağlığa yönelik tutumlarında sağlıklı olmak bireyin fiziksel olarak iyi olması görüşü üzerinden temellendirilmektedir. Sağlığın varlığı her şeyden çok istenilen bir durumdur ancak sağlığın bozulmasıyla birlikte bir tedavi süreci başlamaktadır. Baraj ve Güneş mahallelerinde kentleşme ile birlikte artırılan Aile Sağlık Merkezlerinin varlığı akla tedavide önceliğin bu sağlık kurumlarına verildiğini getirirse de sosyal güvencenin varlığı ya da yokluğu fark etmeksizin tedavi ilk olarak evde şifalı otlarla ve bitkisel ilaçlarla gerçekleştirilmektedir. Daha sonrasında tedavinin daha kapsamlı olmasını gerektiren durumlarda eşitsizlik yine devreye girmekte sosyal güvencesi olan “gecekondu ev sahibi ve apartmanda kiracı olarak yaşayanlar” (G2, G29) için hiç düşünülmeden gidilen hastaneler güvencesi olmayan veya geçici işlerden kaynaklı güvence sahibi olamayan “gecekondu ve apartmanda kiracı, gecekondu apartmana geçenler” (G12, G23) için hastanelere gitmek hesaplamalar ve kısıtlamalar çerçevesinde mümkün olmaktadır. Yokluk ve varlık ekseninde sağlığın yitirilmesi durumu geleneksel örüntüyle beslendikleri alternatif tıpla kontrol altına alınmakta, en nihayetinde sorun çözülmediğinde hastaneler ikincil tedavi yöntemi olarak kullanılmaktadır. Baraj ve Güneş mahallelerinin “farklı mekânlarında (gecekondu veya apartmanda) yaşayanlar” için mental ya da ruhsal yorgunluk sağlığın olmayışı değil yoksulluklarının bir sonucudur. Onlar sürekli yarını düşündükleri ve her an işsizlikle karşı karşıya gelebilecekleri dünyada sürekli stresli ve kaygılı olduklarını dile getirmektedirler. Stres bu haliyle onlar için yaşamlarının bir parçasıdır,

bu nedenle stresin yokluğu ancak yoksulluklarının hafifletilmesiyle mümkün olmaktadır. Aksi bir durum onlar için bir yaşam tarzına eklemlenen ve sorun olmaktan çıkan bir durumu doğurmaktan başka hiçbir çözümü barındırmamaktadır.

Yoksulluğun kentlerdeki görünümüyle ilişkili olarak yoksulların yaşama dair beklentileri düşük düzeyde olmaktadır. Baraj ve Güneş mahallelerinde “gecekondu ve apartmanda ev sahibi veya kiracı olarak yaşayanların” yaşama dair beklentileri kentlerde deneyimledikleri yoksunluklarına içkin olarak şekillenmektedir. Öyle ki yaşama dair beklentileri ya çok düşük düzeydedir ya da değişmeyecek olan bir yaşama vurgu yapar niteliktedir. Beklenti şu anki yaşamlarından biraz daha iyi bir koşulu istedikleri bir düzeyi ifade etmektedir. Ve bir kez daha zenginlik normu talep edilen bir beklentiye dönüşmemektedir.

Yoksulluğun gidermekten ziyade hafifletmekle sınırlı kalan sosyal yardımlar (formel alanın ve enformel alanın gerçekleştirdiği yardımlar) yoksullar için memnuniyet duydukları bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Baraj ve Güneş mahallerinde yardım alan görüşmecilerin yardım alma sıklığı yaşadıkları konutlarla bağlı olarak değişiklik göstermektedir. “Apartmanda yaşayan düşük gelirli aileler” için yardımların sıklığı kurum ve kuruluş bazında alınan yardımlarda azalırken dayanışma ağlarına dayanarak yakın çevre ve akrabalarından alınan yardımlar daha sık olmaktadır (G17, G30). “Gecekondu oturanlar” için formel alandan da enformel alandan da alınan yardımlar mevcuttur (G4, G8). Onların daha sık yardım aldıkları görülmektedir. Baraj ve Güneş mahallelerinde yardımdan duyulan memnuniyet daha kökten çözümlerle örtüştüğü takdirde tam anlamıyla olmaktadır. Yardımların kesik kesik ya da yalnızca gıda yardımlarıyla sınırlı kalması onlar için hiç olmamasından daha iyidir (G7, G11). Neoliberal politikalar ile birlikte sosyal devletin sorumluluğundan giderek çıkan yardımlar STK’ların üstlendiği bir sorumluluk olmuştur. Bu durum devlet ile yoksulun arasına başkalarının girdiği bir yardım örüntüsünü getirmiştir. Ne olursa olsun her haliyle yardımlara ulaşmak yine yoksulun çabasıyla gerçekleşen bir durumdur. Yardımlar yoksulluğu giderdiği gibi bir dışlanma formunu beraberinde getirmekte, yardım alınan kuruma erişim utanç duygusu ile eş değer tutulmaktadır. Bu haliyle yardımlar evi için her şeyi yapan kadının anlamsal rolüyle örtüşmekte ve yardımlar kadınların gidip talep etmeleriyle gerçekleşmektedir (G8, G10). En nihayetinde yardımlar yoksullun giderilmesinden ziyade yoksulluğu hafifletmekte ancak yardımlar da yoksulluğun kısır döngüsüne hizmet etmektedir. Yardımlar bu yönüyle yoksulun hayatının bir parçası haline gelmekte insanlar arasında gönülden yapılan bir alışveriş kültürünü pekiştirmektedir.

Yoksunluklarının görünür olduğu bir diğer durum her haliyle dışlanmanın kendisini deneyimledikleri ve yaşamlarına nüfuz eden bu dışlanmayla baş etmek için ait oldukları yere

hapsoldukları gerçeğidir. Sosyal dışlanmanın birçok boyutunun olması akıllara dışlanmanın hangi boyutunun onları daha fazla rahatsız ettiği sorusunu getirmektedir? Baraj ve Güneş mahalleleri kentleşmeye girmeden önceki motifyle dışlanmanın varlığının çok fazla hissedilmediği ait oldukları alanlar olarak gördükleri bu yerlerin her yanının gecekondular olmasından kaynaklı dışlanmanın kendisinin hissedilenden öte bulundukları mahalleye dair kurulan bağ ve güven duygusuyla göz ardı edildiği görülmüştür. Kendi mahalleleri kentin güvensiz alanlarında rahatsız edici bakışlarından kurtuldukları alanlar olmuştur. Kentsel dönüşüm ile birlikte mahalleye duyulan aidiyet güven noktasında kırılrsa da kalan gecekondular arasında dayanışma ağıyla devam eden ilişkiler sayesinde “gecekonduda ev sahibi ve kiracı olanlar” için dışlanmanın göz ardı edildiği kendilerini rahat hissettikleri alanları yine mahalleleri olmaktadır (G4, G6). Baraj ve Güneş mahallerinde yaşayanlar için dışlanmanın fiziksel olan boyutu daha rahatsız edicidir (G17). Kentleşme ile birlikte daha da belirgin hissedilen bu boyut yokluktan kaynaklı kendileri için yapamadıklarını onlara bir kez daha hatırlatmaktadır (G28). Kentsel dönüşümle birlikte kentlerdeki imkânlardan uzak olanlar için görünür olan somut tüketim formları onların ulaşma noktasında yoksun oldukları durumlarla net bir şekilde karşılaşmalarına neden olmaktadır. Dışlanmanın birçok boyutu söz konusu iki mahalle için dual bir ilişkiyi doğurmaktadır. İlki dışlandıkları için gitmedikleri mekânlar ikincisi ise kentsel dönüşümle birlikte kentin değişen kodlarında giderek daha fazla görünür olan yoksulluklarından kaynaklı yaşadıkları sosyal dışlanmalardır. Bu durum toplumun bütününden koparak yaşantıladıkları bir yaşam tarzını da beraberinde getirmektedir.

Baraj ve güneş mahallelerinde yoksulluğa dair algılar üzerinde ön plana çıkan bir diğer durum yoksulluğa yönelik anlamlarında kendilerini de yerleştirdikleri bir tanımın yapılmasıdır. Bireyler zengin ve yoksulluk arasındaki çizgide kendilerini ahlaklı dürüst ve gariban olan yoksullukla ele almakta, bununla birlikte karşı bir fikri de zenginlik için kullandıkları kibirli burnu havada duyguları görüşlerinde dikkat çekmektedir. Yokluktan zenginliğe geçiş hangi yollarla olmaktadır? sorusuyla şekillenen en önemli durum hile yaparak zengin olanlardan farklı olarak daha dürüst bir yol olan çalışmanın tercih edilmesidir. Çalışmak, Baraj ve Güneş mahallelerinde mahallenin eski sakinleri arasında yer alan “gecekonduda ev sahibi ve kiracı olanların” (G4, G12), yine mahallenin “gecekondudan apartmana geçen ailelerin” (G14) ve mahallenin yeni sakinleri olan “apartmanda yaşayan kiracıların” (G32) bildiği en iyi şeydir ve üstesinden gelinecek bir zenginlik için yapılması gereken tek yoldur. Zira bu soruyu babalarından onlara geçen bir mirasın olmadığı gerçekliği üzerinden yanıtlamışlardır. Zenginliğe yükledikleri olumsuz anlamlar zenginliğe erişime ket vurmuyacak şekilde geçişken ve ılımlı olmaktadır. Zenginlik bireyler için üst tabaka ya da ayrıştıkları bir mevzu değil yaşam

standartların rahatladığı bir normdur. Baraj ve Güneş mahallelerinin farklı mekânlarında (gecekondu/apartman) yaşayanlar için yoksulluk da zenginlik gibi yaşamın bir kodudur. Yokluğun giderek arttığı kentlerde yoksulluğun şiddeti de değişmekte, birçok benzer yaşantılara göre daha aşağı bir yaşamı deneyimlemedikleri için yoksulluğun kaderin bir cilvesi olduğu anlayışı da düşüncelerinde yer etmektedir. Yokluk ve varlık ekseninde yaşamı deneyimleyen Baraj ve Güneş mahallelerinde gecekondu ve apartmanda ev sahipleri veya kiracılar kaderin cilvesiyle ve öteki dünyanın varlığı düşüncesiyle yoksulluğu iyi koşullara erişebildikleri takdirde kabul ettikleri bir yaşam tarzına dönüştürmektedir. Yaşamları boyunca geliştirdikleri her pratikte, stratejide ve yaşamlarında yer edinen rutinlerde yoksulluğun izleri yoksulluk ortadan kalksa dahi uzun süre etkisini sürdürecektir bir kent yaşantısını beraberinde getirmektedir. Bu yüzden ki kentsel dönüşüm mahalledeki herkes için farklı görünürlükte olsa da bir adaptasyon sürecinin başlangıcı ve sonu gelmeyen bir yaşam biçiminin dönüşümündeki temel etmendir. Kentte yaşanan yoksulluk bugün yalnızca yoksulun dünyasını anlamakla değil aynı zamanda onun çevresindeki dönüşüme karşı geliştirdiği formlarla açıklanmalıdır.

Bugünkü kentler yoksullar için süresiz işlerin, güvencesiz yaşamların mekânlarıdır. Tüketebilmenin çalışmanın ve işlerin varlığı üzerinden ele alınan yeni yoksulluk Baraj ve Güneş mahallelerinde “apartmanda ve gecekondu ev sahibi veya kiracı olanların” yaşantılarında görülmektedir. Yoksulluğun yeni görünümü ise onların yaptığı süresiz işler nedeniyle her an yoksullukla karşı karşıya kaldıkları yeni risklerle örtüşmektedir. Bununla birlikte Baraj ve Güneş mahallelerinde “gecekondularda ev sahibi” ve “gecekondu kiracı olanların”, “gecekondulardan apartmanlara geçenlerin”, “apartmanlarda kiracı olarak yaşayanların” yaşama dair algıladıkları ve deneyimledikleri her süreç onların kendi yaşantılarına dair algılarında dönüşmekte ve yaşam tarzına dönüşen bir kültürün eleştirisini de mümkün kılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Açıkalın, N. (2007). "Enformel Sektör ve Yoksulluk: Kentsel İşgücü Pazarı Üzerine Etkileri: İstanbul ve Gaziantep Örnekleri." *Sosyoekonomi Dergisi*, 43-62.
- Açıkgöz, R. (2010). "Kadın Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme". *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, 1(2): 45-60.
- Açıkgöz, R. (2015). "Yoksulluk ve Suç: Doğrusal Olmayan Bir İlişki". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1): 251-266.
- Adak, N. (2015). *Sağlık Sosyolojisi: Kadın ve Kentleşme*. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Adaman, F., Keyder, Ç. (2006). *Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu Yayınları, İstanbul.
- Aile Yapısı Araştırması. (2006). *T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (Yayın No:3046)*. Türkiye İstatistik Kurumu. Ankara.
- Ak, M. (2016). "Toplumsal Bir Olgu Olarak Yoksulluk". *Akademik Bakış Dergisi*, 54: 296-306.
- Aksan, G. (2012). "Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27: 9-19.
- Aktan, C. C. ve Vural, İ. Y. (2002). "Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri". C. C. Aktan (Ed.). *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*. Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, 1-32.
- Alcock, P. (1993). *Understanding Poverty*. The Macmillan Press Ltd, London.
- Altay, A. (2007). "Bir Kamu Malı OLarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi". *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 7(1): 337-362.
- Arpacıoğlu, Ö. ve Yıldırım, M. (2011). "Dünya' da ve Türkiye' de Yoksulluğun Analizi". *Niğde Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2): 60-76.
- Atatanır, H. ve Karataş, K. (2019). "Yoksulluğa Hak Temelli Yaklaşım". *İnsan ve İnsan Dergisi*, 6(21): 453-475.
- Avcı, N. (2003). "Yükselen Bir Değer Olarak Yoksulluk ve Türkiye" A. Bilgili ve İ. Altan (Ed). *I. Ulusal Yoksulluk Sempozyumu, 31 Mayıs-1 Haziran*. Deniz Feneri Derneği Yayınları, İstanbul, 122-133.
- Aydın, K. (2018). Max Weber, "Eşitsizlik ve Toplumsal Tabakalaşma". *Journal of Economy Culture and Society*, 57: 245-267.

- Aytaç, A. ve Hatipler, M. (2013). *Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluğun Özgün Yapısı ve Yoksullukla Mücadele*. Paradigma Yayınları, Edirne.
- Aytaç, Ö. (2013). "Yoksulluk, Kentsel Sınıfsal ve Sosyal Dışlanma: Sınıfsal/Mekânsal Yarılma ve Suçlaştırılma Mekanizmaları". Ö. Aytaç ve S. İlhan (Ed.). *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek*. Birleşik Yayınevi, Ankara, 65-124.
- Aytaç, Ö. ve İlhan, S. (ed.). (2013). *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek*. Birleşik Kitabevi, Ankara.
- Bal, H. (2016). *Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri (Uygulamalı-Örnekle)*. Sentez Yayınları, İstanbul.
- Baran, P. A. (1957). *The Political Economy Of Growth*. Pelican Books, Monthly Review Press.
- Baudrillard, J. (2010). *Simülakrlar ve Simülasyon*. (Çev. O. Adanır), Doğu Batı Yayınevi, Ankara.
- Baudrillard, J. (2013). *Tüketim Toplumu Söylenceleri/Yapıları*. (Çev. H. Deliceçaylı ve F. Keskin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Z. (1999). *Çalışma, Tüketicilik ve Yeni yoksullar*. (Çev. Ü. Öktem), Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- Bauman, Z. (2012). *Akışkan Aşk*. (Çev. I. Ergüden), Versus Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Z. (2014). *Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına mıdır?*. (Çev. H. Keser), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Beauregard, R. A. (2015). "Mutenalaştırmanın Yarattığı Kaos ve Karmaşa". P. Williams ve N. Smith (Ed.). *Kentin Mutenalaştırılması*. (Çev. M. Uzun), Yordam Kitap, İstanbul, 56-83.
- Berg, B. L., ve Lune, H. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (Çev. Ed. H. Aydın), Eğitim Kitabevi, Konya.
- Bıçkıcı, D. (2005). "Kentsel Yoksulluğun Yapısal Faktörlerle Analizi: Ekonomik ve Politik Yapının Yeniden Örgütlenmesi; Karşılaştırmalı Bir Analiz". *İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 7(1): 104-138.
- Bilen, M. ve Çalışır, M. (2013). "Türkiye'de Yoksulluk Tuzağının Politik Belirleyicileri". *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1): 321-345.
- Bilen, M. ve Şan M. K. (2006). "Yoksulluk Kültürü ve Türkiye'de Yoksulluk Sorunu". *Sivil Toplum Dergisi*, 4(13): 167-178.
- Bocock, R. (1997). *Tüketim*. (Çev. İ. Kutluk), Dost Kitabevi, Ankara.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayırım*. (Çev. D. Fırat, G. Berkkurt), Heretik Yayınları, Ankara.

- Bozan, M. (2017). "Yoksulluk Algısına Farklı Bir Bakış". *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(15): 389-410.
- Buğra, A. (2018). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri (Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni)*. (Çev. Ed. M. Bütün, S. B. Demir), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Çalışkan, Ş. (2007). "Eğitim- İşsizlik ve Yoksulluk İlişkisi". *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7(13): 284-308.
- Çimat, A., Avcı, M., Nas, Y. (2016). "Hanehalkı Borcunun Belirleyicileri: Fethiye Örneği". *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 37-63.
- Çukur, C. Ş. (2008). "Yoksulluğun Psikolojisi:Yoksulluğun Sosyal Bilişsel Olarak Yapılandırması ve Sosyal-Duygusal Sorunlar İle İlişkisi". A. D. Salıcı ve N. Oktik (Drl.) *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları* Yakın Kitabevi, İzmir, 97-162.
- Davis, M. (2007). *Gecekondu Gezegeni*. (Çev. G. Koca), Metis Yayınları, İstanbul.
- De Certeau, M. D. (2008). *Gündelik Hayatın Keşfi I: Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları*. (Çev. L. A. Özcan), Dost Kitabevi, Ankara.
- Demir, Z. (2018). "Karl Marx'ın Bakış Açısından Kapitalist Toplumda Yabancılaşma ve Sonuçları". *Abant Kültür Araştırmalar Dergisi*, 3(5): 63-74.
- Duben, A. (2012). *Kent, Aile, Tarih*. (Çev. L. Şimşek), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Eagleton, T. (2012). *Hayatın Anlamı*. (Çev. K. Tunca), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Ensari, S. (2010). "Tük'ün Yoksulluk Analizi Üzerine". *Maliye Finans Yazıları*, 24(87): 9-15.
- Erdem, T. (2006). *Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavramlar ve Süreçler*. Lotus Yayınevi, Ankara.
- Erder, S. (2001). *İstanbul'a Bir Kent Kondu: Ümraniye*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Erdoğan, N. (2007). "Yok-Sanma: Yoksulluk-Mâduniyet ve Fark Yaraları". N. Erdoğan (Ed.). *Yoksulluk Halleri: Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri* İletişim Yayınları, İstanbul, 47-96.
- Ergun, C. (2005). *Yoksulluk ve Enformal Sektör: Çöp Toplayıcıları Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Erikli, S. (2016). "Genç Yoksulluğunun Temel Belirleyicileri: Eğitim ve Düzgün İş". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, (18)1: 283-302.
- Erkilet, A. (2011). "Sınıf-altı: Kuramsal Tartışmalar ve İstanbul Tarihi Yarımada'ya Uygulanma İmkânları". *İstanbul Metropolitan Planlama Dergisi*, 9(36): 137-146.

- Erkul, A. ve Koca, M. (2016). "Yoksul Yardımlarını Yoksulluk ve Sosyal dışlanma Bağlamında Yeniden düşünmek". *ODÜ Sosyol Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(3): 615-628.
- Erman, T. (2016). *"Mış Gibi Site" Ankara'da Bir TOKİ-Gecekondu Dönüşüm Süreci*. İletişim Yayınları İstanbul.
- Esgin, A. (2013). "İmal Edilmiş Belirsizlikler Çağının Sosyolojik Yönelimi: Ulrich Beck ve Anthony Giddens Kaynaklı "Risk Toplumu" Tartışmaları". *Gaziantep University Journal of Social Scienses*, 12(3): 683-696.
- Freidmann, J. (2001). "Yoksulluğu Yeniden Düşünmek: Yetkilendirme ve Yurttaşlık Hakları". (Çev. N. Oktik, F. Nas), *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 4(17): 135-152.
- Gans, H.J. (1971). "The Uses Of Poverty: The Poor Pay All" *Social Policy*, July/August: 20-24.
- Giddens, A. (2000). *Üçüncü Yol*. (Çev. M. Özay), Birey Yayıncılık, İstanbul.
- Giddens, A. (2003). *Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları*. (Çev. Ü. Tatlıcan, B. Balkız), Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji*. (hızl. Cemal Güzel), Ayraç Yayınları, Ankara.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. (Çev. E. Zırvanoğlu, H. Özel, A. Sönmez, Z. Mercan, İ. Yılmaz, M. A. Sarı, Ş. Pala Güzel, M. Özcan), Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Goffman, E. (2014). *Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. (Çev. Ş. Geniş, L. Ünsaldı ve S. N. Ağırnaslı), Heretik Yayınları, Ankara.
- Gorz, A. (2007). *İktisadi Aklın Eleştirisi: Çalışmanın Dönüşümleri/Anlam Arayışı*. (Çev. I. Ergüden), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Gönen, Z. (2008). "Varoşların Zabtiyesi ya da Kent Yoksullarının Neoliberal Denetimi" *Toplum Bilim Dergisi*, 23: 93-102.
- Görgün Baran, A. (2013). "Pratik, Kültür, Sermaye, Habitus ve Alan Teorileriyle Pierre Bourdieu Sosyolojisi". S. Suğur ve A. Görgün Baran (Ed.). *Sosyolojide Yakın Dönem Gelişmeler*. Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri, Eskişehir, 2-21
- Güçlü, S. (2012). "Ekonomik Kurumlar". S. Güçlü (Ed.). *Kuramlara Sosyolojik Bakış* Kitabevi Yayınları, İstanbul, 63-99.
- Gül, H. ve Sallan Gül, S. (2008). "Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü Tartışmaları". A. D. Salıcı ve N. Oktik (Drl.). *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları* Yakın Kitabevi, İzmir, 57-96.
- Gündoğan, N. (2018). "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele". *Ankara Sanayi Odası*, 123: 42-56.

- Güneş, F. (2009). "Kentsel Yoksulluk Dışlanma (mı), Göç ve İstihdam: Eskişehir'de Belediyeden Yardım Alan Haneler". *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi* , 9(18): 449-471.
- Güneş, M. (2012). "Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Bir Kamu Yönetimi Politikası Olarak Sürdürülebilirliği". *Selçuk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 24: 149-184 .
- Güneş, S. (2010). *Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü*. Ankara : T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Güvenç, M. (2000). "Kent Yoksulluğu". K. A. Akder ve M. Güvenç (Koord.) *Yoksulluk (Bölgesel Gelişme, Kırsal Yoksulluk, Kent Yoksulluğu)*. TESEV Yayınları, İstanbul, 91-98.
- Haralambos, M. (1985). *Sociology Thems And Perspectives*. Univercity Tutorial Press, U.K.
- Harvey, D. (2014). *Postmodernliğin Durumu*. (Çev. S. Savran), Metis Yayınları, İstanbul.
- Harvey, D. (2015). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi*. (Çev. A. Onacak), Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. M. (2015). *Nöbetleşe Yoksulluk*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- İlhan, S. (2013). "Kentsel Yoksulluğun Anlam Dünyası". Ö. Aytaç ve S. İlhan (Ed.). *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek*. Birleşik Kitabevi, Ankara, 169-220.
- İnsel, A. (2001). "İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri". Toplum ve Bilim (Ed.). *Yoksulluk ve Yoksunluk*. Birikim Yayınları, İstanbul, 62-72
- Karakaş, M. (2010). "Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü:Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma". *Sosyal Bilimler Dergisi*, XII(2): 1-16.
- Karaş, G. (2017). "Bağımlılık Teorisi Perspektifinden DTÖ Kapsamındaki Korumacılık Politikası Araçlarının Kullanımı". *International Journal of Public Finance*, 2(2): 245-263.
- Kart, E. (2014). "Boş Zamanın Çoklu Tüketim Mekânı Olarak İnternet ve Yeni Yaşam Tarzlarının İnşası". *Global Media Journal: TR Edition* , 5(9): 180-218.
- Kartal, N. ve Demirhan, Y. (2014). "Kentsel Yoksulluğun Kırsal Nedenleri ve Çözüm Önerileri Üzerine". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari bilimler Dergisi*, 15(2): 135-154.
- Kaygalak, S. (2001). "Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş Mahallesi Örneği". *Praksis Dergisi*, 2: 124-172.
- Kepez Belediyesi Başkanlığı. (2019). *2019 Mali Yılı Faaliyet Raporu (Yayın No:33)*. Kepez Belediye Başkanlığı Stratejik Planlama, Antalya.
- Keyder, Ç. (2014). *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kılıç, S. (2015). "Kentsel Yoksulluğa Ekolojik Bir Yaklaşım". *İdealkent*, 6(16): 123-154.

- Kıray, M. B. (1982). *Toplumbilim Yazıları*. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kıray, M. B. (2000). *Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*. Bağlam Yayınları, Ankara.
- Kıray, M. B. (2006). *Toplumsal Yapı ve Topumsal Değişme*. Bağlam Yayınları, İstanbul.
- King, D.S. (1987). *The New Right Politics, Markets and Citizenship*. Macmillan Education, London.
- Koçancı, M. ve Ergun, C. (2018). "Kent Yoksulluğunun Kentsel Dönüşüm Üzerinden Okunması". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1): 51-68.
- Kovancı, O. (2003). "Hayır Anlayışından Sosyal Devlete: İngiliz Yoksul Yasaları". *Mülkiye Dergisi*, 27(239): 255-278.
- Kümbetoğlu, B. (2012). "Niteliksel Araştırma". M. Tuna (Ed.). *Sosyolojiye Giriş-Sosyolojinin Temel Tartışmaları*. Detay Yayıncılık, İstanbul, 164-187.
- Laçiner, Ö. (2007). "Bir Süreç ve Durum Olarak Yoksullaşmayı Sorgulamak". N. Erdoğan (Ed.). *Yoksulluk Halleri. (Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri)*. İletişim Yayınları, İstanbul, 313-324.
- Lefebvre, H. (2013). *Gündelik Hayatın Eleştirisi II*. (Çev. I. Ergüden), Sel Yayınları, İstanbul.
- Lewis, O. (1965). *İşte Hayat*. (Çev. V. Çelikbaş), E Yayınları, İstanbul.
- Lewis, O. (2018). "Yoksulluk Kültürü". (Çev. Z.A. Kılınç), *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1): 209-215.
- Mardin, Ş. (1991). *Bütün Eserleri 9 Türk Modernleşmesi (Makaleler 4)*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. D. Kömürcü ve O. Akınhay), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Marx, K. ve Engels, F. (2013). *Alman İdeolojisi*. (Çev. T. Ok, O. Geridönmez), Evrensel Basım Yayın, İstanbul.
- Memiş, H. (2014). "Kürselleşme ve Yoksulluk İlişkisi". *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 5(1): 144-161.
- Mingione, E. (2013). "İleri Endüstriyel Dünyada Kent Yoksulluğu: Kavramlar, Analizler ve Tartışmalar". (Çev. S. İlhan), Ö. Aytaç ve S. İlhan (Ed.). *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek*. Birleşik Kitabevi, Ankara, 3-62.
- Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent*. (Çev. G. Koca ve T. Tosun), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar (Cilt 2)*. (Çev. S. Özge), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Oktik, N. (2008). "Yoksulluk Olgusu Kavramsal ve Kuramsal Bakış". A. D. Salıcı ve N. Oktik (Drl.) *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*. Yakın Kitabevi Yayınları, İzmir, 21-56.
- Oruç, Y. M. (2001). "Küresel Yoksulluk ve Birleşmiş Milletler". Toplum ve Bilim (Ed.). *Yoksulluk ve Yoksunluk*. Birikim Yayıncılık, İstanbul, 89: 73-87.
- Önür, N. (2012). "Toplumsal İlişkiler Sürecinde İletişim". S. Güçlü (Ed.). *Kurumlara Sosyolojik Bakış*. Kitabevi Yayınları, İstanbul, 257-303.
- Özçelik, P. K. (2013). "Neoliberal Küreselleşme Süreci ve Yoksulluk". *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(2): 417-431.
- Özdemir, M. (2010). "Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntem Bilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1): 323-343.
- Özdoğan, F. (2009). *Yoksulluk Kültürü Yaklaşımına Eleştirel Bir Bakış*. T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Öztürk, M. ve Çetin, B. I. (2009). "Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluk ve Kadınlar". *Journal of Yaşar University*, 3(11): 2661-2698.
- Sadıkoğlu, Z. Z. (2019). "1920-1960 Yılları Arasında ABD'de Aile Sosyolojisi". *Sosyoloji Araştırmalar Dergisi*, 22(1): 215-253.
- Sahlins, M. (2015). *Akrabalık Nedir? , Ne Değildir?*. (Çev. A. Pala), Dipnot Yayınları, Ankara.
- Sallan Gül, S. (2004). *Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa!*. Etik Yayınları, İstanbul.
- Sapancalı, F. (2005). "Avrupa Birliği'nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri". *Çalışma ve Toplum*, 3: 51-106.
- Silver, H. (1996). "Culture, Politics and National Discourses of the New Urban Poverty". E. Mingione (Ed.). *Urban Poverty and the Underclass*. Blackwell Publishers Ltd, Cambridge.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür*. (Çev. T. Birkan), Metis Yayınları, İstanbul.
- Simmel, G. (2015). *Modern Kültürde Çatışma*. (Çev. T. Bora, U. Özmakas, N. Kalaycı, E. Gen), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Sipahi, E. B. (2006). "Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Kentsel Yoksulluk: Ekonomik ve Sosyal Boyutlarıyla Konya Örneğinde Yoksulluk". *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 6(11): 172-189.
- Slattey, M. (2014). *Sosyolojide Temel Fikirler*. (Çev. Ö. Balkız, G. Demiriz, H. Parlak, C. Özdemir, Ş. Özkan, Ü. Tatlıcan), Sentez Yayıncılık, Bursa.

- Smith, N. (2015). "Mutenalaştırma Sınır ve Kentsel Mekânın Yeniden Yapılandırılması". P. Williams ve N. Smith (Ed.). *Kentin Mutenalaştırılması*. (Çev. M. Uzun), Yordam Kitap, İstanbul, 29-56.
- Strauss, R. (1969). The Problem of Conceptualizing Poverty. T. Weaver ve A. Magid (Ed.). *Poverty New Interdisciplinary perspectives* Chandler Publishing Company, USA, 7-19.
- Swingewood, A. (2010). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. (Çev. O. Akınhay), Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Şenses, F. (2017). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Şentürk, M. (2009). "Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları". *Sosyoloji Dergisi*, 3(18): 205-233.
- Şentürk, M. (2015). "Dışarıda ve Dışında Olmak: Yoksul Gençlerin Mekânla İlişkileri". *Sosyoloji Dergisi*, 35(2): 169-203.
- Taş, Y., Özcan, S (2012). "Türkiye' de ve Dünyada Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma". *International Conference on Eurasian Economies: Büyüme ve Gelişme*, III: 423-430.
- Tekeli, İ. (2000). "Kent yoksulluğu ve Modernitenin Bu Soruya Yaklaşım Seçenekleri Üzerine". K. A. Akder ve M. Güvenç (Koord.) *Yoksulluk (Bölgesel Gelişme, Kırsal Yoksulluk, Kent Yoksulluğu)*. TESEV Yayınları, İstanbul, 139-160.
- Tekin, H. (2012). "Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Ttoplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme". *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(13): 101-116.
- Timurturkan, M. (2012). "Aile Birliğinin Bozulması: Boşanma ve Yeniden Evlenme". N. Adak (Ed.). *Değişen Toplumda Değişen Aile* Siyasal Kitabevi, Ankara, 201-246.
- Topateş, A. (2015). *Dilenciler Türkiye'de Yoksulluk ve Dilenme Kültürü*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Topçuoğlu, A. ve Aksan G. (2014). "Türkiye'de Yoksullukla Mücadele, Sosyal Yardımlar ve Kadınlar". A. Topçuoğlu, G. Aksan ve D. Alptekin (Ed.). *Yoksulluk ve Kadın*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 129-162.
- Touraine, A. (2002). *Modernliğin Eleştirisi*. (Çev. H. Tufan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Touraine, A. (2011). *Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Bir Arada Yaşayabilecek Miyiz?*. (Çev. O. Kunay), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Turner, B. S. (1997). *Eşitlik*. (Çev. B. S. Şener), Dost Kitabevi, Ankara.
- Turner, B. S. (2014). *Klasik Sosyoloji*. (Çev. İ. Çetin), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Türkdoğan, O. (1974). *Yoksulluk Kültürü Gecekonduların Toplumsal Yapısı*. Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum.
- Türkdoğan, O. (1988). *Değişme, Kültür ve Sosyal Çözülme*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.

- Türkdoğan, O. (2003). "Türk Toplumunda Yoksulluk Kültürü". A. Bilgili ve İ. Altan (Ed). *I. Ulusal Yoksulluk Sempozyumu, 31 Mayıs-1 Haziran*. Deniz Feneri Derneği Yayınları, İstanbul, 105-110.
- Türkdoğan, O. (2015). *Gecekondu ve İnsan İstanbul Varoş Kültürü*. Çizgi Kitabevi, Konya.
- Tüylüoğlu, Ş. (2004). "Küreselleşme Sürecinde Kalkınma Politikaları ve Devletin Zayıflayan Rolü". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1): 257-280.
- Ulusoy, A. (2002). "SSK'nın Fon Kullanım Sorunu". *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 23: 211-225.
- UNDP. (2003). *Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Değişimi*. Programme, United Nations Development, Ankara.
- Urry, J. (1999). *Mekânları Tüketmek*. (Çev. R. G. Ögdil), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Üstün, N. (2007). *Sivas'ta Yoksulluk*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Veblen, T. (2005). *Aylak Sınıfın Teorisi*. (Çev. Z. Gültekin ve C. Atay), Babil Yayınları, İstanbul.
- Wacquant, L. (2013). "İleri Marjinalite Çağında Bölgesel Damgalanma". (Çev.C. Yanık), Ö. Aytaç ve S. İlhan (Ed.). *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek*. Birleşik Yayınevi, Ankara, 125-144.
- Wallace, R. A. ve Wolf, A. (2012). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları (Klasik Gelenek'in Genişletilmesi)*. (Çev, M. R. Ayaz, L. Elburuz), Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Weber, M. (2004). *Sosyoloji Yazıları*. (Çev. T. Parla), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum (2 cilt)*. (Çev. L. Boyacı), Yarı Yayınları, İstanbul.
- Weber, M. (2014). *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*. (Çev. Ö. Ozankaya), Cem Yayınevi, İstanbul.
- WorldBank. (2005). Introduction To Poverty Analysis. Poverty Manuel, All, JH Revision of August 8.
- Yanıklar, C. (2018). "Tüketim, Tüketim Kültürü ve Toplumsal Kimliğin İnşası". *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2: 231-252.
- Yasa, İ. (1973). "Evlilik ve Geniş Aile Kurumlarının Yazgısı". *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(1): 1-10
- Yaşa, G. (2018). "Herbert Spencer Sosyolojisinde Sosyal Evrimcilik ve Liberalizm Etkileri". *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 10(19): 593-605.

- Yaşar, M. R. (2013). "Yoksulların Konutla İmtihani: Konut Yoksulluğu". Ö. Aytaç ve S. İlhan (Ed.). *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek*. Birleşik Kitabevi, Ankara, 277-338.
- Yaşar, M. R. ve Açıkgöz, R. (2011). "Yoksullukla Mücadelede Bütüncül Bir Politika: İnsani Gelişme ve Yardım Merkezi". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36): 405-429.
- Yıldırım, A. (1999). "Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi". *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 23(112): 7-17.
- Yıldırım, A., Şimşek H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yıldırım, C. (2017). "Orta Sınıf Analizleri: Teorik Bir Yaklaşım". *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3(2): 171-189 .
- Yılmaz, C. (2008). "Kentsel Yoksulluk: Dayanışma, Güven ve Risk İlişkisinin Dönüşümü". A. D. Salıcı ve N. Oktik (Drl.) *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları* Yakın Kitabevi, İzmir, 163-206.
- Yılmaz, M. (2012). "Küreselleşme ve Kentsel Yoksulluk: Sosyolojik Bir Perspektif". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 1(4): 257-287.

EK 1- KATILIMCI PROFİLİ

G1	Kadın, 55, Batman, ilkokul mezunu, ev hanımı, SSK, gecekonduda ev sahibi, hanede yaşayan kişi sayısı: 2, Güneş mahallesi.
G2	Kadın, 35, Elazığ, ilkokul mezunu, ev hanımı, yeşil kart, gecekonduda ev sahibi, hanede yaşayan kişi sayısı: 5, Güneş mahallesi.
G3	Erkek, 62, Antalya, ilkokul mezunu, inşaat işçisi, SSK, gecekonduda ev sahibi, hanede yaşayan kişi sayısı: 10, Güneş mahallesi.
G4	Kadın, 24, Batman, okuyup yazar, ev hanımı, yeşil kart, gecekonduda ev sahibi, hanede yaşayan kişi sayısı: 7, Güneş mahallesi.
G5	Kadın, 47, Konya, ilkokul mezunu, ev hanımı, yeşil kart, gecekonduda ev sahibi, hanede yaşayan kişi sayısı: 3, Baraj mahallesi.
G6	Kadın, 42, Isparta, ortaokul mezunu, ev hanımı, Bağ-Kur emeklisi (eşi), gecekonduda ev sahibi, hanede yaşayan kişi sayısı: 5, Baraj mahallesi.
G7	Kadın, 40, Burdur, ortaokul mezunu, ev hanımı, Bağ-Kur, gecekonduda ev sahibi, hanede yaşayan kişi sayısı: 5, Baraj mahallesi.
G8	Kadın, 43, Antalya, ilkokul mezunu, ev hanımı, SSK, gecekonduda ev sahibi, hanede yaşayan kişi sayısı: 4, Baraj mahallesi.
G9	Kadın, 28, Antalya, ortaokul mezunu, ev hanımı, SSK, gecekonduda kiracı, hanede yaşayan kişi sayısı: 5, Baraj mahallesi.
G10	Erkek, 42, Mardin, ilkokul mezunu, serbest meslek, yeşil kart, gecekonduda kiracı, hanede yaşayan kişi sayısı: 8, Baraj mahallesi.
G11	Erkek, 50, Burdur, ilkokul mezunu, serbest meslek, sosyal güvence yok, gecekonduda kiracı, hanede yaşayan kişi sayısı: 5, Baraj mahallesi.
G12	Kadın, 33, Muğla, ortaokul mezunu, ev hanımı, SSK, gecekonduda kiracı, hanede yaşayan kişi sayısı: 6, Baraj mahallesi.
G13	Kadın, 28, Antalya, okuyup yazar, ev hanımı, SSK, gecekonduda kiracı, hanede yaşayan kişi sayısı: 6, Güneş mahallesi.
G14	Kadın, 52, Aydın, ortaokul mezunu, ev hanımı, Bağ-Kur emeklisi (eşi), gecekonduda kiracı, hanede yaşayan kişi sayısı: 7, Güneş mahallesi.
G15	Kadın, 27, Nevşehir, ilkokul mezunu, ev hanımı, yeşil kart, gecekonduda kiracı, hanede yaşayan kişi sayısı: 6, Güneş mahallesi.
G16	Kadın, 34, Van, ilkokul mezunu, ev hanımı, SSK, gecekonduda kiracı, hanede yaşayan kişi sayısı: 5, Güneş mahallesi,
G17	Erkek, 55, Isparta, ortaokul, pazarcı, SSK, apartmanda ev sahibi, hanede yaşayan kişi sayısı: 8, Baraj mahallesi.
G18	Erkek, 45, Mardin, ortaokul mezunu, pazarcı, SSK, apartmanda ev sahibi, hanede yaşayan kişi sayısı: 6, Baraj mahallesi.
G19	Erkek, 40, Kayseri, ortaokul, serbest meslek, sosyal güvence yok, apartmanda kiracı, hanede yaşayan kişi sayısı: 7, Baraj mahallesi.
G20	Erkek, 58, Muğla, ortaokul mezunu, hurdacı, Bağ-Kur emeklisi, apartmanda ev sahibi, hanede yaşayan kişi sayısı: 5, Baraj mahallesi.
G21	Kadın, 57, Bitlis, ilkokul mezunu, ev hanımı, SSK, apartmanda ev sahibi, hanede yaşayan kişi sayısı: 3, Güneş mahallesi.
G22	Kadın, 27, Hakkâri, lisans mezunu, ev hanımı, SSK, apartmanda ev sahibi, hanede yaşayan kişi sayısı: 3, Güneş mahallesi.
G23	Erkek, 48, Burdur, ortaokul mezunu, serbest meslek, sosyal güvence yok, apartmanda ev sahibi, hanede yaşayan kişi sayısı: 2, Güneş mahallesi.

G24	Erkek, 50, Van, ilkokul mezunu, serbest meslek, SSK, apartmanda ev sahibi, hanede yaşayan kişi sayısı: 5, Güneş mahallesi.
G25	Erkek, 40, Muğla, ilkokul mezunu, serbest meslek, SSK, apartmanda kiracı, hanede yaşayan kişi sayısı: 6, Baraj mahallesi.
G26	Erkek, 42, Diyarbakır, ortaokul mezunu, işçi, yeşil kart, apartmanda kiracı, hanede yaşayan kişi sayısı: 5, Baraj mahallesi.
G27	Erkek, 37, Antalya, ortaokul mezunu, serbest meslek, SSK, apartmanda kiracı, hanede yaşayan kişi sayısı: 5, Baraj mahallesi.
G28	Erkek, 40, Muğla, ortaokul mezunu, inşaat boyacısı, SSK, apartmanda kiracı, hanede yaşayan kişi sayısı: 6, Baraj mahallesi.
G29	Kadın, 67, Isparta, ilkokul mezunu, terzi, Bağ-Kur emeklisi, apartmanda kiracı, hanede yaşayan kişi sayısı: 3, Güneş mahallesi.
G30	Kadın, 46, Diyarbakır, lise terk, ev hanımı, SSK, apartmanda kiracı, hanede yaşayan kişi sayısı: 5, Güneş mahallesi.
G31	Erkek, 45, Muğla, okuyup yazar, işçi, SSK, apartmanda kiracı, hanede yaşayan kişi sayısı: 2, Güneş mahallesi.
G32	Kadın, 45, Van, ilkokul mezunu, terzi, Bağ-Kur, apartmanda kiracı, hanede yaşayan kişi sayısı: 4, Güneş mahallesi.

EK 2- GÖRÜŞME ÖRNEĞİ (G4)

TANITICI BİLGİ FORMU

Merhaba,

Benim adım Deniz ÇAKMAZ. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı'nda Yüksek lisans öğrencisiyim. Kent, Mekân ve Yoksulluk: Baraj ve Güneş mahalleri Örneği” adlı yüksek lisans tezimin saha çalışması çerçevesinde görüşmeler yapacağım. Bu Araştırma, genel olarak hane halkının gelir, gider, geçim kaynakları ile ilişkili sorulardan ve gündelik hayat pratiklerini, sosyal etkileşimlerini konu alan sorulardan oluşmaktadır. Bu kapsamda araştırma boyunca alınan bilgiler kimseyle paylaşılmayacak; ad, adres, telefon numarası gibi kişisel bilgileriniz istenmeyecektir. Görüşmeye katılımın gönüllük esasıyla yürütüldüğü bu çalışmadan istediğiniz an ayrılabilirsiniz. Görüşmeyi kabul ettiğiniz ve vereceğiniz samimi cevaplarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Deniz ÇAKMAZ

Akdeniz Üniversitesi

Sosyoloji YL Öğrencisi

Görüşme No	4
Tarih	22.09.2019
Saat	14:30-16:30
Görüşmenin Yapıldığı Yer	Güneş mahallesi/Gecekondu

“...Eşim (34 yaş) lise terk, görümcem (28) lise mezunu. Okuyup yazarım yani ilk okula gidecektim (gitcektim), başlamıştım da ama göndermediler. Ee onlar göndermediler, benimde sesim çıkmadı ama beşe kadar gitseydim keşke. Şimdi çekiyoz. Kocadan istiyoz. Yine kurslara gittim de biraz öğrendim. Yazmadın mı unutuyosun, tabi kocanın eline bakıyom, oda her ay değil çok lazımsa istiyom... 27-30 yıldır, burlardayız. Bizim durumlar karışık ben evli olarak bu evde yeni girdim. Ama ailemgil onlar 27 yıldır burdalar. Eşimle ailesigil onlar 20 yıldır burdalar. Ha bu ev dediğinde eşimin ailesigilden kaldı bize. Burdan toprak alıp yapmışlar sanırsam. Çok iyi değil ama kendimin. Bundandır isyan etmiyoz. Ama herkes gibi bende isterdim. Yeni evli olduğum için daha güzel bir dayre olsun oturayım, isterdim... Daha önce ailemgil köylerde hayvancılık yapıyomuş. Daha ben doğmamışken gelmişler ailemler. İşte

köyde hayvancılıkla uğraşıyorlarmış, bende pek bilmem ama babamın dediğine göre işler iyi gitmeyince gelmek nasip olmuştur bize de. İşte onların döneminde hal böyle olunca yani onlarda kalkıp Antalya'ya Güneş'e yerleşiyler. Burda da uzun yıllar inşaat işçisi olarak çalışmış babam onlar e sonra da gitmedik. Eşimin ailesi de hayvancılığı bırakıp burada inşaat işiyle uğraşmaya başladılar... Ben çalışmıyom, ama baba evindeyken serada çalışıyodum... Boyacı benim eşim. Yüksek binalar var ha şu gördüklerinden o boyadı. Ama düzeni yok yani bi çalışıyo bi duruyo. İş olursa gidiyodu işte. Küçüklüğünden bu yana inşaat işlerinde çalışmış tabi onun için her işi görür beninki ama yinede sürekli çalışmaz yani iş olmaz, onun için. O yüzden bazen de pazarda çalışır yevmiye usulü yani... Eşim kayınbabama bakıyo, aynı zamanda. Her ne kadar yaşlılık parası olsa da fazladan bir boğazdır yani, şikayet etmem tabi ama işte zaten gelir dardır her ne kadar yaşlılık parası olsa da ancak ilaçlarına yetiyo. Gerisi bize kalmış, sırtında taşıdığı bir kambur gibi ama yine de taşırırsın ya, kayınbabam da öyle... İki kişi çalışıyo. Görümcem de bir inşaat ofiste çaycılık yapıyo. Tanıdıkların ofisidir... Eğer eşim düzenli çalışırsa 2400-2800 lira giriyo hane içine aylık olarak. Ama şu an birkaç aydır aylık 1800 lira giriyo ancak. Eşim şu an çalışmıyo... Kira olmadığı için aylık 1800-2000 buluyo... Kısarak yaşıyoz. O ay gireni not ediyoz eşim. Neyi alabiliyosak onu alıyoz. O hesaplarla zorla ucu ucuna yetişiyo. Güç bela zaten. Yani hayat pahalı güçlük çekiyoz tabi ki... Borcumuz akrabalara var, işte eşim çalışmadığı için kışın onlardan borç almıştık. Daha ödeyemedik. Bir de komşulara ufak tefek borçlarımız vardır. İlk defa bu yıl düzenli çalıştığı için bankadan kredi kartı almıştı onun da az da olsa gene de borcu vardır. Ödemekte güçlük çekiyoz. Çünkü gelen paradan artan olmuyo. Artan para olsa biraz daha rahat bir şekilde öderiz, borçlarıdır. Bu seferde yediklerimizden kısıp önce borcu ödemek için uğraşıyoz yani. Hatta eşim borcu borçla kapatıyo, bazen... Olmaz mı en basitinden, çikolata istiyoz onu bile almakta güçlük çekiyom. Kaldı ki çocuk bu, bisiklet istiyoz. Oyuncak istiyoz. Gördüğünde gözü takılıyo. Okula gidiyo mesela güzel bir kalem gördü mi çanta gördü mü eve gelip ağlıyo. Benim niye yok diye. Ama olmayınca alamıyon işte ne yapalım... Memnun değiliz, nasıl mutlu olcaksın, kim kısarak yaşamaktan memnun olabilir ki. Yine de şükür diyom buna da. En azından başını sokacağı bir yuvan var... Genelde giderleri öderken, evdeki hesap çarşıya uymadığı için eksik bile kalıyor, aslında gelirimiz, yetmiyo. O yüzden birikim yapmıyoz... 3000TL – 4000TL arası olsaydı eğer ki daha rahat bir yaşam sürerdik. En azından borcumuz olmazdı... Et olarak, tavuk tüketiyoz. Bayramlarda da kırmızı et tüketiyoz. Et getirenler oluyo. Bazen azar azar gıyma yaptırıyom yemeklerin içine tat versin diye. Ama kasapta sakatat ucuz olur, ya da kemik alıp kemiğine çorba yapıyoz. Bir şekilde sağlıklı beslemek için uğraşıyoz... Sebzelerden, işte kabak olur, batlıcan olur, patates yeriz. Yeşillik alırız, bol bol. Ucuz olduğundan çok alırız, istediğimiz

sebzeyi. Ama her birinin de ucuzluk zamanı var, mesela taze fasulyeyi bekleriz, ucuzlasın diye. Kırmızıbiber her mevsim pahalı, mesela onun yerine yeşilini alıriz. Her hafta sebze tüketiyoz. Meyve de işte elma olur, karpuz zamanında ucuzsa iki hafta da bir karpuz alıriz, portakal alıriz. Muz ateş gibi mesela onu çok nadir bir iki tane çocuklara alıyom. Öteki meyveleri de bilmem bunlar yeter bize... Pazardan alıyoz, BİM, A101 gibi marketler indirim girince oradan da alıyoz. Kıyafetlerimizi pazardan alıyoz. Bazen vakıftan arkadaşlar getiriyo yardım yapılırca bize de bir şeyler seçiyolar, sağ olsunlar. Bazen de ben gidiyom, muhtarlığa hayırseverin bıraktığı kıyafetler olursa bakıyom uygun olanı alıyom... Eşim sigara kullanıyo... Nasıl diyeyim. Yaşamak için güzel olan ne varsa hepsinden kısıyoz. Mesela para yoksa görüp görebileceğin yer şu arka sokağın sonundaki parktır. Ona da işçi çok olur park yakınlarında, gidip oturamazsın, ayıptır. Bir kere olsun gezemedim. Baba evindeyken de yokluktan gezemedim. Evlendim yine yokluktan gezemedim. Çocuk oldu, onu bile istediğim beşike koyamadım, sürekli ayağında salladım, imkansızlıktan, hepsi yoksa kim saatlerce canı çıkana kadar bir bebeği sallamak ister ayağında hem ona eziyettir hem bana. Parasızlıktan, okutamadı babamlar, çaresiz evlendik bizde. Düşünsene baba evindesin geçim sıkıntısından dolayı kendi hayatından kısıyosun. Daha ötesi yoktur, bence... Arada bir kıyafet yardımı için ben gidiyom. Onun dışında yardım başvurusunu ben yaparım. Çünkü eşim utanıyo, gidemem diyo, gören olur diye çekiniyo. Mahallede hep kadınlar gidiyoki, bende o yüzden tek gitmiyom, zaten. Tek gitsem bende utanır, gitmezdim. Eşim para gerekse yardım gerekirse akrabalara gider ama gıda giyecek yardımlarını konu komşu, akrabalarından kadınlarla konuşarak hallediyoz... Yeterli, değildir. Çünkü bazen veriyolar bazen vermiyolar. Mesela gecekondu kayınbabamın dolayısıyla bizde içinde olunca bizimdir, o yüzden vermedikleri oluyor. Ama bu izbe döküntü gecekondu bizim olsa ne olur ki yani. Zaten yokluktan bunun içinde yaşıyoz. Ben olsam gelir dolaplarına bakardım. Ne yiyip içiyolar. Eşyalara bakardım. Öyle uzaktan eviniz var yardım edemiyoz, demesi kolay tabi. Bazılarının da durumu iyi ama almadığı yardım, yok. Bir kere yardımlarda bile tanıdığa yardım ediliyo. Bu yasaklanmalı. Devletimizden istediğim. Bunları denetlesin ve haksızlığın önüne geçsin... Evimizde, eşimin ailesinden zamanında buradan toprak alıp bu evi yapmışlar. Çok iyi değil ama kendi evim, ben yeni evli olduğum için daha güzel bir dairede oturmak isterdim. Ev sahibiyiz. Başka bir şeyimiz yok ev dışında... 2+1 evimiz, evin duvarları damlıyo. Özellikle kışın. Sonra duvar küfleniyor, rutubet zaten yıl boyu var. Tuvalet ortak bir kuyuya bağlı ve kuyu doluyo, kuyu doldu mu her yeri pislik götürüyo. Bir de bizde tuvalet içerde. Neyse ki banyo ayrı. Yoksa halimiz ne olurdu bilmiyom. Birde evin her yerinden böcek haşere çıkıyo. Genel olarak sıkıntıları budur... Bulaşık makinesi, fırınlı ocak şu ikisi birleşik olanından en çok istediğim, eşya o. İşte evde buzdolabı var, çamaşır

makinesi var, elektrikli süpürge, yatak odası takımı (gelirken almışlardı bana) iki tane büyük çekyat. Bunlarda ikinci el alınan eşyalar, eşimin tadilat için gittiği lüks evlerde fazlalık bir şey oldu mu, sağ olsunlar, eşime veriyolar. Eksik eşyalarla gün dönüyo evde, yaşam bizde ikinci el eşyalarla sürüyo... Soba ile ısınıyoz. Valla odun almakta sıkıntı çekiyoz. Ama çok sıkıntı oldu mu konu komşu yardıma koşuyo. Mutlaka odun noktasında herkes birbirine yardım eder. Seviyom, mahalleyi. İyi komşularım, var kapı komşuların bir sokak altta annemler var, yanı sevdiklerime yakınım birde mahallede güzel bir komşuluk ilişkisi var. Şimdi apartmanlar gelince biraz azaldı komşuluk ama yine de apartmana taşınıp yine de komşuluğunu devam ettiren arkadaşlarımızda var. Ama işte park yok, bir oturasın kadınlarla dinlenebileceğin kadınlar için uygun bir korunaklı bir parkımız yok. O yüzden kapı önünde oturuyoz. Caddenin sonunda var ama dediğim gibi her yeri işçilerle dolu bizimkiler izin vermez gidelim oturalım. Birde yeni yeni asfalt oluyo hala toz toprak içinde olan yolları var, bir çamaşır asamazsın avluya bir saat sonra sokağın tozu toprağı üstünde. Kuyularda sürekli doluyo, mahalle pis kokuyo bu yüzden... İmkânım olsa ikinci üçüncü kat bir apartmanda, daha geniş bir dayrede oturmak isterdim. Bir de imkânım gerçekten olsaydı eğer, denize yakın da isterdim. Ama yanlış anlama, mahallemi seviyom. Sadece kaç yıldır, Antalya'dayım, toplasan bir elin parmağını geçmez denizi görmüşlüğüm...Birkaç kere bekarken, çalıştığım yerden komşunun kızıyla kaçamak yapıp merkezi görmeye gittik. Yat limanını denizi buraları gördük. Zamanda kısıtlı olduğu için sadece denize bir bakıp, döndük hemen, daha çok deniz taraflarına değil de kepez piknik alanları var oralara gittik, komşuların arabası var bazen bizi de götürürler kendileriyle... Boş zaman kalıyo mu ki ablam sanki, şu gördüğün çocuklarla ilgilenmekten, yemek yapmaktan, evi temizlemekten. Koca yolu beklemekten boş zaman kalmıyo, bize bir ikindi de vakit bulduk mu, yan kapı hemen Ayşenlerin kapısı ona tıkladıyom. Kilimleri alıp avluda oturup, el işi dedikodu yapıyoz. Boş vakit bu kadar bende. Televizyona da çok bakmam. Akşam kumanda eşimde. Bazen beğendiğimiz ortak diziler var. Onu açarsa şansına onu izliyoz. Gündüz de işte yemek programları var, gelin kaynana programları var onlara bakınıyom. Dinlendikçe o da...Arada cami kadınlar için sohbet yapıyor oraya gideriz komşularla, bir şey öğrenelim istiyoz, bizde güzel şeyler anlatılıyo, edeplen ile ahlaklan ile ilgili sohbet ediyö, cami hocası. İbadetlerimizi düzenli olarak yapmamızdan bahsediyö, mesela... Aileme giderim, hala kızım var onunla dertleşirim. Eee çünkü ne olursa olsun onlar senin ailen, bir onlar anlar halinden. Burda arkadaşlarım da var böyle çok önemsiz bir sorunsu onlara da açar güler üstesinden geliyoz... Bir insanı tanırım, tanıdığımıdır, severim. Mesela hemşerim olduğu için komşum olduğu için severim. İnsanlarla aram iyidir. Sıcakkanlıyım, hemen kaynaşırım. Ama yine de sürekli bir koşturmaca olduğu için sevdiklerime çok vakit ayıran biri değilimdir...Görücü usulü

evlendik. Annesi beğenmiş, beni. Gelip istediler. Vallahi tanımıyodum ama evet dedim. Yaşımda 18 olmuştu. Evlencektim. Bende tamam dedim. Öyle severek olmadı, şu an da aşkından ölmüyom, ama aramızda bir bağ var, çocuklarımız var. E ölene kadar yanında olanla anlaşmak mühimdir. Sevgi ve saygıya bakıyor bizinkisi... Çok karışmaz, bize. Bazen öyle içinden homurdanır, ya da darlanınca hır gür olmasın diye alır montunu kahveye gider... Yok olmadı ama boşanmadan ikinci eşi alma oldu. Dedemler, amcamlar hep iki eşli babamda yok ama. O yüzden bizde boşanmak büyük günahdır, ama ikinci eşi getirmek normal. Sen istesen de nasıl boşanacaksın hal böyle olduğunda... Antalya'da yoksulluktur dert tasa, sesimizi duyuracağımız hiçbir yer yoktur ki. Şimdi soracaksın bana neden diye? Çünkü iş yok ki çalışsın millet, ee sonra yoksulluk çoğalıyo, yani yoksulluğu bitirmek gerek ki sorun kalmasın... Hiçbir şeyi olmayandır yoksul, garibandır, birini bile suçlayacak hakkı yoktur yoksulun, evi olsa da evine koyacak bir şeyi olmayandır, yoksul. Bizim gibi garibanlar da yoksuldur, her şeyin azına sahip olup yine de şükretmesini bilendir... Bence edeptir, yoksula böyle tepeden bakan zenginler var biliyom, bakışlarıyla bıraksak öldürecekler bizi, kendilerini dünyanın her şeyi olarak görüyolar. Ama Allah büyük devran döner bir gün zengin olursam asla böyle davranmam yoksullara daha merhametli yufka yürekli olurum ve helal paradan zengin olmaya çalışırım, zaten helal parayla yükselen kibirli olmaz ki... Yoksulluk Kaderdir, mesela daha varlıklı bir ailenin içinde doğsam okumuş olurum, çocuklarım okumuş olurdu, eşimi ben seçerdim, oda okumuş görmüş olurdu. Ama bak şimdi yaşadığım yere üstümdekilere bunlar bizim kaderimiz işte çocuklarımızda umutlarımız. Çalışarak kurtulur, şimdi insan tembel olursa düşer üstüne bir de kalkamaz. O yüzden insan ekmeğinin peşinden gittiğinde yoksulluktan kurtulabilir. Kurtulmasa da daha kötü olmaz... Mahalleden çıktığım an hissedirim. Şu gördüğün binalarda tanıdıklar var birlikte komşuluk yaptığımız, onların yanından geçerken bile dışlanmış hissedirim. Zateni bazen öyle evleri ile ilgili bir şeyler anlatmaya gelirler, çayımızı içer, havalarını da atar, giderler. İnsanız ne olacağım değil ne oldum diyeceksin. Genelde evimizi küçümserler, daha önce bu evlerde oturmuşlar oysaki. Zateni yabancıların bize bakışlarına alıştım. Yardım için gidersin, tepeden tırnağa süzer, acır. Bunlara alıştık... Memnun olmasan ne olacak, yine de nefes almak güzel. Keşke böyle olmasaydı ama takdiri ilahi. Benim için bu saatten sonra insan çocuğu için yaşar, zateni bizden geçti bari onların gülsün yüzleri yani bizde talih yok... Daha düzgün bir evin içinde doğup daha düzgün bir yaşama çocuk getireyim isterdim. Öyle biri olarak doğmak isterdim. Biraz olsun rahat, gürültüsüz bir hayatı olsun yani güçlü de olayım, mesela mesleğini eline almış parası olan kadın olmak isterdim...Bence imkanlarıdır. İnsanın imkânı olsa en güzel yerlerde okur başarılı olur ve güçlenir. Dindar olanlar daha doğru ve dürüsttür... Doktor olmak isterdim, o zaman herkes sana duyardı, yaptıklarından

dolayı. Böyle alkışlanmak isterdim. Çocuğumda inşallah ilerde doktor olur, bu imkansızlıkla okutmak zor ama inşallah bulunur bir yol... Hele bir geçse güzel bir para elime, çok büyük rahat temiz bir ev alırım, çocuklarımı okuturum, benim gibi durumda olanlara yardım için çalışırım... Valla öncelikle daha temiz olan bir eve geçmiş olmak isterim, bir eşimin sigortasının yattığı bir işe girmiş olmasını isterim... Kayınbabamın yaşlılıktan kaynaklı kolesterol, şeker gibi hastalıkları var... Yorgun, stresli hissediyom. Bıktım artık böyle bir yaşamdan sanırım. Bu da beni ekstra yoruyo, ruhum çekiliyomuş gibi hissettiriyo insana hayat. İyi beslenemeyen insan hastalanır, yaşlanırsak hastalanırız, birde. İnsan yokluk içerisinde rutubetli evlerde yaşarsa da hastalanır. Ama kanamalı hastalık olmadığından kimse bunu önemsemez. Ben hiçbir şey yapmam geçmesini beklerim çok şiddetliyse komşuya söylerim uygun ilaç verirse içerim. Çok kötü olursam eşim hastaneye götürür. Ama geçiyo genelde sanırım vücut alışiyo hastalıklara...”

EK 3- BARAJ VE GÜNEŞ MAHALLESİNE AİT FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1. Baraj mahallesinde gecekonduda oturan görüşmecinin evinin dışından çekilen bir fotoğraf (12.07.2020)

Fotoğraf 2. Gecekonduda yaşayan görüşmecinin hemen yanı başında yıkılan gecekonduyu kullanım alanına dahil ettiğini gösteren bir görsel (09.07.2020)

Fotoğraf 3. Güneş mahallesinde yıkımı devam eden bir gecekondu evine dair görsel (09.07.2020)

Fotoğraf 4. Kentsel dönüşümle birlikte yapımı devam eden inşaat halindeki yeni binalara ilişkin fotoğraf (12.07.2020)

Fotoğraf 5. Mahallenin değişen yapısıyla birlikte mahalle bakkalının ve pazarın yerine geçen marketlerin varlığına ilişkin paylaşılan bir görsel (09.07.2020)

Fotoğraf 6. Bir yanda gecekonduların öteki yanda yüksek binaların olduğu Güneş mahallesinden bir kesit (09.07.2020)

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI	Deniz Çakmaz
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Marmaris Halıcı Ahmet Urkay Anadolu Lisesi, Muğla, 2013
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi Sosyoloji Bölümü
Yabancı Dil / Diller	İngilizce